علوم القرآن

پښتو

علامه شمس الحق افغانی رحمة الله علیه

مترجم

مولانا سیف الحنان حقانی

تاج کتب خانه
قصه خوانی پیښور
فون: ۲۱۲۴۵۴

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علوم القرآن (پښتو)

علامه شمس الحق افغانی رحمه الله

مترجم

مولانا سیف الحنان

ناشر

تاج کتب خانه ۰ محله جنگی قصه خوانی پیښور

فون نمبر :- ۲۱۴۴۵۴

NO: 21
C: 22

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست مضامین

شمیر	عنوان	صفحه
۱	پیش لفظ	۱
۲	د وحی او قرآن ضرورت	۴
۳	د قرآن د ضرورت دلیل بقائی	۵
۴	دلیل قانونی	۸
۵	د لیل غذائی	۱۱
۶	دلیل دوائی	۱۴
۷	د لیل نوری	۱۶
۸	د لیل حُبّی	۱۷
۹	د لیل اتباعی	۱۸
۱۰	دلیل نفسیاتی	۲۰
۱۱	دلیل تخلیقی	۲۱
۱۲	دلیل ترحُمی	۲۲
۱۳	د قرآن صداقت او اعجاز	۲۴
۱۴	د معجزے او اعجاز تشریح	۲۵
۱۵	عادیات	۲۵
۱۶	عجائبات	۲۶
۱۷	مشترک خاصیت	۲۶
۱۸	معجزات	۲۷
۱۹	قرآنی معجزه، بلاغی دلیل	۲۷
۲۰	اوله شُبه	۲۹
۲۱	دویمه شُبه	۳۱
۲۲	دریمه شُبه	۳۲
۲۳	څلورمه شُبه	۳۳
۲۴	پنځمه شُبه	۳۳
۲۵	شپږمه شُبه	۳۳
۲۶	اُومه شُبه	۳۴
۲۷	اتمه شُبه	۳۸
۲۸	نهمه شُبه	۳۹
۲۹	لسمه شُبه	۴۰
۳۰	یولسمه شُبه	۴۳
۳۱	د فیضی تفسیر بے نُقَط	۴۴
۳۲	د مُسیلمه توکړے	۴۴
۳۳	ابن الراوندی زندیق یهُودی	۴۵
۳۴	د متنبّی توکړے	۴۶
۳۵	دا عجاز القرآن پوهه	۴۶
۳۶	مشاهدات او معنویات	۴۷
۳۷	قانونی اعجاز	۴۹
۳۸	تاثیری اعجاز	۵۱
۳۹	دیوپ په نظر کښې د قرآن تاثیر	۵۴
۴۰	انجذابی تاثیر	۵۵
۴۱	د قرآن اعجازی تاثیر په شخصیت د رسول الله صلعم	۵۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۴۲	په یخنئ کښ خوله	۵۶
۴۳	دروند والے او پیتے	۵۷
۴۴	دقرآن شخصیتی قلبی تاثیر.	۵۸
۴۵	تاثیر قالبی	۵۸
۴۶	دقرآن سیاسی اعجاز	۵۹
۴۷	غذائی اعجاز	۶۳
۴۸	دروح آسمانی غذا	۶۴
۴۹	دروحانی ژوند معیار	۶۵
۵۰	دغذائیت معیار	۶۵
۵۱	دروح مرک او ژوند	۶۵
۵۲	قرآن روحانی غذا ده	۶۷
۵۳	دلیل نظامی	۶۷
۵۴	دویم اصول دانسان نور و انسانانو سره تعلق.	۷۰
۵۵	دریم اصول دانسان دکائنات عالم سره تعلق	۷۱
۵۶	څلورم اصول دانسان دژوند مقصد	۷۳
۵۷	پنځم اصول دانسانی ژوند آخری منزل	۷۶
۵۸	شمولی اعجاز	۷۸
۵۹	غیبی اعجاز	۸۲
۶۰	اعجازی اعجاز	۸۶
۶۱	تالیفی اعجاز	۸۷
۶۲	اعتدالی اعجاز	۸۸
۶۳	سلکی اعجاز	۸۹

شمیر	عنوان	صفحه
۶۴	دریم فصل دتفسیر او دتاویل او ددے دوارود متعلقاتو بیان	۹۰
۶۵	دتفسیر او دمطالبو دقرآن دپوهے آداب او شرائط.	۹۲
۶۶	علم اللغة یا علم اللسان	۹۲
۶۷	علم السنة	۹۳
۶۸	علم الآثار	۹۵
۶۹	علم قواعد الالهیات	۹۷
۷۰	علم الموهبة	۹۸
۷۱	دتفسیر بالرائ تحقیق	۱۰۰
۷۲	دشبهے ازاله او صوفیه او باطنیه و دتفسیر په منځ کښ فرق.	۱۰۱
۷۳	دتفسیر بالرائ قسمونه	۱۰۴
۷۴	اقسام تفسیر	۱۰۵
۷۵	دشبهے ازاله	۱۱۲
۷۶	دوحی لغوی درے قسمه: فطری، ایجادی	۱۱۴
۷۷	عرفانی	۱۱۵
۷۸	شرعی وحی	۱۱۵
۷۹	وحی دنبوت	۱۱۶
۸۰	دقرآن نزول	۱۱۷
۸۱	نزول اول	۱۱۹
۸۲	دویم نزول	۱۱۹
۸۳	دریم نزول	۱۲۰
۸۴	جبرائیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنګه حاصل کړل	۱۲۱
۸۵	دقرآن نازل شوی الفاظ	۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۸۶	د قرآن سُنت او حدیث قدسي بیلتون	۱۲۳
۸۷	د وحي د نازلیدو قسمونه	۱۲۴
۸۸	د قرآن جمع کول او دهغې تدوین	۱۲۵
۸۹	د ویم، دریم او څلورم مُحرک	۱۲۷
۹۰	پنځم او شپږم محرک	۱۲۸
۹۱	د قرآن یاد ول او صحابه کرام	۱۲۹
۹۲	د قرآن کریم تحریري حفاظت	۱۳۲
۹۳	صدیقي جمع	۱۳۳
۹۴	د صدیقي جمع دستور	۱۳۵
۹۵	عُثماني جمع	۱۳۶
۹۶	د عثماني جمع دستور	۱۳۷
۹۷	د قرآن آیتونه او سورتونه	۱۳۸
۹۸	مصحف مدني / مکي	۱۴۰
۹۹	شامي، بصري، یمني او بحریني مصحف	۱۴۱
۱۰۰	کوفي مُصحف	۱۴۲
۱۰۱	د سورة اَعْلَی آیت	۱۴۳
۱۰۲	د حضرت عائشې حدیث	۱۴۵
۱۰۳	یو عامه ضابطه د ابن مسعود رض نه روایت	۱۴۶
۱۰۴	د قرآن اختلاف او اُوه احرف	۱۴۸
۱۰۵	اُوه قرأتونه. صحابه قاریان	۱۴۹
۱۰۶	اُوه قرأتونه	۱۵۰
۱۰۷	احرُفِ سبعه	۱۵۲

شمیر	عنوان	صفحه
۱۰۸	د اُوه واحرفو حکمت	۱۵۳
۱۰۹	د تحریف په باره کې د ابن عباس رض روایتونه	۱۵۸
۱۱۰	شعر او د قرآن تحریف	۱۶۰
۱۱۱	د بایبل تحریف	۱۶۱
۱۱۲	انجیل متی، مرقس، لوقا	۱۶۲
۱۱۳	انجیل یوحنا، تثلیث، ختنه او د جنابت غسل	۱۶۳
۱۱۴	د الوهیت تصور او بایبل	۱۶۴
۱۱۵	بایبل او د نبوت تصور	۱۶۶
۱۱۶	بایبل او د عملونو بدلې	۱۶۷
۱۱۷	د مکي او مدني سورتونو متعلق اصطلاحات	۱۶۸
۱۱۸	د قرآن د سورتونو شمیر	۱۶۹
۱۱۹	د قرآن د آیتونو، کلمو، نقطو او حرفونو شمیر	۱۷۰
۱۲۰	د مختلفو سورتونو مختلف نومونه	۱۷۰
۱۲۱	د قرآن مهمات	۱۷۲
۱۲۲	د نوي فکر په رڼا کې د باري تعالی ثبوت	۱۷۴
۱۲۳	د باري تعالی د اثبات دلایل	۱۷۷
۱۲۴	د باري تعالی ثبوت په سلفي دلائلو	۱۷۹
۱۲۵	د باري تعالی د ثبوت کلامي او فلسفي دلیلونه	۱۸۱
۱۲۶	وجود د باري تعالی او قرآن مجید	۱۸۸
۱۲۷	د باري تعالی توحید	۱۹۱
۱۲۸	د شرک مذمت	۱۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۱۲۹	نبوت	۱۹۴
۱۳۰	د نبوت خصوصیتونه	۱۹۵
۱۳۱	په معجزه، کرامت او سحر کښې بیلتون	۱۹۸
۱۳۲	د نبوت حقیقت	۱۹۹
۱۳۳	ختم نبوت	۲۰۸
۱۳۴	قرآن او ختم نبوت	۲۱۰
۱۳۵	د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت	۲۱۳
۱۳۶	د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام	۲۱۴
۱۳۷	میثاقی دلیل	۲۲۴
۱۳۸	د بعثت عمومی دلیل، قبلی دلیل.	۲۲۵
۱۳۹	وعدی دلیل	۲۲۶
۱۴۰	حدیث او ختم نبوت	۲۲۷
۱۴۱	ختم نبوت او اجماع امت	۲۲۹
۱۴۲	ختم نبوت او درایت	۲۳۰
۱۴۳	د مرزائی وسوسو جواب	۲۳۱
۱۴۴	ختم نبوت د علامه اقبال په نظر کښې	۲۳۸
۱۴۵	قیامت، معاد او مجازات د اعمالو او د قیامت نومونه	۲۴۱
۱۴۶	د معاد او قیامت نقلی ثبوت	۲۴۴
۱۴۷	د معاد په باره کښې مذهبونه	۲۴۷
۱۴۸	د مجازات درې شکله	۲۴۸
۱۴۹	د تناسخ رد	۲۵۰

شمیر	عنوان	صفحه
۱۵۱	په تناسخی مجازات کښې د جرم علم نه وی	۲۵۱
۱۵۲	د جسمانی معاد رومبے دلیل	۲۵۳
۱۵۳	د دویم دلیل	۲۵۴
۱۵۴	د دریم دلیل	۲۵۵
۱۵۵	د څلورم او پنځم دلیل	۲۵۶
۱۵۶	د شپږم دلیل	۲۵۷
۱۵۷	د اوم دلیل	۲۵۸
۱۵۸	د اتم او نهم دلیل	۲۵۹
۱۵۹	د یولسم او دولسم دلیل	۲۶۳
۱۶۰	د قیامت کیفیت	۲۶۵
۱۶۱	عالمی مرض موت یا د قیامت نخښے	۲۶۶
۱۶۲	د شپیلۍ د قیامت پوکل	۲۶۷
۱۶۳	د پوکلو حکمت	۲۶۹
۱۶۴	د محشر زمکه	۲۷۱
۱۶۵	د مومن خوراک خښاک	۲۷۲
۱۶۶	بیان د حوض کوثر	۲۷۲
۱۶۷	عمل نامے	۲۷۳
۱۶۸	د قیامت د ورځے گواهۍ	۲۷۵
۱۶۹	د عملونو تول	۲۷۸
۱۷۰	د اعمالو د تول. میزان او د موزون لهجه بیان	۲۸۰
۱۷۱	د عملونو تلونکے به څوک وی؟	۲۸۳
۱۷۲	د عملونو تللو حکمت	۲۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۱۷۳	دغوریز او ناغوریز پیژندل	۲۸۵
۱۷۴	د ټول مقام، د پل صراط تیریدل او نور	۲۸۶
۱۷۵	د صراط حقیقت	۲۸۸
۱۷۶	د صراط او نور حکمت	۲۸۹
۱۷۷	د نور اسباب	۲۹۱
۱۷۸	په کومه وجه د صراط پورے وتل اسانیږی	۲۹۱
۱۷۹	جنت او دوزخ	۲۹۲
۱۸۰	د جنت او دوزخ د وجود دلائل	۲۹۳
۱۸۱	د آدم علیه السلام د کیږ د وځائے	۲۹۵
۱۸۲	د آدم علیه السلام په راکوز و لوکښ حکمتونه	۲۹۷
۱۸۳	د جنت د ژوند حقیقت	۳۰۲
۱۸۴	د آخرت د ژوند اجمالی نقشه	۳۰۳
۱۸۵	د عیسیٰ علیه السلام راکوزیدل	۳۰۴
۱۸۶	د مسیح علیه السلام ژوند	۳۰۶
۱۸۷	ختم نبوت او د عیسیٰ نزول	۳۲۶
۱۸۸	د ذوالقرنین دیوند متعلق د کفارو د عذاب همیشوالے	۳۳۲
۱۸۹	تتمه	۳۳۶

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

پیش لفظ

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ وَحۡدَهٗ لَا شَرِيۡكَ لَهٗ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنۡ لَّا نَبِيَّ بَعۡدَهٗ

احقر د خلوینتو کالونه هم زیاته مُوده د قرآن کریم په خدمت کښ مصروف پاتے شوے دے، ما د خپل توفیق مُطابق د زړو او نوو تفاسیرو او نورو هغه کتابونو مُطالعه کوله د کومو نه چه د قرآن فهمئ په باره کښے مدد اغستے شو، او کوم معارف چه د الله د جانبه په زړه مے راوړے کیدل هغه ټول مے په خپل خپل وخت د درس قرآن شریف په شکل کښے پیش کول:-

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ:- د ۱۴ احقر د دے درسونه قدیم او جدید دواړو طبقوته د اُمید نه زیاته فائده اُرسیده، د دوستانو اصرار وو، چه څه تفسیر اُلیکم، لیکن ما د امناسب اُګڼړله، چه د تفسیر په ځائے د قرآنی علومو په مختلفو شعبوکتابونو اُلیکم چه په مختصر وخت کښ ناظرین هغه اُلوستے شی، او د لږ جسامت په وجه مالی توفیقه حضرات هم د هغے نه مستفید شی، لیکن تالیف کښے د دے خیال اُساتلے شوے:

(۱) چه د مطالب قرآن په تعیُّن کښے د سَلَفُو طریقه نه وی پریښودلے شوے، او د بیان شو و معارفو او حقائقو به شان داوی چه د سلفو تائید کوی نه چه د هغے تحریف:-

(۲) دویمه دا چه دا دور د عقلیت او فلسفیت دے، د دے وجے نه مقاصد شرعیه نقلیه دِ د عقل او فلسفے په رنګ کښے بیان شی، چه د مغرب زده طبقے د هدایت سامان هم اُ شی:-

(۳) دریمه:- دا چه د مقاصدو په تعبیرا تو کښے د اصطلاحی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعبیرات کړوی، او زیات تردِ هغه تعبیرات استعمال شی چه د جدید مذاق مُطابق وی، احقر ډیر زیات مصرُوف دے، د دے وجے دَ بے ضرورته بسط او تفصیل نه مِ ډډه اُکړه، او په مطلب خیز اختصار مِ اکتفا اُکړه، که چرے دَ موجوده دورد مصنفینو په طرز مِ کتاب لیکلے نو دَ دے نه خوچنده زیات غټ کتاب جوړیدے شو دکتاب ترتیب په دے ډول دے:-

(۱) ضرورة القرآن:- یعنی د نوع انسانی د پاره د وحی الٰهی او دَ قرآن په ضرورت عقلی او فلسفی دلائل:-

(۲) صداقة القرآن، یعنی په دے خبره عقلی دلائل او دَ مستشرقینِ یورپ تردید چه قرآن د الله د جانبه دے، او معجزه دے:-

(۳) تنزیلِ قُرآن او دَ هغه تدوین:- دَ نزولِ قُرآن او جمعِ قرآن تحقیق:-

(۴) محفوظیة القرآن:- د قرآن د محفوظیت دلائل او دَ مستشرقینو دَ شُبهاتو تردید:-

(۵) مُهِمّات القرآن:- یعنی دَ قرآن دا هغو مقاماتو حل دَ هغے حکمتونه اوراز ونه او دَ شبهاتو إزاله:-

(۶) احکام القرآن: یعنی دَ قرآن فقهی احکام او دَ هغے حکمت او دَ موجوده دورد شُبهاتو جوابونه:-

(۷) تعبیراتُ القرآن:- یعنی د قُرآنی تعبیراتو حقیقی حل په دے غرض چه صحیح مطالبِ قرآنی معلومه شی او دَ جدید خیالوا هل قلمو خامیانے واضحه شی:-

روښی پنځه بابونه په کتابی شکل کښے شائع کومه چه دَ هغے نوم به علوم القرآن وی، دُعا کوم چه الله تعالےٰ دَ دے خدمت دَ

تکمیل توفیق ما ته راکړی، په خپل درگاه کښے د قبول او منظور کړی، او دا خرت دَ نجات ذریعه د کړی، او محترم الحاج سیّد عبدالرشید شاه مهتمم مدرسه فاروقیه بهاولپور دَ پاره د الله جل جلاله: دا کتاب دَ سعادت باعث جوړ کړی، او دَ هغه دینی محبت او مجاهدانه کوششونه د الله تعالےٰ دَ دے کتاب د اشاعت سبب جوړ کړی:-

احقر:- شمس الحق افغانی عفا الله عنه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوحی او د قرآن ضرورت

د انسان د سعادت او شقاوت د اصولو خو مطلوبه پاره انسانی عقل یو خو د دے وجے کافی نه دے، چه د عقلی معلوماتو بنیاد هغه تجربے او مشاهدات دی په کومو چه د سائنسی اصولو مطابق بوره محنت او ژور غور او فکر شوے وی، او د سعادت او شقاوت د اصولو بنیاد د د عقائدو، اخلاقو او د اعمالو د خصوصیاتو پیژندل دی، او د مشاهداتو او د محسوساتو د دائرے نه دا رنګ بهر دی چه په هغے باندے د تجربے او مشاهدے په ذریعه هیڅ قسم غور نشی کیدے او نه د هغے د پاره څه تجربه کاه شته دے۔

(۲) دویم د دے وجے چه عقلی فیصلو کښے د وهم دخل وی، او د دے کبله دغه فیصلے اکثر غلطے اوشی۔

(۳) دریم د دے وجے چه عقلونه مختلف دی، د صحیح عقل صورتونه کم او د فاسد عقل صورتونه په دے امورو کښے زیات دی۔

(۴) خلورم د دے وجے چه د عقل فیصلے عموماً په جذباتو بناوی، نو ځکه دا اکثر غلطے وی هر دغه وجه ده چه دا قوام عالم د عقلونو فیصلے د معرفت الٰهی، د نبوت د حقیقت معلومولو، د عملونو د جزا کانو، د امور آخرت او د صحیح او غلطو عملونو په باره کښے یو بل سره متضاد دی یو قوم شرک صحیح ګڼی، او بل تثلیث، بل خدا پرستی، او بل مخلوق پرستی، یو قوم د غوا غوښه خوړل ګناه ګڼی، او څوک ئے نه خوړل، څوک خنزیر خوړل ښه ګڼی څوک ئے نه خوړل، د چا د عبادت کولو او د رضائے الٰهی موندلو یوه طریقه ده، او د چا بله، د چا د نبوت تصور یو دے، او د چا بل، څوک د اعمالو جزا او سزا د جنت او دوزخ په

شکل کښے مني، څوک ئے د روحانی درده او راحت په شکل کښے او څوک ئے د تناسخ په شکل کښے مني، د احال په تولو روحانی امورو کښے دے، دے نه! واضحه شوه چه په مذکور امورو کښے عقل کافی نه دے، اُس مونږ! هغه دلائل عقلی پیش کوو کومونه به چه دا معلومیږی چه د دے امورو د پیژندلو د پاره د خالق کائنات وحی، د هغه کلام یا په نورو ټکو کښے د قرآن ضرورت دے، او دا دے د پاره چه د انسانی سعادت او شقاوت د اصولو د ایسے یقینی فیصله مقرره شی، چه په هغے کښے د شک شبے هیڅ ګنجائش پاتے نشی، هغه دلائل په دے ډول دی۔

د قرآن د ضرورت دلیل بقائی

(۱) روحے دلیل بقائی دے، د هر انسان فطری خواهش دے چه هغه ته د دائمی بقا او ژوند حاصل وی، ځکه چه د انسان د ټولو نعمتونو تر ډون ژوند سره دے که چرے ژوند نه وی، نو ټول نعمتونه مثلاً، مال، و جاه، اقتدار، خوړل، اغوستل، او ښځه دا ټول بیکاره دی، دد دے! فطری جذبے دلیل دادے چه د هر انسان د ژوند په بقا باندے څوک د شمن که چرے حمله اوکړی، نو هغه به د ذات او د بقا سره د محبت په وجه د مدافعت کوشش کوی او د ژوند او بقا محفوظ ساتلو د پاره به زور لګوی، دا رنګ کچرے په انسان د رنج بیماری حمله وی چه د هغه حیات او بقا نه تر خطره پیښه شی نو هغه په دارو درملو غټ مال لګوی، او د ژوند د بقا کوشش کوی دے نه معلومیږی چه بقا سره د محبت جذبه فطری ده، اُس دے ختمیدونکی دُنیا او فانی جهان کښے هیڅ یو انسان نه دا فطری مقصد حاصل نه دے نو کچرے د ژوند په یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دور کښې هم انسان ته دَ دوام حیات او استمرارِ بقا دَ امقصد حاصل نه وی نو دلته به دا اُدیلے شی چه انسان دیو ناممکن څیز فطری خواهش اُکړو، چه دَ علم نفسیات نو دَ مخه صحیح نه دے، ځکه چه ناممکنات فطری خواهش نه شی کیدے، او نه په یو ناممکن مقصد باندې بتول انسانان متفق کیدے شی دا خبره ناممکنه ده چه دوه په دوه کښې پنځه شی په بتولے نړۍ کښې داسے یو دروغ کس به هم پیدا نه شی چه دَ هغه خواهش وی چه دوه په دوو کښې پنځه وی، دا خو شو ناممکن عقلی دا رنګ ناممکن عادی هم فطرةً دَ بتولو انسانانو مطلوب نشی کیدے، دَ یو انسان په فطرت کښې هم دا نه دی پراته چه هغه دِ بتول عمر دَ خوراک څکاک او دَ ساه اغستو نه بے نیازه شی دَ دے نه دا معلومه شوه، چه ناممکن عقلی او فطری دواړه دَ بتولو انسانانو فطری مطلوب نشی جوړیدے، نو دوام حیات چه دَ بتولو انسانانو فطری . . . دبتولو انسانانو فطری مطلوب دے، هیچرے ناممکن نه دے بلکه ممکن الحصول دے، اُس دوام بقا دَ پاره په دے نړۍ دعالم تغیرات کښې داسے اشیاء موجود دی چه کچرے دَ زړ خرابیدو نکی او سخا کیدو نکی بل څیز سره اُلګولے شی نو څه زمانے پورے هغے ته بقا حاصله شی مثلاً یو تازه مهی (رکب) باندے، چه مالګه اُمبرلے شی او اُوچ کړے شی نو څه مُودے پورے خو باقی ساتلے شی، په چین کښې دیو مرګ سړی کالبوت دَ شهدو په ډک بکس کښې په ایښودو څه مُودے دَ پاره باقی ساتلے شی، دَ مصر په آثار قدیمه کښې داسے منړه پیدا مُوندے شوے ده چه په هغے باندے د لیکلے شوی تاریخ نه دا معلومه شوه چه دا دَ نیمُوز زوکالو نه دَ یو مسالے (رمی) په ذریعه محفوظ ده، هرکله چه په دے عالم تغیر کښې دَ بقا زیاتولو داسے سامان موجود دے

نو ابدی اولاً فانی اشیاؤ کښې داسے مساله به نه وی چه دَ هغے تړون دانسان رُوح سره اُوشی او په دے وجه هغه ته دوام بقا او استمرار حیات حاصل شی، ابدی او لازوال څیز و نه دَ الله تعالےٰ ذات او دَ هغه صفات دی، چه انسان سره دَ هغے په لګیدو انسان ته دوام حیات او استمرارِ بقا حاصلیدے شی او دا دوول صفتِ الٰهی صرف دَ الله کلام او دهغه وحی کیدے شی، په دے وجه الله تعالیٰ خپل کلام په پیغمبرانو علیهم السّلام نازل کړ وچه انسان ته هغه دائمی حیات او بقا حاصل شی کوم چه دَ انسان فطری مطلوب دے،

کلامِ الٰهی په دنیا کښې نازل شوے دے، نو دلته دَ ده ولے انسان ته هیڅ ژوند اُنه بخښلو؟ دا اعتراض یو خو په دے وجه نامعقول دے چه دُنیا پخپله دارِ فناء ده او په دے کښې بتول مُوثرات دَ فنا هم موجود دی، او هیڅ ژوند او بقا دَ پاره دا داسے محفوظ جهان ضرورت دے چه په هغے کښې مُوثرات دَ فنا هم موجود نه وی،

(٢) دویم په دے وجه چه دے دُنیا دتنګئ دکبله دَ بتولو انسانانو استوګنه دلته ناممکنه وه، دد ینه معلومه دا شوه چه دَ هیڅ بقا غوندے د فطری جذبے دَ تکمیل دَ پاره دکلام الٰهی او دوحی ربانی ضرورت دے،

یو اعتراض دا کولے شی چه په آخرت کښې به دَ کلام الٰهی عاملینو ته که دَ جنت په صورت کښې هیڅ ژوند حاصل وی، نو دَ کلام الٰهی منکرینو ته به هم دد وزخ په صورت کښې هیڅ ژوند حاصل وی نو یو جواب دا دے چه دَ دوزخیانو ژوند دَ مرګ نه هم بدتر دے،

دویم جواب دا دے، چه کلامِ الٰهی ابدی دے نو ځکه دَ دے اثر هم ابدی دے چه دا دانسان ژوند ابدی جوړه وی خو اګر هغه مسلمان جنت دی او که کافر دوزخ دی مګر دا ابدی ژوند دوه قسمه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئو سره د آرام او بل سره د تکلیف نو دوام خو په دواړو کښې دے فرق صرف د استعداد او د عمل دے، جنتیانو کلام الهی سره د ایمان او منلو جذبے لاندے تړون لرلو او دوزخیانو ورسره د کفر او انکار د جذبے لاندے نو فرق صرف د نوعیت شولو اګرچه دوام حیات دواړه دی، ددے مثال داسے دے چه نمر شے سپینوی دوبی او جامو سره د نمر تعلق یو شان دے مګر د وبی خرمن پر نور بزی او د جامو رنګ پر سپینیږی نو دا فرق صرف د استعداد دے، هم دغه حال د کفر او ایمان دے لکه څنګه چه قرآن واضح کړے دے :-

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَّ ؛ ترجمه :- موږ ژه قرآن د ټولو مکروهو رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ ؛ لرے کولو او د قوت او د رحمت سامان إِلَّا خَسَارًا ؛ سورهٔ بنی اسرائیل ایت ۸۲ ؛ پیدا کولو کړ پاره نازل کړے دے، لیکن د کفارو د معاندانو ظلم په وجه قرآن د هغوی د پاره د نقصان سامان جوړ شی :-

دلیل قانونی

(۲) دویم دلیل قانونی دے، د انسان په فطرت کښې دوه قوتونه موجود دی

(۱) یو قوت شهویه (نزوعیه) چه هغه د قدرت داسے عطا ده چه په هغے انسان د خپلو مفادو د پاره جدوجهد کوی :

(۲) دویم قوت غضبیه دے چه په هغے انسان د داسے قوتونو مقابله مدافعت کوی چه کوم د مذکورو فوائدو په حصول کښې دا سره مزاحمت کوی د انسانی فوائدو کلیات، خوړل - څښل، اغوستل، استوګنه او د بلوغ نه پس منکوحه د ګډول د انسان محبوب جسمانی مقاصد دی، دوه نور معنوی او روحانی مقاصد دی، دین او رتبه د ګټل او د انسان داسے

مقاصد دی چه په دے کښې ورته څه هم مانع، حائل یا مزاحم راځی نو دے مقابله کوی د ټولو انسانی جنګ جګړو بنیاد هم دا خیزونه دی ، فطرت داغواړی چه د دے اوو مقاصدو د حفاظت د پاره د یو عادلانه داسے قانون ضرورت دے، چه پر انصاف قائم شی، او جګړے ختم شی، اس دا قانون د د چاوی د خداوند تعالی، که د انسان د ظاهره ده چه دے قسمه قانون جوړه ؤ نکی د پاره د خلود و صفا تو ضرورت دے (۱) علم محیط (۲) رحمت کامله (۳) قدرت تامه (۴) غیر جانبدار ی :

علم محیط خو ځکه ضروری دے، چه د انسانی حقوقو د هر اړخ علم د لری او د انسانی فوائدو او حقوقو سره تړلی د انسانانو د ژوند په ټولو اړخونو (د دنیا، قبر، آخرت) باندے د د ده نظر وی چه دغه عادلانه فیصله د انسانی ژوند په ټولو منزلونو کښې درسته وی، او دا هم ضروری ده چه دغه فیصله د د انسان د پاره د نتائجو په لحاظ هم درسته وی خواه هغه نتائج انفرادی وی، او که اجتماعی ظاهری وی، او که باطنی (ژوری) مثلاً کچرے انسان د سود د جواز او د زنا یا لواطت یا لګرضا د جواز قانون جوړ کړی نو دے کښې خو د خوشما شخصی آزادی لحاظ ساتلے شوے دے، لیکن دے ټولو کښې د پوره معاشرے د اجتماعی ضرورو لحاظ نه دے ساتلے شوے د سود نتیجه په حرص کښې اضافه او د انسانی همدردی فقدان دے، او زنا او لواطت سره د صحت جسمانی او د عملی قوتونو د کمزورئ غوندے، ضرورو نظرانداز کړے یشوی دی، او په دے کښې همدارنګ په قبر او آخرت کښې د عذاب خیال هم نه دے ساتلے شوے :-

د رحمت کامله پته وجه ضرورت دے، چه د عادلانه قانون جوړ ؤ نکی په موقعه څه قسم غفلت اُنشی، او په قانون کښې عمداً داسے اجزا شامل نکړی چه هغه د انصاف خلاف دی :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت کامله پیدا دے وجه ضروری دے چه دچا زور دلائیدے انصاف اُکړی یا مجرم نه
یه سزاورکولو کښې کمزوری ظاهره نکړی غیرجانبداری پیدا دے وجه ضروری دے
چه دَهم قوم، هم وطن هم رنګ او دَهم زبان څه طرف داری اُکړی
او دا رنګ په قانون سازۍ کښې دَدے قسمه خلقو دَخیال ساتلو پر غرض
بل قسم خلقو ته نقصان ورنکړی. لکه څنګه چه یورپین خلق داسے کوی.
دا خلور صفتونه چه عادلانه قانون جوړولو دپاره ضروری دی.
صرف دخداوند تعالیٰ پر ذات کښې موجود دی نه دَهغه په رنګ دچا
علم محیط شته او نه دَچا دَحمت.
اَللّٰهُ اَرْحَمُ بِعِبَادِهٖ مِنَ الْاُمِّ بِوَلَدِهَا ؛ ترجمه:- دَالله پاک رحمت په
خپلو بندګانو دومره زیات دے، چه دَمور به په خپل اولاد دومره نه وی.
نه دهغه په رنګ دَچا قدرت شته چه دَچا زور پر اُچلیږی، او په
قانون جوړولو کښې دهغه رعایت اُکړی یا مُجرم نه په سزاورکولو کښې د
چا نه اُویریږی، صرف دَخُداوند تعالیٰ ذات غیرجانبدار حکمه کیدے شی
چه هغه په قوم او وطن کښې چا سره شریک نه دے چه دَهغوی لحاظ اُکړی
نه چا سره په رنګ او ژبه کښې شریک دے. بلکه هغه خودا سے ذات
دے چه لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ، اولَیْسَ کَمِثْلِهٖ شَیْءٌ دے، ترجمه:- نه هغه نه
څوک پیدا دی او نه هغه دَچا پیدا دے، او نه دَهغه په شان څوک
کیدے شی.
له دے وجه دَ انسان فطری حق، یعنے عادلانه قانون صرف دَالله تعالیٰ
ذات سره خاص دے ؛ ع
سروری زیبا فقط اُس ذات بے همتا کو ہے، حکمران ہے اک وہی باقی بتانِ آزری
(داری (حکمرانی) صرف دے بے مثله ذات حق دے. هم دے یوازے حکمران دے.
نور بول دَآذر بتان دی.

اِنِ الْحُکْمُ اِلَّا لِلّٰهِ :- سورهٔ یوسف آیة ۴۰ ؛ قانون جوړول صرف دَالله تعالیٰ
جل جلاله حق دے.
دے قسمه قانونِ خُداوندی، وحیِ الٰهی او احکامِ ربانی نوم قرآن دے
پیدا دے وجه دَقرآن ضرورت دَانسان دپاره ثابت شو. هر کیف انسانی
حقوقو سره ترلی قانونِ خُداوندی نه بغیر دیو انسانی قانون حکمرانی به
دَجاهلیت حکمرانی پاتے شی.
اَفَحُکْمَ الْجَاهِلِیَّةِ یَبْغُوْنَ ط وَمَنْ ؛ ترجمه، ولے خلق دَانسان جاهلانه
اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُکْمًا لِّقَوْمٍ یُّوْقِنُوْنَ ؛ قانون غواړی، چه حقیقت باندے
سورهٔ مائده آیة ۴۹ ؛ یقین لرونکی قوم دپاره دالله تعالیٰ نه
سوا ذبل چا قانون ډیر ښه دے ؟

غیرِ حق چون ناهی و آمر شود — زور بر ناتوان قاهر شود
زیرِ گردون قاهری از آمری است — آمری از ما سوی الله کافری است (اقبال)

دالله نه بغیر چه څوک قانون سازشی، په زور ظلم سره په عاجزانو غالب شی، دَآسمان
لاندے خو غلبه صرف دیو حکمران (الله) ده، دَالله تعالیٰ نه بغیر بل حکمران
کافر دے.

دضرورتِ قرآن دلیل غذائی

(۳) دلیل غذائی- انسان دَجسم او رُوح نه مُرکب رجوړی دے او بیا په دے
دواړو کښې رُوح اعلیٰ او اشرف دے او بدن دَهغے په نسبت ادنے
او خسیس دے هم داوجه ده چه دَجسم نه رُوح اُوچے نو بدن بیکاره
شی، دَروح دا قسمه برتری دوهره واضحه او بدیهی ده چه حیوانات او
جمادات هم دَدے نه خبردار دی مثلاً یو ژوندے سړے چه رُوح پکښے
وی او څوورځے په یو ځائے کښې اُوده پروت وی نو هیڅ خیز پر حمله نه کوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پکښې چنجی کیږی نه کارغان او تپوسان د ده غوښه شوکوی نه زمکه
د ده بدن خوری او نه هوا او نمر دے بدبویه کولے شی. لیکن هم دغه
انسان د بدن نه چه څه وخت روح اوځی، نو جمادات او حیوانات ټول
په ده حمله کوی باوجود دے چه د مرګ نه وړاندے دے په کاتا نو کښے
حاکم وو نه چه محکوم.

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ. ترجمه. او الله تعالے د زمکے او د
سورهٔ الجاثیه، آیة ۱۳ آسمانونو ټول څیزونه ستا سو مسخر کړیدی

بیا ئے زمکه هم دغه جسم خوری، نمرے بدبویه کړی چنجی هم ورته
په پوزه او خوله کښے ننوځی او کارغان او تپوسان هم ترے غوښه شوکوی
دا ټول څیزونه چه روحے د انسان نه مغلوب وو د ده د مرګ نه
پس په ده ځکه غالب شول چه دوی د الهام الٰهی په ذریعه د دے خبرے
نه واقف وی چه په انسان کښے د قوت او غلبے باعث د هغه روح دے
دا د روح د برتری دلیل دے. هر کله چه بدن کمزور او روح برابر دے
الکمتر د غذا د پاره قدرت انتظام کړے دے، دا انسان د خوراک د پاره
د غلو دانه هله جوړیږی، چه د دے ټول جهان وسیع کارخانه به
دے محنت اوکړی، مزکه او اوبه به بوټے د مزکے نه راا ټوکوی. هوا ئے تروتازه
اوساتی، ستوری د هغے د نشوونما خدمت اوکړی، نمرے دانے پخے کړی
تر دے حده پورے چه د انسانی بدن د پرورش د پاره نمر د سمندر نه
بخارات اوچت کړی د هغے نه ورځ جوړه شی، او د باران په صورت کښے د
اوبو انتظام اوشی، دا ټول انتظام د کمتر انسانی جزء (جسم) د غذا د تکمیل د
پاره دے د حکمت خداوندی تقاضا دا ده چه د برتر جزء (روح) د پروش
د پاره قدرت ضرور انتظام کړے دے دا خو کیدے نه شی چه د کمتر جزء
(بدن) د پرورش د پاره خو د دومره لوئے انتظام وی او د برتر جزء

(روح) د پاره د هیڅ انتظام نه وی د هغے مثال به بیا دا شے وی چه په اس
سوار یو رئیس د چامیله شی، نوکر به د اس د ګیا وغیره مکمل انتظام
اوکړی، او د رئیس د خوراک خښاک وغیره هیڅ انتظام اونکړی، نو حکیم
مطلق د بدن (سورلئی) نه زیات د روح (رئیس) د غذا انتظام کړیدے
ځکه چه د دواړه به خپلو فرائضو د ادا کولو کښې د غذا محتاج دی بدن او روح
د واړه په دے عالم تغیر کښے استوګنه کوی او په خپل فرض پوره کولو
کښے د غذا محتاج دی، که دا ئے نه دی نو نه خو به اس د نوبرے نه دے په وجه
ګرزیدے شی او نه به هغه سوار د لوږے نه دے په وجه د اس د ایږے قابو کولے شی بلکه کیدیشی چه
د رخ خوراکو سره د واړه ختم بګان زمینی دے د دے غذا هم زمینی ده ګر روح اسمانی دے او د ترون
د عالم بالا سره دے لهٰذا د ده غذا هم لطیفه او د عالم بالا سره هم د کار ده
او د غذا وحی ربانی - کلام الٰهی یا قرآن دے. په دے کښے د غذائیت د واړو
(میلان طبعی، او نشوونما) خصوصیات موجود دی. لکه د بدنی غذا د
خصوصیات په دوه ئی او غوښه کښے نه دے ډول موجودی چه د دے
خوراک نه د انسان شوق کیږی کانړی او اسپنے خوراک نه ئی شوق نه
کیږی، چه د دواړه اوړه کړی او وے خوری د غه رنګ په دوه ئی،
غوښه کښې د نشوونما د صلاحیت شته په کانړی او اسپنه کښے نشته
بلکه د هلاکت خطره ده. قرآن د روح غذائے روحانی ځکه دے چه
په دے کښے د دواړه خصوصیات موجود دی. میلان په دے ډول دے
چه قرآن ډیر لوئے کتاب دے او بیا په اجنبی ژبه (عربی) کښے هم دے
لیکن سړے د دے خلق د دے تلاوت ډیر کوی دا یاد وی (حفظ کوی) او د دے
یاد ساتلو د پاره ورو نه او تکرار و نه ترمګه پورے کوی، د وخت او محنت
د اقربانی د دے خبرے دلیل دے چه په قرآنی غذائیت کښے روحانی
کشش موجود دے ځکه چه دا د روح غذا ده، کچرے غذاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

جسمانی نه وی نو د جسم مرګ لازمی دے. همدارنګ روحانی غذا چه نه وی نو د روح اصلی (حقیقی) مرګ یقینی دے.
غذائے قرآنی نه حیاتِ حقیقی پیدا کیدل په دے آیت کښے ذکر دی
یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اسْتَجِیبُوا لِلَّهِ ترجمه: اے مومنانو تاسو د الله وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاکُمْ لِمَا یُحْیِیکُمْ اور رسول خبره منئ ځکه چه تاسو
سورهٔ انفال، رکوع ۳ آیت ۲۳ هغه (قرآن) طرف ته بلی کوم کښے
چه ستاسو حقیقی ژوند دے.
وَمَا یَسْتَوِی الْأَحْیَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ترجمه: اعلان اوکړئ چه د قرآنی
سورهٔ فاطر آیت ۲۲ غذا نه محروم مړه خلق هغه
خلق سره برابر نه دی چا چه د قرآن غذاء روحانی نه حقیقی ژوند بیا موندے
دے.

۴: دلیل دوائی

په دے عالم تغیر کښے د انسان په بدن او روح دواړو تغیرات راځی د بدن د پاره د تغیر سبب مخالفه آب وهوا، فاسده غذا، یا نا مناسب فعل او حرکت کول یا څه بله حادثه وی همدارنګ د روح د پاره د مرضونو او تغیرات اسباب کنده، فاسقانه، ملحدانه مشرکانه ماحول، خراب تعلیم، خراب تربیت، خراب قانون او خراب افعال او حرکات دی. د دے دواړه قسمه بیمارو د پاره مناسب ډاکټر یا حکیم ته رجوع کیدے شی بدن او د هغے دارو درمل دواړه مادی خیزونه دی په دے وجه انسان په خپلو تجربو غور او فکر سره د بدن مرضونه معلومه وی او د هغے د صحت د پاره

د داسے دارو درملو او علاج تجویز هم اوکړی کوم چه قدرت دلته پیدا کړی دی، او په دے سلسله کښے په خپلو تجربو او کوشش سره د دے د پاره قانون هم جوړولے شی، لیکن روح انسانی. د هغے صفات او امراض ټول د انسانی تجربے د دائرے نه بهر دی نه ئے د مرضونو څه تشخیص کولے شی او نه د دے د پاره څه دارو درمل تجویز کولے شی، روح پخپله امر ربی دے، او صرف عالم بالا سره تړلے یو حقیقت دے لهٰذا د دے، علاج به هم د عالم بالا نه کیدے شی، چه په هغے د مرضونو ازاله کیږی زمینی علاج (دارو درمل) پرے اثر نه غورځوی ځکه چه روح زمینی نه دے، د روحانی مرضونو علاج د بدنی مرضونو د علاج نه ځکه ډیر اهم دے چه د بدنی مرض په وجه انسان وقتی طور مرشی، مګر د روحانی مرض په وجه د انسان دائمی مرګ او هلاکت واقع کیږی، هم دا وجه ده چه خالق کائنات د بدن د علاج انتظام انسانی تجربو ته سپارلے دے لیکن روحانی علاج د پاره د انبیاء علیهم السلام په ذریعه ئے پخپله انتظام اوکړو چه هغه وحی الهی او کلام ربانی بللے شی او د روحانی علاج د پاره تجربه او بے خطا نسخه ده:
وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ ترجمه: مونږ قرآن نازل کړو چه په
وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِینَ (بنی اسرائیل آیت ۸۲) هغے کښے د روح علاج او د هغے د قوت
بخشئ سامان موجود دے او یقین لرونکو د پاره د الله رحمت دے.
په دے وخت کښے د روحانی امراضو د ازالے او د دے د فیضان صحت د پاره بل څه علاج یا نسخه په کائنات کښے موجود نه ده ځکه چه
وَمُهَیْمِنًا عَلَیْهِ. په دے کښے د قرآن نسخه د ټولو انبیاء علیهم السلام په ټولو روحانی نسخو باندے مشتمله ده، او په دے کښے د ابدی روحانی صحت ابدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اُصول موجود دی هم داوجه ده چه یوڅه خوَ علمونو انبارونه اُلوستل او دَ هغه په وجه دَ ترقۍ آسمان ته اُختل لیکن دده رُوحانی شفا نه دَ محرُومیت په وجه دَ انسانی شرافت نه محروم دی نه په دوی کښې خُدائی ویره، نه انصاف، نه اطمینان قلب او نه امن، بلکه دَ دوی دګنده او بیمار رُوحونو په وجه دُنیا هره ورځ جهنم جوړیږی او پدے کښې دَ فواحشو، منکراتو او دَ وینو تویولو دلسے یو سیلاب په چپو دے چه دَ هغه دختمیدو هیڅ قسم اُمید نشته دَ ټولے دُنیا دتباهۍ خطره ده ځکه چه خرابۍ ورځ په ورځ پیدا وی.

۵ دلیل نُوری

په دُنیا کښې دوه قسمه څیزونه دی، یو هغه چه په سترګو لیدلے کیږی شی، لکه دَ زمکے نه تر آسمانه پول څیزونه، دویم هغه چه په سترګو لیدلے نه شی، صرف په عقل معلُومیږی لکه ایمان، کُفر، طاعت، معصیت دَ انسانی اعمالو حُسن او قُبح. دَ دومبی قسمه څیزونو دپاره قُدرت دوه نُوره پیدا کړی دی، یو داخلی نُور او بل خارجی نُور، داخلی نُور خو دَ سترګو نُور دے. چه انسان کښې دننه موجُود دے، که دَ چا سترګه ړنده وی او دَ داخلی نُور نه محرومه وی، نو هغه په مار او پړی کښې فرق نشی کولے

دویم خارجی نُور چه دَ انسان نه بهر دے، مثلاً، نمر، بجلی، لالټین، دیوه وغیره کچرے دا خارجی نُور نه وی، اګرچه دَ سترګو بینائی درُسته وی بیا هم هغه په نوره تیاره کښې دَ مار او پړی فرق نشی کولے دواړه نُورونه داخلی او خارجی چه جمع وی نو هله به علم او بیلتُون حاصل وی.

دا رنګ دَ دویم قسم څیزونو دپاره هم دَ اندرُونی او بیرونی دواړه قسمه رنګا کانو ضرورت وی، انه رونی رنګا عقل او بیرونی رنګا دَ آسمان ده

دده دواړو ضرورت ځکه دے چه دایمان او کُفر، دنیک او بد، دَ خیر او دَ شر بیلتُون اُشی، هغه بیرُونی رنګا دَ رُوحانی اُمورو دپاره کلام الٰهی دے چه لکه دَ آسمانی رنګا (نمر) په شان یو بله آسمانی رنګا ده.

وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِیٓ اُنْزِلَ مَعَهٗ ؛ او دوی دهغے رنګا تابعداری کړیده

سورۂ اعراف آیت ۱۵۷ ؛ کومه چه حضورؐ سره نازله شوے ده.

۶ : دلیل حبی

انسان دَ بدن او رُوح مجموعه ده دَ بدن په وجه هغه دَ جسمانی محبوباتو مثلاً دَ خوراک څښاک او دمکان خواهشمند دے یا دده محبوباتو حاصلولو دَ ذریعے (مال دولت) خواهشمند دے، دے څیزونو سره هم دَ انسان محبت فطری دے، او خالق کائنات سره محبت هم فطری دے هم داوجه ده چه انسان په خپل ټول تاریخ کښې دَ محبتِ الٰهی دَ تقاضا نه خالی نه دے پاتے شوے دابیله خبره ده چه کله دده فطری تقاضے صحیح او درست اظهار شویدے لکه دَ مُومنینو او مُوحِدینو په شان یا غلط اظهار شوے دے، لکه دَ بُت پرستو او مُشرکینو په شان چه هغوی غیر الله دالله تعالیٰ مظهر اُګڼلو او دَ هغے عبادت ئے اُکړو، دده دواړو صحیح او غلط طریقو اصلی مُحرک هم دا فطری جذبه (محبت الٰهی) وی تر دے حده چه دَ رُوس او چین خلق چه دَ خُدائے نه منکر دی دده جذبے نه مجبُور شول ځکه چه دا خمولے نشی چنانچه هغوی دده فطری جذبے دتسکین دپاره دلینن او ماؤزے تنګ مجسّمے الٰ تصویرونه ځائے په ځائے نصب کړل چه دَ هغوی تعظیم دَ عبادت په صُورت کښې جاری اُساتلے شی، ما په خپل بل یو کتاب، کمیونزم او اسلام کښې دکمیونسټو دا خبره نقل کړے ده چه دَ خدائے په ځائے بل یو مصنُوعی خدائے دَ خلقو دپاره تجویز کول ضروری دی دَ دپاره چه دَ دے فطری جذبے تسکین پرے

(c) ketabton.com: The Digital Library

اُشی. نو دوی دا مقام خپلو مُمتازو مشرانو ته ورکړو. بهر صورت مُحبت الهی وفطری جذبه ده دد ے دپاره ذیو مظهر ضرورت دے چه د خدائی دخو ښے او نا خو ښے تابعداری اُکړی ے شی کوم ئے چه خوښ وی هغه اُوکړ او کوم ئے چه نا خوښ وی هغه اُنکړو. لکه څنګه چه د هر محبوب د محبت عامه تقاضا ده، اُس د خدائے د خو ښے او نا خو ښے معلومول تر هغے نا ممکنه ده چه خدائے پخپله د خپل کلام په ذریعه نه وی خو د لی ځکه چه دیو انسان خو ښی او نا خو ښی تر هغے نشی معلومیدے تر څو چه هغه پخپله د هغے اظهار نه وی کړے لکه څنګه چه یو کور به د میلمه د خو ښے د خوراک انتظام تر هغے نشی کولے تر څو چه میلمه هغه نه وی نیکاره کړی، د الله ذات خو دے نه هُم ډیر بلند و بالا دے. نو ځکه د هغه د محبت تکمیل دپاره دا ضروری ده چه هغه موږ ته اُښائی چه فلانئی عقیدے، اخلاق اعمال او اقوال د هغه خو ښ دی او فلانی ئے نا خو ښ او دا قسم خو د ل بغیر د کلامِ الهی نه ناممکن دی دے دپاره د وحی او کلامِ الهی ضرورت دے چه د هغه د خو ښے او نا خو ښے علم حاصل شی هغه کلام قرآن دے چه د هغے نه ضرورت د قرآن ثابت شو.

۷: دلیل اتباعی

په دنیا کښے اتباع او تابعداری موجوده ده، اولاد د والدینو، شاګردان د اُستاذانو، رعیت د حکومت ما تحت عمله د خپلو افسرانو او احسانمند د احسان کوونکو تابعدار او فرمانبردار وی، دا صورتونه او دد ے نه علاوه نور ټول د تابعدارئ صُورتونه فطری او معقول دی او دد ے په وجه نظام تمدّن قائم دے کچرے اولاد د والدینو تابعدار نه وی نو خاندانی ژوند به تباه شي، شاګرد د اُستاذ نافرمانه وی نو نظام تعلیم به ګډوډ شی، رعیت

د حکومت او ما تحت عمله د افسرانو تابعدار نه وی نو د حکومت انتظام به تس نس شی. که زیرا احسان د خپل محسن تابعدار نه وی نو د دنیا نه به د احسان وجود هم ختم شی، په دے د نیا کښے د هر څیز د پاره علت او سبب موجود دی د غه رنګ دے مذکور تابعدارو او فرمانبردارو د پاره هم د عدت او سبب ضرورت دے، چه هغه (۱) احسان او اقتدار دے. پ اولاد د والدینو، په شاګرد د اُستاذانو او په ذیرا احسان د محسنانو احسان د فرمانبرداری او اطاعت فطری سبب دے، او په رعیت د حکومت په ما تحت عمله د افسرانو اقتدار د فرمانبرداری فطری سبب دے دے پنځو صورتونو نه علاوه نور د دد ه صورتونه د فرمانبرداری هم شته مثلاً، عاشق د معشوق اطاعت کوی او عوام د اهل علمو مثلاً د امام ابوحنیفه امام بخاری رحمهما الله او یا د اهل معرفت مثلاً د شیخ عبد القادر جیلانی یا د نورو بزګانو رحمهم الله تعالیٰ تابعداری هم کوی د دے دواړو صورتونو سبب حُسن دے هغه حُسن ظاهری وی لکه د معشوق حُسن د عاشق د پاره یا هغه باطنی او معنوی وی. لکه د علماءِ دین او بزرګان دین حُسن د عوامو د پاره لهٰذا د دے ټولو اطاعتونو اسباب او علتونه صرف دری دی:

(۱) قُدرت (۲) احسان (۳) حُسن

په انسان کښ چه دِ درے ګُڼے موجود وی نو د هغه اطاعت کولے شی حالانکه د دا د انسانی ذاتی خُوبئ نه دی بلکه د الله عطا او بخشش دے هر کله چه خُداوند تعالیٰ د دے درے واړو سر چشمه او جامع دے، او د ټول صفتونه د هغه ذاتی او قوی تر ډی نو د هغه د دے اطاعت اُنکړ ښتی فطرت غواړی چه د دا ډیے ذات اطاعت د خا ګخاوی طریقه د دد ے څه وی؟ هغه د دا وی چه د هغه وحی او کلام د د پیغمبرانو علیهم السلام په ذریعه انسانانو ته را اُرسی چه د دے لار صحیح طور متعین شی، د دے وحی نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن دے چه هميشه دپاره محفوظ دے، لهذا دنوع انساني د پاره د قرآن ضرورت ثابت شو

۸: دليل نفسياتي

انسان که چرے د خپل نفس او روح په آئينے نظر واچوي نو د کلام الهي يا د قرآن ضرورت پخپله د ده زړه د ما غو او د ضمير خاموش آواز دے يو سليم الفطرت انسان که هغه په صحرائے افريقه کښے وي يا د آزاد قبائلو په غرونو کښے هر کله چه هغه يو بدکار مثلاً زنا يا قتل ناحق کوي نو د هغه دماغ او ضمير د دے جرم کولو نه ضرور متأثر کيږي او هغه په خپل ضمير کښے د دے، جرم د اثر يو قسم د رونده والے تکدر او انقباض محسوسوي سره د دے چه هلته په دے فعل د ده کولو نه کوئے هيڅوک نه وي نه خو څه حکومت موجود وي نه خو عدالت يا پوليس او نه په دغه ځائے کښے څه ضابطه او قانون نافذ العمل وي بلکه دا علاقه د هر قانون نه آزاده وي، اُس سوال دا پيدا کيږي چه په دے حالت کښے د دغے د رونده والي، تکدر، انقباض سبب څه دے؟

کچرے دا اُو ئيلے شي، چه ده جرم کړيدے قانون مات کړيدے نو د اسزا حکم غلط دي چه هلته نه قانون شته او نه د سزا اُديره شته بيا د دغے تأثر وجه څه ده؟ ظاهره ده چه دا ده د ضمير هغه خاموش آواز دے کوم نه چه دے دا محسوسوي چه ضرور ده څه قانون مات کړيدے کچرے هلته انساني قانون نشته نو يو حقيقي او الهي ضابطه د انساني اعمالو د پاره ضرور موجوده ده چه په دغے جرم د غه ضابطه ماته شوے ده او هغه حقيقي او الهي قانون چه د کوم نه په خلاف کولو د دے مجرم په ضمير کښے دا تأثر پيدا شوے دے همدا هغه کلام الهي يا په بلو ټکو کښے

قرآن دے، چه د هغه نه د قرآن ضرورت په نفسياتي تأثر سره ثابت شو

۹: دليل تخليقي

عالم (يعني الله نه بغير نور ټول مخلوق) صرف دوه څيزونو نوم دے انسان او خادم انسان، عالم تخليق الهي او فعل خداوندي دے نو په دے کښے به ضرور څه حکمت وي، ځکه چه حقير انسان بلا فائده يا بلا حکمته هيڅ يو کار نه کوي، نو د هغه خالق به څنګه بے فائده او بے حکمته يو کار کوي مشهوره ده چه فِعْلُ الْحَكِيْمِ لَا يَخْلُوْ عَنِ الْحِكْمَةِ اُس عقل دا ضروري ګڼړي چه د انسان يا د خادم انسان په پيدا کولو کښے حکمت شته، د خادم انسان حکمت خو داسے ظاهر دے چه د هغش نه تر فرشه پورے ټول څيزونه د انسان د فائدے، پرورش او خدمت د پاره دي، زمکه معدنيات نباتات، حيوانات، اور، اُبه، هوا، نمر او د هغے ګرمي او رڼا، ستوري و غيره ټول د انسان په خدمت کښے مصروف دي، لکه څنګه چه د قرآن کريم ارشاد دے:-

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ط سورة الجاثية آيت ۱۳ ؛ ترجمه: او تابع کړي دي ستاسو د پاره هغه څيزونه کوم چه په آسمانونو او په زمکه کښے دي،

خالق کائنات زمکه او آسمان ستاسو په خدمت او په فائده کښے په داسے زبردسته جبري ذمه داري لګولي دي، چه په هغے د نګران مقرر ولو څه ضرورت نشته او نه د انسان په خدمت کښے د سستي يا د غفلت څه ويره شته لهذا دا واضحه شو چه د انسان نه سوا ټول مخلوقات د انسان د خدمت او تربيت د پاره پيدا شوي دي، کچرے په دے کښے يو څيز هم موجود نه وي نو انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندے نه شو پاتے کیدے دا هم ثابته شوه چه د دے اشیاؤ د تخلیق مقصد او حکمت دا انسان ژوند قائم ساتل دی اُس دده ورکوتی انسان د تخلیق حکمت څه دے؟ هر کله چه کارخانهٔ عالَم دا انسان د پاره پیدا ده نو دا ضروری خبره ده چه انسان د عالَم د پاره نه دے پیدا د هغے دلیل دا دے چه دا ټول عالم که نه وے نو انسان ژوندے نه شو پاتے کیدے کچرے انسان نه وے نو عالم باقی پاتے کیدے شو، خبره داده چه انسان اشرف المخلوقات دے د هغه د تخلیق مقصد به هم اشرف وی لکه څنګه چه اُس د څرنه اشرف په دے وجه دے چه د هغه مقصد هم د څرنه اعلیٰ دے. خلاصه کلام دا چه جهان انسان د پاره دے او انسان خالق جهان د پاره، هغه به د نائب خُدا او د خلیفهٔ خُدا په حیثیت هغه کارکوی چه د هغه د آقائے حقیقی کومه منشأ وی، په دغے منشأ الٰهی به پخپله عامل وی او بل به پرے عامل کوی او دے ته ویلے شی عبدیت او بندګی:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا ؛ دپیریانو او بنی آدمو تخلیق د خالق لِيَعْبُدُونِ ؛ سورة الذّاریات آیة ۵۶ ؛ کائنات د عبدیت او بندګی د پاره دے په دے بندګی کښے د خداوند تعالیٰ هیڅ فائده نشته او د انسان فائده کښے داسے ده چه هغه د خپل مقصدِ تخلیق تکمیل اُکړی نو د حیاتِ ابدی د خوشحالونه به فیضیاب شی، اُس مقصد تخلیق یا منشأ الٰهی معلومولو د لوړ پاره ضروری ده چه پخپله خالق د هغو د ضاحت اُکړی او هغه بغیر د کلام الله او وحی الٰهی نه ناممکنه ده نو ځکه د کلام الٰهی ضرورت ثابت شو چه هغه قرآن.

۱۰ : دلیل د رحمی

رحمت او شفقت خُوبی ده، او د کمال صفات دی رحمت نه خالی کیدل نقص

دے، چه د هغے نه د الله ذات پاک دے د دے وجے قرآن کښے ځائے ځائے د رحمتِ الٰهی ذکر موجود دے په نورو آسمانی کتابونو کښے هم او د عقل تقاضا هم دغه ده چه په خالق کائنات کښے د رحم ضروری، دا عالَم کائنات یو آئینه ده په دے کښے رحمتِ الٰهی صاف ښکاری، کائنات کښے صرف دوه څیزونه دی

(۱) مرحوم، او مُنعَم، په چا چه رحمت او انعام وی هغه انسان دے

(۲) رحمت او نعمت، د آسمانونو او د زمکے هغه ټول مخلوق چه د خُداوند تعالیٰ دا ارخه د انسان د پاره نعمت او د رحمت سامان دے،

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا ؛ کچرے تاسو د الله تعالیٰ نعمتونه شمیرل إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿۳۴﴾ سورة ابراهیم آیة ۳۳ : غواړئ نو نه شئ شمیرے بیشکه انسان ؛ بے انصافه او ناشکره دے،

د الله تعالیٰ د رحمت خود احال دے، انسانی اعمال نه ټول خراب دی او نه ټول ښه دی، بلکه څه مُضر او تباه کُن دی او څه مفید او نفع مند دی، د دُنیا ټول قومونه په دے متفق دی چه انصاف ښه دے او ظُلم بد، لیکن اعمال دا لطیف اشیاء دی چه په انسانی غور فکر یا لیبارتری د تجربه کاه کښے د هغے فائده نقصان نه شی معلومیدے د غه اعمال عام دی عقائد وی که اخلاق که عبادات که مُعاملات، کچرے په دے اعمالو کښے د الله تعالیٰ هدایت هُم نه وی او انسان په تباه کُن او زهر آلود عقائدو او اعمالو کښے مبتلا شی، او خالق کائنات صرف تماشه کولے نو دا به د ده د شانِ رحمت نه خلاف وے لکه څنګه چه یو انسان ته دا علم وی چه په طعام کښے زهر کړے دی بل بے خبره انسان ئے خُوری او دے پرِ غلے پاتے شی، نو دا به بے رحمی وی، دا رنګ کچرے یو پُوند په ګنده یا کوهی کښے خپه اُکړے او ورپرے وُځی، خو بینا انسان ګُوری او پرِ چپ پاتے شو نو دا بے رحمی ده، نو د احکم الحاکمین او ارحم الراحمین شان خو بے انتها اُچت دے هغه ګله دا سے کولے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شی چه انسان خوږه مهلک او تباه کن اعمالو کښې مبتلا وی او دے ډیرې چپ وی، حالانکه انسانان بے خبره دی او دده ذات په هر څه خبردار دے نو دده د رحمت تقاضا ده چه د هغه د جانبه ډاډ ته هدایت نامه مرجوږ وی چه په هغې کښې د نجات د هندې او مهلکو عقائدو او اعمالو تشریح او بیلتون موجود وی، همدغه هدایت نامه کلام الهی یا قرآن دے چه دد ے انسان ته ضرورت دے.

د قرآن صداقت او اعجاز

د قرآن د اعجاز یا د ده د معجز کیدو مطلب دا دے چه قرآن کلام الهی دے آسمانی او ربانی هدایت دے، د دے علوم او معارف د الله تعالے د ذات علم او عرفان د لامحدود سرچشمے ابدی قوانین دی د یو انسان د محدود او ناقص فکر او دماغ نتیجه نه ده او نه دا د انسانی افکارو او نظریاتو په شان د وهم خیال، جذبات او خواهش نفسانی نه اثر او تبدیلی قبلوونکو تصورات تو مجموعه ده، دا فطرت او حقیقت دے چه کله نه بدلیږی او نه په هغې کښې د غلطئ څه ګنجائش شته نه دے په قوانینو کښې د ترمیم او تبدیلی ضرورت شته او نه د ټولو بشری ټولنو د حقوقو سره ترلی د عدل او انصاف د لوے لارے نه د اوریدو احتمال ممکن دے، چه د هغې متعلق د قرآن کریم پخپله ترتیب وار دعوے دا رنګ ده:-

لَا یَأْتِیهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ: د قرآن په مطالبو کښې وړاندے ورستو لَا مِنْ خَلْفِهِ ط تَنْزِیلٌ مِّنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ ○ د هیڅ باطل د ننوتو هیڅ ګنجائش نشته سورهٔ حم السجده آیة ۴۲: د د هغه ذات نازل کرده کتاب دے چه د حکمت او دانایئ سرچشمه ده او په ټولو صفاتو کامله ده او صرف دے لَا مُبَدِّلَ لِکَلِمٰتِهِ ط سورهٔ انعام آیه ۱۱۵: په قرآن کښې د هیڅ ترمیم او تبدیلی ګنجائش نشته

وَتَمَّتْ کَلِمَتُ رَبِّکَ صِدْقًا وَّ: قرآنی هدایات په رښتینې او عَدْلًا ط سورهٔ انعام آیة ۱۱۵ ○ انسانی عدل کښې پوره او مکمل دی اُس یواځے دا خبره پاتے شوه چه آیا دا رښتیا د الله تعالی کتاب دے یا د انسانی ذهن د خواری نتیجه ده، کچرے اوله خبره صحیح وی نو بیا به هر یو غیر الهی طاقت دد ے په وړاندے عاجزوی او دے کښې به هیڅ شک پاتے نه شی ... چه دا کلام الهی ... دے او کچرے دویمه خبره صحیح شی نو بیا به په دے کښې ضرور شک وی چه دا کلام الهی دے او که نه؟ مونږ به وړاندے دا ثابتوو چه قرآن معجزه ده او ټول انسانی طاقتونه دد ے ټول څه چه د یو وړوکی جز (حصے) جوړولو نه هم پاتے دی، هم دا وجه ده چه دا کلام الهی او معجزه دے او دا لکه د نورو پیغمبرانو علیهم السلام د معجزو په شان د یو وخت د پاره معجزه نه ده بلکه تل د پاره ده چه دد ے جواب دد ے منکرین تر قیامته هم نشی ورکولے او د یورپی عیسائی جارج سیل د دے خبرے نه پوره ډاډ شینی کیدے شی لکه چه هغه لیکی چه د یو انسان قلم د قرآن په شان معجز کتاب هیڅ کړے نشی لیکے بلکه دا معجزه د مرو ژوندی کولو نه هم لویه معجزه ده" (تاریخ اسلام جلد ص ۳۲۷ از عبدالقیوم ندوی) د ټولو نه اول مونږ د قرآن د اعجاز او معجزے کیدو تشریح کوو چه په دے خبره پوهیدل آسان شی:

د معجزے او اعجاز تشریح

په دنیا کښې څومره څیزونه چه ظاهریږی د هغې ټول درے قسمه دی

(۱) عادیات (۲) عجائبات (۳) معجزات

عادیات

عادیات هغه څیزونه دی د کومو چه تړون هغه مادی اسباب وسره وی چه عام خلق ئے پیژنی لکه د غنمو کرلو نه غنم را ټوکیدل او د هلکو کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولونه دقجورے اُونه را ټوکیدل، دَدارُو په استعمال مرض لرے کیدل، دودۍ خُوراک سره لُوږه او اُوبو څښلو سره تنده ماتیدل دَتجارت نه کتې مُوندل او په سامان جنګ سره برے مُوندل دا اُمور عادیه دی او دَ عامو رواج مطابق دَے نه ذکر شوی نتیجے حاصلیږی

عجائبات

عجائبات هغه. یزونه دی چه دَ مادی اسبابو په نتیجه کښے پیدا کیږی، مګر دَ مخصوصو اوماهرینو نه بغیر عامو خلقونه دَ دغے اسبابو او دَ هغے دَ پیدا شوو نتیجو هیڅ علم نه وی، مثلاً سائنسی نوی مصنوعات دمشین په زور اُورکادے زغلول الوتکه الوخول، سمندری جهاز چلول، ریډیو سټیشنونونه آوازونه اوتقریرونه خورول، میزائل، آتم بم او هائیډروجن بم جوړول دا ټول په عجائبا توکښے داخل دی، دارنګ سحری عملیات دمادی اسبابو او دمهارت پیدا وار دی، لیکن دَے مخصوصو خلقونه بغیر عام خلقونه دا اسباب او په دے اسبابو دَ انړه نتیجے معلومه نه وی نو ځکه ورته دا څیزونه عجیبه معلومیږی، بیا په عادیاتو او عجائباتو کښے یو خاصیت مُشترک دے :-

مشترک خاصیت

ددے دواړو قسمو په ډول نور خلق هم جوړولے شی فرق صرف دومره دے چه په عادیاتو کښے دمهارت فن ضرورت نه وی، څوک هم چه غنم اُګرے، نو غنم ریبلے شی، لیکن عجائباتو کښے دَ مهارت فن ضرورت وی صرف یو ماهر انسان دهغے ایجاد اُګرے او نور په زړګو نو ماهرانو کښے بیا جوړوی، لکه څنګه چه امریکے ایټم بم او هائیډروجن بم جوړ کړو بیا چین دَ مے په ډول ګرو، دینه ثابته شوه چه عجائبات هم دا سے څیزونه نه دی چه بل یو ماهر انسان کے نه شی کولے نو ځکه دے

عجائبا توته مُعجزه نشی ویلے :-

مُعجزات

مُعجزات هغه دی چه یو خو په هیڅ قسمه عامو رعادیاتو خاصو رعجائباتو، مادی اسبابو باندے اړ انړه نه وی بلکه دَ هغے وُجود دَ خالق کائنات په مخفی قُوّت او مشیت اړ انړه وی او دا بغیر دَ نبی علیه السلام نه بل هیڅوک نشی حاصلولے مثلاً الوتکه هم الوحی، او دَ سلیمان علیه السلام تخت هم الوتلو لیکن اوله معجزه نه ده او دویمه معجزه ده الوتکه هر انسان جوړولے او الوخولے شی لیکن دَ سلیمان علیه السلام تخت صرف په مشیت الٰهی الوتلو چه دا ټول نه خوچاوړاندے اُکړے شو نه اُس څوک کولے شی او نه به آئنده ځوک اکړے شی :-

قرآنی معجزه، بلاغی دلیل

په دنیا کښے دوه قسمه مصنوعات دی یو الٰهی مصنوعات لکه نمر، سپوږمۍ وغیره او بل انسانی مصنوعات مثلاً موټر سائیکل وغیره اُس موټر چه غور اُکړو نو بنکاره غټ فرق دا دے چه الٰهی مصنوعات دانسانی طاقت نه بهر دی، او انسانی مصنوعات دا سے نه دی بلکه بل یو ماهر انسان ئے هم جوړولے شی، مصنوعاتِ الٰهی نه خو بل انسان جوړولے شی نه دے دَ پاره په دُنیا کښے کارخانے شته او نه خو په بازار کښے خرڅیږی هُم دغه حال دکتابو نو هم دے دانسان جوړ شوی کتابونه دا سے نه دی چه دهغے په شان یا دَ هغے نه بنه بل څوک نشی جوړولے مګر دقرآن متعلق دادعوه ده چه دا دَ خالقِ کائنات دَ علم او قدرت نتیجه ده دنیا بټولے انسانان په جمع دے دے پشان څه چه دَ دے دیوورو کی سورت الکوثر چه یو کر بنے نه ګیات نه دے، پشان هم نشی جوړولے دلته هیڅ شک پاتے نه شو چه دا دَ الله تعالےٰ کلام دے، لکه څنګه چه هر په دے معیار قرآن

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم پخپله د خپل اعجاز او د کلام الهی کیدو په باره کښې د عربو فصحاؤ او بلغاؤ ته د مقابلې دعوت ورکړے دے، فرمائی:

وَاِنْ كُنْتُمْ فِيْ رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى ؛ کچرے ستاسو په قرآن کښې د شک عَبْدِنَا فَاْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّنْ مِّثْلِهٖ ؛ وی چه دا کلام الهی گوندی نه دے نو وَادْعُوْا شُهَدَآءَكُمْ مِّنْ دُوْنِ ؛ تاسو پټول یو ځائے شئ خپل پټول اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝ سورة ؛ امدادیان هم راوبلئ او د دے دیو البقرة آية ۲۳ ؛ وروکی سورت غوندے یو بل سورت جوړ کړئ، کچرے تاسو پخپله دعوی کښې رشتینی یئ،

او دائے هم ورسره اوفرمائیل:

وَلَنْ تَفْعَلُوْا ، سورة البقرة ، آية ۲۳ ؛ ریغے تاسو داسے هیڅ نشئ کولے په دویم آیت کښې دے نه هم زیات مضبوط ټکو کښې فرمائی:

قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى ؛ کچرے ټول انسانان او جنات دے اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُوْنَ ؛ د پاره جمع شی چه د قرآن مثل بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ؛ ؛ جوړ کړئ او راوړئ، نو نشئ راوړے ظَهِيْرًا ۝ سورة بنی اسرائیل آية ۸۸ ؛ اگرچه دا ټول په دے کښې د یو بل ملاتړ اوکړی:

په دے آیت کښې داسے یو قوم ته خطاب دے د کوم چه پخپل ادبی قابلیت او په فصاحت او بلاغت باندے ناز وو هغوی د قرآن دشمنان وو او اوّل مقصد د هغوی قرآنی دعوی غلطول او ماتول وو او دا اعلان د حضور علیه السلام په خوله مبارکه اوکړے شو کوم چه اُمّی وو نه ئے شعر و شاعری زده وه او نه ئے فصاحت بلاغت کښې څه تجربه او مشق لرلو بلکه د دوی د ځلویښت کاله عمر داسے تیر شوے وو چه د دغے زبان په ماهرینو کښې د ده هیڅ شهرت نه وو په داسے حالت کښې د دے اعلان د هغوی تاؤنول

هم زیات کړو کچرے کیدے شوے نو هغوی به په ډیره آسانه قرآن او صاحب قرآن ته په دے سخته ماتے ورکړے وه چه کم باکم یو کرښه عبارت خو به ئے د قرآن پشان جوړ کړے وے، ځکه چه د قرآن پخپله هم دا اقرار دے کچرے داسے اُشونو قرآن بیا کلام الهی نه دے او صاحب قرآن به د خدائے رسول نه وے لیکن هغوی په خپل ادبی ذوق او د فطرت سلیمه په بنیاد د قرآن مثل جوړول ناممکن اُګڼل او دے آسانے لارے پے ځائے د قرآن د مقابلے د پاره د جنګونو ډیره ګرانه او طویل ترینه طریقه اختیار کړه چه په هغه کښې ئے مالونه او ځانونه تباه کړل او ځه خو پکښې د خپل ملک او وطن نه هم لاس اُوینځلو سره د دے چه په دے کښې هم ورته کامیابی نصیب نه شوه، د تورے او خونریزئ د مالی جانی قربانئ ورکول او د ژبے او د قلم خوزولو آسانه طریقه پریښودل د دے دلیل دے چه دوی سره د قرآن د دے چیلنج هیڅ جواب نه وو حالانکه دا هغه خلق وو چه د دوی د فصاحت او بلاغت جواب به تر قیامته اُنکړے شی دا خو د قرآن د اعجاز بلاغی دلیل دے چه ډیر صفا او آسان دے لیکن د یورپ وغیره مستشرقینو د اسلام د مقابلے د پاره صرف دغه تخواکانو او معاوضو هضمولو په غرض بیا هم خوګډوډ بے بنیاده اعتراضات کړی دی هغه به مونږ په وار وار نقل کوو او جواب به ئے ورکوو:

اوله شبه

اوله شبه اهل استشراق دا کړیده چه کیدے شی د عرب فصحاؤ په دے وجه بل قرآن نه جوړولے چه دا ئی ضروری نه ګڼړله نه دا چه د بل قرآن جوړولو نه عاجز وو لکه چه یو انسان نیو یارک نه خوتلے شی لیکن دغلته د تللو ضرورت نه ګڼړی. د دے جواب دا دے چه بیشک د نیو یارک سفر د پاره یوائے قدرت کافی نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے بلکه دتللو باعث هم ضروری دے، نو کچرے دقرآن په مثل راوړلو باندے دعربو بلغاء قادر وے، نو د دے نه بله نړیا ته کومه موقعه کیدے شوه حکه چه قرآن ته شکست ورکولو د پاره ددوی او دقرآن منونکو په مینځ کښے مقابله په دے وجه جاری وه چه قرآن ددوی دپلار کنئ دین باطل کولو، نو د مقابلے ضرورت دے د پاره وو چه خپل پلار کنئ دین به ئے هم بچ کړے وے او د قرآن مثال پیش کولو سره به ئے په دے مذهبی مقابله کښے خپل حریف یو لی مسلمانانو او صاحب قرآن ته ماتے ورکړے وه، د قرآن په مقابله کښے دوی ته خپله بریالی دومره عزیزه او ضروری وه چه د هغے د پاره دوی بے کچه مالی او جانی قربانئ ورکولے چه په هغے جنګ بدر، احد، خندق او حنین واقعات او په قرآن منونکو باندے په مکه معظمه کښے د دوی هغه ظالمانه کارنامے کوا هاتے دی، هغوی په دے سه پوه وو چه قرآن ته په ماتے ورکولو به د هغوی دین بریالی شی او د هغوی د فصاحت بلاغت بے مثلی به هم اُخلے شی او د دے مذهبی جنګ یو فریق (مسلمانان) به هم خوار او زار شی اُس دلته داشبه دا سے عبث ده لکه خنګه چه په صحرا کښی د تندے نه مرسری په باره کښے اُوریلے شی چه دے خوبزے وو په اُوبو خبنلو ئے قدرت هم وو لیکن داوبو خبنلو ضرورت ورته نه وو (آنریبل به نکر غلام جان) دے نه علاوه حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمه الله تعالیٰ د آریه سماج بانی پنډت دیانند ته دمناظرے چیلنج ورکولو نه پس هرکله چه هغه ته ورغلو، نو هغه نه د حضرت مولانا علمی مقام په لړ مبومناظرو کښے بیکاره شوے وو نو چوپ انکارئے اوکړو اوورے ویل چه ما اراده د مناظرے نه ده کړے نو حضرت مولانا اُفرمایل چه اراده خو د اختیار شے دے که اول ئے نه ده کړے اُس ئے اُکړه به دے خبره هغه خاموش شو د احال د دے شُبهے هم دے، موبز وایو کچرے

مشرکین مکه دنظیر قرآن پیش کولو اراده نه ده کړے، نو د عراق مصر شام لبنان او د بیروت هغه کنړ شمیره عیسایان ئے اُس د قرآن دنظیر پیش کولو اراده اُکړی، حکه چه د هغوی مور نئ ژبه عربی ده او په دے ژبه کښے دوی کنړ شمیره کتابونه لیکلی دی او په ډیرو جلدونو کښے ئے عربی لغتونه جوړ کړی دی، د عربی ژبے لوئے لوئے شاعران هم دی عیسائی، غټ غټ حکومتونه او قومونه کړو وړونه رو ئی هرکال د قرآن او د اسلام په خلاف خرڅ کوی، که د قرآن نظیر پیش کول آسان وے نو د دے دومره کرانے مقابلو او منصوبو په ځائے به ئی دا کړی وو لیکن ممکنه ده چه عیسائی قومونه خوسپوږ مئی ته اُرسی مګر دا هیچرے نشی کیدے چه دوی د قرآن ماتونے پیش کړئ؛

دویمه شُبه

اهل استشراق دا دویمه شُبه کړے ده چه کیدے شی دعربو فصحاؤ سره هغه اسباب موجود نه وو کوم چه د قرآن جوړولو د پاره ضروری وُو، دا شُبه هم حکه بے ځایه ده چه دیوخیز جوړولو د پاره ضروری اسباب صرف څلور خیزونه دی (۱) قدرت یا مهارت (۲) ماده یعنے هغه مساله کوے نه چه دا جوړیږی (۳) باعث او محرک، یعنے داسے مقصد چه د دے په جوړه ولو آماده کوی (۴) نمونه د هغه خیز چه کوم جوړ ول غواړی مثلا د میز جوړولو د پاره اوّل دا ضروری ده چه جوړونکے ئے د نرکانړ او لوهارو ددے قدرت او مهارت ولری، یو عام سړے ئے نشی جوړ ولے،

دُویم:- دا چه لرګے ئے موجود دی، حکه چه بغیر لرګی میز نشی جوړیدے

(۳) دریم:- خیز هغه باعث دے چه په کوم د میز جوړه ولو مقصد حاصلیږی مثلاً د میز قیمت حاصلول یا پخپله د هغے د استعمالولو ضرورت:-

(۴) څلورم:- خیز د میز نمونه ده:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خوظاهره ده چه د عرب فصحاؤ سره دا خلور واړه اسباب موجود وو
ړ اول قدرت او مهارت د دوی خود وسره وو چه د نظم او نثر دواړو صورتونو
کښې د دوی جواب نه وو که د دوی هم دغه مشغله وه، ماده د قرآن هغه
اته وګیشت حرفونه دی، چه هغه هم موجود وو او د دوی ټول کلام د دے نه
جوړ وو. دبل قرآن جوړولو باعث او محرک هم دوی سره موجود وو ځکه چه
د قرآن مقابلے کے پاره هغوی سرونه په تلی کښې ایښی وو، چه د دوی زړه دین
محفوظ شی:-

(۳) خلور م دا چه نمونه د قرآن هم موجوده وه نبی علیه السلام ورته بار بار
قرآن آوړولو، بلکه د داسے قرآن جوړولو د پاره ئے ورته چیلنج ورکړے وو،
نو ځکه دا شبه هم بے ځایه ده:-

دریمه شبه

دریمه شبه داده چه کیدے شی، فصحاؤ د عرب د قرآن ماتون جوړ کړے وی خو مونږ ته نه دی
دا رسیدلے، ذا هم صرف دما شوما نو خبرے دی، ځکه چه دغه وخت
کښې سواد څوک سا نو نوره ټول د دنیا د قرآن خلاف وه او اوس هم د قرآن
منونکو په نسبت د قرآن د مخالفینو شمیر په دنیا کښې ډیر زیات دے
هر کله چه د دغه وخت هغه لږ مومنانو قرآن تر موجوده د مومنانو را
اوسولو نو ډیرو مخالفینو د دغه وخت د موجوده وخت دے ډیرو مخالفینو
ته ولے را نه رسولو؟ دا د دے خبرے دلیل دے چه داسے هیڅ نه وو شوی
ځکه خو بنکاره قدرے هم نه شوه:-

خلورمه شبه

خلورمه شبه داسے ده چه یو سائنس دان
یو نوے څیز ایجاد کړی بل سائنسدان داسے
نشو کولے داد دے خبرے دلیل نشی کیدے چه د قرآن په مثل بل نه جوړیدل
د دے معجزه ده، د دے جواب داده چه نو مصنوعات کښې څیزونه دی چه

چه یو ماهر ئے جوړ کړی بل ئے خواه مخواه جوړه ولے شی او قرآن کښې نه
دے ځکه خو تر اوسه چا جوړ نکړے شو:-

پنځمه شبه

پنځمه شبه داده چه د قرآن او سحر یو مثال
دے سحر هم بغیر د ساحر نه بل څوک نشی
کولے نو ځکه داد خالق کائنات فعل او معجزه نشی کنړلے، د دے جواب
داده چه سحر او معجزه کښې د نر ځمکے آسمان فرق دے سحر کسبی او د
اسبابو لاندے دے اګرچه دا اسباب بنکاره نه دی که بل څوک هم دغسے
اسباب استعمال کړی نو هغه هم د سحر عمل کولے شی لکه چه په هره
زمانه کښې ډیر ساحران موجود وی د موسیٰ علیه السلام د همسا کار کسبی نه
دے نو سمدستی د دے اقرار یان شول چه دا معجزه ده:-

شپږمه شبه

شپږمه شبه داده چه اهل استشراق وائی چه
د پیغمبر علیه السلام فصاحت او بلاغت بے مثله
وو ځکه بل چا د دے مقابله نشوه کړے کونډی هسے خو قرآن د محمد صلی الله
علیه وسلم کلام دے د دے جواب داده چه عرب بو پخپله ولے دا شبه پیش
نکړه چه هغوی د قرآن اولنی بدترین دشمنان وو د هغوی نه اهل استشراق
زیات خبردار دی، بلکه دا تیر شوی ټول شبهات هر کله چه پخپله فصیحا نو د
عرب پیش نکړے نو معلومه شوه چه ټولے غلط او بے ځایه دی:-

دویمه وجه داده کچرے قرآن د رسول الله صلے علیه وسلم کلام ګڼو د هغه
په احادیثو مبارکو او قرآن کښې به بیا هیڅ فرق نه وو، ځکه چه هغه د نګ
او شان په احادیثو کښې قطعًا نشته کوم چه په قرآن کښې موجود دے دلته
مستشرقین بل عذر پیش کوی چه د نبی علیه السلام کلام دوه قسمه وو یو نوری
بے تیاری چه معمولی به وو بل د تیاری او غور و فکر والا چه هغه به بے
مثله وو، نو دا عذر هم ځکه غلط دے چه ډیر کرته یو سائل تپوس کړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاهری ؤنه هم کارکیدے شی، او مُعجزه غیر اغلبه نه ده، "ډاکتر وارد" "سسټم آف لاجک" کښے لیکی چه دبیابان په زړو کوټو کښے کچرے د پنځه ویشتو کنجیانے ملاؤ شی نو دا ضروری نه ده چه د نهو سو پنځه او یا ؤو کنجیانے دِ هم دغسے وی، مطلب دا دے چه عِلّتُونه او اسباب چا بیانے دی چه انسانی عقل معلُومه کړی دی او کوم اسباب چه نا معلوم دی هغه نسبتاً ډیر زیات وی، لهذا د هرے واقعے حَل د دغے معلومه علتونو په کنجیانو پرانستل صحیح نه وی، "پرو فیسر هکسلے" لیکی، چه موږ ته د فطرت حد بندی نه شوکولے، د دے مطلب دا دے چه موږ په فطرت داپابندی نه شو لګولے چه د کوم قانون دلاندے هغه ذات کار کړے دے نو د هغے نه بغیر ئے نه شوکولے" دا انګلستان ولیم جیونس لیکی چه" په کارخانه فطرت کښے خُداوندی مُداخلت نه موږ باطل نه شُو ویلے د کائنات تو خالق کمول او زیاتول هم کولے شی، دا سے رائے د مغرب د ډیرو فلسفیانو ده او ځما په نزد هم دا رائے حکه صحیح کیدے شی، چه د قانونِ تعلیل بنا په ناقص لټون ده چه هغے نه یقینی علم نشی حاصلیدے، او د نولو سائنسدانانو منلے شوے قانون دے چه تجربه او لټون چه پرده محیط نه وی نو هغے نه یقینی علم نه شی حاصلے دے، مثلاً خُموږ په تجربه کښ چه خومره او رو نه راغلی دی نو هغه سوزول کوی خو بیا هم آیا موږ ته د نولو او رو نو تجربه کړیده او دهغے اُور هم موږ تجربه کړیده خه چه کوم کښ حضرت ابراهیم علیه السلام غورزولے شوے وو، کچرے نه موده کړے نو دا ناقص لټون شو چه دهغے نه د آتش ابراهیمی" فیصله نشی کیدے د دینه علاوه هر علت چه کوم یو معلول پیدا کوی نو د خپل هومره طاقت په ذریعه ئے پیدا کوی چه"

کوم ده کښے موجُود وی خو دا قوت د خالق کائنات بخشیش او ورکړه ده چه هغه ئے اغستے هم شی چه ئے داخلی نو دده هغه صلاحیت ختم شو او په داسے علت باندے بیا معلُول هیچرے نه شی مُرتّب کیدے، هم دغه رنګ کچرے یو معلُول بغیر د عِلّت نه موجُود شو مثلاً په عصائے مُوسےٰ علیه السلام سره د سمندر بیلیدل دا هم د خالق فطرت کار دے چه په همساکښ ئے د بیلولو طاقت کیښُودو کوم ذات چه به دے کښے ورا ندے دا طاقت نه وُو، ایښودے نو دے وخت دا معلُول با عِلّت شو نه چه معلُول بے عِلّته" دا خو موږ د فلسفے مطابق لیکل اُکړه، ورنه اصلی جواب خو دا دے چه د عِلّت معلول خبره بالکل غلطه ده خالِق فطرت چه څنګه اُغواړی هم هم هغسے کولے شی، کله د عِلّت معلول مطابق کار اُشی نو تاثیر او طاقت ایښودو نکے هم دغه ذات دے، او کله بغیر دے نه چه اُشی هغه صرف په ارادهٔ الٰهی کیږی اصل خیز ارادهٔ الٰهی ده، معجزات هم اِرادهٔ الٰهی سره حُکمه تعلق لری چه دا صرف افعال اِلٰهیّه دی او دغه د خدائے او د انسان مینځ کښے فرق دے، چه انسان یوائے د عمل ارادہ نه کوی بلکه ارادے سره هغه اسباب هم استعمالا لری مثلاً یو انسان په اُو بو یا ډوډئ مریدل غواړی نو دا به یوائے په ارادہ نه بلکه دے سره به هغه ډوډئ خوُری او اُوبه به څښی نو هله به مریږی خو خالِق فطرت دا سے نه دے د هغه اسبابو نه ضرورت نشته بلکه د هغه ټول کادو نه صرف د هغه دا رادے تابع دی.

اِنَّمَا اَمْرُهٗ اِذَآ اَرَادَ شَيْـًٔا اَنْ يَّقُوْلَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ. سوره یٰسٓ رکوع ۵ آیه ۸۲

کښے هم دے مضمون ته اشاره ده، آیا آسمانونو او زمکه جوړ ولو کښ صرف ارادهٔ الٰهی کافی نه وه که مزدورانو څه ضرورت هم پیښ شوے وو؟ هیچرے نه دغه مُعامله د معجزانو ده چه هغه د عادی اسبابو نه بغیر صرف په ارادهٔ الٰهی سره وُجود ته راغلے دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتمه شبه

اهل استشراق وائی چه که چرے قرآن معجزه وی، نو دا به وحي الهي وی دا پخپله او ددے په ذریعه د علومو القاء د عقل نه بهر ده، ددے ړوبے جواب خو دا دے چه پخپله په بائبل کښے د انبیاء علیهم السلام و د وحي ذکر موجود دے نو وحي او نبوت دا دواړه داسے امور دی چه اهل کتاب (یهود او نصاری دواړه لے) منی صرف د پیغمبر اسلام د پاره د منلی شوی حقیقت نه انکار محض ضد او عناد دے۔

دوئیم جواب دا دے، چه د الله تعالے د جانبه د پیغمبر په زړه باندے د الفاظو یا د معانی القاء بالکل معقوله خبره ده چه ددے، تائید د مسمریزم د عمل نه کیږی کوم چه یوړو حانی عمل دے، صاحب د مناهل العرفان په علوم القرآن کښے لیکلی دی، چه عیسائی مبلغین رکومونه چه مبشرین هم ویلے شی، مصر ته راغلے او په یو خوان باندے د تنویم مقناطیسی عمل اُکړو، د هغه نه ئی اول د خپل نوم تپوس اُکړو هغه ورته خپل اصلی نوم اُښودو بیا د غه عامل هغه معمول خوان ته توجه اُکړه او وے ویل چه دا نوم ستا نه دے بلکه ستا بل نوم دے په دے عمل ئے د هغه د ذهن نه اصلی خپل نوم لرے کړو او بل فرضی نوم ئی د هغه په ذهن ورا ُ تپلو او د دے عمل په ذریعه نورے خبرے هم د ده په ذهن کښے واچولے نتیجه دا شوه چه د غه خوان په ذهن کښے د غه الفاظ او علوم دا ښے کلک پریوتل چه د عمل اثر د ختیدو نه پس هم په کښ پاتے شول دینه معلومه شوه چه انسان په یو مخفی طریقه د بل انسان ذهن ته الفاظ را اړولے شی نو آیا خدائے پاک دیو منتخب رسول ذهن ته د وحي الفاظ او قرآن نه شی را اړولے؟

دریم جواب دا دے چه تپیب ریکارډ د حقیقت نور هم ډیر آسان داسے

کړو چه انسانی الفاظ یو بے روحه ټیپ ریکارډ ته داسے اړولے او پکښے ئے محفوظ کولے شی نو آیا خدائے پاک د انسان نه هم عاجز دے چه یو بے روحه آلے ته هم نه بلکه دیو منتخب نبی د روح ته واړوی او په هغه کښے محفوظ کړی؟

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰى: سورة ؛ موږ به ستا په ذهن کښے د وحي الفاظ اعلیٰ آیة ۸ واچوو چه هغه به ته نه هیرے کړے۔

اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ؛ ستا په ذهن کښے د وحي الفاظ جمع کول بیا سورة قیامة آیة ۱۷ ؛ په تا باندے د لولول خو موږ ذمه واری ده

نهمه شبه

اهل استشراق وائی چه د قرآن مضامین په ترتیب نه دی، نو ځکه دا اعجاز نه شی کیدے، ددے ړوبے جواب دا دے، لکه څنګه چه شاه ولی الله رحمه الله بیان کړے دے، چه قرآن د نورو مصنفینو په طرز نه دے بلکه د قدیم عربو د دستور پر طریقه دے لکه چه د سبعه معلقات" په یو قصیده کښے کنړ مضامین بیانیږی کله پکښ د محبت اظهار، کله د یار ان تعریف او کله د آس د تیز ګام بیان ګویا که قرآن یو شاهی مکتوب دے په کوم کښے چه یو کور نو ته د ډیر و خیز و نو د انتظام حکم ورکوی چه په هغے کښے ترتیب لټول څه عقلمندی نه ده۔

دوئیم جواب دا دے چه د مصنفینو په توګه لټول مضامین په بیل بیل باب کښ نه موږ کول څه نقص نه دے بلکه دا یو بیل قسم اعجاز دے چه هر کله دا کتاب د بیخه د خدائی نه کتاب شے د انسان جوړ کړے نه دے نو د دے شان په ترتیب کښ هم د نورو مصنفینو نه بیل دے کچرے دا انسانی کتاب وے، نو په دے کښے به خامخا د انسانی ترتیب پیښے شوے وے

دریم جواب دا دے لکه څنګه چه امام رازی رح په تفسیر کبیر کښ لیکلی دی چه قرآن پخپله معجزه ده چه د هغے ژور ترتیب هم یو پوره معجزه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

اود ترتیب د اقسم اعجاز ئے د ټول قرآن لازماً بیان کړیده ، نو زړو مفسرینو رح همدغه ئے کړے دی لکه "بیان القرآن" سبق الغایات فی نسق الآیات" کښے د ترتیب قرآن چه بیان شوے دے او اهل استشراق تو په ستر زړو پټئ لګولی دی او دا نه ګوری ، احقر په دے ډول د قرآن د اخری منزل تفسیر په عربی کښے جمع کړے دے چه د ټولو نه ګران دے او تر اوسه چاپ شوے نه دے ؛

(۴) خلور م جواب دا دے ، چه په قرآن کښے بے ترتیبی چه چاته ښکاره دا دهغه د نظر قصور دے ، ځکه چه د قرآن مقصد یوازے تعلیم نه دے ، بلکه تعمیل (عمل کول) هم دی چه انسانی ضمیر د عمل کولو د پاره تیار شی چه د هغے د پاره قرآن کله د امر او نهی نه پس د جنت او دوزخ او د هغے د نعمتونو او تکلیفونو ذکر دے د پاره کوی چه د تعمیل حکم نتیجه به جنت او د هغے راحتونه او د عدم تعمیل نتیجه به دوزخ تکلیفات وی کله الهی اوصاف دے د پاره ذکر کیږی چه د الله تعالے لوئی په زړه کښے کله شی ، او مدے به زړه انسان د حکم تعمیل ته تیار شی ، کله په انسان د خپلو نعمتونو ذکر کوی دے د پاره چه دے شرمنده شی او دے د مخه عمل ته آماده شی ، کله هغه قصے او واقعات ذکر کوی په کومو کښے چه به تابعدار مومنانو باندے انعام شوے وی ، او په نافرمانو عذاب نازل شوے وی دا دے د پاره چه د انسان میلان او رغبت د فرمانبرداری ته وی او د نافرمانئ نه دے نفرت او کړکه وی د اخلورا صول معلومه وی ، نو په قرآنی مضامینو کښے به د بے ترتیبئ شك هیڅ هم پیدا نشی ؛

لسمه شبه اهل استشراق وائی چه د قرآن په بعضے آیتونو کښے د عربی ژبے د علمو قاعدو نه خلاف شوے دے چه هغے ته لحن" ویلے شی ، او د اعجاز نه خلاف دے لکه چه عروه رض

د حضرت عائشے رضی الله عنها نه روایت کوی ، چه ما د هغے نه د لحن قرآنی په باره کښے تپوس اوکړو مثلاً (۱) اِنْ هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ ط سورهٔ طٰهٰ آیة ۶۳ ، (۲) وَالْمُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ ط سورهٔ النساء آیة ۱۶۲ ؛

(۳) اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِئُوْنَ ط سورهٔ المائدة آیة ۶۹

نو هغوی اُفرمائیل ؛

يَا ابْنَ اُخْتِيْ هٰذَا عَمَلُ الْكُتَّابِ اَخْطَاُوْا فِي الْكُتُبِ رَوَاهُ اَبُوْ عُبَيْدٍ فِيْ فَضَائِلِ الْقُرْاٰنِ وَاَخْرَجَ ابْنُ الْاَنْبَارِيِّ فِيْ كِتَابِ الرَّدِّ عَلٰى مَنْ خَالَفَ مَصْحَفَ عُثْمَانَ عَنْ عِكْرِمَةَ لَمَّا كُتِبَتِ الْمَصَاحِفُ عُرِضَتْ عَلٰى عُثْمَانَ فَوُجِدَ فِيْهَا حُرُوْفٌ مِنَ اللَّحْنِ فَقَالَ لَا تُغَيِّرُوْهَا فَاِنَّ الْعَرَبَ تُسَقِّيْمُهَا بِاَلْسِنَتِهِمْ ؛

ګویا کښے ردے ذکر شوی آیتونو کښے بظاهر چه لحن ربے قاعدگی ښکاری د حضرت صدیقے رض نه ئے چه تپوس اوکړو نو هغوی اُفرمایل چه دا د کاتبانو غلطی ده ، د دویم روایت نه معلومیږی چه د قرآن لیکلے شوے نسخے چه حضرت عثمان رض ته پیش شوے نو هغوی اُفرمایل چه دے کښے غلطی شته ، لیکن عرب به هغه په خپلو ژبو سره صحیح کړی ،

د دے شبهے رد جے جواب دا دے چه دا د واړه روایتونه ضعیف الاسناد منقطع او مضطرب دی ، علامه آلوسی رح فرمائی چه دا روایت د حضرت عثمان رض نه ځکه صحیح نه دے چه د دے د واړو تردید پخپله د روایتونو کښے موجود دے ، چه حضرت عثمان رض هر کله چه د نسخے د قرآن اُلیدے نو دے فرمایل ، بِاَنَّهُمْ اَحْسَنُوْا وَاَجْمَلُوْا ، مطلب دا چه لیکونکو صحابه کرامو رض ډیر په خائسته طریقے د امر ترتیب کړے دی ، نو د دے نه پس بیا دا خنګه ویلے شی چه په دے کښے غلطئ دی ؟ ؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صحابی رض په یو روایت کښې د ښه او بد د جمع کیدل د دے جوګه دی چه دا روایت د منلو قابل نه دے، البته حضرت عثمان رض په دغه نسخو کښې صرف د دریو ځایونو تصحیح[1] کړه:

(۱) لَمْ يَتَسَنَّ ئے لَمْ يَتَسَنَّهْ کړلو سورة البقرة آية ۲۵۹

(۲) أَمْهِلِ الْكٰفِرِيْنَ ئے مَهِّلِ الْكٰفِرِيْنَ کړلو، سورة الطارق آية ۱۷

(۳) لَا تَبْدِيْلَ لِلْخَلْقِ ئے لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ کړلو سورة الروم آية ۳۰

هر کله چه هغوی د قرآن د تصحیح د دمره فکر کولو چه یو معمولی غلطی ئے هم درسته کولے نو په مذکور روایت څنګه اعتبار راکړے، ځکه چه د لحن او غلطۍ اقرار کولو سره بیا هم هغه پخپل حال پریښوده چه د عقل نه خلاف ده لهذا دا روایت د عقل او نقل دواړو نه خلاف دے چه د قبلولو جوګه نه دے:

(۲) دویم جواب دا دے، چه د لحن نه مطلب هغه رسم الخط دے چه د عام رسم الخط نه خلاف وی ابو عبیده په فضائل القرآن کښې لیکلی دی، چه د لحن معنی د مشهور رسم الخط نه خلاف کول وی، لکه لَا أَذْبَحَنَّهٗ او لَا أَوْضَعُوْا خِلٰلَكُمْ:

(۳) دریم جواب دا دے، چه لحن نه مطلب طرز تلفظ دے، نه غلطی، لکه وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِيْ لَحْنِ الْقَوْلِ، سورة محمد آية ۳۰

اے نَهْجِ التَّلَفُّظِ مَثَلًا الصِّرَاطَ بِالصَّادِ الْمُبْدَلَةِ مِنَ السِّيْنِ[2]

کوے دے غلطۍ یا بے قاعدګۍ چه ذکر شوی دی د هغے روڼے جواب دادے کیږے په قرآن کښې د عربو د قاعدو نه خلاف څه لفظ وے نو د قرآن مخالفینو به د دغه رمانه کښې د دغه غلطی خامخا په ګوته کړے وے، او د قرآن اعجاز به ئے مات کړے وو، او فتح به ئے حاصله کړے وو، چه هغوی دا سے انه کړل:

[1] مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۹۹ [2] مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۳۰ مناهل العرفان ص ۳۰۰

نو دا شبه نامعقوله ده، بیا هم څه په وار وار د دے جواب ورکوم:

اِنْ هٰذٰنِ د قاعدے په موجب اِنْ هٰذَيْنِ پکار وو ځکه چه "اِنْ" نصب ورکوی:

(۱) نو روبے جواب دادے چه قاعده د زبان تابع وی او هر دهه نه جوړه شوی وی، قرآن چه کومه طریقه استعمال کړے ده دا هم په عربو کښې د کنانه بنی الحارث قبیلے لغت دے، تثنیه په دوا ړو حالتونو کښې به الف سره لولی لکه چه مناهل العرفان کښې موجود دی:

(۲) دویم دا چه "اِنْ" په ضمیر شان مقدر کښې عامل دے چه "اِنَّهٗ" دے او هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ په خپلو کښې سره مبتدا او خبر دی:

(۳) دریم دا چه د هٰذٰنِ الف زولا ړ زور سٰحِرٰنِ سره د مناسبت په وجه دے، لکه سَلَاسِلَا، وَاَغْلَالًا د سورة دهر آية ۴ او دا هم یو قاعده ده لکه څنګه چه د قرآن په آیت مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِيْنٍ، د سَبَإٍ کسره او تنوین د "نَبَإٍ" د مناسبت د وجه دے:

(۲) د وَالْمُقِيْمِيْنَ، منصوب کیدل د مدح په بنا دی:

(۳) وَالصّٰبِئُوْنَ، مرفوع کیدل یا خو د مبتدا کیدلو په وجه دی چه د هغه خبر محذوف وی، یعنی وَالصّٰبِئُوْنَ كَذٰلِكَ یا عطف دے په محل د اِنَّ سره د اسم د هغے او یا عطف دے د هَادُوْا په ضمیر مرفوع باندے

یولسمه شبه

یولسمه شبه دا ده چه بعضے انسانانو نو هم بے مثاله کلامونه په عربی کښې جوړ کړی دی لکه مسیلمة الکذاب، ابن الراوندی الزندیق، ابو العلاء المعری ابو الطیب المتنبی او د نبضی تفسیر بے نقط چه د هغے ټول حروف بے نکو (نقطوم دی مثلا ا ـ ح ـ د ـ ر ـ س ـ ص ـ ط ـ ع ـ ک ـ ل ـ م ـ و ـ ه ـ هـ ـ ی، نو دا شبه ځکه بے ځایه ده چه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفیضی تفسیر بے نقط

فیضی دا تفسیر پخپله د فیضی په نظر کښې معجزه نه ده او د ټولو بلیغانو په نظر کښې هم داسے کار د متنبی نه شپږ سوه کاله وړاندے په عربو کښې یو معمول او عام شوو۔ د فیضی نه ډیرو وړاندے په مقامات حریری کښې داسے عبارتونه موجود دی چه بعضے خالص په حروفِ مهمله کښې او بعضے په حروفِ معجمه کښې او بعضے عبارتونو کښې یو لفظ د حروفِ مهمله ربے نقطو او دویم لفظ د حروفِ معجمه (نقطه دار) دے، ددے نه علاوه چه فیضی خپل دا کار د قرآن ماتون نه دے کړے او نه ئے دا دعوے کړے ده، بلکه هغه تر آخر عمره د قرآن د اعجاز قائل پاتے شوے دے او په خپل هم دغه تفسیر کښې ئے د قرآن اعجاز او تعریف په زوردار والفاظو کښې پیش کړے دے لکه لیکی:-

كَلَامُ اللّٰهِ لَا حَدَّ لِمَحَامِدِهٖ وَلَا عَدَّ ؛ د الله کلام داسے دے چه د هغے د تعریفونو لِمَكَارِمِهٖ وَهُوَ مَاءٌ لَّا سَاحِلَ لَهٗ ؛ هغه وخه حد نشته او د هغے د فضائلو شمیر هم نشته دا داسے سمندر دے چه غاړه ئے نشته، د فیضی د داسے اقرار با د وجود د هغه تفسیر سواطع الالهام اعجاز کښې مدعی سست او گواه چست جوړیدل دی۔

د مسیلمه توکړے

د فیضی نه علاوه د مسیلمه هغه توکړے چه په هغه کښې د انسانی هدایت بوئی تدے هم نشته نه خو هغه پخپله دغه د قرآن پشان معجزه گڼلے ده او نه بل چا گڼلے ده، بلکه هیڅ یو بلیغ ماهر زبان هغه د ذکر کولو وړ هم نه گڼلے موږ د ناظرینو د ضیافتِ طبع په خاطر هغه څه لیک نقل کوو۔

وَالْمُبَذِّرَاتِ زَرْعًا وَّالْحَصِدَاتِ حَصْدًا ؛ حصادِ تسروی په هغه شعر چه تخمونه کړی

وَالذَّرِيَّاتِ قَمْحًا وَّالطَّحِنَاتِ طَحْنًا ؛ او په هغه شعر چه لوګو نه کوی او په هغه

وَالْعَجِنَاتِ عَجْنًا وَّالْخَابِزَاتِ خُبْزًا وَّ ؛ شعر چه غنم صفا کوی او په هغه شعر چه

الثَّرِيدَاتِ ثَرْدًا وَّاللُّقِمَاتِ لُقْمًا ؛ چه اوړه رمیچن کوی او په هغه شعر چه

اِهَالَةً وَّسِمْنًا ؛ اغزی او په هغه شعر چه دودی

پخوی او په هغه شعر چه بنوره واکښې دودی ماته وی او د واز دے او کچو په نوری اغستونکو باندے / دلفظ خامیانو نه علاوه هغه په هر ځائے کښې واو استعمال کړے دے حالانکه بعضے ځایونه د "فا" او د "ثم" داستعمال دی بیا دا چه کومه کارونه د سرو دویاد شعر او د سرو په گډاه وو هغه ئے هم صرف شعر نه منسوب کړل دا مضمون پخپله ډیر لغو او بے فائده دے چه دیوادنے درجے سړی دپاره شرم خبره ده دا رنگ دا توکړے

هُمُ الْفِيلُ مَا الْفِيلُ وَمَآ اَدْرٰكَ مَا الْفِيلُ لَهٗ ذَنَبٌ وَّبِيلٌ وَّخُرْطُومٌ طَوِيلٌ ؛ جاحظ دهغه داسے توکړے هم نقل کړی دی

يَا ضِفْدَعُ بِنْتَ ضِفْدَعَيْنِ نَقِّي مَا تُنَقِّينَ نِصْفُكِ فِي الْمَاءِ وَنِصْفُكِ فِي الطِّينِ لَا الْمَاءُ تُكَدِّرِينَ وَلَا الشَّارِبَ تَمْنَعِينَ

دا دواړه توکړے د آتی د ها تهی او د چینه ئے په باره کښې دی

ابن الرّاوندی زندیق یهودی

ابن الرّاوندی یهودی النسل المتوفّی ۲۹۳ سنه هـ ده به د یهودو او نصارے ونه غټ پیسے اغستے او د قرآن او اسلام په تردید کښې به ئے کتابونه لیکل د هغه د کتابونو نومونه دادی، التاج والفرید، والزمرّد، وقضیب الذّهب، د کتابونو لیکلونه پس به ئے د یهودو او نصارو ونه نورے پیسے غوښتے چه نه به ئے ورکولے نو هم د دے کتابونو تردید به ئے بیا کولو ابو العلاء المعری د ده د کتاب تاج په باره کښې لیکلی دی،

لَا يَصْلُحُ تَاجٌ اَنْ يَّكُوْنَ نَعْلًا ؛ د تاج دومره حیثیت هم نشته چه بلره ترجوړه شی، دا د هغه ابو العلاء المعری قول دے، چه د ابن الراوندی په شان پخپله هم ملحد وو ابن الرّاوندی د بغداد په ټول یو معتزلی ابو علی جبائی سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملاقات اُکړو او ورته ئے اُوئیل چه ځما قرآن اَوُرے ، جُبائی اُوئیل چه څه ستا دَ شرمناک عُلُومو نه خبر یَم، بیا هغه اُوئیل چه ای ابن الراوندی ته پخپله منصف شه چه ستا په دے کلام کښے د قرآن پشان فصاحت، بلاغت، خوږوالے او هیبت ورعبه دا ب ؟ نشته ؟

هغه اُوئیل چه نشته!

دَ متنبیّ توکړے

متنبی د پیغمبرئ د دعوے کولو په وخت اُوئیلی وو

اُقْسِمُ بِخَالِقِ اللَّيْلِ وَالرِّيحِ الْهَابَّةِ بِاللَّيْلِ إِنَّ الْكَافِرَ لَطَوِيلُ الْوَيْلِ وَإِنَّ الْكُفْرَ لَمَكْفُوفُ الذَّيْلِ ، بیائے توبه کړه او مخلص مسلمان شو، د دے تولو مأخذ د مُصطفےٰ صادق الرافعی اعجاز القرآن نومی کتاب صـ۲۰۸ تر صـ۲۱۳ دے، د دے څیزونو د نقل کولو یو مطلب دَ قرآن اعجاز صفا ښکاره کول دی، دویم داچه متنبی و غیره د مُسیلمه او ابن الراوندی وغیره نه ډیر زیات لوړ ادبی مقام لرلو لیکن هغه هر کله چه په دے میدان کښے قدم کیښو د ولو دَ هغه کلام داسے ښکاریدو چه دَ هغه معتقدینو پخپله هغے پورے خندا کوله او دَ ده ضمیر هم په دے دَ لره ملامت کولو :-

دَ ویه خبره داچه دَ قرآن په جواب کښ چه چا څه اُوئیل مسلمانانو بے له تعصُّبه هغه نقل کړل، دریمه خبره داچه دَ قرآن دامقابله په بغداد کښے په هغه وخت شویده چه پخپله مقابله کوونکی دَ رعیت په حیثیت دَ یوے په ترقئ اسلامی حکومت کښے استوګن وو او آزادی پکښے دومره وه چه حکومت تپوس هم اُنګړو چه غالباً دا هغے وجه دا کیدے شی، چه اعجاز قرآن یو نمر دے په دے توکړو دے ته هیڅ نقصان نشی رسیدلے،

دَ اعجاز القرآن یوه

مُشاهدات او معنویات

(۱) قرآنی اعجاز اګرچه بلاغی حیثیت سره ذوقی څیز دے لکه دَ ترخوا و خوږو اُوبو پیژندل او دَ فصاحت و بلاغت ذوق لرونکی دَ پاره دَ ایو بدیهی څیز دے لیکن مُو بز یَو خو څیزونه په ګوته کوو چه دَ هغے په وجه به معمُولی فهم لرونکو حضراتو ته هم دَ قرآن اعجاز واضح شی، څه مضامین خو دَ مشاهداتو سره تعلق لری چه هغه ښکاره څیزونه دی لکه آسمان یا نور داسے څیزونه او څه معنویات یعنے دَ لیدلو نه بهر څیزونه دی، مثلاً، اَخلاق اَعمالِ قلبیه دا حکام و عقائد او دَ غیبیاتو قوانین، دعرب او دعجم د شاعرانو د فصاحت بلاغت میدان مشاهدات وُو نه چه معنویات، دَ دوئ کلام پول غور زنګونه هم به مشاهداتو کښ وی معنویاتو کښ به ئے هیڅ درک نه وی لیکن قرآن مشاهدات هم بیانوی او غیبیات او معنویات هم او سره دده په زور بیان کښے هیڅ فرق نه راځی

(۲) دَ عربو او دَ عجمو شاعران د رشتیا د روغو پابندانه وی خو خپل بیان او فصاحت و بلاغت کښے به ئے خپل زور ښکاره کولو هم دغه وجه ده چه دَ عربی شاعرئ په باره کښے دا مقوله مشهوره وه چه اَحْسَنُهُ اَكْذَبُهُ، یعنے هغه شعر ډیر ښه دے چه په هغے کښے دروغ ډیر وی مګر دَ قرآن مضامین پول دَ رشتیا او پابندی چه په هغے کښے دَ واقعاتو خلاف هیڅ مضمُون نشته په دے وجه دقران دائره تنګه وه خو بیا هُم د دے په فصاحت او بلاغت کښے فرق را نغلو او که یو شاعر صرف دَ رشتیا او چا پابند کړو نو دَ هغه کلام به بے خونده پاتے شی، او بلاغت به ئی هم ختم شی دا بوائے قران دے چه د رشتیا او د پابندئ سره د هغے خونده مزه نوره هم زیاتیږی او بلاغت کښے ئے هر وخت جدا توند کیږی ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) انسان او دَ هغه قُوّتونه محدُود دی په دے وجه بلیغ شاعر په
یو خاص میدان کښے دَ خپل فصاحت زور بنودلے شی لکه دا امرؤ القیس
د شاعرۍ زور دَ ښځو او آسُونو په تعریفونو کښے محدُود دے، دَ نابغه
د بیان جوش دَ ویرے د مضامینو سره مخصوص دی، دا اعشیٰ، دَ
شراب سره، دَ هغه رنګ فردوسی او نظامی دَ جنګ په مضامینو کښے لا
جواب دی، شیخ سعدی په اخلاقو کښے بیمثاله دے خو په قرآن کښے د
هر قسم مضامینو باوجود دهغے په فصاحت بلاغت کښے هیڅ فرق نه راځی
(۳) د قرآنی بلاغت خصوصیت دا دے چه په لږو ټکو کښے داسے اعلیٰ
مضمُون بیان کړی چه د هغے په کتابونه جوړیدے شی، خو بیا هم دَ
قرآن په خوږوالی کښے هم فرق نه راځی او نه په مضمون باندے دلالت
کولو کښے کږلیچ او کړکیچنی راځی مثلاً. وَفِیْٓ اَنْفُسِکُمْ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ○
(سورۂ الذّٰریٰت، آیۃ ۲۱)

(۵) سل کاله پس هره ژبه بدلیږی، ځکه دَ هر کتاب سَل کاله پس هغه
مزه نه وی، بلکه دهغے دَ مضامینو نه په مطلب اخستو کښے کرانی راولاړیږی
دَ حضرت شاه عبدالقادر رحمه الله ترجمه قرآن بے مثاله ده لیکن دز ملنے
په تیریدو سره دهغے دَ بعضے اُردو الفاظو استعمال پاتے شو نو دَ دے
وجه دَ هغے افادیت کمزوره شو بیا حضرت شیخ الهند رحمه الله دغه ترجمه
دَ نورو الفاظو په قالب کښے دَ هغے دَ افادیت قائم ساتلو دپاره واچوله، لیکن
دَ قرآنی الفاظو په افادیت خو ارلس سوه کاله پس هم هیڅ فرق را نغلو د
دے نه معلومیږی چه دَ قرآن دالفاظو انتخاب خالق کائنات دے
دپاره کړیدے چه دا به تر قیامته دپاره برقرار وی،
دد ے خلورو اُمورو ملاحظه کولو نه پس دے کښے هیڅ شک نه پاتے کیږی
چه دا دول کلام دَ بلاغت داسے حد نه رسیدلے دے چه هغے ته دَ انسان

رسائی هیڅ رے نه شی کیدے هم دغه وجه ده چه قرآن څه وخت
نازل شو نو خانه کعبه کښے هغه آویزان اُوه بیمثاله او مشهُور ے قصیدے
دَ شاعرانو خپلو انو راکوځے کړے یوائے دَ امرؤ القیس یو قصیده
هم هغسے آویزان څکه پاتے شوه چه دَ هغه خورد هغے دراکو خولونه
انکار کړے وو، لیکن هر کله چه هغے دَ طُوفان نوح علیه السلام متعلق
د قرآن دا ایت واوریدو،
وَقِیْلَ یٰٓاَرْضُ ابْلَعِیْ مَآءَکِ وَ ؛ اے مزکے خپلے اُبه تیرے کړه ،
یٰسَمَآءُ اَقْلِعِیْ وَغِیْضَ الْمَآءُ ؛ او اے آسمانه اُوریدزه او اُبه کمے شوے
سورۂ هود آیۃ ۴۴

نو دَ امرؤ القیس خور سمدستی دغه قصیده له هم راکوځه کړه ،
(اعجاز القرآن الرافعی):

جارج سیل لیکی چه دیوانسان قلم هم داسے معجزانه کتاب نشی لیکلے
او دا دَ مروزونډی کولونه هم لویه معجزه ده: ارمیکسو ئل کنګ لیکی
کچرنے وحی څه شے وی، نو بیشک قرآن یوالهامی کتاب دے (تاریخ
اسلام عبدالقیوم ندوی جلد ۱ ص ۳۲۷)

قانونی اعجاز

د قرآن بلاغی اعجاز خو بیان شو اُس د دے خبرے
چه قرآن د الله تعالیٰ کلام دے دویم دلیل
قانونی اعجاز دے، انسانی قانون که یو تن جوړ کړے وی که ګڼړ و تنانو
(پارلیمنټ) او دوی دیر ماهران هم وی خو بیا هم دغه قانون په
مختلفو قومونو او ملکونو کښے دیره موده نشی چلیدے او خامخا به دے
کښے داسے یو کمزوری ښکاره شی چه په هغے کښے د ترمیم او تغیّر ضرورت
راولی، هم دغه وجه وه چه دیو حکومت او بادشاهۍ په قوانینو کښے
دهغے قانون سازے اسمبلۍ او پارلیمنټونه دیمار بدلګۍ راولی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدغه د انسانی قانون د خامئی او کمزورئی دلیل دے لیکن د قرآن قانون چه همغه د انسانی ژوند د ټولو اړخونو ترون لری او د هغے بنکاره کوونکے هم صرف د پیغمبر علیه السلام همغه یو ذات دے چه لیکل لوستل ئے نه وو کړی او اُمّی (ناخوانده) پاتے شو، د هغے وطن ټول خلق نا لیکلی او نا لوستلی وو په کوم کښے چه دوی بنکاره شوی وو په دغه وطن کښے نه د تعلیم زور شور وو او نه د څه قانون نه خلق خبر وو خو سره د دے د ایشیا، یورپ او افریقے په درے واړو براعظمونو کښے د زرګو کالونه زیاته مودہ په دے فیصلے کیدے نه په دے کښے چا نقص بنکاره کړو او نه په کښے د تغیر او تبدیلئی ضرورت پیش شو په موجوده زمانه کښے چه تعلیم عام دے او د ټولے نړئی خلق د یو تبر په لوګه یو بل سره تړلی دی خو صرف مسلمانان نه بلکه د یورپ مخالفین هم د قرآن قانون بے مثاله معقول او جامع بولی حالانکه په دے خوارلس سوه کاله تیر شوی دی،

(۱) ډاکټر سموئیل لیکی، چه د قرآن کریم مطالب داسے همه ګیر او د هرے زمانے په مناسب دی چه ټول آوازونه ئے خامخا قبلوی او مخلوق شکلنو، بنارونو او بادشاهو کښے کړ نکیږی»

(۲) مسټر ولف لیکی «د رشد و هدایت وسیع جمهوریت، انصاف او عدالت نوځی تنظیم، مالیات، د غربا و د حمایت او د ترقئی اعلیٰ آئین په قرآن کښے موجود دے،

(۳) د فرانس ډاکټر مولین لیکی" د قدرت مهربانو چه کوم کتابونه انسان ته ورکړی دی قرآن د هغے ټولو نه بهتر دے د تاریخ اسلام عبدالقیوم ندوی جلد ۱ ص ۳۱۷ تا ۳۳۲ نقل شوی صرف په درے حوالو مونږ ته اکتفا کوو، د دے نه تاسو اندازه اُنګوئی چه دا دول:

کتاب د انسانی فکر پیداوار کیدے شی؟ هیچرے نه بلکه د دے کتاب ماخذ د الله تعالےٰ همغه بے اندازه علمی سرچشمه ده چه هغے ته د ټولو قومونو او د ټولو زمانو د ضرورتونو علم وو او په دے کتاب کښے ئے ټول راغلے کړه،

ابیات اقبال مرحوم

آن کتاب زنده قرآن حکیم	حکمت او لایزال است و قدیم
حرف او را ریب نے تبدیل نے	معنی اش شرمندهٔ تاویل نے
نسخهٔ تکوین اسرار حیات	بے ثبات از قوتش گیرد ثبات
صد جهان تازه در آیات او	عصرها پیچیده در آفات او
نوع انسان را پیام آخرین	حامل او رحمة للعلمین!!

(۴) د دینه علاوه سرپرامنډ برلیکی، د قرآن قوانین د تاجدار نه تر کمتر فرد پورے، باندے حاوی دی او دا دومره معقول دی چه مثال ئی نشته» (حواله بالا تاریخ عبدالقیوم ندوی)

(۵) آرنلډ لیکی چه قرآن همغه اصول پیش کړه چه د سائنس همغه مخ په وړاندے ترقی هم دے ته ماتے نشی ورکولے،

(د تاریخ عبدالقیوم ندوی هم دغه حواله)

تاثیری اعجاز (۴)

قرآن حکیم د خپلو تاثیراتو د مخه هم یو معجزه ده حکه چه په هیڅ انسانی کتاب کښے دا دول تاثیر نشته کوم چه قرآن خوروکړو، او ټوله نړئی پرے ورو بنانه کړه د اثر آچولو او لنے تړون د انسان روح سره دے، حکه چه دا بدل شی نو انسانی تصورات، گفتار او کردار کښے پخپله تبدیلی راځی، د دے درے واړو مرکز روح یا زړه دے، لکه څنګه چه حدیث د حقیقت بنکاره کړیدے چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بدن کښې یو توټه ده چه هغه درسته وی نو ټول بدن درست وی (بخاری شریف) دا اصلاح مرکز رُوح دے خو روح امر ربّی او آسمانی څیز دے، زمینی نه دے لهذا کوم کتاب چه آسمانی وی نو کلامِ ربّی به وی په هغے به دَ رُوح اصلاح کیږی کوم چه امرِ ربّی دے. قرآن حکیم کوم قوم او ملک (عرب) کښې چه ښکاره شو هغه دَ ټولے نړۍ دخرابو مرکز وو، اعتقادی خرابی دومره وے چه دَ خُدا پرستۍ پکښې څه ښه هم نه وه بلکه هر ځائے بُت پرستی وه انصاف ورک وو ټول ظُلم ظُلم وو، هر زور آور په کمزوری لُوخت وو او بغیر دَ لُوټ مار نه دَ هغوی بله ذریعه معاش نه وه دَ دوی دظلمونو نه دَ دوی اولاد هم خلاص نه وو، نژدے چه خپلے ژوندۍ لونړه به ئی په خاورو ورمنډلے او ویاړ به ئے پرِ هکولو ئے به ئی دومره کولے چه دَ هغوی هیڅ مجلس به دشرابو خښلو نه خالی نه وو، دَ اتفاق بُو نئی هم په دوی کښې نه وو، او دهرے قبیلے او قوم خلق به دهر بل سره په جنګ کښې بُنت وُو او دائے په ټولو کښې زیاته خوښه مشغله وه، دَ اصلاح ټولے ذریعے (تعلیم، تربیت، قانون) دوی کښې نه وے، جهالت لا قانُو نیت او خُودسری عامه وه، دَ احالات انسانی ذرائع او وسائلو سره په زړګو نو کاله کښې هم نه شو بنه کیدے دَ چا په خوب خاطر کښې هم نه راتله چه دصدو جرړی نیوونکی خرابئ به چرته ختم شی، ځکه چه دَ اصلاح دذرائعو نومرونشان هم دغلته نه وو، اُس چه دا هرڅه شته تعلیم عام دے، دَ نشرو اشاعت ټولے ذریعے شته، قانون موجود، دَ اصلاحِ معاشره انجمنونه قائم، اصلاحی فلمونه هم شته خو بیا هم په خرابو او شرو فساد کښې اضافه کیږی او دَ جرمونو نوی نوی صورتونه راځی. اُس دد ے منظر او دَ قرآنی اِصلاح دمنظر نسبت اګرہ:-

چه هغه په دوه دوه نیم کاله کښې دا مُشکل ترین کار په ډیر آسانئ حل کړو او هغه اصلاحی انقلاب ئے په عربو کښې را وستو کوم چه ټولے نړۍ ته معلوم دے، دتاریخ په صفحو کښې ښکاره دے او دوست دُشمن دے اقرار کوی، په عربو کښې بت پرستی، دبیخه ختم شوه او کور په کور دَ خُدا پرستۍ او توحید دا سے شور بنت اُشو چه دغه بت پرست بت شکن شول، سرے صرف وحدهٗ لاشریک له تیت شو، په ژبو ئے هر وخت دالله توحید جاری شو، په زړونو کښې دالله خوف ځائے شو دَ غیر الله خوف ئے دزړه نه اُوتو- دغه قوم چه دخپلو سکه رونړو دُشمنان وو دَ اسلامی او قُرآنی ټرون په وجه ئے بلالِ حبشی، صهیب رومی، او سلمان فارسی غونډے پردی خلق " دخپلو سکه رونړو نه هم زیات اګډول، خانه جنګی ختمه شوه، او ټول عرب قوم دمینے او ورورولئی په مزی کښې پیلی فولادی دیوال جوړ شول، جواری کول او سُود خوړل شراب خښل- غلا- ډاکه- قتل، او ظُلم نه بولے، دَ عربو نه ورک شول، بلکه دَ دوی قدمچه کوم ځائے نه اُرسیدو دَ هغه ځائے نه دا ټولے خرابئ ختے شوے، دیورپ یو اهل قلم لیکی چه دقُرآن نازل کیدو نه پس عرب دانسانانو په شکل کښې فرښتے جوړے شوے، دا یو تاریخی حقیقت دے چه دا سے اصلاحی کارنامه چه سرتر پا یه معجزه ده صرف دقُرآن په وجه اُشوه چه دټولو انسانی کتابونو په جمع، او دَ نړۍ دټولو حکومتونو دَ طاقت ر په جمع، نه بهروَه نو دا دَ دے خبرے دلیل نه دے چه قرآن کلام الٰهی دے او دَ خدا وندی تاثیر پر وجه دا هغه اصلاحی کارنامه ئے اکړه؟ ولے نه دا خو دے خبرے تاثیری دلیل دے، چه قُرآن کلام الٰهی دے، دا کوم چه ما اُلیکل دَ موجوده دور اسلام دُشمنان عیسایانو هم دهغے اقرار کړے دے دَ هغے تفصیل بیا نولونه ورا ندے

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوضاحت کول غواړم چه ما دوه دوه نیمه کاله ولے اُلیکل حالانکه قرآن خو دیرویشت کاله نازلیدو، دهغو وجه دا ده چه دمکے دیارلس کاله خوکفارو په خپل ظالمانه طاقت دقرآن آواز بند کړیو او ددے دتبلیغ ټولے لارے ئے هم بندے کړے وے دهجرت بعد پس اته کاله کفارو دغه کار دجنګ په زور دفتح مکے پورے جاری اُساتلو دایو ویشت کاله خو قرآن نازلیدو لیکن کفارو ددے تبلیغ او آواز بند مذکور طریقو بند اُساتلو او باقی پاتے زمانه (یعنی په دیرویشتو کالو کښے) صرف دوه دوه نیمو کالو کښے داکار اُشو، ددے وضاحت نه پس بیا خپل مقصد ته راګرځو:-

دیورپ په نظر کښے دقرآن تاثیر

داکتر ماریس لیکی، چه قرآن په دنیا هغه اثر اُخور ځولو چه دهغے نه بهتر ممکن نه وو دفرانس یسیان لیکی چه قرآن داسے ژوندے او پرزور ایمانی جوش پیدا کوی چه بیا پکښ دشک ګنجائش نه پیدا کیږی سر ولیم میور لیکی - چه قرآن دکائناتو دفطرت په دلائلو سره خدائے پاک دټولو نه اعلیٰ هستی ثابته کړه او انسان ئے دهغه په اطاعت راتیت کړلو:-

مسترجی - ٹی لیکی چه قرآن په بیشمیره انسانانو اثر واچولو او دسائنس دنیا دقرآن ضرورت نو هم واضح کړو:-

مسترعمانوئل دی انش لیکی، چه دقرآن رنړا په یورپ کښے هغه وخت رابښکاره شوه چه تیره خوره دره او په دے دیونان مرعلم او عقل نه ژوند حاصل شو:

مسترایچ - ایس لیبنر لیکی چه دقرآن دتعلیم نه دحکمت او فلسفے ظهور اُشو او دا ددے ترقی ئے اُکړه چه دخپل وخت دټولو نورو

لوئے یورپی حکومت نه زیات اُچت شو

(۳) انجذابی تاثیر

دقرآن کوم اصلاحی تاثیر چه مونږ بیان کړو هغه هم داسے یو معجزه ده چه پرانسانی کتاب نه ظاهریدے نشی، لیکن دا اصلاحی اعجاز نه علاوه دقرآن انجذابی تاثیر هم یو معجزه او ددے خبرے پخلے دے چه قرآن کلام الٰهی دے،

(۱) ځکه چه قرآن دیرغټ کتاب دے دهغے یاد دل دیرګران (۲) دویم داچه دغیر عرب مسلمانانو دپاره دژبه پردئ ده چه دهغے په یاد ولو کښے دویم بندش دے خپله ژبه کښ کتاب یاد دل آسان او پردئ ژبه کښے یاد دل دیرګران دی،

(۳) دریمه خبره داده چه په دے کښے یورنګ آیات نه دیر دی چه په هغے سړی پزل کیږی، او غلطیږی، داهم دهغے په یاد ولو کښے یو بندش دے (۴) خلورمه داچه دقرآن حافظ دپاره دقوم یا دحکومت نه څه تنخواه نه ده ترلے شوے نه ئے په دوی کښے څه خاص عزت شته:-

(۵) پنځمه داچه دقرآن یاد ولو دپاره دیر وخت په کار دے او بیا دیاد ساتلو دپاره ئے ټول عمر ترمرګه ددوراو تکرار ضرورت دے، دومره خواری کچرے دنیاوی ډګرئ حاصلولو دپاره کولے نو دیر مال او عزت به ئے کتلو، داټول دحفظ قرآن په لارکښے غټ غټ خنډان دی، لیکن سره ددے په مسلمان قوم کښ نکهو نه حافظان دقرآن موجود دی او ددے دحفظ رواج په دے بے تپوسه حال کښے هم مخ په ترقئ دے چه دا ددے دلیل دے چه دقرآن په ذات کښے معجزانه او انجذابی داسے کشش موجود دے چه ددے بندشونو سره هم مسلمانان خپل ځان نه راکاږی او هیڅ یو بندش یز په دے اثر نه غرځوی داکشش او انجذابی تاثیر دقرآن یو مستقله معجزه ده او ددے دلیل دے چه قرآن کلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

الٰهی دے ځکه چه بل یو کتاب دومره حفظ کوونکی په مخ د زمکے نشته نه دا سے کشش په بل کتاب کښے شته تر دے حده چه د توریت او انجیل یو حافظ هم نشته :۔

د قرآن اعجازی تاثیر په شخصیت

د رسول الله صلے الله علیه وسلم د اصلاحی او انجذابی تاثیر نه علاوه دا شخصیتی تاثیر هم د قرآن یو مستقله معجزه ده، د قرآن په باره کښے صحیح او غلط دواړه رائے دی، یو صحیح رائے ده چه دا کلام الٰهی دے او بله غلطه رائے ده چه دا کلام الٰهی نه دے د صحیح رائے ثابتولو او د غلط رائے د بیکاره کولو د پاره مونږ د قرآن د شخصیتی تاثیر اعجاز هم وړاندے کوو :۔

د شخصیتی تاثیر اعجازی درے صورتونه دی :۔

(۱) نزولی اثر (۲) قلبی اثر (۳) قالبی اثر

(۱) شخصیتی نزولی اثر :

مخالفین وائی، چه قرآن د الله تعالےٰ کلام ځکه نه دے چه دا د رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم کلام دے، که دا غلطه رائے اُمتلے شی نو بیا خپل هغه کلام چه په هغے کښے په خدائے تعالیٰ دروغ د تیلے شوی وی ځکه به زور اثر په دغه انسان اُغورځوی لکه ځنګه چه د عرب د دهغه مشهور اُدبی قصیده وخاص اثر په هغه شاعر اثر نه پریوتو کو موچه دا پخپله جوړه کړے وے که دا سے وے نو تاریخ کښے به ئے څه قدرے ذکر شوے وے لیکن د قرآن وحی :

په یخنئ کښے خوله

به چه په حضور علیه السلام څه وخت په یو عامه جمع کښ کیده نو د یخ موسم باوجود د هغوی د مخ مبارک نه به د خولو غټ غټ څاڅکی په ډیر زور څڅیدل، د حضرت صدیقے رضی الله عنه په اول د بخاری کښ منقول دی :۔

لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ فَيَفْصِمُ عَنْهُ وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا

ما حضور علیه السلام اُلیدو چه په سخته یخنئ کښے به پر وحی نازلیده او ختمه به شوه نو د هغوی د تندی مبارک نه به دا سے خوله را څڅیده لکه څنګه چه وهلی رګ نه وینه دارے وهی په یخنئ کښے دا سے سخته خوله را تلل غیر اختیاری ده چل ول په دے کښے نشی کیدے اُس دا بنکاره خبره چه دا سے تاثیر په انسانی کلام کښے نشی کیدے معلومه شوه چه دا د حضور علیه السلام خپل کلام نه وو بلکه الٰهی دے :۔

دروند والے او پیتے

کلام د الفاظونه جوړوی په هغے کښے دروند والے او پیتے له ګمه ؟ ځکه چه دا خو په اجسامو کښے خاص وی او قرآن خو الفاظ وی جسم خو نه وی بیا هم په حضور علیه السلام به چه قرآن نازلیدو نو د هغوی په شخصیت کښے به د معجزے په ډول دروند والے او پیتے پیدا کیده او اوګ هم بلکه ډیر زیات :۔

بخاری شریف کښے زید بن ثابت رضی الله عنه نقل کوی :۔

كَادَتْ فَخِذِي أَنْ تَرُضَّ ، ترجمه : قریبه وه چه ځماد پټون هډوکے د پیتی د زوره چوره چوره شوے وے :

د سورۂ مزمل په تفسیر کښے مستدرک حاکم د صدیقے رضی الله عنه نه نقل کوی، چه حضور علیه السلام په سفر کښ په اُوښه سوار وو، چه وحی قرآنی نازله شوه، هغه اُوښه د وحی قرآنی د پیتی د زوره کینا سته، دا بنکاره خبره ده چه په زید بن ثابت رضی الله عنه او په اُوښه دا ډول اثر نه د وحی را تلونه وراندے او نه وړ ستو چرے شوے وو، دا صرف د قرآنی نزول اثر وو چه دا په قرآن کښے هم ذکر دے :۔

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ○ اے پیغمبره علیه السلام مونږ به تا باندے

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو درُوند قول د روا چوُ :-

هرکله چه دا خیز قُرآن او حدیث کښے راغلو عامو خلقو اُکتلو کچرے دا تاثیر دوا قعاتو نه خلاف وے نو دَ قُرآن مُخالفینو کفارو به خامخا دا اعتراض او انکار دوا به کړے وے، هرکله چه هغوی دا سے اُنه کړه، نو دا دلیل شو دے خبرے چه دا تاثیر واقعی په نوا تُر سره ثابت دے، دا تاثیر صرف قرآن سره تړلے نه دے بلکه دَ هغے قُرآن سره چه دَ جبرائیل علیه السلام په واسطه نازل دے نو دا سے شوه، لکه چه دَ وخت د نازلیدو او دَ جبرائیل علیه السلام دفعل او عمل هم په دے کښے داخل وی دا دَ قُرآن دَ تاثیر مجرد ده چه بل انسانی کلام کښے نشته:

۲- دقُرآن شخصیتی قلبی تاثیر

دَ صاحبِ قُرآن حضور علیه السلام په زړه مُبارک باندے دقُرآن دا اثر وو چه دَ حضور علیه السلام په فرمائش حضرت عبدالله بن مسعود رض دوی په وړاندے قرآن شریف تلاوت کړو، نو خلقو اُکتل چه دَ هغوی دستر کو مبارکو نه بے اختیاره اُو بنکے جاری وے وَعَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ

(۲) مطرف بن عبدالله بن شخیر رض نه نقل دے، هغه وائی چه دَ شپے په تهجُّد کښے حضور علیه السلام یواځے (هیڅوک هم نه وو) قُرآن لوستلو حُه به لاره تیریدم نو دَ حضور علیه السلام دَ ژړا په وجه دَ هغوی سینے مبارکے داسے جوش وهلو لکه په دیچکی کښے ویشیدلے اُبه چه جوش وهی، فَلِجَوْفِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ الْمِرْجَلِ. ښه! چرے دَ چل وَل دَ خبرو به چلوَلی سړی پخپله دَ شپے به تیرے کښے په یواځے، داسے اثر کیدے سی، دا تاثیر خو دَ کلامِ الٰهی کیدے شی.

۳- تاثیر قالبی

په وینا کښے دومره تکلیف نه وی خومره چه په عمل کولو کښے وی دَ

چل وَل خبرے یواځے دَ خلقو شودلو دَ پاره وی چلوَلی سړے پخپله تل ترتله دپه دَ وُ لکے عمل پرِ نشی کولے ترڅو چه هغه کلامِ الٰهی اُنه کنړی او دَ هغے مضامین حق اُنه کنړی لیکن دحُضور علیه السلام په قالب او بدن مبارک باندے دَ قُرآنی احکامو څخه اثر به کیدو؟ کوم وخت چه دا آیت نازل شو:-

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ: سورة الانشراح آية ۷-۸ اے پیغمبره علیه السلام ته چه څه وخت دَ ضروری کار نه فارغ شے نو خپل ځان دالله تعالےٰ په عبادت کښے ستړے کړه، او الله طرف ته پُرمینه شه دے نه پس حضرت صدیقه رض فرمائی چه هغوی به ټوله شپه عبادت کولو تر دے حده چه (تَوَرَّمَتْ قَدَمَاهُ) دهغوی قدمونه مبارک به اُپرسیدل

(۲) بخاری شریف کښے دی چه دَ صدیقه رض نه دحضور علیه السلام دا خلاق په باره کښے تپوس اُشو نو هغوی اُفرمایل چه پُوره قُرآن دهغوی اخلاق وو الله ځنګه چه څوک خپل عادتُونه او اخلاق نشی پرېښودے دغه شان دحضور علیه السلام اخلاق او عادات قُرآنی احکام جوړ شوی وو چه څه په قُرآن کښے وُو هم هغه دَ هغوی په عمل کښے موجود وو، ښه! چرے په یو انسان دخپل چل وَل دکتاب په دے ډول قالبی، جسمانی او عملی تاثیر کیدے شی؟ کچرے نشی کیدے نو دا دَ لیل ددے خبرے دے چه قُرآن کلامِ الٰهی دے او پخپله حُضور علیه السلام په دے دکلامِ الٰهی په حیثیت دټولو نه زیات عمل کوونکے وو.

دَ قُرآن سیاسی اعجاز

قُرآن عربو کښے نازل شو او دوی دَ ټولو قومونو نه کمزوری بے علمه او بے هنره وُو، دسیاسی غلبے حاصلولو هیڅ ذرائع دوی سره نه وُو. ځکه چه سیاسی غلبے او اقتدار حاصلولو دَ پاره اوّل دا فرا دوز باتولے ضروری وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دوی کنړ نه وو۔ عرب به په هغه وخت کښې صرف سعودی عرب
او یمن ته ویلے شو، عراق، شام، فلسطین، اردن، لبنان، بیروت
مصر او شمالی افریقه دا عرب ملکونه نه وو، خو د اسلامی فتوحاتو
نه پس عرب ملکونه جوړ شو، (۲) دویم څیز تعلیم دے او عرب د امیانو
یعنی د نالوستو ملک وو، (۳) دریم څیز اتفاق او یووالے وو، لیکن د عربو هره
قبیله د یو بل د دشمنه وه تر دے چه د مدینے منوّرے د انصارو دوه مشهورے
قبیلے اوس او خزرج پخپلو دیو بل د دشمنان وو، (۴) خلورم څیز کاریګری
ده او په عربو کښې نه کارخانه وه او نه کاریګری د ټولے او د معمولی
پوشاک د پاره هم هغوی د هندوستان او د شام د عیسائیو محتاج وو،
(۵) پنځم څیز زراعت او غذائی کفالت دے، او د قحطو نه بغیر هغوی
د نورو قومونو محتاج وو، ځکه چه د هغوی وطن د کرونده جوګه نه دو
چنانچه قرآن هغے ته پخپله "وَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ" اویلے۔
(۶) شپږم څیز معدنی دولت دے او په دغه وخت په عربو کښې یو معدنی
دولت نه وو او س چه مونږ څه کوروهغه د اسنی زمانے پیداوار دے،
(۷) اوم جسمانی قوّت دے، او دا هم په دوی کښې ځکه نه وو چه دغه
ملک ډیر ګرم دے ضروری غذا او رته حاصله نه وه، د او بو هم ګټوت
وو د یخنی او ګرمی نه ځان ساتلو د پاره دوی سره کورونه نه وو نه یا تو
خلقو به په تنبوانو کښې ګذاره کوله او د علاج څه انتظام هم ورسره نه
وو، (۸) آتم څیز روحانی او اخلاقی قوّت دے چه د توحید اعلیٰ او پاکیزه
تصوّر نه پیدا کیږی، لیکن د عربو خلقو به د کانړو یا د کانړو نه جوړ
شوی بتانو عبادت کولو،
په دے حالا تو کښې قرآن په عربو کښې بنکاره او عربو تو لو په جمع
دے رنړا د ورکولو بنه زور اګلولو دوه دوه نیم کالونه زیات وخت

قرآن د آزادا شاعت (خوروولو) د پاره وخت نه وو مونږ ته لے شوے،
لیکن دے لږه موده کښې قرآن عربو لره د کوم ځائے نه تر کوم ځائے
اوسول د دے اندازه د قرآن نه وړاندے او د قرآن نه وروستو عربو
د نسبت کولو نه معلومیدے شی عرب قبل القرآن هغه وو چه د کومو
مونږ ذکر اکړو او عرب بعد القرآن دا سے یو قوم جوړ شو چه په تنظیم
اتحاد، اخلاق، بلند خیالئ، اولوالعزمئ، ایثار، قربانئ، خدا پرستئ
شجاعت، سخاوت، عفت، پاکدامنئ رحم او شفقت، عقل و تدبیر،
جهانبانئ، جهانګیرئ، دیانت، امانت، صدق او راستئ، د وعدے پوره
کولو او په عدل و انصاف کښې د دوی یو قوم هم سیال نه وو، بلکه د بشریت
ټول تاریخ د دوی د مثال پیش کولو نه تش تور دے هم دغه وجه ده چه
دتیر شوو اتیه کمزور و سره هم هغوی د مشرق او مغرب دوه لویو
متمدّنو او بے اندازے سامان نه ډک پاک بادشاهو (قیصر او کسرے)
په یو وخت ټکره اوهله او په ډیر لږ وخت کښې هغوی تار په تار کړه
د هغوی دورے ته والو خولے او د هغوی لوئه او تخت و تاج ته تس تس
کړل۔
اوس سوال دا دے چه دا سیاسی غلبه عربو ته په کومه وجه حاصله
شوه، چه د روز د هغے طوفانی چپے په مشرق کښې کاشغر او دیوار چین
سره را ټمبیدے او په مغرب کښې مراکش او فرانس پورے ؟
د دے جواب دا دے چه سیاسی اقتدار او غلبے حاصلولو د پاره دوه
قسمه اسباب کیدے شی، (۱) یو مادی (۲) او دریم روحانی او غیبی۔
اوس ذکر شو چه مادّی هیڅ اسباب عربو سره نه وو، بلکه د عربو د
دشمنانو او حریفانو سره وو، کچرے په مادّی اسبابو د غلبے فیصله
کولے وے نو عرب به د مخ کز ګے نه قطعاً ورک وو او نتیجه به ا ګولے،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(په عکس) وه، نو معلومه شوه چه دا هرڅه په هغه غیبي او روحاني طاقت چه کوم عربو ته د قرآن او صاحب قرآن علیه الصلوٰة والسلام د برکته نصیب شوے وو، اُس ښکاره خبره ده چه دا سے معجزانه طاقت د کتاب الٰهي د طاقت نه بغیر ممکن نه دے هم دے نه معلومه شوه چه قرآن کلام الٰهي دے او په کوم پاک ذات چه دا نازل شو هغه د تولو نه زیات کامل او خاتم النبیین ذات وو د مسلمانانو اُوسنی زوال باعث هم دا دے چه دوی د اسلام او د قرآن په هدایاتو عمل پریښے دے ورنه د دے دواړو اُس هغه طاقت دے چه کوم وو۔ د قرآن د اثر نه د زړو کالونه هم زیات وخت از میبت شوے او تجربه شویده، وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ۔ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ۔ لیکن په کاغذ لیکلے شوے او په خولے ویلے شوے بهترینه نسخه تر هغے اثر نشي کولے تر څو چه په هغے عمل اُنشي د یورپ مستشرقین دا راز بنه پیژني چه که چرے مسلمانانو اسلام او قرآن ته رجوع اُکړه نو ټولو کمزوري مسلمانان په یو ځائے شي په یو مرکز کښے به راشي د هغوی خواره واره طاقتونه او د ترقي ذرائع به یو موټے شي او د دُنیا ډیر ډیر زبردست طاقت به جوړ شي او خمونږ دلاس نه به دغه ښکار اُځي، نو ځکه څه مودے راسے هغوی مسلمانانو نو لره د قرآن او اسلام نه د بیرته کولو کوشش شروع کړی دی، او دا وائي چه د مسلمانانو زوال د قرآن او د اسلام په وجه دے او دا هم وائي کچرے مسلمانانو د مغرب هغه ګنده او خُداله ویزاره تهذیب اختیار کړو نو دوی به ترقي اُکړي او همدا وجه ده چه په اسلامي ملکونو کښے زور او زور سے جنګ جاري دے او ورځ تر ورځ په مسلمانانو کښے انتشار او مرکزونه تبتیدو نکي جذبات پالنه موجود۔ موږ به خپلو

لہ سورۂ بنی اسرائیل آیۃ ۸۲ لہ سورۂ حٰم السجدۃ آیۃ ۴۴

دوو کتابونو ترقي او اسلام اشتراکیت او اسلام کښے دا مسئله پوره حل کړے ده چه د هغے روح دوه خبره دی هغه دا چه دیورپ کاریګري، هنر او علم یو خیزدے او د هغه طرز ژوند، معاشرت او تهذیب بل شے دے، اول شے دا سلام دے چه یورپ پر قبضه کړیده، یعنے یو د هغوی صنعتکاري چه هغه واخلئ او دوم د هغوی ګنهګاري ده چه هغه پریږدئ په دے د زور تعلیم یافته وګړي اعتراض نشته ځکه چه هغه اسلام سره پخپله فِت دے د فِت کولو ضرورت ے نشته دلائل ځما په نورو کتابونو کښے شته او د یورپ تهذیب ګنهګاریانے پریږدئ چه هغه د اسلام او ترقئ دواړو نه خلاف او پخپله یورپ د هغے په وجه د تنزل ښکار دے او د ځنګدن په حالت کښے دے، دا سے خمونږ خانه جنګی ختمیدے شي، دنوی او زور تعلیم دواړه وزرے د ترقئ د پرواز د پاره ضروري دی دواړه د لے یو ځائے کړئ جنګوئ ے مه:۔

۴- غذائي اعجاز

انسان د جسم او روح نه جوړ دے د دواړه په دے بدلیدو نکي او خرابیدو نکي جهان کښے آباددی، ځکه په دوی کښے هم بدلي او خرابے راځي، نو تر څو چه دے دواړو د پاره د غذا انتظام نه وی نو د دوی باقي پاتے کیدل ناممکن دی په دے وجه قدرت د جسم او د بدن د بقا د پاره د غذا انتظام کړے دے، چه دے د ختمیدو نه بچ شي او د دے د پیدا کولو نه چه کومے فائدے اخستل مطلب وو هغه هم پوره شي او دے کښے څه نقصان را نشي او د روح د غذا د پاره ئے هم په دے غرض انتظام کړے دے چه دے هم ژوندے پاتے شي او د ده د پیدائش مقصد پوره شي، قدرت د انساني بدن د غذا دا سے لوئے انتظام کړے دے چه د زمکے نه واخله تر آسمانه او تر نمر او سپوږمئ پورے د ده د غذا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تیاری کښې لګیا دی مثلاً د بدن غذا (پوډۍ) د پاره زمکه غنم را
اُټوکوی اُو په اوهوا هغه شنه او تازه ساتی دستورو په کشش هغه دانه
نیسی او غټیږی، نمرد سمندر نه بړاس اُوچت کړی پورته وریځ شی
او هغه نه باران په شکل کښې د اُبو انتظام اُکړی او بخیلې کرمې هغه د غنمو
دانې پخوی، بادونه بوس او غنم جُدا کولو کښې مدد کوی شپه ورځ یوبل
پسې لګیدلی دی نو دے کښې اعتدال پیدا کوی مطلب دا چه ټوله کارخانه
د جهان په غنمو جوړه ولو کښې لګیا ده چه انسانی بدن له د خوراک تیار کړی
حالانکه د روح نه د بدن قیمت او قدر ډیر لګ اولاندے دے چه ډغه
لاندے او کمزوری جُز د پاره دومره لوئے او وسیع انتظام د قدرت د طرفه
موجود دے نو دا خو هیچرے نشی کیدے چه د روح د غذا د پاره د څه
انتظام نه وی دا خو نه عقل منی او نه ئے حکمت خو بیلتون صرف دومره
دے چه بدن د زمکے شے دے د دے غذا سامان هم د زمکے نه اُشو
او روح آسمانی او امر ربی دے له دے وجه د دے غذا هم د دغه ځائے نه
پکار ده:-

د روح آسمانی غذا

د روح د ژوند د پاره قدرت یو روحانی غذا تجویز کړے ده خو هغه داسے ده
چه څوک د هغے کیفیت او مقدار نشی بنودلے ځکه چه د روح په دے
کښې الله تعالیٰ سره مشابهت او مناسبت دے نو د دے د پاره به غذا هم
داسے پکار وی چه د الله ذات سره تړون لری، بلکه د هغه صفت وی
د الله د غه صفت صرف هم د هغه کلام کیدے شی چه روح انسانی نه منتقل
شی او دے ژوندے اُساتلے شی نو د کلام الهی او وحی ربانی نه بغیر د انسانی
روح ژوندنا ممکن دے، لکه څنګه چه د جسمانی غذا نه بغیر د جسم
ژوندنا ممکن دے:-

د روحانی ژوند معیار

د روح اصلی ژوند او مرګ هم هغه معیار لری کومه چه یو انسانی اندام لری
دا فیصله به د غذا په مقرر معیار موقوف وی چه واقعی کلام الهی یا قرآن
الهی د روحانی غذا د ده

د غذائیت معیار

د غذائیت معیار دوه څیزونه دی (۱) طبعی
میلان (۲) ترقی او نشو نما. (۱) مثلاً د پوډۍ
او غوښه جسمانی غذا ده او اُسپنه او لرګے جسمانی غذا نشی کیدے د دواړو
په منځ کښې بنکاره بیلتون داسے دے چه پوډۍ او غوښه خوړل د
انسان طبیعت غواړی او دا ئے طبیعت نه غواړی چه د اُسپنے او لرګی بوټ
جوړه کړی او وے خوړی:
(۲) دویم معیار دا دے چه پوډۍ او غوښے خوراک سره بدن غټیږی
او ترقی کوی مګر اُسپنے او لرګی خوراک سره دا سے نه بلکه نقصان
کیږی، د غه رنګ قرآن هم طبیعت غواړی، ځکه خو په لکهونو حافظان
ډیر عمر لګیا وی قرآن یاد کړی او بیا د هغه د ساتلو د پاره تر مرګه پوټ عمر
د هغه د ورځو نه او تکرارونه کوی۔ د دے قرآن د علم او عمل سره به روح کښې
داسے اصلی (حقیقی) ژوند پیدا کیږی چه بیا یو موقے خلق په زرګونو نورو
خلقو برکیدے شی لکه موږ ته سیاسی اعجاز" کښې چه بیان کړه کچرے
روح ته قرآنی غذا او ورکړے شی نو روحانی ژوند داسے ختیږی، لکه چه
څنګه بدنی ژوند د بدنی غذا نه موندلو په وجه ختیږی:-

د روح مرګ او ژوند

د هر څیز ژوند د هغه د پیدا کولو د
مقصد نه معلومیږی:-
(۱) د ستر بے پیدا کولو مقصد لیدل، او د غوږ پیدا کولو مقصد آوریدل
ستر که چه لیدل نشی کولے او غوږ چه آوریدلے نشی نو دا د دوی مرګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے دغه شان د رُوح پیدا کول د "معرفتِ الٰهی" د پاره دی خو پورے چه دا مقصد حاصلیږی نو د روح ژوندے کوندی مَرد دے :-

(۲) د الله په معرفت او د الله په تعلّق سره روح کښے پولوئے دا سے طاقت راشی، چه د هغے مقابله د کفر قوت نه خالی روحونه نشی کولے اُس د دے طاقت نوم رُوحانی ژوند او د دے نیشتوالے رُوحانی مرګ دے، دا سے ژوند قرآنِ حکیم په دے الفاظو بیان کوی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ط: اے مؤمنانو تاسو د الله او رسول حکم خیزته سورة الانفال - آية ۲۳ ؛ دا بلی کوم چه تاسو ته ژوند درکوی، دے نه معلومه شوه چه رُوحانی ژوند د جسمانی ژوند نه اعلیٰ او زیات اوچت دے د دے رُوحانی ژوند په برکت او طاقت سره صحابه کرامو د خپل نه خوچند ه زیات لښکرونه ماتے ورکړه سره د دے چه هغوی سره به هیڅ سامان نه وو او تحیرانی دا سے کارنامے به ئی اُکړے چه صرف د جسمانی ژوند خاوندانو به نشوے کولے دا ژوند هغوی ته د قرآن او اسلام نه حاصل وو، د ابن جریر طبری په تفسیر کښے.

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ د سورة آل عمران آية ۱۰۳ :-

د حضرت ابوقتاده وضاحت دا سے بیان شوے دے (ترجمه) "چه د عربو خلق ډیر ذلیل خوار او د پولو نه زیات گمراه وُو هغوی سره نه خوراك او نه پوشاك وو هغوی د رُوم او فارس غوندے د دُوو زمرو په منځ کښے تړلی وو دوی سره د پخخید و هیڅ خیز نه وو، هغوی د خوراك نه محروم وو، نور د گوانډی خلقو به هغوی خوړل تر دے چه اسلام راغے اسلام ورته یو کتاب (قرآن) ورکړو چه هغه دوی لره د قومونو سردارانو او حاکمانو جوړ کړل :-

قرآن رُوحانی غذا ده

د غذا د پاره مونږ وړاندے دوه معیاره بیان کړی دی (۱) د طبیعت میلان (۲) او ترقی (۱) قرآن طرف ته د ماتے خود احال دے چه د نړۍ بل یو کتاب دومره نشی لوستے خو مره چه دا لوستے کیږی نړۍ کښے د هیڅ کتاب د ومره حافظان نشته خو مره چه د قرآن دی، حالانکه دے غریبانو حافظانو ته نه د مسلمانانو له طرفه څه عوضانه ورکولے شی نه د قوم یا حکومت له طرفه او بیا خو د قرآن ژبه هم غیر عربو د پاره اُپراده چه د مجبوری نه بغیر هغے ته طبیعت نه ورځی، هم دے نه معلومیږی چه قرآن رُوحانی غذا ده حکه خو دے پولو مشکلات تر باوجود دے ته د طبیعت میلان شته :

(۲) دویمه خبره دا ده چه غذا خوړونکی ته د غذا نه ترقی او طاقت حاصلیږی نو د قرآن تاریخ هم دا ښائی چه د قرآن په برکت کمزوری انسانان طاقتور شول، بے اخلاقه با اخلاقه شول، لاندے خلق بَړه او ناپاک خلق پاک شول، د دے نه پس د هیچا هم په دے کښ شک نه پاتے کیږی، چه قرآن آسمانی غذا ده چه د رُوح د پاره د آسمان نه نازله شوے ده او قرآن باندے یقین لرونکو ته هم دے قرآن هغه عظمت او شان ورا بخښلو چه د هغے مثال په انسانی تاریخ کښے نشی موندے او دا شان یوازے د کلامِ الٰهی کیدے شی

(۶) دلیل نظامی

قرآن حکیم د انسانی ژوند د پاره دا سے نظام قائم کړے دے چه د هغے نه پخپله دا یقین پیدا کیږی چه دا د خالقِ انسان له طرفه دے د انسان جوړ شوے نه دے، حکه چه د انسانی ژوند راز د نه او رمز د نه صرف خالقِ حیات پیژنی نه چه بل څوك انسان چه کله هم د دے لاره نه د اوړیدو او په یو انسانی لا تحه حیات باندے د تګ کوشش اکړو نو هغه ته امن او آرام نصیب نشو د قرآن نظام حیات د ومره کامل او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند په ټولو اړخونو باندې خوردې چې کچرې دې تفصیل بیان
شي نو دیرغټ کتاب به تر جوړ شي لهذا موږ د قرآن د صداقت په
غرض یو څو بنیادي اصول پیش کوو،

(۱) د انسان تعلق د خالق کائنات سره (۲) د انسان تعلق د خپلوهم جنسو
انسانانو سره،

(۳) د انسان تعلق د ټول عالم د کائناتو سره:-

(۴) د انسان د ژوند مقصد:-

(۵) د انسان د ژوند اخیری پړاؤ:-

(۱) پر دې اصول ـــــ د انسان تعلق خالق کائنات سره:-

خالق کائنات د انسانی ژوند مرکز دے، د انسان ژوند، د هغې د ضرورتونو
د ژوند د ظاهري او باطني فائدې اخري فیصله د خالق کائنات مرضۍ
سره تړلے ده د خپل مرکز حیات نه د انسان جدا کیدل د هغه
مرګ دے او د هغې سره یو ځائے کیدل د ده حقیقي ژوند دے لهذا د
انسان پر ومبئی ذمه واري داده چه هغه د خالق کائنات په وړاندے
په دے حیثیت (شان) یقین اولري۔ د انسان دے حیثیت ښکاره کولو
د پاره قرآن پر دې ارشاد فرمایلو:-

خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ (سورهٔ ملك آیة ۲) یعنے خالق کائنات
د انسان د مرګ او ژوند خالق دے:- بیائے اعلان اوکړو:-

وَمَا بِكُمْ مِّنْ نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ (سورهٔ النحل آیة ۵۳) انسان ته ټول حاصل
نعمتونه د خالق کائنات بخشش دے، بیائے ارشاد فرمایلو چه انسان
خپل کوشش سره چه کوم څیزونه حاصلوي د هغې آخري فیصله
هم د قدرت په لاس کښې ده انسان له خپل کوشش نیاز بدل نه دی پکار۔
وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ (سورهٔ التکویر آیة ۲۹) سنا سو خوبنه

د الله د خوښې تابع ده

قرآن د سید الکائنات د خولے مبارکے نه دا اعلان اوکړو:-
قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا (اعلان اوکړه چه څه د خپل ځان د
اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ (سورهٔ اعراف آیة ۱۸۸) پاره هم د سود او زیان اختیار نه
لرم تر څو چه د الله خوښه دا فیصله اونکړی:-

دے خیالا تو لازمی نتیجه به داوی چه (۱) رب العلمین سره به د انسان
د محبت یو مضبوط ته رشته پیدا شي، چه کله هم نشلیږی،
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَشَدُّ حُبًّا لِّلّٰهِ (د ټولو نه زیات محبت د الله سره د ایمان
سورهٔ البقرة آیة ۱۶۴) او یقین د خاوند انوی هم دے محبت
دا اثر وی چه د هغه فکري او عملي ژوند د الله سره اوتړلے شي او د هغه
ظاهر او باطن د الله په مخکښ سر ټیټے شي، د هغه ظاهر او باطن د الله
په یاد وا باد شي او په کائناتو د هغه نظر داسے وی چه هغه د د جمال
د محبوب صرف یو آئینه کنړی، هغوی په ولاړے په ناستے او په ملاستے
يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيٰمًا وَّقُعُوْدًا وَّ (الله یاد وی او په دے خیال او فکر په
عَلٰى جُنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ (آسمانونو او زمکے نظر اچوی چه اے
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ (د عالم خالقه تا دا عالم بے مقصده نه
هٰذَا بَاطِلًا (سورهٔ آل عمران آیة ۱۹۱) دے پیدا کړے:

او د اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ (په تصور کښې دے د دین د دنیا د کامیابو
چشمه رب العلمین کنړی او اعتقادي، قولي او عملي عبادت صرف د هغه
کوی، او د خپلو منډو ترړو نه پس د دین د دنیا د خپلو مشکلاتو د حل د
پاره هم د هغه مدد غواړی هغه خپله د رضا د الله په رضا کښې ورکه کړی
او د الله تعالی په امر، نهی باندے عمل کول یعنے د هغه د حکمونو تعمیل
د خپل ژوند ضروري حصه جوړ کوی، قرآن نه چه چا فائده (فیض)

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل کړے دہ قرآن پخپله دهغوی حال پخپلو دے الفاظو کښے بیا نوی
وَلٰكِنَّ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ ؛ الله ستاسو په زړونو کښے دایمان مینه
فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ ؛ واچوله او ستاسو په زړونو کښے ے ور
وَالْعِصْيَانَ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الرّٰشِدُوْنَ ؛ نَنَوستو او ستاسو په زړونو کښے دکفر
گناه او نافرمانۍ کرکه واچوله هم خلق په سمه لاردی (سورهٔ حجرات آیة ۷)
داهم هغه خیز دے چه په دے دخالق کائنات او دمرکز حیات سره
ترون پیدا کیږی، او داترون بیا هغه خیز دے چه هغے سره دانسان زړه
او دماغ ته تسلی او آرام نصیب کیږی او دټولو دُنیوی پریشانو خاتمه اُشی
اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ ؕ (الرعد آیة ۲۸) صرف دالله په یاد زړونو ته
(اطمینان حاصلیږی)

دویم اُصول، دانسان دنورو انسانانو سره تعلق

دانسان ژوند په تمدن او اجتماعیت بنا دے یعنے په کډه وخت تیرولے شی
بواخے نشی خپل ژوند ضروریات دنورو انسانانو په مدد حاصلوی،
حجامت دپاره دنائی ضرورت مندوی، جامو دپاره دجولاهٔ دلو بنو دپاره
دکولال دمکان جوړولو دپاره دکلکار او علاج دپاره دطبیب او داکتر محتاج
وی دارنګه دبے شمیره نورو ضرورتونو دپاره دبیشمیره نورو انسانانو
محتاج وی، ترڅو چه دده دنورو انسانانو سره تعلق نه وی نو هغه ژوند
نشی تیرولے نو ضروری شوه، چه دانسانانو په مینځ کښے تعلق دپاره د
داسے بنائسته اصول وی چه انسان په هغے داجتماعی ژوند فائده
حاصلولے شی. قرآن حکیم دحقوق انسانی متعلق داسے بنکاره احکام او
جامع هدایات ورکړی دی چه په هغے عمل کولو سره دانسان دکډے
ژوند دبرخو شحاله او پُرامن جوړیدے شی دتفصیلاتو ګنجائش
تنګ کښے دانسان دکډے دژوند دپوخو اصول قرآن

قائم کړی دی، (ا) دبشریت دیووالی اعتقاد یعنے دڅنګ نسل او وطن
داختلاف باوجود ټول انسانی قومونه دیو پټر مثال لری لهذا یو انسان
دټولو انسانانو سره هم هغه سلوک کوی کوم چه هغه دخپل پټر
(خاندان) سره کوی، ځکه چه ټول انسان دیو مور پلار یعنی دآدم علیه
السلام او دحوا آبی اولاد دی،
(ب) څنګ، نسل او دملک اختلاف صرف دپیژندګلوی دپاره دے دجنګ
جګړو یا ذکر کے دپاره نه دے.

دریم اُصول، دانسان دکائناتِ عالم سره تعلق

دانسان تعلق دکائناتو سره دخادم او دمخدوم په حیث دے کل کائنات د
انسان په خدمت کښے لګیا دی انسان ته معلومه دی او که نه خو سفلی
عناصر ټول یعنی زمکه، باد، اُوبه او اُور، دزمکے آسمان مینځ کښے وریځ
او باران او برڼی نمر، سپوږمۍ او ستوری داټول په خپل خپل ځائے
دانسان په خدمت کښے لګیا دی او دده دژوند ضروریاتو تیارولو کښے
لګیا دی همدغه حال دځناورو، اُونګیو او دمعدنیاتو دے چه دهریو
دفائده او تحقیق یو مستقل علم دے دده حقیقت قرآن حکیم په دے
الفاظو کښے اعلان کړے دے :-
خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا ؕ (اے انسانه دزمکے او دآسمان ټول څیزونه
سورهٔ البقرة آیة ۲۹) ستا دفائده دپاره پیدا دی)
وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ اونګیا کړی دی ستاسو دفائده
سورهٔ الجاثیة آیة ۱۳ دپاره دزمکے او آسمانونو ټول څیزونه دکائناتو
دے تعلق معلومیدو سره په انسان باندے څو حقیقتونه پرانستے شی
(ا) دده جهان ټول برڼی اولاد بنی څیزونو کښے دانسان فائده دی
انسان له بکار دی چه دا ټول دده نه دانسان په زړه کښے په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کائناتو د حاکمیت او د هغه د قابوکولو جذبه پیدا کیږی، د انسان او د کائناتو په مینځ کښې د فائدې وړکولو او د فائدې اغستلو تړون.

قانمیږی انسان دے نه د فائدې واغستو کو شش نه کوی، او د علوم کوینه په ذریعه په دے فائده وقابو مومی او د دے فائدې د تخلیق حکمت پوده کوی

(ب) دویمه نتیجه د عالمی تعلق به داوی، چه انسان به ځان حاکم او مخدوم او ټول کائنات به محکوم او خادمان کنړی لهذا هغه به داتولے دُنیوی فائدے د انسانی شرف خادم، محکوم او تابع جوړ وی او شرف انسانی به د دوی خادم محکوم یا تابع نه جوړ وی او دے په دے نظریه عمل کوونکی (جهان ہے تیرے لئے، تو نہیں جہان کے لئے) جهان تا د پاره دے نه جهان د پاره نه دے بلکه د خالق جهان د پاره دے په دے بنا به هغه دُنیا د انسانی شرف د تکمیل ذریعه جوړ وی انسانی شرف به په دُنیا نه قربا نوی هغه به د زر مال حاکم وی د هغے بنده او غلام به نه وی پر دے اصولو به د هغه خودی نوره هم لوړه شی هغه به د خپل رُوحانی شخصیت د لویئ اقراری شی او د دُنیا د ذیلو غرضونو د پاره به په انسانی شرف باندے داغ نه لګوی.

(ج) د کائناتِ عالم د قابوکولو او د هغے د خادمیت یو نتیجه به داهم وی. چه انسان به د شرک نه بچ شی خپل ځان به اشرف المخلوقات او نور ټول مخلوقات به خپل خادمان کنړی هغه به د عبادت لائق نه کنړی حکه چه مخدوم کله هم د خادم عبادت نکوی او نه د هغه نه مُراد دا نه غواړی هم دغه وجه ده چه قرآن د هغه انسانانو په باره کښې فرمائی کو موچه د آسمان نه هغے خیزونه معبودان جوړ کړی دی:- وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ. سورهٔ حج آیة ۳۱. شوه چه هغه د انسانی شرف د آسمان نه ځان راګذار کړو.

او هم د دے تعلق اثر به وی چه انسان به د مخلوق د عبادت نه ویزاره صرف د خالق کائنات عبادت ګذار شی، او هم دا د قرآنی تعلیم نتیجه ده

۴- خلورم اصول، د انسان د ژوند مقصد

د انسانی زندګئ خلورم بنیادی اصول دا دے چه انسان د خپل ژوند د مقصد معین کولو غټه پرا بنئ د ټولو نه ضروری علم دا دے چه انسان ته د د خپل ژوند مقصد معلوم وی او دا د اعلیٰ وی، لکه څنګه چه انسان د ټولو مخلوقاتو نه برتر او اشرف دے، نو د هغه مقصدِ حیات دهم دا سے برتر او اشرف وی چه په هغے کښې د سره بل یو مخلوق هم نه وی برابر- د غوا، مینے او بزے مقصد پئ دی په کومه کښې چه پئ د پیروی او بنه وی نو هغه به ز یاته قیمتی وی بزے نه غوا او غوا نه مینه ز یاته قیمتی ده د خر نه آس ځکه ز یات قیمتی دے چه د خر نه د هغه مقصد اُوچت دے په دے خبره کښې انسان فکر اُکړو نو ثابته به شی، چه د انسان نه بغیر ټول مخلوقات د انسان د پاره دی انسان به دے نه خدمت او فائده اخلی اُس د غود جوکه د اخبره ده چه د انسان د ژوند څه مقصد دے. او د دے سوال حل کول د انسان د ټولو نه ګومبئ ذمه واری ده

دا خوکیدے نشی چه معمولی خیزونه خو د مقصدیت نه خالی نه وی د انسان غوندے د ټولو نه دلوئے هستئ پیدا کول د بے مطلبه وی؟ ځکه چه د خالق کائنات په حکمئ به داغ اُلګی نو بنا په دے د انسان د پیدا کولو مقصد د پرغټ دے لکه څنګه چه انسان پخپله لوغټه هستی ده، د ماده پرستانو په خیال کښې خو د غه مقصد صرف خوندو نه اغستل دی د خوراک خوندوی او کښ د عزت یا د حکومت، رُوپے خر (خوراک) خو د انسان د ژوند مقصد ځکه نشی جوړیدے چه بعض

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځناور لکه میښه او هاتی د انسان نه ډیر زیات خوراک کوی او ده له خوند هم زیات ورکوی، ځکه ډیر خوراک کښې خوند هم ډیروی. لکه څنګه چه یوکس دوه آمونه خوری او بل کس شل آمونه اُخوری نو دے دویم کس له به خوند هم زیات ورکوی، دا وئیل ځکه غلط دی چه دمیښې او هاتی نه د انسان خوراک ښه دے هاتی او میښه وا ښه ګیا خوری او انسان پولاؤ او چرګان! ځکه چه د هاتی او میښې د پاره دغه وا ښه ګیا پولاؤ او چرګان دی دوی ته داخیزونه زیات خوند ورکوی اُس دویم خیز (رُتبه، عزت) ل د امام غزالی رحمه الله تعالی دوینا مطابق وُهمی خیزونه دی ځکه چه عزت او رتبه د مال د پاره ده او مال هم د خوراک د پاره خو فرق صرف دواسطے دے وړاندے هم مقصد خوراک وو بلا واسطه او اُس هم مقصد خوراک دے خو بالواسطه:

دغه رنګه دریم خیز (حکومت) هم یو مستقل مقصد، ځکه نه دے چه د مال او رُتبے د پاره او مال ورُتبه د خوراک د پاره مطلوب دی لکه څنګه چه وړاندے ذکر شو، خوراک ځکه مقصد نه دے، بله دا چه د انسان حکومت د کوشش او د تکلیف دے، مال پر خرچ کیږی منډے وهے پکښے وهلے شی شرونساد پکښے کیږی، وو نو نه دهغه د پاره پکاروی حکومت آوریدل پکښے راځی، مطلب دا چه د زرګونو خطرونه انسانی حکومت ډک وی په دے کښے خو دده بیا ذمرے ښه دے چه د هغه حکومت قدرتی دے پتول ځناورے قدرتی زیر فرمان دی او دا سے هیڅ قسم خطرے هم پکښے نشته هم په دے دول انسانی لذّت او خوند هُم د غمونو او تکلیفونو نه ډک دے په دے خوند دنو اغستو کښے کله سرومال او پتول تپر هم اُ بیلی مګر د ځناور د لذت د دے پتولو خطرونه خالی دے د هغے وجه دا ده چه د انسان په فطرت

کښے تیر شوے غم او د مستقبل فکر پروت دے د دے په منګرو یا خپلوانو کښے څوک چه وړاندے مړوی ده نه چه را یاد شی خامخا غم جن کیږی او آئنده خطرے فکر هم د سره خامخا وی د دے وجه د انسان پتول لذّتونه د غمونو او فکرونو نه ډک دی او د ځناور وو هیڅ پولذت کښے هیڅ قسم غم فکر نشته د دے پتول تقدیر خُلاصه داشوه چه انسان د خپل ژوند مقصد پخپله نشی مُقرّر ولے دا مقصد به د ده خالق مقرّر وی. لکه څنګه چه د هوائی جهاز جوړه ونکے د هوائی جهاز مقصد متعین کوی نه چه پخپله هوائی جهاز خپل مقصد متعین کوی هُم دا مقصد په صفا او بلیغو الفاظو کښے قرآنِ حکیم بیان کړے دے:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ○ د پیریانو او بنیاد مود تخلیق مَا أُرِيْدُ مِنْهُمْ مِّنْ رِّزْقٍ وَّمَا أُرِيْدُ أَنْ يُّطْعِمُوْنِ ○ مقصد عبادتِ الٰهی دے مونږ سورۂ الذّٰریات آیة ۵۶ و ۵۷) د دوی نه روزی ګټل نه غواړو او نه په بل خوراک ول:

دا سے لکه څنګه چه انسان دا دوه مقصدونه خپلو غلامانو پوره کوی ځکه چه مونږ ته نه د روزئ حاجت شته او نه د خوراک اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِيْنُ ○ بلکه خُداوند تعالی وړاندے نه د انسانی مشین قائم ساتلو د پاره د روزئ انتظام کړے دے، ځکه چه هغه ډیر قوی او زور آور دے،

کچرے یو مشین نه د رنګ روغن ضرورت دے د پاره وی چه هغه خراب نشی نو د آدمشین وجود مقصد نه دے، بلکه د دے مقصد هغه کار دے چه مشین ساز کوم کار د پاره جوړ کړے دے هم دغه حال د انسان او د هغه د رزق دے د انسان د پاره روزئ د بقاء سامان دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقصدِ تخلیق نه دے، مقصدِ تخلیق به هُم هغه وی چه کوم دَ پاره انسان پیدا شوے دے، یعنی عبادتِ الٰهی. دَ تیل اوروغن (پشان رد مشین دپاره) روزی هُم دَ انسان صحیح ساتلو دَ پاره یو سامان دے دَ هغه دژوند مقصد نه دے، په دُنیا کښے د هر مشین قیمت دَ هغه دَ مقصد مطابق متعین کولے شی مثلاً د چینو به هغه مشین زیات قیمتی گڼلے شی چه لږ وخت کښے ډیر چینی پیدا کوی هم دغه رنگ دانسانی مشین قیمت به دَ هغه دتخلیقی مقصد به مطابق وی چه هغه عبادت الٰهی او تقوٰی ده فرمائی، اِنَّ اَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰکُمْ. او هم دا انسان دَ الله په نزد ډیر قیمتی دَ شرافت او عزت خاوند او ډیر مقبول دے.

پنځم اُصول، دانسانی ژوند آخری منزل

دانسانی ژوند آخری پوړی الله سره یوځائے کیدل دی، قرآن دا وائی چه دانسان ژوند متحرک دے ساکن نه دے:-

یٰاَیُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا. ته په هره مرحله په تکلیفونو فَمُلٰقِیْهِ ط سورهٔ الانشقاق آیة ۶ تیر (ولو الله ته ورروان ئے او بیا به ورسره یوځائے شے:-

(۱) دده آیت نه معلومه شوه، چه انسانی ژوند متحرک دے:-

(۲) په دے حرکت کښے ورته تکلیفونه هم خامخا پیښیږی:-

(۳) دده حرکت آخری پوړی خدائے سره یوځائے والے دے:-

دا خبره ډیره ښکاره ده چه انسانی ژوند متحرک دے انسان اوّل شوم وی، بیا هلک او ځوان شی، تر دے د ترقئ حرکت دے بیا مرگه پورے دَ تنزل حرکت جاری وی، د مرگ نه پس برزخی حرکت شروع شی، دا ټول قسمه حرکتونه ضروری دی دا هیڅوک نشی بندَ ولے دَ

ترقئ په حرکت کښے به ترقی کیږی او دَ تنزل په حرکت کښے به خامخا تنزل کیږی خو دا ټول حرکتونه دغمونو او مصیبتونو نه ډک پک دی:-

دا خو دَ ښکاره ژوند حرکتونه وو، دپټ حرکت، یعنے د قبر او دَ برزخ حرکت هم څوک نشی بندَ ولے دا ښکاره او پټ قسمه ټول حرکتونه به هله ختمیږی چه د دے حرکتونو آخری پوړی راشی او دا آخری پوړی کومه ده، دا پوړی هغه ده په کومه کښے چه دانسانی ژوند نتیجے او ثمرے بیا موندلے شی،

په دنیا کښے هر حرکت یو عمل نه وئیلے شی، چه څه وخت د هغه عمل نتیجه را اُځی نو دَ هغے عمل حرکت ختم شی، یو زمیندار زمکه چوکړه دی تخم پکښے آچوی، دَ هغے اُبه خوړ کوی، سره په کښے آچوی. خیال ئے ساتی، څوکیداری ئے کوی، چه فصل پوخ شی بیا ئے بیبی، په مشین یا په غوا یا نوا او خر وئے غوښلوی، بُوس او غله بیله کړی چه دَ غلے درمن واخلی نو دا حرکت ختم شی، ځکه چه هغه د عمل نتیجے او د حرکت آخری پوړی ته اُرسی او دَ دے نه پس د هغه حرکت ختمیدل ضروری دے هم دغه حال دانسان دے هغه پخپل ژوند کښی تکلیفونه تیره وی او ور سره حرکت کوی، څوک دَ خیر او نیکئ دَ پاره تکلیفونه تیروی او څوک دَ شر او بدئ دَ پاره ځان خوری دا سلسله تر مرگه جاری وی بیا ورانده ده په آخرت کښے چه هر کله دا دواړه قسمه خلق دَ خپلو عملونو نتیجے او دَ خپلو حرکتونو ثمرے دَ جنت او دوزخ په شکل کښے بیا مومی نو ژوند به خپل ځائے او آخری پوړی بیا مومی او په ټپه به اُدریږی او دا دَ ژوند دَ حرکت انتهاده لکه څنگه چه په دے آیت کښے دَ عملونو دَ نتیجو بیان دے:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ بِیَمِیْنِهٖ ۙ فَسَوْفَ یُحَاسَبُ حِسَابًا یَّسِیْرًا ۙ وَّیَنْقَلِبُ اِلٰٓی اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ؕ وَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ۙ فَسَوْفَ یَدْعُوْا ثُبُوْرًا ۙ وَّیَصْلٰی سَعِیْرًا ؕ اِنَّهٗ کَانَ فِیْٓ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ؕ

سورهٔ الانشقاق آیه ۷ تا ۱۳

چا ته چه عمل نامه په ښي لاس ورکړے شوه، نو هغه ته به آسان حساب اخستے شي او خپلو خلقو ته به خوشحاله راشي او چا ته چه عمل نامه د شا د ر ستر ور کړے شوه نو هغه به مرګ غواړي او په جهنم کښے به اُغور ځيږي، ځکه چه هغه په کور کښے بيغمه وو:

د انسان د حالتونه قرآن حکيم په دے آيتونو کښے بيان کړي دي

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِی الْاَرْضِ اِلَّا عَلَی اللّٰهِ رِزْقُهَا وَیَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ؕ نشته مګر په الله د هغه روزي سورهٔ هود آيه ۶

ده او د هغه د استوګنے او امانت ايښو ځائے ورته هم معلوم دے،

په دے آيت کښے د انسان د درے واړو حالتو ذکر دے د نړۍ ژوند چه څه وخت په زمکه ګرځي او حرکت کوي د آخرت منزل کوم ځائے چه استوګنه کوي يعنے جنت يا دوزخ د قبر او برزخ حالت چه کوم کښے امانت وي تا اُکتل چه د انسانی ژوند پنځه بنيادي اصوله قرآن په څه بنه طريقے حل کړيدي او د انسانی ژوند نظام ئے په بنه ډول پيش کړيدے چه د ډول يو غټ فلسفي او حکيم هم نه دے حل کړے نو د ا دليل د دے خبرے دے چه قرآن کلام الٰهی دے:-

۷- شمولی اِعجاز

د اعجاز شمولی مطلب په قرآن کښے دا سے خوځيږونه دي کوم چه په انسانی کلام کښے نشي جمع کيدے د دے نه معلوميږي، چه دا الٰهی کلام دے نه چه اِنسانی. هغه خيږونه دا دي:

(۱) جذبات اسلوب: مطلب دا چه د قرآن حکيم طرز بيان د انسان د کلام نه مختلف دے په دے ټول ماحول کښے د دے مثال نشي موندے انسان چه څه وا اخلي نو خپل ماحول نه ئے را اخلي نو کچرے د انسانی کلام وے نو د عرب و د ماحول نه به ماخوذ وے خو دا سے ځکه نه ده چه په عرب و کښے خو څه چه په ټولو ژبو کښے د کلام درے طرزه موندے شي:

(ا) کلامِ منظوم يعنے شاعري (ب) کلام منثور مُسجّع (ج) کلام منثور غير مُسجّع: د قرآن حکيم په دے د ديوا ډو کښے يو طرز هم نه دے او دوست دُشمن دا قرار کوي چه قرآن د سبع مُعلقات يا د ديوان حماسه پشان شعر هم نه دے ځکه چه د ردیف، قافيے او بحرو غيره پابندي په دے کښے نشته او د مقاماتِ حريري پشان مُنثور مسجّع، يعنے د بند و نو واله نثر هم نه دے او د عام مصنّفينو پشان بے بند نثر هم نه دے، دينه معلوميږي چه په مخ د زمکے دا سے کلام بل هيڅ وشته نه نو د دے بُنيا د او سرچشمه انسانی او زمينی نده بلکه الٰهی او آسمانی ده:-

(۲) په انسانی کلام کښے د متکلّم د جذباتو ډير دخل وي چه هغه د قهر خبرے کوي نو پکښے د رحم بُوئے هم نه وي او چه د رحم خبرے کوي نو د قهر اوخ پکښے نه وي ځکه چه انسانی جذباتو کښے اعتدال نه وي په خلاف د قرآن حکيم چه دے کښے په يو وخت د زيري او د ويرے د جنت او د دوزخ، او قهر او د رحم ذکر په يو ځائے وي دے نه معلوميږي چه د انسان په شان د جذباتو نه مغلوب هستي د قرآن نه ده زبانی نَبِّئْ عِبَادِیْٓ اَنِّیْٓ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ ۙ وَاَنَّ عَذَابِیْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِیْمُ ؕ

سورهٔ الحجر آيه ۴۹ (۵۰) په دے آيت کښے د مغفرت د اعلان سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دردناک عذاب هم ذکر دے، مگر انسان د غصے او قهر په وخت
درحم او شفقت اظهار هیڅ نشی کولے او د رحم او شفقت په وخت
د غصے خبره په خوله نشی راتلے :-

(۳) د هر انسان د کلام چه مطالعه اُشی نو په هغه کښے به خامخا داسے الفاظ
ښکاره شی چه د بهرنئ دُورے د باد پیدا وار به وی چه د هغه نه به
معلُومیږی چه متکلم د ویرے په وجه داسے خبرے کوی، دینه علاوه
په انسانی کلام کښے خو کله د قوّت اظهار کیږی مگر د داسے قوّت هیڅ نه
چه هغه نه په زمکه آسمانونو باندے د حکومت اظهار کیدے شی که
چرے چا لږه مطالعه د قرآن هم اُکړه، نو هغه ته به په هره صفحه دا
محسوسه شی چه دا د داسے متکلم کلام دے چه د کائناتِ عالم د یوځیز
نه هم هغه نه ویریږی او نه د باد ویږی بلکه عظیم تر ټول کائنات تو باندے
حکمرانی کوی. د طُوفانِ نوح د بند یز په باره کښے د قرآن د الفاظ ولوستو
خو اُګورئ :-

يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ : اے زمکے خپلے اُبه تیرے کړه او
أَقْلِعِي : سورهٔ هود ۴۴ آیة ؛ اے آسمانه د وریدو نه بند شه
چرے یو انسانی طاقت هم داسے حکمرانی کولے شی؟

(۴) انسانی کلام د انسان د دماغی قوت د محدود والی مظهر وی د هغه
د بلاغت اُس په هر میدان کښے یو شان منلے نشی د هغے. د ده
قابلیت په خاصو مضامینو کښے د بلاغت زور ښودے شی بل قسم مضامینو کښے
د هغه د بلاغت د غشے زور نه وی، یو عرب مشهور شاعر ابو نواس صرف
د شراب په تعریف کښے بهترین شعر خو ویلے شی په بله موضوع نه
بل شاعر "ابو العتاهیه" په زُهد و تقوے، په فناءِ د نیا او په شوق
آخرت باندے د بلاغت نه ډک شعر ویلے شی خو په نور مضامینو

داسے نشی ویلے، په فارسی شاعرانو کښے فردوسی نظامی په جنګی
مضامینو پوره زور سره شعر ویلے شی لیکن په بل میدان کښے هغه
پس راځی، سعدی، اخلاق شاعر دے جنګی یا بل نه دے، کچرے د
خُوش قسمتئ نه یو شاعر په هر مُوضوع باندے شعر ویلے شی نو دا
فرق بیا هم وی چه په بعضے مضامینو د یر بنه کلام او په بعضو لږ کم
او په نورو هغه نه هم کم ویلے شی. دے نه علاوه د شاعرانو او بلیغانو
ټول مضامین د فکر او د مادیاتو د دائرے نه بهر نه وی په دے
ټولو کښے غیبیات او د مادیاتو نه پورته مضامین ډیر کم وی، په
محسوساتو کښے د شاعرانو خیالات کار کولے شی، لیکن په غیبیاتو کښے
د تخیّل پرواز ختم شی او دے ټولو نه علاوه شاعران د رشتیا و
او د واقعاتو پابند نه وی، ځکه چه په دے بیا په خیال پابندی راځی
د شاعرانو کار دغه وی چه په خیال کښے خبره هر څنګه چه راغله
هغه د پاره هر څه الفاظ چه د هغه په خیال کښے راغلے نو د شعر په قالب
کښے ګرنګیږی سره او ورواچوی په دے ډب ے نه وی چه دا سے کیدے هم
شی که نه او دا رشتیا دی او که دروغ. هر په دے وجه د شاعرانو
په باره کښے یو مقوله ده چه "أَحْسَنُهُ أَكْذَبُهُ" چه ډیر بنه
شعر به هغه وی کوم کښے چه ډیر دروغ بیان وی. لیکن د قرآن حکیم
مضامین یو طرف نه دومره وسیع دی، چه دے کښے عبادات،
معاملات، قوانین منزلیه، د معاشرت احکام، د مملکت قوانین، بین
الاقوامی قوانین او بیا عقائد، اخلاق، تاریخ، محسوسات، غیبیات،
واقعاتِ د نیا او حقائقِ آخرت ټول مضامین دی بیا د دے وسیع مضامینو
د بیانولو د پاره دائره دومره تنګه ده چه هیڅ یو مضمون او عبارت
په دروغ او خلافِ واقعه نه وی او سره د دے د قرآن په فصاحت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بلاغت کښې یو ذره فرق هم نه راځي لکه چې فرمائي:-
وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ○ سورة النساء، چا کلام وے نو ده همه په شان
آیة ۸۲ ۔ بلاغت او مضامینو په صداقت کښې به خامخا فرق
راغلے وو،
داسے شان دهغه کلام کیدے شي چه دهغے سرچشمه لامحدود
قوت وي او هغه صرف خالق کائنات کیدے شي، نو دا دلیل دے خبر
شو چه قرآن هم د الله تعالے رشتیا کلام دے:-

۸ - غیبي اعجاز

په قرآن کریم کښې د غیبي علومو یو لویه ذخیره موجوده چه
هغې ته د یو غټ فلسفي او لوئ عالم رسائي نشي کیدے نو دا به کله
اُشي چه د نالوستي قوم یو نالوستي ذات به هغې ته رسائي اُشي دا دے
غیبي علوم دیر قسمونه وي:-
(۱) د کونډ ته د پیغمبرانو علیهم السلام او قومونو تاریخ، دهغې نتیجے او ثمرے
(۲) د اتلوئ کے واقعے، دوخت نه ړوبے دهغې خبرورکول او دهغې داسے
حقیقت بیانول چه ظاهري اسبابو اثره نه وي،
(۳) د مرګ طبعیات نه بعد امورو په باره کښې داسے حقیقتونه
بیانول چه د لوئ فلسفي او د ټولو فلسفیانو د مجموعي قوت نه هم
دیر اوچت وي:-
(۴) د تیرشوو پیغمبرانو علیهم السلام مثلاً آدم علیه السلام حضرت
نوح ع۔ حضرت هود، حضرت صالح۔ حضرت ابراهیم، حضرت
اسمعیل ع۔ حضرت اسحاق، حضرت یوسف ع، حضرت موسیٰ
حضرت هارون ع۔ حضرت داود۔ حضرت سلیمان ع، حضرت عیسیٰ

حضرت یحیی او حضرت زکریا علیهم و علی نبینا الصلوة والسلام
تاریخي واقعات او دا ے ټولو حضراتو علیهم السلام د دعوت او تبلیغ
مقصد و نه او دا ے ټولو حضراتو علیهم السلام د قومونو (امتونو)
واقعات او د دوی (پیغمبرانو علیهم السلام) د دعوتونو او ارشادونو په
خپل خپل امتونو باندے موافق او مخالف اثرات او د دوی انجامونه
او نتیجه، د دے نتیجو علتونه او اسباب، عبرتونه او نصیحتونه چه څنګه
تحقیق او حیرت انګیز صداقت او بلاغت سره قرآن بیان کړیدی
د هغې مثال په انساني تحریر کښې نشي موندے:-
د دے واقعاتو یو حصه په تورات کښې موجوده او څه حصه د تورات
د عالمانو او تاریخ په سینو کښې محفوظ وه لیکن د صاحب قرآن علیه
السلام په ټول ژوند کښې یو واقعه هم داسے نشته چه هغوی ته د انساني
اُستاذ نه د زکر کړے څه موقعه پیښه شوي وي یا ے تر زکر کړے کړي
وي، یا چا اُستاذ داسے وئیلي وي، چه ما نه حضور علیه السلام زکر کړے
د داسے علومو باقاعده حاصلولو د پاره بالخصوص دیو اُمي او نالوستي
سړي د پاره دیره زمانه او دیر له پیسے زکر کړے ضرورت وي، دے
د پاره د خوګینتو یا خو ملتو ملاقات کافي نه وي لیکن د نبوت د زمانے
د قرآن د دشمنانو هیڅ وخت د دوی ع د اُمي توب نه انکار نکړو او نه د
تیرشوو پیغمبرانو علیهم السلام یا د تیرشوي قومونو په واقعاتو کښې
څه شك بنکاره کړے وو دا خبره د دے واضح دلیل دے چه ټول دشمنانو
او دوستانو دا حقیقت اوږ شتیني منلے چه هغوی علیه السلام اُمي وو
او چا نه هم هغوی زد کړه نه وه کړے او قرآن کوم ګډ وصي واقعات
د انبیاؤ یا د اُمتونو چه بیان کړي دي هغه ے هم صحیح منل که نه ے
منلے نو خامخا به ئي اعتراض کړے وے، په دے بنا د موجوده مستشرقینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتراضات ددوارد امورو په بارهٔ کښې غلط او بے بنیاده ګڼي چه د دے مقصد سیاسي دے او استعمار ته وده ورکول دي، د استشراق فتنه علمي اراده نده بلکه د تحقیق په مرکزي سرچشمے د طاقت (قرآن) او په ثبوت باندے حمله کول غواړي چه د مسلمانانو د زړونو نه د قرآن او نبوت هغه جړے ګټے شي او د هغوی د فطري وحدت خاتمه اشي او د دوی د جدا کولو او خان خان له کولو نوی دلګونه پرانستے شي.

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ: دوی غواړي چه د الله نور مچلو وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ۝: خولو مرکړي او الله د خپلے رڼا سورة الصف آية ۸: پوره کونکے دے هر څومره چه کافران بدګڼي په عامو انګریزي دانو کښې صحیح علم دین نشته او د دیني ژبے عربي هم مهارت نشته او دے نه علاوه د دوی د یورپ هر یو مصنف سره عقیدتمندي هم ده چه دا د مغربي تهذیب اثر دے او د علماء دین نه کرکه ده، دا خلو خیزونه داسے دي، چه مستشرقین خپلے فتنے ته په دے ښه وده ورکوے شي، مونږ دګولډزیهر "دمذاهب تفسیر به نوم کتاب او د ولیم میور" د لائف آف محمد" نوم کتاب په آزاد فکر د یره ښه مطالعه کړیده لیکن په مونږ هر هغه اثر اشي چه کوم مونږ اس بیان کړو او دا خمونږ د یقین د مضبوطوالي یو باعث جوړ شي، مونږ د دا تلو کي امور په بارهٔ کښې د قرآن کریم یو څو هغه غیبي اعلانات بیانوو چه کوم لا شوے نه وو او نه د هغے څه اسباب او ذرائع وو.

(۱) قرآن کریم داسے قسم اعلان په دے الفاظو کښې کړیدے: غُلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۝: سورة الروم آية ۲-۳ رومیان دایران په مقابله کښې داسے مغلوب شو چه د کسرى فوجونو رومي حکومت او د هغے مرکز داسے تباه کړو، چه دائے یو

خپل قلنګی ریاست جوړ کړو، تاریخ اښو دل چه دے خبرے څه نښه همرنه وه، چه رومي حکومت به بیا راپاڅي او د کسرے هغه لوئے حکومت ته به ماتے ورکوي، مګر قرآن بِضْعِ سِنِينَ، یعنی دلسو کالو نه کمه موده مقرر کړه او هم دغه اشوه د لسو کالو نه کمه موده کښې رومیانو کسرای نه شکست ورکړو او دوست دشمن د قرآن دا غیبي اعلان (خپلو سترګو ورشتیا او کیدونکے اکید او د تاریخ په پاڼو کښې محفوظ شو.

(۲) مسلمانان ډیر کمزوري وو، او قریش ډیر زور آور وو، بالخصوص د حدیبیے په مقام سنه هرکښې چه صحابه کرام د ډیرلرے ځایه مدینے منورے نه د عمرے په نیت راغلي وو قریشو د طاقت به نشه کښې هغوی د مکے شریفے او د عمرے نه منع کړل سره د دے چه دا کار د عربو د ملي شوي قانون نه هم خلاف وو، مسلمانانو د صلح حدیبیے هغه کمزورے دفع هر اُمتے په هغے کښې یو دا دفعه همروه چه داخل د مسلمانان عمره نه کوي بلکه آئنده کال د بیا راشي او په دے حال کښې سورة فتح نازل شو، إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝ (سورة الفتح آية ۱) چه په دے کښې د دوو فتحو پیشګوئي شوے وه، یو د یهودو خیبر اره زمکه د مسلمانانو په قبضه کښې راتلل او د هغوی لوئے طاقت ته ماتے ورکول، او دویم د قریشو بلکه د عربو مجموعي طاقت ته ماتے ورکول او مرکز د عرب مکه مکرمه فتح کول، دا دواړه فتح مسلمانانو صرف په دوو کالو کښې حاصل کړے، دے نه معلومه شوه چه قرآن کریم د عالم الغیب کتاب دے

(۳) قرآن حکیم داسے وخت کښې د خلفاء راشدینو د خلافت پیشګوئي کړه چه د صحابه کرامو ژوندي ته هم خطره وه بلکه یو مسلمان هم ځان محفوظ نه ګڼړو لیکن د قرآن حکیم دا پیشګوئي درسته ثابته شوه او هم دے مطابق هغوی د مکے حکومت حاصل کړو د هغوی دین

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اسلام هم سیاسی طاقت بیا مُوندا او مضبُوط شوا او اسلام په بَل جهان
دَ خلفاءِ راشِدِینو په ذریعه خور شو، او دمسلمانانو نه دَ بو حکومت نه هم
څه ویره پاتې نشوه، دَ دے خلورو اړو خبرو اعلان په خپلو دے الفاظو
کښې قرآن کړے وو، وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ
لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ
دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا (سورۂ نور
آیۃ ۵۷) په نادوغه حالا توکښې قرآن حکیم داسے نور ډیر غیبی اعلانات
دوخت نه ړُوسے کړیدی او بیا رِشتیا اُختل مکرد لنډوالی په غرض
صرف هم دا مثالونه کافی ګڼړُو:۔

۹- انجذابی اِعجاز

دقُرآنِ حکیم دَ جاذِبیت داسے یو خاص شان دے چه په هیڅ
انسانی کلام کښې نشته:

(۱) دَ جاذبیت یو دلیل دا دے، چه غیر عرب خلق دَ پردی ژبے دا قرآن
په ډیر تکلیف یا دَ وی یا دَ ے سانی او دَ دے دوړُو نه او تکرارُو نه کوی،
حالانکه دے کښې دُ نیوی هیڅ فائده نشته۔ دا جاذبیت یوا ځے دَ قرآن
کیدیشی، دبل هیڅ کتاب نه ا۔ ا۔

(۲) دویم دا چه دَ دے په معنے نه پوهیدونکی خلق هم بیا بیا تول
دَ دے تلاوت کوی او زړه ئے نِه پورته کیږی نه دِینه معلومه شوه چه
انسانی روح دپاره که په قرآن کښې یو خاص جاذبیت مُوندے شی

(۳) دریم دا چه دَ دے په مطلب نه پوهیدونکی خلق هم چه دا تلاوت
کوی نو په هغه هم یو خاص اثر کیږی، او دَ دے تجربه شوے ده چه بیا یو
پوهیدونکو خو اثر خامخا کیږی، نو داسے کشش چه په بل یو انسانی کتاب
کښې هم نشته، دَ دے خبرے دلیل نشی جوړیدے چه قرآن کلام الٰهی دے

۱۰- تالیفی اِعجاز

دَ قُرآن حکیم په تالیف کښې هم اعجازی شان موُجود دے، ځکه چه
انسان یو کتاب جوړه وی، نو دهغے یو څو مضامین، د فصل، بیا څو
فصلونه دَ باب، بیا څو بابونه دکتاب په عنوان سره یا دَ وی او
بل لیکن دَ قُرآن تالیف بالکل دانسانی تالیف نه جُدا او نوے شان
دی، او سره دَ دے دومره معقُول دے، چه امام رازی رح فرمائی،
چه دقرآنی اینو نو ربط هم یو مستقله معجزه ده، په قرآن کښې په
یو ځائے احکام، واقعات انبیاء، اُمور آخرت، او صفات دباری تعالےٰ
بیانیږی، نو ظاهر بین نا پوهه خلق دا بے ربطی ګڼړی خو قُرآنِ حکیم
خپل مضامین دَ دوُو مقصدونو دپاره بیا کوی یُو دا سے خیز بنود لچه
انسان ته ړوبے دَ هغے عِلم نه وی، او دُویم چه قرآن په دے عمل غواړی
ځکه چه یو بهترینه نسخه معلومول څه کمال نه دے تر څو چه په هغے
عمل نه وی شوے، نو قُرآن دا دواړه غواړی، عِلم او عمل لیکن دهمل
ترغیب دپاره قرآن حکیم نور مضامین هم بیا نوی چه هغه به دتاریخ
منلی شوی واقعات وی بالخصوص دپیغمبرانو علیهم السلام او دَ هغوی دَ
اُمتونو واقعات او یا به دا دآخرت نتائج وی ځکه چه بنه عمل انسان
هله کوی چه دهغے بنه نتیجه دَ هغه په دماغ کښې راشی او بد عمل پرینبو ته
به هله تیار یږی، چه دَ هغے بده نتیجه ئے په وړاندے وی، او یا به دا
صفات دباری تعالیٰ وی دَ دے مطلب به داوی، چه انسان به ځان دَ عالِم
الکل" قادر مطلق، عادل، ذات په وړاندے ذمه دار ګڼړی نو نتیجه به ئی
داوی چه دا سے ذات دحکمونو خلاف ورزی به نکوی، دتالیف دا
حیرت انګیز نظام دَ دے دلیل دے چه قُرآن کلام الٰهی دے

❖ ❖ ❖

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- اعتدالی اعجاز

انسان د جذباتو کوم دے دده هر حرکت په جذباتو بنا وی،
قهر په وخت د رحم او شفقت نه خالی وی او د رحم په وخت د
او غصے نه تش وی، په خوشحالۍ کښے به چوی غم به ورسره پوټے نه وی
لیکن د الله شان د جذباتو نه پاک دے، او قرآن د هغه کلام دے
بچے کښ غضب سره د مهربانۍ او مهربانۍ سره د قهر ذکر دی خو ځایونه
جدا وی مثلاً د غضب ځائے گنهگاران وی او د مهربانۍ ځائے
فرمانبرداران وی هر دغه وجه ده چه قرآن کښے دوبرو لو سره د زیر
ورکولو او زیری ورکولو سره دوبرو لو، جنت سره د دوزخ او د دوزخ سره
جنت ذکر په یو ځائے کښے موجود وی او بے شمیره ځایونو کښے په یو آیت کښے
مینه، او قهر، دواړه موجود وی مثلاً،
نَبِّئْ عِبَادِيْ اَنِّيْ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝ خما بندگان خبر کړه چه
وَاَنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيْمُ ۝ خو معاف کوونکے او مهربان
سورة الحجر آية ۴۹، ۵۰ ؛ او دا چه خما سزا هم درد ناکه ده ؛
دے جمع نه مطلب دا چه د قرآن سرچشمه د جذباتو کوم دے انسان
نه بلکه د جذباتو نه پاک د حکمتونو د خزانے کلام دے، د هغه د حکمت
تقاضا ده، چه انسان کښے د محبت او خوف دواړه ځکه وی، کچرے خوف
خدا نه وی، نو بیا به د خدائے پاک د فرمانبرداری کارخانه گډاوده
شی، کچرے معمولی انسانی حکومت کښے د حاکم ویره نوی نو حکومت
پائے کیږی دا رنگ د محبت ضرورت ځکه دے، چه په عبادت کښے اخلاص
وی د محبوب حکم په اخلاص سره منے شی او د هغه د پاره محب د خان
قربانۍ ورکولو نه هم تیار وی، هر کله چه په الله تعالی کښے دا دواړه
جمع دی نو د هغه په کلام قرآن کښے د هم دا دواړه خامخا جمع وی، په

خبرونو کښے دا دواړه جمع کیدل د نهنت په حساب ډیر کم دی،
انسان ده زمری یا د ظالم انسان نه ویریږی مینه ئے ورسره نشته
مور سره د هغه محبت شته لیکن ویره ئے تر نشته معلومه شوه چه
یوازے خالق کائنات کښے دا دواړه جمع کیدے شی بلکه د هغه ذات د دے
دواړو مرکز دے، ثابته شوه چه قرآن حکم هم د دے ذات کلام
د ترغیب او ترهیب په باره کښے آیتونه پیش کوم
لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ ؛ د الله د رحمت نه نا امیدی مکوئ
يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ ؛ بیشکه الله ټول گناهونه معاف
الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ سورة الزمر آية ۵۳ ؛ کولے شی، په تحقیق هغه معاف
کوونکے او مهربان دے ؛
فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ ؛ هیڅ نفس نه پوهیږی چه ما کوم
اَعْيُنٍ جَزَآءً بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ سورة ؛ ستر بو یخولو والا نعمتونه د هغه
السجدة آية ۱۷ ؛ ؛ ؛ ؛ ؛ د پاره د عملونو په بدل کښے پټ ساتلے
دی ؛ دوبرو لو په باره کښے ارشاد دے ؛
وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ۝ مِّنْ وَّرَآئِهٖ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَّآءٍ صَدِيْدٍ ۝ يَّتَجَرَّعُهٗ وَلَا يَكَادُ يُسِيْغُهٗ وَيَاْتِيْهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَّمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ؕ وَمِنْ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيْظٌ ؛ سورة ابراهيم آية ۱۵ تا ۱۷
ناکامه دے هر هغه کس د چا چه په خپل زور د یا پر دواو اسلام سره ئے مند کولو د هغه د ستو جهنم دے، د هغے د زوا به په د ده خښولے شی گوټ به تر اخلی مگر نیږولے به ئے نشی او د هر طرف نه به په ده د مرگ سختی وی خو مری به نه او د دے نه پس به یو سخت عذاب کښے گیر وی ؛

۱۲- ملکی اعجاز

د ټولو نه لوے انسان بادشاه ځکه هم چلیږی او خلق تر ویریږی هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګردا دواړه محدود وی، اوداسے هیڅ رے نشی کولے چه زمکے یا آسمان غوندے یوغټ مخلوق ته حکم ورکړی، لیکن قرآن طوفان نوح علیه السلام کښے زمکے او آسمان ته داسے حکم ورکړو:-

یَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي: (سورهٔ هود آیة ۴۴) : اے زمکے خپلے اُبه تیرے کړه او اے آسمانه اُبه بندے کړه:-

او دا حکم ئے جاری هم کړو د دُنیا لوئے بادشاهان د خلقو د خوشامد او تقریرونه او خبرے دے د پاره کوی چه هغوی چرته بغاوت او نکری او حکومت تړوا نخلی، لیکن د یو یورپی مُصنّف په قول "قرآن نه دا معلومیږی، چه د دے مصنّف چانه نه ویریږی" دے نه معلومیږی چه قرآن د خالق کلام دے:-

(دریم فصل)

د تفسیر او تاویل او د دے دواړو د متعلقاتو بیان:

(۱) د تفسیر او تاویل د لفظونو معنوی تحقیق:-

تفسیر په عربی لغت کښے د فسر نه جوړے چه د هغے معنی دیو څیز ښکاره بیا ئے ول دی او په دے وجه "فارورده" نه هم تفسره ویلے شی ځکه چه د هغے پټ لیدو به داکتر ته د مریض حال ښکاره شی "تاویل" په عربی لغت کښے د اول نه جوړ دے چه د هغے معنی راګرځیدل دی، د تاویل اصطلاحی معنی هم د غے د قرآن الفاظ ګولو احتمالی معنی کانو کښے یو معنی ته راګرځول دی،

د تفسیر او تاویل په شرعی او اصطلاحی معنی کښے خو اقوال دی

(۱) د ابو عبیده قول دے چه دواړه یو معنی لری (۲) امام راغب فرمائی چه تفسیر عام لفظ دے د کلام الهی تشریح او د کلام انسانی تشریح (دواړو) ته ویلے شی، مګر تاویل یواځے د کتب الهیه تشریح ته هم ویلے شی:

(۳) د امام ابو منصور ماتریدی دا رائے ده، چه تفسیر دے ته وائی چه د قرآن مُراد یقینی طور متعین کړے شی، او تاویل به دے ته ویلے شی چه احتمالی معنے کانو د قرآن کښے یوه معنی غیر یقینی طور متعین کړی شی، (روح المعانی جلد ۱ ص ۳ الاتقان، جلد ۲ ص ۳) خو زه به نزد دے اقوالو کښے خه اختلاف نشته صرف د اصطلاح کانو اختلاف دے د متقدمینو اصطلاح داده چه تفسیر او تاویل دواړه په یو معنی کښے استعمالیدی او د تفسیر په موقعه لفظ د تاویل استعمالیدی، تفسیر ابن جریر دا طرز غوره کړے دے ابو عبیده دواړه هم معنی بولی د هغه په هوراندے دغه اصطلاح د متقدمینو ده او د متاخرینو اصطلاح هغه ده کومه چه ابو منصور ماتریدی بیان کړیده چه تفسیر هغه دے چه نو یقینی دلیل سره مُراد الهی متعین کړے شی او تاویل به هغه ویلے شی چه به احتمالی معنے کانو کښے یو معنے په ظن او اجتهاد متعین کړ شی۔ د امام راغب فرق حقیقی نه دے بلکه د متعلق په اعتبار یو اصطلاحی فرق دے۔ چه د تاویل تعلق د کتب الهیه د تشریح سره دے او تفسیر عام دے:-

(۴) د ارنګ دا قول چه روایة د قرآن د معنی متعین کول تفسیر او درایة متعین کول تاویل دے:

(۵) یا کومه معنی چه د قرآن د عبارت نه واضح معلومیږی هغه تفسیر او کومه چه په اشارے د الفاظو سره معلومیږی هغه تاویل دے:-

(۶) او ټولے د متاخرینو اصطلاح کانے دی کوئی د قدماؤ په اصطلاح کښے دواړه یو معنے ده چه صاحب قاموس دا ښکاره بیان کړیده او د متاخرینو اصطلاح علامه آلوسی په روح المعانی کښے بیان کړیده:-

(۲) د تفسیر، تعریف، موضوع او غایة (غرض)

علامه آلوسی په روح المعانی کښے د علم تفسیر دا تعریف کړے دے، چه

علم تفسیر هغه علم دے، چه په هغې کښې د قُرآن د الفاظو طرزِ تلفُّظ او هره معلومیږی د قُرآن پرومبی مخاطبو (صحابه کرامو او عربو) ته د

د مفرداتو د قرآن مدلُولات او معانی مُرادہ او د هغې افرادی او ترکیبی نزولِ قُرآن په وخت دد دے عُلومو ضرورت نه وو ځکه د هغوی

احوال او د نورو متعلقاتو بحث وی او په قول د صاحب د مناهل العرفان زه به هم دا وه په دے کښې د هغوی طبعی مهارت وو او فطری ذوق ئے هم

رجلا راصلکِ [illegible] د دے مختصر تعریف دا دے، چه علم تفسیر قرآن سره دے لرلو نو ځکه هغوی د دے عُلومو د مقاصدو ماهرو و، لیکن د غیر

ترلِ د هغه تحقیق نوم دے، چه د هغې نه مُرادِ الٰهی متعین کیدے شی عربو او نزولِ قُرآن د زمانے نه پس د نورو عربو د پاره د قرآن د پوهے

د قُدماؤ د اصطلاح مطابق قرآن د تفسیر او تاویل یو معنی بنو دلے شی په غرض دد دے علومو مهارت ضروری اګڼړلے شو ځکه چه رُستنی

سورۂ فرقان کښې دی، ﴿وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ﴾ بو کښې د نورو قومونو د ګډون په وجه دا ذوق فطری باقی پاتے نشو

﴿تَفْسِيْرًا﴾: آیة ۳۳) په بل ځائے کښې ارشاد دے. ﴿وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيْلَهٗ﴾ د دے شرط ضرورت پیچله د قرآن نه ثابت دے:

﴿اِلَّا اللّٰهُ﴾ (آل عمران آیة ۷) موضوع د علم تفسیر کلام دے (روح المعانی) ﴿نَزَّلَهٗ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُنْذِرِيْنَ ۝ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِيْنٍ ۝﴾ او

غایة او غرض د علم تفسیر د مُرادِ الٰهی علم حاصلول دی په دے غرض دا قول د الله تعالیٰ ﴿اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝﴾

چه په اعتقاد او عمل کښې د هغې تابعداری وکړے شی. ایتونه صفا بیانوی، چه دا کتاب په عربئ ژبه کښې د هغې د قواعدو

د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهے آداب او شرائط

مطابق نازل شویدے، په دے وجه د قُرآن د پوهے د پاره د علم

رُوح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او په نورو کتابونو کښې د لسان یعنے د عربی د ټولو شعبو علم حاصلول ضروری دی او عامه

تفسیر د اهلیت او استعداد او د قرآن د پوهے د قابلیت د پاره څو قاعدے هم دا دی چه په اُردو ژبه کښې د غالب یا د مُؤمن د دیوانونو

شرطونه ذکر دی موږ به دا سره د دلائلو به ذکر کوو:- پوهه د اُردو ژبے د قواعدو او په هغې کښې د مهارت حاصلولو نه بغیر

عِلْمُ اللُّغَةِ یا عِلْمُ اللِّسَانِ

د مُفسرِ قرآن د پاره د قُرآن د ژبے ممکنه نه ده:

علمُ السُّنة

(عربئ) مهارت ډیر ضروری دے. د قُرآن د پوهے د پاره علمِ السُّنة هم ضروری

او دا مهارت په دے علومو حاصلیږی، د مُفرداتِ قرآن د مدلُولاتو دے او د صاحب قُرآن علیه السلام نه بغیر د قُرآن

د موقعے استعمال تحقیق چه دا به په علم اللغة سره کیږی، د قرآن پوهه ناممکنه ده چه د هغې د پاره علم السُّنة والحدیث ضروری دے

مُفرداتو لسانی تغیُّرات او تصرفات چه دا به علم الصرف والاشتقاق په دے د پاره چه د نزولِ قُرآن اسباب. د قُرآن د مجملاتو تشریح او د

ذریعه حاصلیږی، د مرکباتو او د قُرآن د جملو د تغیُّراتو او تصرفاتو ابهاماتو وغیره د تعیُّن علم حاصل شی ورنه په قُرآن کښې د مفاهمو او د

حرکاتو او اعرابو د تبدُّل چه دا په علم النحو سره معلومیږی، د تلاوت حکم شوے دے لیکن دا وضاحت نشته چه د مونځونو تول

الفاظو د انتخاب او د محلِ استعمال د نکتو او د اسرارو چه دا په علم البلاغة سره خو مره دے. د هر مونځ وخت د کوم ځائے نه شروع کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله ختیږی، بیا د هر نوځ د رکعتونو شمیر څومره دے د نوځ ا
ترکیبی څومره دی او څنګه دی د نوځ شرائط څومره دی، او کوم کو
دی دغه رنګ د زکوٰة حال دے چه زکوٰة په کوم کوم مال کښے دے او په کو
کښے نشته. د مواشی دے که د کال د مال په هر جنس کښے د دے م
څومره دے، د زکوٰة شرطونه څه دی او د هغے مصارف کوم دی
دے ټولو تشریح چه حقیقت کښے د قرآن تشریح ده بغیر د سنّته ناممکن
ده دغه حال د حج روځے او د نورو احکامو دے، څنګه چه مونږ
د قرآنی الفاظو په مطلب د پوهیدو د پاره د هر بود لغت محتاج یو
دغه رنګ د قرآن عملی شکل متعیّن کولو د پاره د حدیث او سنّت
محتاج یو. او دا خمونږ محتاجی ده د قرآن محتاجی نه ده ځکه چه
مونږ ته د قرآن نه د فائدے اخستو د پاره قدرتی طور د دے
امورو ضرورت دے، مونږ چه اُبو نه فائده اخستل غواړو
مونږ ته دکوهی کنستو یا د وَلے جوړ ولو ضرورت وی، د دے
دا مطلب هرګز نه دے، چه اُو به محتاج دی. یا کوهے یا وَلَه محتاج
ده بلکه مونږ ته فائدے اخستو د پاره د دے دواړو محتاج یو او به
بے نیازه دی، همدا غه وجه ده چه پخپله قرآن د خپلے پوهے د پا
د حدیث او د سُنّت ضرورت بنود لے دے کوم چه د حضور علیه السلا
قول او عمل بللے شی ارشاد دے.
وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ط (سورهٔ جمعه آیة ۲) د حضور علیه
السلام منصب دا دے چه هغه خلقو ته د قرآن او د حکمت تعلیم و
کړی، دا د قرآن د مطالبو تعلیم ښائی. ځکه چه د قرآنی الفاظو ت
رُوجے ذکر دے، يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ، ځکه د دعا د قاعدے له مخ
کچرے یو اُستاذ صرف د کتاب عبارت واوری نو دا ننی ویلے چه

ده د کتاب تعلیم ورکړو نو څو چه هغه د کتاب د مطالبو تعلیم
نه وی ورکړے په بل آیت کښے دی:-
لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ (سورهٔ النحل آیة ۴۴) د پاره چه ته
واضح کړے، خلقو ته هغه کتاب چه دوی د پاره نازل شوے دے
علیٰ هذا القیاس په دے باره کښے ډیرا یتونه موجود دی چه د هغه
د قرآن پوهه په علم الحدیث باندے موقوفه ثابته شوے ده

علم الآثار

د قرآنی معنو پوهیدو د پاره د صحابه او تابعینو د آثارو علم ضروری دے صحابه خو براه راست
د حضور علیه السلام شاګردان دی او تابعین ے په یو واسطه
شاګردان دی، د دوی د قرآن پوهه د رسول خلقو نه زیاته
صحیح ده، امام شافعی رحمه الله تعالیٰ په الرّسالة کښے لیکی چه
اِجْتِهَادُهُمْ فَوْقَ اِجْتِهَادِنَا، چه د صحابه کرامو د اجتهاد خمونږ
د اجتهاد نه ډیر غوره دے، د صحابه کرامو په باره کښے د قرآن
کریم ارشاد دے،
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ط (بینه آیة ۸) الله تعالیٰ د هغوی
نه راضی او د دوی د الله تعالیٰ نه راضی دی)
د رضائے الٰهی دا آسمانی سند دومره اُوچت (اعلیٰ) دے چه دے
سره دا احتمال نه پاتے کیږی چه مجموعی حیثیت سره به د دوی تفسیر
غلط شی او د اُمّت د پاره به د ګمراهی سبب جوړ شی، ځکه چه د رضائے
الٰهی نه پس د دے قسمه احتمالا تو ګنجائش نه پاتے کیږی، دے نه علاوه
د علم الآثار نه د صحابه رض او تابعینو رح دا قول و علم د اتلے شی او
مفسّر قرآن د دا سے تفسیر کولو نه محفوظ پاتے شی کوم چه د دے ټولو نه خلاف
وی او د تحریف قرآن غوندے یو غټ جرم سبب جوړ شی یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه په هغې باندې قرآن کښې د دوزخ وعیدا را غلې دے

وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ ؛ او څوک چه د پیغمبر خلاف کوی لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيْلِ الْمُؤْمِنِيْنَ ؛ او د مؤمنانو نه په خلاف لاړ شی نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهٖ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ ؛ نو موږ به هغوی د هغوی د مَصِيْرًا ؕ (سورة النساء آية ۱۱۵) ؛ خوښې په لاړ تلو نه پریږدو او جهنم کښې به ئې ورا ګټو مګر چه هغه ډیر خراب ځائے دے) د دے آیت نه معلومه شوه چه څنګه مخالفت د رسول علیه السلام جرم دے دغه رنګ د صحابه کرامو مخالفت هم جرم دے، ځکه چه د نزول قرآن مؤمنان همدغه دی. له دے وجه دا سے تفسیر چه د صحابه کرامو د مجموعی رائے نه خلاف وی هغه تحریف او جرم دے، چه د هغې سزا دوزخ دے ؛

۴- علم القواعد و اصول استنباط ؛

د مفسر د پاره د عربی زبان د هغې قوانینو علم هم ضروری دے چه په هغه د مجمل، مفصل، عام، خاص، مطلق، مقید، امر نهی وغیره حقیقتونه او مقتضیات معلومه کړے شی چه د تفسیر کولو په وخت احکامو او نتیجو راوسلز کښې غلطی نکړی، دا قواعد د اصول فقهٔ د علم نه معلومیږی. دا د عربی ژبے یو ژور علم دے چه خاص اهل علم ئے پیژنی او د دینه اهل استنباط ویلے شی دوی په دے قاعدو کښې ماهر وی، او د دے په زور د احکامو د استخراج جوګه وی قرآن کښې د دے خاص طبقے ذکر دے ؛

وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِّنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوْا بِهٖ ؕ وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰٓى اُولِي الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْۢبِطُوْنَهٗ	یعنے د امن او خوف په باره کښې څه حادثه پیښه شی نو کوے هغه الله او رسول علیه السلام ته حواله

مِنْهُمْ (سورة النساء آية ۸۳) کړی نو دا استنباط خاوندانو به د هغې حقیقت پیژندلے وے ؛

شرعی احکام کچرے اوامر وی نو امر دے او د امن خیز دے او کچرے منهیات وی نو نهی دے او د خوف خیز دے، څه معامله کښې دا تحقیق کول چه مامور دے که منهی نو د دے به دا مطلب وی چه دا امن کښې داخل دے که خوف کښې داخل دے الله او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم (کتاب الله او حدیث) طرف ته راوړل بکار دی، دے د پاره چه دا اجتهاد کونکی د کتاب الله او سنت منصوصات تو سره د دغه معاملے موازنه اوکړی او د هغې حکم تر راباسی د دے د پاره د عربی په عامه ژبه د پوهیدنه علاوه د عربی ژبے د مخصوصو قواعدو معرفت (پیژندل) هم ضروری دی چه په هغې د قرآن د صحیح قانونی اندازه فکر دا د مدار دے او د اصول فقه د علم نه د دے قانونی قواعدو پیژندګلی حاصلیږی

۵- علم قواعد الالهیات

د مفسر فرض دی چه هغه ته د ذات الهی سره تر لو جائز او ناجائز د علم حاصل وی، او هغه په دے پوهیږی چه الله تعالے یو دا سے هستی دے چه د جسمیت، طرف او مکان او زمان نه منزه او پاک دے او د قید او نونه بالکل بهر دے، هغه دا سے ذاتی کمالاتو سره موصوف دے چه لا محدود دی دا دے د پاره چه د هغه آیتونو په تفسیر کښې درج اوخوری کومه چه الهیات تو او د الله ذات او صفاتو سره متعلق وی، او بیا دے امورو د پاره د علم العقائد او علم الکلام ضرورت دے، چه د الهیات تو په مسئلو کښې د گمراهی نه محفوظ پاتے شی ؛

ازاله شبه کیدے شی چه د چا په زړه کښې دا شبه وی چه د تفسیر قرآن د پاره په کومو علومو کښې د مهارت شرط ایخودے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے نو هغه علوم خود نزول قرآن په زمانه کښے نه وو بلکه دهغے نه
تدوین شو لکه علم الصرف، علم النحو، لغت، بلاغة علم الحدیث والآثار
علم العقائد او علم الکلام او اصول فقه. اُس دد ے ضرورت ولے پیدا
شو او که د دے ضرورت وی نو د وړاندینی صحابه کرامو او تابعینو تفسیر
بیا څنګه وو؟ جواب داد ے چه د علم وجود او د هغے تدوین کښے فرق دے دا
ټول علوم مذکوره، د نزول قرآن بلکه د هغے نه هم وړاندے موجود وو
عربی ژبے سره د اګنډلی وُو او په عربی خبرو اترو کښے به استعمالیدل صرف
د دے علومو تدوین او تصنیف نه وو شوے هسے خو فاعل مرفوع دئیل
مفعول منصوب دئیل، عام، خاص، مطلق او مقید دغه رنګ د صرف
او نحو تغیرات، دا استعمال بلاغتی موقع دا ټول د نزول قرآن په
وخت کښے موجود وو او عربو به استعمالول صرف د تصنیف او تدوین
په سانچه کښے پس واچولے شو. علم الحدیث او علم الآثار د قرآن د تشریح
په حیث قرآن سره سره وُجود ته راغلل خو صرف تصنیف او تدوین ته
رُستو اُشو نو دا شبه څکه بے ځایه ده:-

۶- علم الموهبة

د قرآن د پوهے او د تفسیر د مهارت د پاره علم
وهبی او د شاه ولی الله رحمه الله په قول "علم لدنی"
ضروری دے، چه د نور ایمان او تقوی نه پیدا کیږی، د قرآن ارشاد دے
لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ○ (سورة الواقعة آية ۷۹) د قرآن ظاهری الفاظو
او نقوشو ته صرف پاک لاس لګولے شی، یعنے د کوم کس چه طهارت او
اوُدس نه وی، نو هغه ظاهری قرآن ته لاس نشی لګولے د غه رنګ چه د
چا طهارت باطنی او قلبی نه وی، نو هغه د قرآن باطن او د هغه معانی
نشی موندے. دا طهارت باطنی او قلبی نور په طاعت الهی او تقوی سره
پیدا کیږی، چنانچه امام سیوطی رح په اتقان جلد ۲ ص ۱۸۱ کښے د امام

زرکشی د البرهان فی علوم القرآن نه نقل کړیدی،

اِعْلَمْ أَنَّهُ لَا يَحْصُلُ لِلنَّاظِرِ فَهْمُ مَعَانِي الْقُرْآنِ وَلَا يَظْهَرُ أَسْرَارُهُ لِمَنْ فِي قَلْبِهِ بِدْعَةٌ أَوْ كِبْرٌ أَوْ هَوًى أَوْ حُبُّ الدُّنْيَا أَوْ مُصِرٌّ عَلَى ذَنْبٍ أَوْ غَيْرُ مُحَقِّقِ الْإِيمَانِ أَوْ ضَعِيفُ التَّحْقِيقِ أَوْ يَعْتَمِدُ عَلَى مُفَسِّرٍ لَيْسَ عِنْدَهُ عِلْمٌ أَوْ رَاجِعٌ إِلَى مَعْقُولِهِ وَهٰذِهِ كُلُّهَا حُجُبٌ وَمَوَانِعُ بَعْضُهَا أَكْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَهٰذَا مَعْنَى قَوْلِهِ تَعَالَى سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ، قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ يَقُولُ أَنْزِعُ عَنْهُمْ فَهْمَ الْقُرْآنِ أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ قَالَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ لَا يَجْمَعُ فَهْمَ الْقُرْآنِ وَالِاشْتِغَالُ بِالْحُكَّامِ فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ ط ؛ ؛ ؛ ؛

د قرآن معانی او اسرار داسے کس ته نشی حاصلیدے چه د چا په زړه کښے چه بدعت، تکبر، خواهش پرستی یا محبت د دنیا وی، یا په ګناه مُصر وی یا د هغه ایمان مضبوط نه وی یا د هغه تحقیق کمزور وی یا په غیر عالم مُفسر باندے اعتماد کوی یا د خپل عقل منته کوی دا ټول اُمور د قرآن پوهه کښے بند ونه وی او څه د نور نه لوے وی همدا معنی ده د قرآن د دے ارشاد چه څه به د قرآنی مقاصدو نه هغه خلق اړوم چه په زمکه کښے ناحق لوئی کوی ابن ابی حاتم د سفیان بن عیینه نه نقل کړی دی چه دوی نه به د قرآن د پوهه نور را اُباخم، سفیان ثوری فرمائی چه حکام پرستی او د قرآن پوهه دواړه د مؤمن په زړه کښے نشی جمع کیدے.

دے نه معلومه شوه چه د قرآن د پوهے د پاره د زړه د رڼا ضرورت دے، چه څوک دے نه محروم وی نو هغه به د قرآن د پوهے نه هم محروم دی او د رڼا د هغے اُمورو نه پیدا کیږی کوم چه پورته عبارت کښے ذکر دی او د الله تعالی نه د فیض حاصلولو د پاره شرط دی د دے نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

"عِلمُ المَوهِبة" دے چه په دے د قرآن دروازه پرانستے شي،
په حدیث شریف کښے دی چه چا پخپله رائے د قرآن صحیح تفسیر هم اکرو نو بیا هم ده غلطی اکړه (ابوداؤد - ترمذی، نسائی) د ابوداؤد په یو بل روایت کښے دی، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ یعنے پخپله رائے تفسیر کوونکے د دوزخ مستحق دے په دے وجه ټول علماء په دے متفق دی چه تفسیر بالرائے یو بد کار دے

د تفسیر بالرائے تحقیق

د تفسیر بالرائے نه دا معنی قطعاً مراد نه ده چه د قرآن په تفسیر دهنه ورائے او فکر استعمال نشی، ځکه چه دے نه خو بغیر تفسیر کیدے نشی او پخپله قرآن په (لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ) چه خلق د قرآن کښے فکر کوی او په (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ) چه دا خلق په قرآن کښے ولے غور نکوی) قسم الفاظو سره په قرآن کښے د فکر او تدبر کولو ترغیب ورکړے دے په دے وجه "رائے" او "فکر" څه بد نه دے بلکه د تفسیر بالرائے مطلب دا دے،

(۱) چه خپله رومبی قائمه کړے رائے بنیاد جوړ کړی او تګی آن دے رائے نه د راآړولو کوشش کوی په دے صورت کښے رائے اصل شوه او قرآن تابع شو، چه موضوع په سبب کول دی او بد دی او د دوزخ باعث دی، په دے صورت کښے تفسیر بالرأی کښے دا "ب" سببیت د پاره ده سیاق سباق او د عربی قواعد و مطابق د رائے په استعمال دا سے تفسیر کول چه د قرآن او د اسلام د بنیادی مقاصدو نه خلاف نه وی هغه "محمود" دے مذموم نه دے او دے ته تفسیر بالرائے هم نشی ویلے، بیا هم که دے نه څوک تفسیر بالرائے اوائی نود کَتَبَتُ بِالْقَلَمِ" کښے استعمال شوے "ب" پشان رائے به صرف یو آله د تفسیر شی

د تفسیر عمل محور او مرجع به نه وی،

(۲) دویم صورت دا دے، چه په قرآنی تفسیر کښے د عمل او نقل دواړه جدا دائرے دی، د قرآن د مفردات و معنے متعین کول اسباب نزول، ناسخ، بیان د مجملاتو او مختلف قراءتونه، دا ټول داسے څیزونه دی چه صرف په نقل معلومیږی رائے په دے کښے نشی چلیدے. لهذا په دے امورو کښی د رائے د خل تفسیر بالرائی وی، چه هغه بد دے باقی پخپله رائے د آیت د پیرو معنو کښے یو معنی متعین کول یا د هغے نه د حکم استنباط د قواعدو د استنباط مطابق یا د قرآنی حکم د حکمت او د راز وغیره استخراج دا ټول تفسیر بالرائے کښے داخل نه دے، ځکه چه دا ټول امور د عقل او د رائے دائرے سره تړلی دی نه چه د نقل او د روایت سره (الاتقان جلد ۲ ص ۱۷۹ و ص ۱۹۳) نود تفسیر بالرائی به دا مطلب وی، چه رائے د نقل په دائره کښے مداخلت اکړی، او د نقل او روایت په موقعه نقل او روایت په ځائے به رائے سره تفسیر اکړی، نو دا د حد نه تجاوز دے،

د شبهی ازاله، د صوفیه و او باطنیه و د تفسیر په منځ کښے فرق،

د اسلام صوفیه و هم د قرآن تفسیرونه کړی دی، او باطنیه ملاحده و هم لیکن اول ته تحریف او تفسیر بالرأی نشی ویلے او دویم قسم په تحریف کښے شامل دے، د دے فرق دا دے، چه صوفیه کرام د قرآن ظاهری معنے منی او د هغے سره د مناسبو او مماثلو څیزونو ذکر کوی چه د ذهن د پرواز د دائره وسیع وی، او د هغه مناسب څیزونه د اسلامی مسلماتو نه خلاف نه وی، د دے نه د اسلامیانو انکار نه لازمیږی مګر باطنیه ظاهری معنی نه منی او د خپلے خوښے دغه باطنی معنے اصل مراد د الله ګڼړی، لکه څنګه چه دا فرق روح المعانی بلکه تفتازانی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هُم بیان کړیدے، علامه آلوسی فرمائی

وَاَمَّا كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي الْقُرْآنِ فَهُوَ مِنْ بَابِ الْإِشَارَاتِ تَنْكَشِفُ عَلَى اَرْبَابِ السُّلُوكِ وَيُمْكِنُ التَّطْبِيقُ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الظَّوَاهِرِ الْمُرَادَةِ وَ ذٰلِكَ مِنْ كَمَالِ الْإِيمَانِ وَمَحْضِ الْعِرْفَانِ لَا اَنَّهُمْ اِعْتَقَدُوا اَنَّ الظَّاهِرَ غَيْرُ مُرَادٍ اَصْلًا وَاِنَّمَا الْمُرَادُ الْبَاطِنُ فَقَطْ اِذْ ذٰلِكَ اِعْتِقَادُ الْبَاطِنِيَّةِ الْمُلَاحِدَةِ تَوَسَّلُوا بِهِ اِلَى نَفْيِ الشَّرِيعَةِ بِالْكُلِّيَّةِ وَحَاشَا سَادَاتِنَا مِنْ ذٰلِكَ وَقَدْ حَضُّوا عَلَى التَّفْسِيرِ الظَّاهِرِ وَقَالُوا لَا بُدَّ مِنْهُ اَوَّلًا اِذْ لَا يُطْمَعُ فِي الْوُصُولِ اِلَى الْبَاطِنِ قَبْلَ اَحْكَامِ الظَّاهِرِ وَمَنْ اِدَّعَى فَهْمَ اَسْرَارِ الْقُرْآنِ قَبْلَ اِحْكَامِ الظَّاهِرِ فَهُوَ كَمَنْ اِدَّعَى الْبُلُوغَ اِلَى صَدْرِ الْبَيْتِ قَبْلَ اَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ

د تفسیر قرآن په باره کښے د صوفیه د کلام د قبیلے د اشاراتو دے چه هغه په سالکانو منکشف کیږی او دا د قرآن ظاهری معنو سره منطبق کیدے شی۔ دا د کمالِ ایمان او د خالص معرفت نښے دی، د دی دا مطلب هرگز نه دی چه ظاهری معنے مراد دے نه وی، بلکه صرف باطنی معنی مراد دے دی، دا عقیده خو د باطنیه و ملحدینو ده چه په دا سے دی شریعت ختمول غواړی او خپل بزرگان خو د دے نه ویزاره دی ځکه چه هغوی پخپله په ظاهری تفسیر زور ورکړے دے، او وئیلی دی چه د چا ظاهری تفسیر پوخ نه دی هغه باطن ته نشی رسیدے او کوم کس چه د ظاهری تفسیر د پختگی (پوښتوالی) نه وړاندے د تفسیر د قرآن رازونه حاصلول غواړی نو هغه دا سے دے لکه د کوم ښځه چه د دروازے د رسیدلو دعوی کوی۔

د علامه آلوسی د دے بیان نه معلومیږی، چه د صوفیه و په تفسیر کښے د خو امورو لحاظ وی، چه هغه د باطنی تفسیر نه جدا کوی،

(۱) د الله مراد صرف ظاهری تفسیر دے نه چه باطنی اشارات (۲) صرف په

ظاهری تفسیر کښے د مهارت په وجه باطنی اشارات تو ته رسائی کیدے یعنی (۳) باطنی اشارات ظاهری تفسیر سره مطابق کیدل ضروری دی (۴) د معرفتِ الٰهی په نتیجه کښے د باطنی اشاراتو مطلب، د مناسبو خیزونو انکشاف دے، نه چه د الحاد او د خواهش نفسانی په نتیجه کښے! - د حدیث په دے الفاظو: لِكُلِّ اٰيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَلِكُلِّ حَدٍّ مَطْلَعٌ، کښے د ظاهر نه مراد ظاهری معنی ده او د باطن نه اسرار مراد دی (روح المعانی جلد ۱ ص ۷ د صوفیه و او باطنیه و په معنو کښے د بیلتون په غرض مونږ یو مثال پیش کوو چه دا بیلتون بنه بنکاره شی، حدیث شریف کښے دی، اِنَّ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَّ صُوْرَةٌ: یعنے په کوم کور کښے چه سپے یا تصویر وی نو په هغے کښے د رحمت فرشتے نه داخلیږی، دا خو ظاهری معنی شوه اُس کچرے، خوک دا معنے په خپل حال هُم داسے واخلی او بل یو مناسب مطلب ئے دا هُم واخلی: ..... چه د کور نه مطلب زړه او د سپی نه مطلب د درندگانو خویونه دی او تصویر نه مطلب محبت د دنیا دے نو چه په کوم زړه کښے محبت د دُنیا او د سپی پشان اخلاق وی، نو هغے کښے ملکی نور نه داخلیږی، او سره د دے حدیث د ظاهری الفاظو په جوړ بے ضرورته سپے او د سګاه واله خیز تصویر په کور کښے حرام گڼړی دا مثال د صوفیه و د باطنی تفسیر دے، لیکن کچرے اُس خوک د دے دا مطلب بیان کړی، چه دے نه ظاهری کور ظاهری سپے او ظاهری تصویر مراد نه دے او نه هغه په شریعت کښے منع دے، بلکه د دے مطلب په حدیث کښے د سپو خویونه دی، او د تصویر نه مطلب یواځے محبت د دُنیا دے نو دے نه به مونږ هغه باطنی تفسیر والو کوم چه الحاد او تحریف دے، دغه رنګ په سورتِ بقره کښے د بنی اسرائیلو په سلسله کښے راغلی دی، اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوْا بَقَرَةً: سورۂ بقره آیة ۶۷) د بنی اسرائیلو د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقتول سړی د قاتل معلومتولو د پاره دوی ته حکم اُشو چه غوا ذبح کړی او بیا د هغې یو جُز مقتول سره اُمبژی نو مقتول به ژوندے شی او خپل قاتل به اُښائی، اُس د دے آیت د اسے تفسیر کول چه د "بقرة" نه غوا یا غوے نه دے مُراد بلکه نفس بهیمه تر مُراد دے بنکاره مطلب به دا وی، چه خپل نفس بهیمه د عبادت او د ریاضت په چاړه ذبح کړی یعنی مړے کړی هر کله چه نفس سو په عبادت او ریاضت سره د نفس سرکشی ختمه شی نو روحانی ژوندے به نصیب شی، او اصل قاتل یعنی خواهشات نفسانی به په گوته کړی، (مطلب دا چه د خواهشاتو نه مغلوب انسان مړے دے، د غوا/غوی نه مطلب هغه نفس بهیمه دے، کومه چه د خواهشاتو مرکز دے، د دے ذبح کول په ریاضت او عبادت سره د دے خواهشات مغلوب کول دی، چه هغه قاتل بولی، د ژوندی کیدو مطلب جسمانی نه، بلکه رُوحانی ژوندے مراد دے، (مترجم)

دا تفسیر کول چه غوا/غوے نه دے ذبح شوے او نه خولے مقتول بیا ژوندے شو، او خپل قاتل ے اُښودلو، نو دا تفسیر بالرأے دے چه چُوپ الحاد او زندیقیت دے،

که اصل واقعه او د آیت ظاهری معنی په خپل ځائے صحیح اُگرځی او بیا د غیبے باطنی تفسیر اُگرځی نو څه بدیت ے نشته لکه څنگه چه قاضی بیضاوی په خپل تفسیر کښے دغه ذِکر شوے اشارے د معرفت الٰهی د نکتو په درجه کښے نقل کړی دی،

د تفسیر بالرأے قسمونه امام سیوطی رح په اتقان کښے د ابن النقیب رح نه نقل کړے دی،

مَا تَحْصُلُ فِیْ مَعْنٰی حَدِیْثِ التَّفْسِیْرِ: په شریعت کښے د منع شوی تفسیر بِالرَّأْیِ خَمْسَةُ اَقْوَالٍ اَحَدُهَا: صُورتونه دی،

التَّفْسِیْرُ مِنْ غَیْرِ حُصُوْلِ الْعُلُوْمِ الَّتِیْ یَجُوْزُ مَعَهَا التَّفْسِیْرُ وَالثَّانِیْ تَفْسِیْرُ الْمُتَشَابِهِ الَّذِیْ لَا یَعْلَمُهٗ اِلَّا اللّٰهُ وَالثَّالِثُ التَّفْسِیْرُ الْمُؤَیَّدُ لِلْمَذْهَبِ الْفَاسِدِ بِاَنْ یَجْعَلَ الْمَذْهَبَ اَصْلًا وَّالتَّفْسِیْرُ تَابِعًا فَیَرُدُّ اِلَیْهِ بِاَیِّ طَرِیْقٍ اَمْکَنَ وَاِنْ کَانَ ضَعِیْفًا، اَلرَّابِعُ اَنْ مُرَادَ اللّٰهِ کَذَا بِالْقَطْعِ مِنْ غَیْرِ دَلِیْلٍ، اَلْخَامِسُ التَّفْسِیْرُ بِالْاِسْتِحْسَانِ وَلَهْوَی (الاتقان جلد ۱ ص ۱۸۳)

(۱) د تفسیر د پاره د ضروری علومو حاصلولو نه بغیر تفسیر کول:

(۲) د صفاتِ باری تعالیٰ یا د مُقطعاتو یا د متشابهاتو تفسیر کول چه د هغے علم الله سره خاص دے (۳) د خپلے غلطے قائم کړے شوے رائے د مضبوطولو د پاره د اسے تفسیر کول چه هغه د دے خپلے غلطے رائے تابع کړی، او هم دے نه ے دیمادرا کاږی، خلورم دا چه بغیر دلیله دعوے اُگرځی چه هم دا مطلب یقیناً د الله تعالیٰ دے، پنځم دا چه د قرآن تفسیر په خپله خوښه او خواهش اُگرځی،

دا ټول صُورتُونه په تفسیر بالرأے کښے داخل دی، په کومو چه د دوزخ د سزا وعید را غلے دے، د نوی رنگ په تفسیر ولوکښے به ډیر کم دا سے وی، چه په دے پنځو صورتونو کښے به په څه طریقه داخل نه وی، العیاذ بالله،

اقسامِ تفسیر: ابن عباس رضی الله د تفسیر څلور قسمه بنودلی دی (۱) چه صرف د عربی ژبے په خاص مهارت او د هغے په قواعدو پیژندو معلومیدے شی (۲) هغه اعتقادی او عملی بنکاره احکام چه د قرآنی الفاظو به آوریدو سره معلُومیدے شی، لکه چه فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ سورة محمد آیة ۱۹، پوه شه چه بغیر د الله بل معبود نشته اَقِیْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّکٰوةَ (البقرة آیة ۴۳) نمونځ قائموئ او زکوٰة ورکوئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه دا د عربو عوام هم معلوم وو لے شی او دے د پاره د عربی دباریکو ضرورت نه وی او نه په دے باندے د نه پوهیدو څه عذر قبول دے، (۳) چه صرف مجتهدین علماء پرے پوهیږی او عموماً دے ته تاویل وئیلے شی مثلاً د فقهی احکامو استنباط، بیان د مجمل تخصیص د عام او تقیید د مطلق. حقیقت لغویه باندے حقیقت شرعیه ته ترجیح ورکول او حقیقت عرفیه ته په حقیقت لغویه باندے ترجیح ورکول خو هله چه په خلاف دلیل قائم نه وی، لکه وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ: چه دلیل په معنیٰ لغوی سته نو معنیٰ عرفی به تر مطلب نشی اغستے:-

(۴) خلورم هغه چه د هغے علم الله سره خاص دے، لکه د متشابهاتو د وختِ د قیامت او د روح وغیره علم (الاتقان جلد ۲ صـ ۱۹۲)

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ کښے د مذکور سے آسانئ نه مطلب دویم قسم دے لفظ د ذکر دے قرینه ده چه یولے هغه قرآنی مضامین آسان کړے شوی دی چه وعظ او نصیحت سره تړون لری او هغه هم دغه دویم قسم دی امام زرکشی دا تقسیم خوښ کړیدے، او په دے تقسیم کښے علماء سره چه کوم قسم خاص شوے دے هغه په عامه اصطلاح کښے تاویل بللے شی خو تاویل محمود په دے لانه یني شرطونو مشروط دے که دا سے نه وی نو بیا تاویل مذموم او تحریف دے:-

(۱) دکوم آیت تاویل چه کیږی هغه به د ورپاندینی آیت سره جوړ خوری (۲) د رستنی آیت سره به هم جوړ خوری (۳) د لغت په اعتبار سره د آیت په مطلب کښے د دے ځائے وی (۴) د کتاب الله او سنت رسول نه به خلاف نه وی:- الاتقان جلد ۲ صـ ۳۱۱ کښے وی:-

قَالَ قَوْمٌ مِّنْهُمُ الْبَغَوِيُّ وَالْكِرَانِيُّ التَّاوِيْلُ صَرْفُ الْاٰيَةِ اِلٰى مَعْنًى مُّوَافِقٍ لِّمَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا تَحْتَمِلُهُ الْاٰيَةُ غَيْرَ مُخَالِفٍ لِّلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ:

د تاویل د صحت بغوی او کراشی دوے شرطونه نقل کړیدی (۱) د رومبی آیت سره جوړ ښت (۲) د رستی آیت سره جوړ ښت (۳) د کتاب الله او سنت سره نه مخالف کیدل) امام زرکشی د علامه زمخشری نه دا پنځم شرط هم نقل کړے دے، چه د دے تاویل او تفسیر نه د قرآن په معجزانه بلاغت کښے څه نقصان نه پیښیږی، بلکه اعجازی بلاغت په خپل ځائے باقی وی

قَالَ الزَّمَخْشَرِيُّ مِنْ حَقِّ مُفَسِّرِ كِتَابِ اللّٰهِ الْبَاهِرِ وَكَلَامِهِ الْمُعْجِزِ اَنْ يَّتَعَاهَدَ فِيْ مَذَاهِبِهِ بَقَاءَ النَّظْمِ عَلٰى حُسْنِهِ وَالْبَلَاغَةِ عَلٰى كَمَالِهَا (البرهان جلد ۱ صـ ۳۱۱)

(۱) د مفسر قرآن د پاره دا ضروری ده، چه هغه د تفسیر په ټولو لاروکښے دا خبره په نظر کښے ساتی چه د قرآن د نظم (عبارت) خوبی او د قرآن د بلاغت کمال پخپل ځائے پاتے وی، دے نه پنځم شرط هم معلوم شو د علامه زمخشری رائے بالکل صحیح ده د قرآنی آیت اصلی مقصد د پاره په قرآنی تفسیر کښے اعجازی شان موجود دے کچرے معنے بدله شی او د خپلے خوښے معنے اګرے شی نو د قرآنی تفسیر اعجازی شان ختم شی او په قرآنی الفاظو کښے د نظم قرآنی او د سیاق سباق د ارتباط او د دلالت شان د دغه ځانی معنے راتګو مبلو په وجه کمزورے شی، (۲) کتاب او سنت کښے چه کوم بیان شوے دے هغه یو ناقابل تقسیم آسمانی حق دے نو د قرآن د کوم آیت چه تفسیر کیږی نو دا به کتل پکار وی، چه دا تفسیر یا مطلب په بل ځائے د قرآن یا د سنت نبوی د مطالبو سره خو ټکره نه وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که تکره وهی نو دا به دے خبرے دلیل وی چه دا تفسیر خپل ځانی او تحریف
دے حق یو د بل سره نه ټکر او یږی نو تفسیر به هم هغه صحیح وی چه
په هغے کښے یو بل سره ټکر او تعارض نه وی خو تعارض نه مطلب حقیقی
تعارض دے هسے خو ظاهری تعارض مضر ځکه نه دے چه هغه په قرآن
کښے غور کولو سره ختمیږی، هم دغه وجه ده چه د هر آیت په تفسیر کښے
د مفسر نظر دے په ټول کتاب او سنت وی دے د یاره چه د هغه تفسیر
د مجموعی کتاب او سنت نه خلاف نشی، (۲) دارنګ د خیر القرون (یعنے صحابه
تابعین او تبع تابعین چه د قرآن ډیرے یوغټه او ممتاز، برخه لری) د
تفسیرونو د مجموعی روح نه چه د ستنے کوم تفسیر خلاف وی نو هغه به
تحریف وی او د قبلولو قابل به نه وی، البته کیدے یو ماهر مفسر د تفسیر
د شرائطو په رنړا کښے داسے مطالب قرآنی بیان کړی، چه سلفو نه وی
بیان کړی خو د هغے خلاف ے هم نه وی کړے، نو د داسے معارف
قرآنیه و دروازه د ستو خلقو د پاره بنده هم نده او په قرآن کښے
د صحیح غور او فکر په زور د معارفو او اسرارو د استخراج کار به تر قیامته
جاری وی، په حدیث شریف کښے راځی. لَا یَنْتَهِیْ عَجَائِبُهٗ: د قرآن
عجیبه مضامین نه ختمیږی د دے متعلق د امام شافعی رح ارشاد دے

جَمِیْعُ مَا تَقُوْلُهُ الْاُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ وَجَمِیْعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْاٰنِ وَ جَمِیْعُ الْقُرْاٰنِ شَرْحٌ لِلْاَسْمَاءِ الْحُسْنٰی وَصِفَاتِهِ الْعُلْیَاءِ:

(امه مجتهدین چه کوم احکام په اجتهاد رائے ښکلی دی، هغه د حدیث او سنت شرح ده او پوره سنت د قرآن شرح ده او قرآن د الله تعالی د اسماء حسنی او د صفات عالیه و شرح ده:) او د دے اسرار و متعلق د حضرت ابن مسعود رض ارشاد دے:

قَالَ ابْنُ مَسْعُوْدٍ رض مَنْ اَرَادَ الْعِلْمَ: څوک چه علم غواړی نو د قرآن

فَلْیُثَوِّرِ الْقُرْاٰنَ فَاِنَّ فِیْهِ عِلْمَ: د مضامینو لټون د اُن کړی ځکه
الْاَوَّلِیْنَ وَالْاٰخِرِیْنَ (رَوَاهُ البَیْهَقِیُّ فِی الْمَدْخَلِ) چه په دے کښے د اوّلینو او آخرینو
علم دے (مراد اُصول د علم دی)

او هم په دے باره د ارشادات د باری تعالی دی، تِبْیَانًا لِّکُلِّ شَیْءٍ، تَفْصِیْلًا لِّکُلِّ شَیْءٍ، غرض دا چه د دین ټول اُصول په قرآن حکیم کښے موجود دی او په فیضانِ الٰهی سره د الله تعالی په خاص بندګانو د قرآن نه د دین اسرار پرانستے کیږی د دے فیضان ذکر په روح المعانی جلد ۱ ص ۱۰ کښے راځی، د دے قسم فیوضاتو ته تفسیر اشاری وئیلے شی د باطنیه و په تفسیر اشاری کښے چونکه د ظاهری معنی انکار دے په دے وجه هغه مردود دے، د اهل السنة صوفیه و چه کوم اشاری تفسیرونه کړی دی په هغے کښے اهم خلود دی، تفسیر نیشاپوری، تفسیر الآلوسی، المتوفی سنه ۲۷۰ ه تفسیر التستری سهل بن عبد الله التستری المتوفی سنه ۲۸۳ ه ولم یتم. (یعنے پوره نه دے) او تفسیر د محی الدین بن عربی المتوفی بدمشق سنه ۶۳۸ ه دا ټول صاحبان د قرآن ظاهری معنی تسلیم کولو نه پس اشاری تفسیرونه کوی چه د هغے متعلق زرکشی په برهان کښے لیکی:

کَلَامُ الصُّوْفِیَّةِ فِیْ تَفْسِیْرِ الْقُرْاٰنِ: د صوفیه و کلام تفسیر نه دے بلکه قِیْلَ لَیْسَ بِتَفْسِیْرٍ وَّاِنَّمَا هُوَ مَعَانٍ: هغه واردات او وجدانیات دی وَّمَوَاجِیْدُ یَجِدُوْنَ عِنْدَ التِّلَاوَةِ: چه هغوی د تلاوت په وخت محسوسوی) بن الصلاح په خپله فتاوی کښے لیکی:

وَجَدْتُ عِنْدَ الْاِمَامِ اَبِی الْحَسَنِ الْوَاحِدِیِّ: ما د ابو الحسن الواحدی اَنَّهٗ قَالَ صَنَّفَ اَبُوْعَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِیُّ: نه معلومه کړه هغه اُو ئیلے حَقَائِقَ التَّفْسِیْرِ فَاِنْ کَانَ اعْتَقَدَ اَنَّهٗ تَفْسِیْرٌ: چه عبد الرحمن السلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَقَدْ كَفَرَ قَالَ ابْنُ الصَّلَاحِ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْهُ تَفْسِيرًا وَلَا ذَهَبَ بِهِ مَذْهَبَ الشَّرْحِ لِلْكَلِمَةِ فَإِنَّهُ لَوْ كَانَ كَذَلِكَ كَانُوا قَدْ سَلَكُوا مَسْلَكَ الْبَاطِنِيَّةِ وَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْهُمْ ذِكْرُ نَظِيرٍ لِمَا وَرَدَ بِهِ الْقُرْآنُ فَإِنَّ النَّظِيرَ يُذْكَرُ بِالنَّظِيرِ.

حقائق التفسیر لیکلے دے کچرے هغه دا تفسیر کنړی نو کافر دے ابن الصلاح فرمائی چه هغوی دا د تفسیر په توګه نه دے ذکر کړے او نه ئے دځه لفظ تشریح کنړی، کچرے داسے وے نو دا باطنیت دے،، داخو یوازے د قرآنی مدلول نظیر ذکر کړے دے، ځکه چه یو نظیر نه بل نظیر را یاد یږی:)

دده اقوالو نه معلومه شوه چه صوفیه داسے قسم تفسیر نه بولی بلکه د قرآنی مقاصد و نظیر بیانوی او دے سره د باطنیه و او د صوفیه و د تفسیر بیلتون را غلاول د قرآن د ظاهر نه انکار کوی لیکن صوفیه د قرآن ظاهری معنی مفلونه بعد داسے قسم بیان کوی، په مناهل العرفان جلد ۱ ص ۵۴۷ کښے دی:-

وَمِنْ هُنَا يُعْلَمُ الْفَرْقُ بَيْنَ تَفْسِيرِ الصُّوفِيَّةِ الْمُسَمَّى بِالتَّفْسِيرِ الْإِشَارِيِّ وَبَيْنَ تَفْسِيرِ الْبَاطِنِيَّةِ الْمُلَاحِدَةِ فَالصُّوفِيَّةُ لَا يَمْنَعُونَ إِرَادَةَ الظَّاهِرِ بَلْ يُحَضُّونَ عَلَيْهِ وَيَقُولُونَ لَا بُدَّ مِنْهُ أَوَّلًا إِذْ مَنْ أَدَّعَى فَهْمَ أَسْرَارِ الْقُرْآنِ وَلَمْ يُحْكِمِ الظَّاهِرَ كَمَنْ أَدَّعَى بُلُوغَ سَطْحِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ ÷ ÷ ÷

دده ځائے نه د صوفیه و د تفسیر اشاری او د باطنی ملحدینو د تفسیر فرق معلوم شو، صوفیه د ظاهری معنی انکار نه کوی، بلکه د هغے ترغیب ورکوی او وائی چه دا ډیره ضروری ده، ځکه چه د ظاهری مراد د پختګی نه بغیر د قرآن په اسرارو د پوهے دعوے داسے ده لکه چه څوک د علوی اولری چه په دروازه د ننوتو بغیر څه د ننه کورته لاړم ÷ ÷ ÷

صاحب د مناهل د تفسیر اشاری قبلولو د پاره پنځه شرطونه بیان کړیدی

(۱) ظاهری معنی د قرآن خلاف نه وی،-

(۲) دا دعوی د هم نه وی چه معنی مراده یوازے معنی اشاری ده نه چه معنی ظاهری:-

(۳) د قرآنی الفاظو ډیر لرے تاویل د نه وی چه د الفاظو عربی حیثیت د هغے خلاف وی:-

(۴) تفسیر اشاری د د شرع او عقل مقابل او معارض نه وی:-

(۵) اشاری مضمون د په شرعی دلیل مضبوط او مؤید وی:-

مناهل العرفان جلد ۱ ص ۵۴۹ باندے امام ابن تیمیه رح د قرآن هر هغه تفسیر غلط بنودلے دے چه د صحابه و او د تابعینو د تفسیر نه خلاف وی، اصول التفسیر کښے لیکی:-

وَفِي الْجُمْلَةِ مَنْ عَدَلَ عَنْ مَذَاهِبِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَتَفْسِيرِهِمْ إِلَى مَا يُخَالِفُ ذَلِكَ كَانَ مُخْطِئًا فِي ذَلِكَ بَلْ مُبْتَدِعًا لِأَنَّهُمْ أَعْلَمُ بِتَفْسِيرِهِ وَمَعَانِيهِ كَمَا أَنَّهُمْ أَعْلَمُ بِالْحَقِّ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ رَسُولَهُ انتهى:-

هر هغه تفسیر چه د صحابه و او تابعینو د تفسیر نه خلاف وی نو د دے مفسر په غلطه دے بلکه بدعتی دے، ځکه چه د قرآن په تفسیر او د هغے په معنو د وی ډیر ښه پوه وو نکه څنګه چه هغوی د حضور علیه السلام د راوړلی شوی حق ډیر زیات عالمان وو،

امام سیوطی رح په اتقان جلد ۲ ص ۱۷۸ کښے هم دده په باره کښے لیکی وَهُوَ نَفِيسٌ جِدًّا چه د ډیره قیمتی او اعلیٰ خبره ده لیکن دے سره لیکی چه د صحابه و او تابعینو د سند د صحت تحقیق پکار دے ځکه چه په دے قسم روایاتو کښے ضعیف او موضوعی هم موجود دی هر دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا اَلْاِعْلَامُ فِیْ خَفَاءٍ (فتح الباری ابتداء جلد اول) یعنے بل نه پټ خه بنودل، دادوحی لغوی معنی دی، او دے شرعی معنیٰ اَلْاِعْلَامُ بِالشَّرْعِ یعنے صرف شرعی احکام بنودل وحی ده۔ دوحی لغوی، درے قسمه دی

(۱) فطری (۲) ایجادی (۳) عرفانی

فطری لکه د خدائے پاك په الهام د نورو مخلوقاتو جوړول او په هغے کښے شهد جمع کول د غه رنګ د نورو حیواناتو کارنامے خود اقسم وحی صرف حیواناتو (ځناورو ځاروو) دپاره دی، په قرآن کریم کښے دی:

وَاَوْحٰی رَبُّكَ اِلَی النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِیْ: موښو د شهد و مچونه په وحی مِنَ الْجِبَالِ بُیُوْتًا (سورۂ النحل آیة ۶۸) فطری سره اُبنودل چه تاسو په غرونو کښے کښیونه جوړ کړئ)

ایجادی لکه د یورپ سائنسدان چه یو آرخ ته محنه کړی او هغے دپاره کوشش کوی نو د دغه مطلوب خیز صورت او نقشه الله پاک دده په ذهن کښے راولی او دغه خیز بیا جوړ شی، مثلاً روښی سړی هوائی جهاز جوړول غوښته هغه اوّل د الوتکے شکل ذهن لیدلے د یو الوتونکی خیز شکل ے په خیال کښے راوستلو او کارے پر شروع کړو تجربے ے کولے او تکلیفونه اوتاوانونه ے برداشت کول تر دے چه قدرت د الوتکے مکمله نقشه دده په ذهن کښے واچوله، د موجد کارخپل ذهن متوجه کول وو او د خدائے کار د مطلوب خیز نقشه اچول وو دا هغه وحی او الهام دے چه عامو انسانانو ته کیږی هغه د کافرو لے نه وی:

كُلًّا نُّمِدُّ هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُوْرًا ۝ یعنی مومن او کافر دواړه چه کوشش کوی نو مومنو ته هغه مدد کوو ستا

سوره بنی اسرائیل آیة ۱۹ د خدائے بخشش او فیض په چا بند نه دے دا قسم وحی عامو انسانانو د پاره خاص ده اگرچه هغه کافر هم وی:

عرفانی دریم قسم وحی عرفانی ده چه اولیاؤ سره خاص ده هله چه یو ولی د شریعت په تابعداری او په ریاضت سره د زړه صفائی بیا مومی نو په ده باندے خاص علوم د الهام په ذریعه د الله د طرفه وارد کیږی چه هغے ته قرآن اشاره کوی:

وَالَّذِیْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا (سورۂ عنکبوت آیة ۶۹) خوک چه د دین په لاره کښے او د الله په فرمانبرداری کښے محنت کوی نو مونږ په هغوی د هدایت خاص لارے پرانیځو:

د دے هدایت مطلب الهامی معارف دی چه د هدایت ایمانی نه سوا دی، ځکه چه ایمانی هدایت خو د محنت کولو نه وړاندے هم حاصل دے دا درے واړه قسمه الهام په لغت او په معنیٰ عامه کښے وحی ده دا حیوان انسان اولیاء کرامو ته کیدے شی اگرچه د مرتبو فرق پکښے هغه دے چه کوم ماوړاندے بیان کړو او دا وحی یوازے د پیغمبرانو نه ده بلکه د پیغمبرانو وحی خاص وحی شرعی ده:

وحی شرعی

څلورم قسم شرعی ده چه انبیاء علیهم السلام سره خاص ده خو هر نبی ولی هم وی نو هغه ته وحی عرفانی هم کیږی چه د هغه نو عیت د وحی شرعی دے، چه د قانون او احکامو حیثیت لری بخلاف د ولی د وحی عرفانی چه هغه قانونی حیثیت نه لری او دا د علم کلام یو عامه مسئله ده: وَالْاِلْهَامُ لَیْسَ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الشَّرْعِ: یعنے د ولی الهام قانون شرعی نشی جوړیدے د وحی شرعی حقیقت دا دے چه د الله د جانبه د فرښتے په واسطه یا بغیر په نیغه په خوب یا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) دیو جسم په یو مکان کښې ټکاؤ کیدل لکه
نَزَلَ الْاَمِیْرُ الْمَدِیْنَةَ ، (امیر په ښار کښې ټکاؤ شو)
رَبِّ اَنْزِلْنِیْ مُنْزَلًا مُّبٰرَکًا ؛ ترجمه :- اے ځمار به ما د برکت
سوره مؤمنون آیة ۲۸ ؛ واله ځائے کښې ټکاؤ کړے ۔
(۲) دیو جسم باندے نه لاندے راتلل، لکه
وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَکًا ؛ مونږ د آسمان د برکت اوبه راکوځے
کړی دی ؛
د قرآن حکیم الفاظ د جسمیت او مکانیت نه بهر د پاک دی په دے وجه
د نزول قرآن مطلب اعلام (ښودل) دے مطلب دا چه قرآن په ذریعه
د فرښتے رسول علیه السلام نه ښودل دا نزول قرآن دے او په
دے تعبیر (نزول) کښې د قرآن د شان لوئی ښکاره کول مقصود دی
(مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۴) چه انسان ته د لوړ مقامه د چیز
راغلے دے، یا قرآن باندے د نزول اطلاق په دے اعتبار دے چه
جبریل علیه السلام د لوړ مقامه په زمکه راکوز شو دا خو حقیقت
دے نو په دے واسطه قرآن نه هم نزول منسوب شو ۔
(۳) دریمه معنی د نزول دا هم ده چه پخپله خو یو چیز راکوځ نه شو
خو اسباب ئے د عالم بالا سره تړون لری چه ارادهٔ الٰهی هم کیدیشی
یا آسمانی تاثیرات او هم په دے اعتبار سره اسپنه څاروا او انسانی
لباس د پاره هم قرآن د "نزول" لفظ استعمال کړیدے ۔
وَاَنْزَلْنَا الْحَدِیْدَ فِیْهِ بَاْسٌ شَدِیْدٌ ؛ مونږ اسپنه راکوځه کړه چه د هغه
وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ، سوره الحدید آیه ۲۵ ؛ نه د جنګ سامان هم جوړیږی
وَاَنْزَلَ لَکُمْ مِّنَ الْاَنْعَامِ ثَمٰنِیَةَ ؛ مونږ ستاسو د فائدے د پاره د
اَزْوَاجٍ وَاَنْزَلْنَا عَلَیْکُمْ لِبَاسًا یُّوَارِیْ ؛ څاروا ته جوړے راکوځے کړیدے

سَوْاٰتِکُمْ ، سوره الاعراف آیة ۲۶ ؛ مونږ لباس راکوز کړو چه د هغے
په اغوستو ستاسو د حیا ځایونه پرده شی ،
د دے درے وارو څیزونو اسباب آسمانی وی تو دے د پاره هم د
(نزول) لفظ استعمال شو ۔
نزول نه بیا دوه نور لفظونه ، اِنْزَال او تَنْزِیْل جوړیږی ، (۱) تَنْزِیْل
په وار وار راکوزیدو نه وائی ، او اِنْزَال په وار وار او په یو ځل راکوزیدو
د پاره استعمالیږی ، لکه چه عذاب د پاره هم دے استعمال شوے
دے ۔
اِنَّا مُنْزِلُوْنَ عَلٰٓی اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْیَةِ ؛ مونږ په دے کلی د آسمان نه عذاب
رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ (سوره عنکبوت ؛ نازلوونکی یو
آیة ۳۴) ؛ ؛ ؛ ؛ ؛
ښکاره خبره ده چه عذاب په یو ځل نازل شویدے ۔ او قرآن په
وار وار او د دے دواړو د پاره د (انزال) لفظ استعمال شو ، فرمائی
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْٓ اَنْزَلَ عَلٰی عَبْدِهِ ؛ ټولے خوبی د هغه الله دی ، چه په
الْکِتٰبَ (سوره کهف آیة ۱) ؛ ؛ خپل بنده ئے د کتاب نازل کړو
(مفردات امام راغب ص ۷۰۵) ۔

د قرآن درے تنزلات

(۱) نزول اول | د بارگاه خداوی نه لوح محفوظ نه نزول ، چه هغه
د دے آیت کښې ذکر دے ۔ بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِیْدٌ فِیْ
لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ۝ سوره البروج آیة ۲۱ د ۲۲ ؛
(۲) دویم نزول | د لوح محفوظ نه د لاندینی آسمان د بیت العزة
مقام نه نزول چه په سورت دخان سورت
قدر او سورت بقره کښې ذکر دے ۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِیْ لَیْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ ۔ هم مونږ دا په مبارکه شپه کښې نازل
سورهٔ دخان آیة ۳) کړے دے ۔

اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِیْ لَیْلَةِ الْقَدْرِ ۔ هم مونږ دا په شپه د قدر کښې
سورهٔ القدر آیة ۱) نازل کړے دے ۔

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِیْٓ اُنْزِلَ فِیْهِ ۔ د رمضان میاشت هغه ده په کومه
الْقُرْاٰنُ (سورهٔ البقره آیة ۱۸۵) کښې چه دا قرآن نازل کړے شوے دے

د دے دواړو (نزول) مطلب په یوځل نازلیدل دی، شپه د قدر او شپه
مبارکه دواړه یو دی او په رمضان شریف کښې دی نو آیتونو کښې هیڅ تعارض
نشته لکه څنګه چه مستدرک حاکم او نسائی او بیهقی هم د ابن عباس رض
نه نقل کړی دی ۔

(۳) دریم نزول

دریم نزول د جبرئیل علیه السلام په واسطه د نبی علیه السلام په زړه مبارک شو دے، لکه فرمائی الله جل شانه

نَزَلَ بِهِ الرُّوْحُ الْاَمِیْنُ عَلٰی قَلْبِكَ لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُنْذِرِیْنَ ۝ بِلِسَانٍ عَرَبِیٍّ مُّبِیْنٍ ۝ سورهٔ الشعراء آیة ۱۹۳ تا ۱۹۵)

دا روح الامین ستا په زړه راکوز کړے دے، چه ته ویرونکے شے په صفا عربی ژبان کښې ۔

دا نزول تقریباً په دویشت کاله کښې مکمل شو، دلته دا شبهه کول بے ځایه دی چه د نبی علیه السلام په زړه مبارک د قرآن د نزول مطلب دا چه صرف معانی به نازل شوی وی الفاظ به نه وی نازل ځکه چه د قرآن (بِلِسَانٍ عَرَبِیٍّ مُّبِیْنٍ ۝ الفاظ دا ګواهی ورکوی، چه د قرآن الفاظ هم نازل شوی وو، ځکه چه الفاظ د ژبان (ژبے) وی ۔

قرآن دوه کرته په یوځل نازل شوے دے اول ګوت په لوح محفوظ کښې او

او دویم کرت د لوی آسمان په بیت العزت مقام کښې او دریم کرت نزول ګے په وار وار په حضور علیه السلام اُشو، نور آسمانی کتابونه په یوځل په کتابی صورت کښې نازل شوی دی د قرآن دواړه قسمه (په یوځل، په وار وار) نزول دا ښائی چه د خدائے حکمت فرښتو ته دا ښودل وو، چه دا آخری کتاب دے، یا د لوی آسمان ته د نازلولو مطلب د نبی علیه السلام شوق زیاتول وو، ځکه چه د چا چه شے را نزد کیدل شوق نور هم زیاتوی، یا دا حکمت وو چه د قرآن د مکمل حفاظت یقین راشی او شک شبهه بالکل ختم شی (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۶ تا ۴۰)

دا حقر دا خیال دے، چه د قرآن د حفاظت مکمل انتظام کول په دے وجه مقصود وو چه دا آخری کتاب دے، یوځل د عمومی انتظام په صورت کښې قرآن په لوح محفوظ کښې محفوظ کړے شو چه د حکومت الهیه مرکزی محافظ خانه ده - دویم ځل په بیت العزت کښې د آسمانی حفاظت انتظام اُشو او دریم ځل د نبی ﷺ په زړه نازلیدو سره د زمینی حفاظت انتظام اُشو، په خلورم ځل د اُمت په سینو د دے د حفاظت انتظام اُشو لکه فرمائی: اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ (سورهٔ الحجر آیة ۹)

او پنځم ځل د حضرت ابوبکر، عمر او عثمان رضی الله عنهم اجمعین په ذریعه د تحریر په صورت کښې د دے د حفاظت انتظام اُکړے شو په زړونو کښې خبره اچوونکے او په سینو کښې محفوظ کوونکے یوازے الله دے ۔

جبرائیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنګه حاصل کړل،

صحیح خبره دا ده چه جبرئیل علیه السلام الله نه قرآن واوریدو او د الفاظ ګے حاصل کړل، لکه څنګه چه بیهقی د (اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ) په تفسیر کښې لیکلی دی او د دے تائید د طبرانی هغه حدیث شریف دے چه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواس بن سمعان رضی الله نه ئے مرفوعاً نقل کړے دے:

إِذَا تَكَلَّمَ اللهُ بِالْوَحْيِ أَخَذَتِ السَّمَاءُ رَجْفَةٌ شَدِيدَةٌ مِنْ خَوْفِ اللهِ فَإِذَا سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ صَعِقُوا وَخَرُّوا سُجَّدًا فَيَكُونُ أَوَّلُهُمْ يَرْفَعُ رَأْسَهُ جِبْرَائِيلُ فَيُكَلِّمُهُ اللهُ بِوَحْيِهِ مَا أَرَادَ فَيَنْتَهِي بِهِ حَيْثُ أُمِرَ

څه وخت چه الله تعالیٰ د وحی کلام کوی نو آسمان د خدائے ډېرے نه ډېرے څه وخت چه آسمان فرېښتے واوری نو هر څه او په سجده پرېوځی د ټولو نه ړومبے جبرئیل علیه السلام سر راپورته کړی نو الله تعالیٰ د وحی کلام هغه سره اوکړی چه کوم ځائے ته ورته حکم اوشی هلته د خدائے وحی اورسوی:

د جبرئیل علیه السلام د وحی حاصلولو غیبی معامله ده په هغه کښے درائے څه ځائے نشته لهذا دا صورت د ټولو نه زیات غوره دے، په مناهل العرفان جلد ۱ ص۴۳ کښے الله تعالیٰ نه د جبرئیل تیغ په تیغه روحانی حصول او د لوح محفوظ نه حاصلول هم ذکر دی

د قرآن نازل شوی الفاظ

کلام د انسان په ذهن کښے وی بیائے په ژبه د الفاظو په شکل کښے ادا کوی د کلام مرکه کرو ړونه خلق هم وائی نو دغه ړومبی کښ کلام به بللے شی مثلاً د امرؤ القیس قصیده یا د حریری مقامات چه څوک هم لولی او وائی نو دا به هم د امرؤ القیس او د حریری کلام ګڼړلے شی، دغه رنګه الله تعالیٰ خپل کلام د قرآنی الفاظ په شکل کښے ظاهر کړو بیا جبرائیل علیه السلام اولوستو حضور علیه السلام اولوستو په اربو نو انسانانو اولوستو اولولی به ئے مګر کلام به د الله ګڼړلے شی نه چه د جبرئیل علیه السلام یا د محمد علیه السلام په قرآن کښے دی (حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللهِ) او بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ دهغه ښکاره ثابتیږی چه د قرآن

الفاظ د الله د جانبه دی، او د الله کلام دے، کچرے مضمون دیولزید وی او د دغے مضمون ادا په الفاظو د بل (عمرو) وی نو دے نه به د زید کلام نه بلکه د عمرو کلام وئیلے شی په دے وجه د قرآن الفاظ او معنے دواړه د الله د جانبه دی او قرآن له هم د ذات ترتیب ګرځے دے، مونږ نور زیات د خبرو په ولو نو کښے ځان نه ګڼلو وکه چه څه ډېره فائده ئے نشته، په مناهل العرفان کښے د اپورته ذکر مضمون شبته دے:-

د قرآن، سنت او د حدیث قدسی بیلتون

امام سیوطی رحمه الله د امام جوینی نه نقل کړیدی، چه د قرآن الفاظ او معنے دواړه د جبرائیل علیه السلام په واسطه د الله تعالیٰ د جانبه نازل دی او د حدیث مضمون د الله د جانبه دے مګر الفاظ ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم دی، (اتقان جلد ۱ ص۴۴) او حدیث قدسی به هغه وی چه الفاظ ئے هم د الله د جانبه وی لیکن معجزه نه وی او نه د هغے د الفاظو په تلاوت هغه ثواب حاصلیږی کومه چه د قرآنی الفاظو په تلاوت حاصلیږی او نه په نماونځ کښے د دے لوستل کیدے شی (مناهل العرفان فی علوم القرآن جلد ۱ ص۴۴)

د احقر په رائے کښے د حدیث نبوی او حدیث قدسی دواړه مضمون د الله د جانبه دے لیکن د حدیث نبوی نسبت الله تعالیٰ نه کول معنوی دی، مطلب د جانبه د الله خو مضمون دے لیکن په ښکاره الفاظو کښے ئے نسبت الله تعالیٰ نه نه دے شوے مګر د حدیث قدسی نسبت په ښکاره الفاظو کښے الله تعالیٰ نه کول څکه ضروری دی چه دا د الله تعالیٰ حکم او امر دے او هم په دے وجه د حدیث قدسی الفاظ بدلول او روایت بالمعنی جائز نه دے او د حدیث نبوی جائز دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په شرط دَدے چه اصلی معنو کښے ئے فرق را نشی همدغه
وجه ده چه حدیث قدسی ته ئے حدیث اُوئیل چه الفاظ نبوی د
پاره دا (حدیث) خاص دے (قدسی) لفظ زیاتے دَ بنکاره نسبت په
وجه شوے دے چه دَ حدیث نبوی نه دَ دے زیات اهمیت او
خصوصیت ثابت شی، والله اَعلَم :-

دَ وحی دَ نازلیدو قِسمُونه

دوحی نازلیدل به یا پَه ذریعه دَ فرښتے وی یا بیخ په نیغه دَ الله دَ
جانبه

دَ رُومبی قسم بیا درے قسمه دی

(۱) وحی تصلصلی (۲) وحی تمثّلی (۳) وحی رُوعی

(۱) وحی تصلصلی کښے جبرئیل علیه السلا په خپل اصلی حقیقت (مَلَکیت)
باندے قائم وی او وحی راوُړی، چه په حدیث دَ بخاری کښے دے ته ویرا
سخته وحی ویُیلے شوے دی فرمائی (وَهُوَ اَشَدُّهُ عَلَیَّ) دا شدت په دے
وجه دے چه بشریت او ملکیت دواړه یو ځائے کیدل ډیرلوے پیتے ځکه
دے چه فرښته او انسان یو جنس نه دے او بله وجه ئے داده چه
نبی علیه السلام دَ بشریت نه مَلَکیت ته عُرُوج اُکړی کو یا کښ دواړه
حضرت جبریل او حضور علیهما السلام) فرښتے خپل منیځ کښے یو
ځائے شی او دا ځکه پیتے دے چه کو یا کښے دَ حضور علیه السلام جنس
بدل شی (دَ بشریت نه ملکیت ته) او دا څه آسانه خبره نده :-

(۲) دویم وحی تمثلی ده چه جبرئیل علیه السلام دَ انسان په شکل کښے د
راوُړی په دے صُورت کښے حضرت جبرئیل علیه السلام دَ ملکیت نه
بشریت ته تنزل اُکړو او دَ دَوَهم جنسونو یو ځائے کیدل څه پیتے نه جوړ
دادواړه قسمه وحی، او دَ رُومبی قسم وحی شِدّت دَ بخاری په ابتدا کښے ذکر

او قرآنی وحی عمُومًا په دے دوؤ طریقو را غلے ده :-

(۳) دریم قسم وحی رُوعی ده : چه جبرئیل علیه السلام وحی په زړه
مبارک دَ نبی علیه السلام دَ الله په حُکم نازِل کړی او دَ حُضور علیه
السلام دَ آوریدو (په غوږ ومبارکو) هغے سره څه تعلق نه وی :-
(اَخرَجَهُ الحَاکِمُ)

دَ بالذات (بیخ په نیغه) وحی دوه قسمه دی

(۱) په ویښه لکه دَ معراج په شپه دَ الله دَ جانبه بیخ په نیغه (بلاواسطه)
په وحی شوے وَه :-

(۲) یا په خوب کښے لکه دَ حضرت معاذ رض په حدیث کښے دی، اَتَانِی رَبِّی فَقَالَ
فِیمَ یَخْتَصِمُ المَلَأُ الاَعلیٰ، یعنے خوب کښے ما ته الله تعالے راغے او وے
فرمائیل چه دَ عالَمِ بالا فرښتے په څه کښے بحث کوی (اتقان جلد ۱ ص ۲۴)

پنځم فصل

(دَ قرآن جمع کول او دَ هغے تدوین)

قرآن دَ خالِق کائنات آخری کتاب دے، ځکه الله تعالیٰ دَ دے دَ
محفُوظ ساتلو مکمل انتظام اُکړو عالَمِ بالا کښے ئے په لوح محفوظ
(بَیت العزت کښے محفُوظ کړو او په زمکه ئی دَ دے دَ حفاظت دوه قسمه
انتظام اُکړو، یُو حِفاظتِ صدری، چه دَ نبی علیه السلام او دَ اُمت په زړونو
(دماغونو) کښے ئے محفُوظ کړو، چه دا قرآن پخپله ذکر کړیدی په بخاری
کښے دَ ابن عباس رض نه منقُول دی، چه دَ قرآن دَ نازلیدو په وخت به
جبریل علیه السلام سره سره حضور علیه السلام لوستو او تلاوت کولو
چه قرآنی وحی محفُوظه شی نو دا آیت نازل شو :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ؕ دزرزده کولو د پاره نه په دے
اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ۝ سوره ؛ خپله ژبه مه خوزوه خوښ په
القیامة آیة ۱۶ و ۱۷ ؛ ذمه دی دے جمع کول ستا سینه
کښے او لوستل ستا په ژبه ؛ ؛ ؛ ؛ ؛
دے نه پس به دی علیه السلام په چپه خوله د قرآن وحی آوریده او هم
د غسے به ئے یاد یده او نور و خلقو ته به ئی رسوله دا رنګ د قرآن د حفظ
ذمه واری یو بل حال کښے الله جل جلاله اخیستے ده ، فرمائی ، سَنُقْرِئُكَ
فَلَا تَنْسٰى ؛ موږ به تا نه (قرآن) لولو بیا به تا نه هیریږی .
د امت په سینو کښے د قرآن محفوظ کولو ذکر هم قرآن کښے شته فرمائی
بَلْ هُوَ اٰيٰتٌ بَيِّنٰتٌ فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ زد قرآن ښکاره آیتونه
دی چه د اهل علمو په سینو کښے موجود دی ؛
قدرت د آخری کتاب په سینو کښے محفوظ ساتل غوښته نو دے د پاره
د رومبے نه د اسے قوم چوئنے کړو چه د هغوی حافظه بیمثاله وه د هغو
سینے د قومی واقعاتو د قبائلی نسبونو خزانے وے او د دوی به یو حل
د سرو لو شعرونو قصیده چه واوریده نو ورته به یاده شوه او د عربو
تاریخ په دے ګواه دے ، او بیا دا تالو ستے قوم وو د دوی د هر آوریدل
شوی شی ټول دارومدار په قوت حافظه باندے وو نو د دی دے فه
قوت حافظے له قرآن او اسلام نور هم ترقی ورکړه او دا نور هم
زیات شو د دے نه بغیر عربو سره د قرآن محفوظ ساتلو د پاره د
هغوی د زړه لګولو او شوق زیاتولو نور اسباب او محرکات هم
شوچه د هغے په زور دوی د خپل ذهن او دماغ قرآن یاد ولو ته دلو
زیاته مخه کړه چه هغه دادی

اول محرک | د عربو ساده او د تکلف نه خالی وو ، د هغوی د ژ

ضروریات ډیر مختصر وو چه هغے د پاره د ډیر محنت او مزدوتر ر و
ضرورت نه وو چه کوم به ئے بیا موندلو نو هم په هغے به ئے قناعت کولو
او نور و پسے به ئے مخه نه اوړه هم په دے وجه د هغوی ژوند فارغ و
او د قرآن د حفظ د پاره دوی سره ډیر اوزګار وخت وو مطلب دا
چه د اوزګار وخت زیاتوالے هم یو سبب او محرک وو ؛ ؛ ؛

دویم محرک | قرآن او وحی سره د دوی د حد نه زیاته
مینه او عشق وو او دا دواړه داسے څیزونه
دی چه د یو څیز را ښکلو او حاصلولو د پاره د ټولو نه لوئے محرک دے
چه دوی ئے ، د یو عاشق پشان په قرآن یاد ولو مجبوره کول د صحابه
کرامو قرآن سره د عشق او محبت ډیر تاریخی واقعات موجود دی چه
دے کښے د شک کولو هڅه وخه حال نه پاتے کیږی هر کله چه یو څیز
سره د مضبوط حافظے والا قوم په عاشقانه ډول محبت پیدا شی نو بیا
دغه څیز ډیر زر یاد ولے شی ؛

دریم محرک | د قرآن حیران کن او تعجب پیدا کونکے رنګ دریم
محرک وو ، خصوصاً چه ټول د عربو فصیحان
او بلیغان د دے د مثل راوړو نه پاتے راغلے وو او دا هم د صحابه کرامو
خپل ځان ته د را ښکلو یو باعث وو ، ځکه چه د انسان په طبیعت کښے دا
پراته دی چه هغه د هر عجیبه او ناآشنا څیز د یاد ولو کوشش کوی لهذا
دے محرک هم د صحابه کرامو زړونه د قرآن یاد ولو ته راتیټ کړه
او دوی په پوره توجه سره د دے به یاد ولو کښے لګیده او د قرآن
حیران کن اعجاز په دوی کښے د دے د یاد ولو زبردسته جذبه او اشتیاق پیدا کړ

څلورم محرک | په حدیث کښے د قرآن په زده کړے او د دے په
یاد ولو او په د دے د عمل کولو ترغیب ورکړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چه په هغے د صحابه کرامو ایمان او کامل یقین وو تر دے حده
چه په قرآن عمل کولو باندے به هغوی پخپل ځانونو قربانونو لوفخر
اووباركولو، او کله به چه صحابه کرامو د ترغیب الهي آیتونه واوریدل
نو د هغوی د شوق او د به نور زیات په لمبو شو مثلاً دا آیتونه:
(۱) إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ (سوره فاطر آیت ۲۹)
(۲) كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ
د صحیح مسلم په روایت د حضرت عثمان رض یو حدیث شریف دے
خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ: په تاسو کښے د ټولو نه زیات ښه
هغه کس دے چه قرآن زده کړی او بل نه ئے اِزده کړی:-
او بل حدیث د عبدالله بن مسعود رض په روایت د ترمذی دے
مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنَ الْقُرْآنِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا
لَا أَقُولُ الٓمٓ حَرْفٌ بَلْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَامٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ:
په دے حدیث کښے د قرآن په یو یو لفظ د لسو لسو نیکو د بدلے او ثواب
مونږ لووعده شوے ده نو دا سے قسم ترغیبات او تشویقات نه به په
صحابه کرامو د یرغبت اثر غورځید وکو مونږ چه قرآن او حدیث
ډک دے، همدغه وجه وه چه صحابه کرامو خپل ټول ژوند د قرآن
په حفظ کولو کښے تیر کړو:-

پنځم محرک د صحابه کرامو د دین د نجات اکی یوه ذریعه
هم دا قرآن وو د وی به خپله ټوله کټه او کامیابی
هم قرآن سره تړله او دا عشق جذبه او یقین د دے باعث شو چه هغوی
به قرآن د دے د عاشق په توګه یاد ولو:-

شپږم محرک صحابه کرامو به قرآن حکیم په نماځه کښے په

تراویحو کښے لوستلو د ژوند په ټولو کارونو کښے به ئے هم په دے فیصلے
کولے په عقائدو، عباداتو، اخلاقو او اعمالو کښے به د دے په هدایت
تلل غرض دا چه اسلامی ماحول او معاشره کښے د قرآن حفظ د ډیر
عزت او شرافت ذریعه وه نو ځکه د دے باعث شو چه قرآن حفظ
یاد کړے شی:

د قرآن یاد ول او صحابه کرام

د دے تیروشو و محرکاتو اثر وو چه صحابه کرامو خپله ټوله محنه قرآن
یاد ولو ته کړے وه - د عرب و قبائلو ډیر لرے لرے مزلونه کول او د
قرآن د یاد ولو د پاره به ملونے منورے ته راتلل او نبی علیه السلام به
هم قاریان او حافظان د قرآن، قبائلو ته په دے غرض لیږل چه
قرآن هغوی ته وزیاد کړی په صفر سنه ۴ هـ د ابو براء په درخواست
نجدیانو ته د قرآن د تعلیم او تبلیغ په غرض د حضرت منذر بن عمرو ساعدی رض
په مشرۍ کښے دا ویا ۷۰ قاریانو یو ټولے حضور علیه السلام ورا لیږلو
خو د عامر بن طفیل په ټکۍ سواد دو صحابه کرامو منذر بن محمد رض
او عمرو بن امیه رض ټول شهیدان کړے شو د شهید کیدو په وخت
چه حرام بن ملحان رض نه نیزه پورے را پورے او ته نو هغوی اُفزتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ (الله اکبر ځمادِ د کعبے په پروردګار قسم
وی چه ځه کامیاب شوم)
د دے ټولی نوم (سَرِيَّةُ الْقُرَّاءِ) وو او هم د دینه په دغه وخت کښے
د قاریانو او د حافظانو د ګڼړ والی پته لګی (فتح الباری جلد ۷ ص ۲۹۶)
علامه ذهبی په طبقات القراء کښے دا ووئیلی چه مشهور حافظانو او قاریانو
نومونه ښودلی دی کومونه چه د قاریانو د قرأت سند رسیږی،
هغه دادی، (۱) عثمان بن عفان رض (۲) علی بن ابی طالب رض (۳) اُبَیّ بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

کعب رض (۴) عبدُ الله بن مسعود رض (۵) سالم مولیٰ رض (۶) ابی حذیفه رض
(۷) معاذ بن جبل رض چه په دے کښے اُبی بن کعب رض دَ قاریانو سردار دے
په مفتاح السعادات جلد ۱ کښے وی چه ابو موسیٰ الاشعری پُوره قرآن
یاد کړے وو او حضور علیه السلام ته ئے واورولو، په صحابه کرامو کښے لس زره
حافظان صحابه کرام ډیر مشهور وو چه په هغوی کښے اُوه دیرش شوته اعلیٰ
مقام حاصل وو دَ هغوی نومونه دادی (۱) ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه (۲)
عُمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه (۳) عُثمان بن عفان رضی الله تعالیٰ عنه (۴) علی بن
ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنه (۵) عبد الله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه (۶) طلحه رضی
الله تعالیٰ عنه (۷) سعد بن ابی وقاص رضی الله تعالیٰ عنه (۸) حذیفه بن الیمان
رضی الله تعالیٰ عنه (۹) ابو هریره رضی الله تعالیٰ عنه (۱۰) عباده بن الصامت رضی الله
عنه (۱۱) معاذ بن جبل رضی الله تعالیٰ عنه (۱۲) مجمع بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه (۱۳)
فضاله بن عبید رضی الله تعالیٰ عنه (۱۴) ابو موسیٰ اشعری رضی الله تعالیٰ
(۱۵) عمرو بن العاص رضی الله تعالیٰ عنه (۱۶) سعد بن عباده رضی الله تعالیٰ عنه (۱۷)
عبد الله بن عباس رض (۱۸) ابو ایوب انصاری رضی الله (۱۹) عبد بن ذو
ذو الحارین رضی الله تعالیٰ (۲۰) عبید بن مُعاویه بن زید بن ثابت رضی الله
تعالیٰ (۲۱) ابو زید رضی الله تعالیٰ (۲۲) سالم مولیٰ ابی حذیفه رضی الله
تعالیٰ (۲۳) سلمه بن مخلد بن الصامت رضی الله تعالیٰ (۲۴) سعد بن عبید
بن نعمان الانصاری رضی الله تعالیٰ (۲۵) زید بن ثابت رضی الله تعالیٰ (۲۶)
اُبی بن کعب رضی الله تعالیٰ (۲۷) عبد الله بن السائب رضی الله تعالیٰ (۲۸)
سلیمان بن ابی حثمه رضی الله تعالیٰ (۲۹) تمیم الداری رضی الله تعالیٰ (۳۰)
معاذ بن الحارث رضی الله تعالیٰ (۳۱) ابو الدرداء رضی الله تعالیٰ (۳۲) عُقبه
بن عامر الجُهنی رضی الله تعالیٰ (۳۳) عبد الله بن عُمر بن الخطاب رضی الله
(۳۴) سعد بن المنذر بن اوس رضی الله تعالیٰ (۳۵) قیس بن صعصعه رض

(۳۶) عبد الله بن عمرو بن العاص رضی الله (۳۷) ابو حلیمه معاذ رض
بحواله تهذیب، طبقات بن سعد، تذکرة الحفاظ ذهبی، مفتاح
السعادات، اتقان، صحیح البخاری) داخُو دَ پُوره قرآن دَ حافظان
لنډ بیان دے او چاته چه نیمګړے قرآن یاد وو دَ هغوی خوشمیر
نشی کیدے او داد قرآن دَ حافظانو رُوبه دَ ورو ورو نو اسلام چه خوره
به خوریدو، هومره به ورسره حافظان دَ قرآن
همزیاتیدل، سر ولیم میور غونډ دَ اسلام دُشمن هم خپل
کتاب (لائف آف محمد) کښے اقرار اُکړو چه دَ صحابه کرامو حافظه
(یاداشت) بے مثاله وه لکه چه لیکی چه دَ دوی حافظه ډیره لُوچته
وه خو دَ قرآن دَ پاره به ئی دا ډیره زیاته استعمالوله، دَ دوی حافظه
دومره مضبوطه وه او محبت ئے هم دومره قوی وو چه اکثر صحابه دَ پیغمبر
علیه السلام په حیات مُبارک کښے به وحی صحیح لوستله او یاد وله، په شپږمه
صدۍ عیسوی کښے عرب څه چه ټوله دُنیا کښے دیکونکو لوستونکو خلقو
شمیر زرو کښے یو نه هم کم وو دپریس او چاپ خانے انتظام نه وو په دے
دَ دوی نیات کار به په پاڼو لوروان وو کوندی په یوڅو تحریرونو کښے خو
زیاتے کمے راوستل ډیر آسان وو، هم دغه وجه ده چه دَ دُنیا ټولو
مذهبی کتابونو کښے تحریف اُشو. قرآن حکیم په زمانه دَ پیغمبرۍ
کښے په زرګونو سینو کښے پُوره محفوظ وو او لکهونو سینو کښے نیمګړے محفوظ وو
دا بیان په سوره عنکبوت کښے شوے دے،
بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ ، قرآن دَ واضحو آیتونو مجموعه ده چه
أُوتُوا الْعِلْمَ (سوره عنکبوت آیه ۴۹) دَ اهل علمو په سینو کښے محفوظ دی؛
دَ قرآن دَ یاد کولو او دَ تلاوت کار ټولو مسلمانانو جاری ساتلو، مسلمانانو به
حکم قرآن په نوځ کښے لوستو چه دے لوستو به نماځ کښے فرض وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردے چه عثمان غنی رضی الله تعالیٰ عنه او تمیم داری رض به په یو یو رکعت کښې ټول قرآن ختموله (تهذیب التهذیب و استیعاب) عبد الله بن عمر او عبد الله بن عمرو العاص به په یو شپه کښې قرآن ختموله (فتح الباری) سعد بن المنذر به په درے ورځو کښې قرآن ختموله (اسد الغابة) د سلفو د قرآن د تلاوت دا حال وو چه به بعضے شوارو زکښې اته کرته قرآن شریف ختموله، یعنی څلور ختمه د ورځې او څلور ختمه د شپې، بعضے به دوه ورځې درے کرته او بعضے به دوه څله حالانکه حضور علیه السلام د درے ورځو نه کم وخت کښې د قرآن شریف د ختمولو نه منع کړے وه، چه د قرآن د مطالبو په پوهه کښې څه نقصان راځی، ترمذی کښې عبد الله بن عمر رض مرفوعاً روایت کړے دے:-

لَا يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِيْ أَقَلَّ مِنْ ثَلٰثٍ: (اتقان جلد ۱ ص ۷۴)

په سینو کښې د حفاظت دا انتظام هیڅ یو انسانی کتاب نه نصیب شوے نه دے کوم کتاب چه د مسلمانان په غوښه څرمن څه چه په رګ رګ او په زړه او دماغو کښې ننوتے وی او مشرق او مغرب دواړو کښې د دے داسے حافظان موجود وی چه د هغوی الفاظ او حروف بالکل یو شان وی، څه کمے زیاتے پکښې نه وی، د دے بیمثله انتظام باوجود د قرآن په حفاظت کښې بیا هم د چا شک شبه کیدے شی:-

د قرآن حکیم تحریری حفاظت

په اتقان کښې د مستدرک حاکم په حوالد نقل دی چه قرآن په تحریری صورت کښې درے کرته جمع شوے دے (۱) د پیغمبر علیه السلام په زمانه کښې (۲) د ابوبکر صدیق رضی الله په زمانه کښې (۳) د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په زمانه کښې د اړومبی دوه جمعے په بخاری وغیره کښې د زید بن ثابت الانصاری د روایت نه ثابتے دی (اتقان جلد ۱ ص ۵۷ تا ۵۹). او دا دریمه جمع،

یعنے عثمانی جمع د حضرت حذیفة بن الیمانی د روایت نه منقوله ده د دے د کوارو جمعو په نوعیت کښې فرق وو، د رومبی قسم (نبوی) جمع مقصد دا وو چه قرآن ضائع نشی نو ځکه قرآن په مختلفو څیزونو لیکلے شو - څه خو د سپینو کانړو نه جوړے کړو تختو باندے، څه د سپینو څرمنو په ټکړو او څه د کرکی په هوارو تختو باندے، نو دا جمع د یو کتاب په شکل کښې نه وه د صدیقی رض جمع مطلب قرآن د کتاب په شکل یو ځائے کول وو چه د ځان ځان له ټکړو د ضائع کیدو هیڅ څه خطره پاتے نشی د اجمع په کاغذ شوے وه چه د نبی علیه السلام په زمانه کښې نه وو (کاغذ) او د ابوبکر صدیق رض په زمانه کښې د شام نه مدینے منورے ته دا رسیدلے وو۔ مؤطا امام مالک رح کښې د سالم بن عبد الله نه روایت دے:-

جَمَعَ أَبُوْ بَكْرِنِ الْقُرْآنَ فِي الْقَرَاطِيْسِ: (ابوبکر رض صدیق قرآن په کاغذ جمع کړے وو) مغازی موسیٰ بن عقبه کښې دی:-

حَتّٰى جُمِعَ عَلٰى عَهْدِ أَبِيْ بَكْرٍ فِي الْوَرَقِ: (اتقان جلد ۱ ص ۵۹) د ابوبکر رض په زمانه کښې قرآن په کاغذ لیکلے شو او جمع شو:

د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په زمانه کښې د قرآن جمع کولو مطلب دا وو چه د مختلف قسمه تلفظ نه دا محفوظ کړے شی، چه دے نه فساد پیدا نشی، دا فرق امام سیوطی په اتقان کښې د ابن تین نه نقل کړے دے (اتقان جلد ۱ ص ۶۰):-

صدیقی رض جمع

د دے جمع محرک فاروق اعظم رض وو بخاری کښې د زید بن ثابت نه روایت دے، چه کله په جنګ یمامه کښې اویا (۷۰) حافظان شهیدان شول نو ابوبکر صدیق رض [illegible] حضرت عمر رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم موجود وو، حضرت صدیق رضی الله تعالی اُ فرمائیل چه:

اَنَّ عُمَرَ اَتَانِیْ فَقَالَ اِنَّ الْقَتْلَ قَدِ اسْتَحَرَّ یَوْمَ الْیَمَامَةِ بِقُرَّاءِ الْقُرْاٰنِ وَاِنِّیْ اَخْشٰی اَنْ یَّسْتَحِرَّ الْقَتْلُ بِالْقُرَّاءِ فِی الْمَوَاطِنِ فَیَذْهَبَ کَثِیْرٌ مِّنَ الْقُرْاٰنِ وَاِنِّیْ اَرٰی اَنْ تَاْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْاٰنِ فَقُلْتُ کَیْفَ نَفْعَلُ شَیْئًا لَمْ یَفْعَلْهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ صلی الله علیه وسلم

(۱) ماته عمر رض راغلو او وے ویل چه د یمامه په دے کرم جنګ کښے د قرآن قاریان شهیدان شول؛ (۲) کچرے نور د جنګونو کښے هم داسے قاریان شهیدان کیدل نو د قرآن ډاکټر د حصو د ضائع کیدو خطره ده (۳) لهذا تاسو حکم ورکړئ چه قرآن د تحریری صورت کښے جمع شی ما هغه ته اُویل چه مونږ څنګه هغه کار اُکړو کوم چه پیغمبر علیه السلام نه کړے

فَقَالَ عُمَرُ رض هٰذَا وَاللّٰهِ خَیْرٌ فَلَمْ یَزَلْ (۴) حضرت عمر رضی الله تعالی

یُرَاجِعُنِیْ حَتّٰی شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرِیْ لِذٰلِكَ: اُویل چه خدائے م د قسم وی چه دے کښے خیر دے، نو همیشه به ئے (۵) ماته هم داسے ویل تر دے چه خما سینه الله دے کار د پاره پرانسته.

مونږ ته وبے لیکلی دی چه نبی علیه السلام پخپله زمانه کښے د قرآن لیکلو حکم ورکړے وو، لیکن هغه په کتابی شکل کښے نه وو خو د حضرت عمر رض مطالبه داوه چه دا د کتابی صورت کښے جمع شی، ځکه خو حضرت ابوبکر رض اُفرمائیل چه مونږ څنګه داسے کار کولے شو کوم چه حضور علیه السلام نه دے کړے لیکن حضرت عمر رضی الله تعالی دے هغه ضرورت په ابوبکر رض اُمنلو کوم چه دے وخت کښے راپیښ وو د نبی علیه السلام په زمانه کښے نه وو پیښ شوے، د نبی علیه السلام زمانه کښے قرآن چه کتابی شکل کښے جمع نه وو د هغے وجے داوے (۱) د نبی علیه السلام په زمانه کښے هغه حالات نه وو کوم چه صدیق رض په زمانه کښے راپیښ شوا و د هغے په وجه

قرآن ته کتابی شکل ورکړے شو، (۲) د نبی علیه السلام په زمانه کښے هغه څیزونه نه موندے کیده کوم چه د صدیق رض په زمانه کښے اُموندے شوه رلکه کاغذ او نور د لیکلو سامان وغیره:-

(۳) د نبی علیه السلام په زمانه کښے لا د تلاوت منسوخ کیدو احتمال وو کچرے دغه وخت د کتاب په شکل کښے قرآن لیکلے شوے وے، نو بیا به د بعضے تلاوت منسوخ کیدو په وجه هغه ټول کتاب بدلولے شو چه هغه ډیر گران کار وو.

(۴) قرآن به د احوالو او واقعاتو په ترتیب نازل کیدو او آیتونه او سورتونه به د مضامینو په ترتیب لګیدل کچرے د نبی علیه السلام په زمانه کښے قرآن د کتاب په شکل جمع شوے وے، نو د نوی آیتونو یو ځائے کول به مناسب وا آیتونو او سورتونو سره بیا ډیر گران وو، دا صورت د حضرت ابوبکر صدیق په زمانه کښے ختم شو، ځکه چه وحی را تلل بند شو، کاغذ او نور سامان د لیکلو پیاموندے، شو حافظان ډیر شهیدان شول، نو ځکه قرآن ته کتابی شکل ورکول ضروری شول:

د صدیقیؓ جمع د دستور

حضرت صدیق رض د قرآن په جمع کښے پوره احتیاط کړے وو او داسے انتظام ئے کړے وو، چه د قرآن په کتابی جمع کښے د هیرے یا د بے غلطئ څه احتمال هم پاتے نشی هغوی په جمع کولو د قرآن کښے صرف په دے اکتفا اُنکړه، چه هغه آیاتونه د راجمع کړے شی کوم چه چا ته یاد وی، یا په څه څیز لیکلی وی، یا د حضور علیه السلام نه آوریدلی شوی وی، بلکه دے باره کښے ئے په دوه قاعدو عمل اُکړو:-

(۱) هغه لیکلی شوی آیتونه د جمع کړے شی، چه رسول الله صلی الله علیه السلام د خپل وړاندے په چا لیکلی وی او د دوو عادلانو گواهانو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه دَ ے ثبوت اُمونده ے شی، په ابوداؤد کښے دَ حضرت عُروه رض نه روایت دے،

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ لِعُمَرَ وَزَيْدٍ اقْعُدَا عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ فَمَنْ جَاءَكُمَا بِشَاهِدَيْنِ عَلَى شَيْءٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَاكْتُبَاهُ:

حضرت ابوبکر رض حضرت عمر رض او زید رض دواړو ته اُو ئیل چه تاسو دَ جماعت په دروازه کښے کینئ چه دکتاب الله په کوم لیکلی شوی ایتونو دوه کسان گواهان تیر شول نو هغه ایتونه اُ لیکئ،

(۳) دویم داچه دغه لیکلی آیتونه دِ دَ دیرو صحابه کرامو رض په سینو محفوظ هُم وی (مناهل العرفان جلد ۱ صـ ۲۴۵)

دغه رنگ ابن ابی داؤد په کتاب المصاحف کښے سند سره بیان کړیدے چه

وَمَا كَانُوا يَكْتُبُونَ فِي الصُّحُفِ وَالْأَلْوَاحِ وَالْعُصُبِ وَكَانَ لَا يُقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَشْهَدَ شَاهِدَانِ

صحابه ورضه به چه کوم قرآن په صحیفو، تختو او دَ تجورو په خانگو لیکلی و نو هغه به دَ دوو کسانو دگواهئ نه پس قبلولے شو

عثمانی جمع

دَ اسلام دائره هرکله چه لویه شوه نو کومو مسلمانانو قرآنی ایتونه دَ کوم اُستاذ نه په کوم تلفظ او قرأت کښے چه زده کړی وو، نو په هغوی کښے او به نور دوهغه مسلمانانو اختلاف پیدا شو کومو نه چه په بل قرأت کښے تعلیم ورکړے شوے وو، لکه څنگه چه بخاری کښے دَ حذیفه بن الیمانی داذکر شوے خبره دده قسمه فتنے دلیل دے کوم چه دَ آرمینیا او دَ آذربائیجان دَ فتح کولو نه پس مدینے منوره ته واپسئ کښے دَ حضرت عثمان رض په خدمت کښے داعرض وړاندے کړو:

أَدْرِكْ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا اِخْتِلَافَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى

په دے اُمت کښے دَ یهودو او نصارا پشان اختلاف پیدا کیدو نه وړاندے

تاسو دا سنبال کړئ:

تر دے چه په مدینه منوره کښے هر دَ اُستاذانو او شاگردانو په منځ کښے دَ قرأت دَ اختلاف فتنه پیدا شوه. نو ځکه خو حضرت عثمان رضی الله په خطبه کښے اُ فرمایل چه "هرکله تاسو کښے دا اختلاف دے (چه په مدینه کښے یئ) نو لرے [illegible] بنارونو کښے خو ددے نه هُم دَ زیات اختلاف پیدا کیدو خطره ده" معنوی خپل الفاظ دادی،

أَنْتُمْ عِنْدِي تَخْتَلِفُونَ فَمَنْ نَأَى عَنِّي مِنَ الْأَمْصَارِ أَشَدُّ اخْتِلَافًا.

(مناهل العرفان جلد ۱ صـ ۲۴۵ واتقان صـ ۵۹)

نو بیا هغوی دا قضیه صحابه کرامو ته وړاندے کړه او دَ هغوی په اتفاق سره حضرت عثمان رض دَ حضرت حفصه رض نه دَ قرآن هغه نسخه را اُبلله کومه چه دَ حضرت صدیق رض په زمانه کښ لیکلے شوے وه او دَ هغے ډیر نقلونه وَ اغیستل دے دَ باره چه هغه مشهور وو. بنادونو ته اُ لیږی او هر دَ هغے په مُطابق ددے قرآن ذکر کړه او بنودَ نه جاری وی او ددے نه علاوه دَ نورو قرأتونو بندیز اُ کړو، دَ دے عثمانی مجموعے نوم "امام" ځکه کیښودے شو چه هغه دَ ټولو قرآنی نسخو پیشوا او امام دے، په اجماع دَ صحابه کرامو سره ددے لیکل چه دَ کوم مجلس (کمیټی) په حواله شو، هغه څلور تنه وو، دریے قریش او یو انصاری وو دَ قریشو صاحبان داوو،

(۱) عبدالله بن زبیر رض (۲) سعد بن العاص رض (۳) عبدالرحمان بن الحارث رض (۴) او زید بن ثابت انصاری وو.

دعثمانی رض جمع دستور (آئین)

په عثمانی جمع کښے دَ دے خبرو خیال اُ ساتلے شی:

(۱) په مصحف کښے هم هغه څیز درج دی کوم چه یقینی قرآن منلے شی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) داهم معلومه وی چه د حضور علیه السلام په آخری دور کښې د دې تلاوت باقی وو:-

(۳) د کوم صحیح والے چه حضور علیه السلام نه ثابت وی او د هغے تلاوت منسوخ نه وی (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۲۵۰): امام سیوطی رح نقل کړیدی چه د دې نسخو شمیر اوه وو چه اوو بنادونو سره تړون لری، یوه نسخه حضرت عثمان رض په مدینه منوره کښې اساتله او نورې مکه مکرمه، شام، یمن، بحرین، بصره، او کوفه ته اولیږلے (اتقان جلد ۱ ص ۶۰) بیا د دې نسخو نه مسلمانانو بیشمیره نسخے نقل کړې او حضرت عثمان رض حکم اوکړو، چه د دې نه سوا په کومو نورو نسخو کښې چه د قرأت اختلاف وی نو هغه ضائع کړئ، د حارث محاسبی نه په اتقان کښې نقل دی چه مشهوره داده چه حضرت عثمان رض جامع قرآن دے مګر په اصل کښې جامع قرآن حضرت ابوبکر رض دے، حضرت عثمان رض خلق د تلفظ (قرأت) په یوه طریقه راجمع کړل، ځکه چه په وړاندې یو نسخو کښې دیر قرأتونه موجود وو خو په اصل مضمون د قرآن کښې تر نه هیڅ فرق نه را تلو حضرت علی رض فرمائی کچرے څه په دغه وخت کښې امیر المؤمنین وے، نو ما به هم هغه کول چه کوم حضرت عثمان اوکړل (اتقان جلد ۱ ص ۶۰)

د قرآن آیتونه او سورتونه

عثمانی جمع په ۲۵ نه هـ کښې اشوه امام زرکشی او نورو علماؤ اجماع په دے خبره نقل کړیده چه د قرآن د آیتونو ترتیب توقیفی دے مطلب داچه د الله په حکم شوے دے د کښې د چارلے او خیال کار نه دے کړے د هر آیت په باره کښې به جبریل علیه السلام د الله حکم راوړو چه فلانے آیت د فلانی آیت سره یو ځائے اوکړئ، امام احمد د عثمان بن

العاص نه په اسناد حسن سره نقل کړیدے، حضور علیه السلام رض ما ته دی چه فلانے آیت په فلانی سورت کښې شامل کړئ همدغه رنګ ابوداؤد ترمذی او نسائی کښې د ابن عباس رضی الله تعالی نه نقل شویدی،

كَانَ اِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الشَّيْئُ دَعَا بَعْضَ : یعنی په حضور علیه السلام به چه مَنْ كَانَ يَكْتُبُ فَيَقُوْلُ ضَعُوْا هٰذِهٖ : څه وخت څه آیتونه نازل شوو نو الْاٰيَاتِ فِي السُّوْرَةِ الَّتِيْ يُذْكَرُ : لیکونکے به ئی راأ بللو او وے به ئے فِيْهَا كَذَا وَكَذَا : فرمایل چه دا آیتونه په هغه سورت کښې شامل کړه په کوم کښې چه دا دا مضمون دے،

د سورتونو په ترتیب کښې غور ریزه خبره داده چه هغه هم توقیفی دے، مطلب داچه دا هم د الله په حکم شویدے: امام جلال الدین سیوطی رح د کرمانی رح د کتاب البرهان نه نقل کړیدی:-

تَرْتِيْبُ السُّوَرِ هٰكَذَا هُوَ عِنْدَ اللّٰهِ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوْظِ : د سورتونو ترتیب هم دغه شان د عَلٰى هٰذَا التَّرْتِيْبِ وَعَلَيْهِ كَانَ صَلَّى اللّٰهُ يَعْرِضُ : الله په نزد په لوح محفوظ کښې دے عَلٰى جِبْرِيْلَ كُلَّ سَنَةٍ : او هم په دغه ترتیب به حضور علیه السلام هر کال جبریل علیه السلام له آوروله:-

دغه شان د امام بیهقی نه هم منقول دے امام بیهقی په المدخل کښې هم لیکلی دی،

كَانَ الْقُرْاٰنُ عَلٰى عَهْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ : د نبی صلی الله علیه وسلم په زمانه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرَتَّبًا سُوَرُهٗ : کښې د قرآن سورتونو او آیتونه وَاٰيٰتُهٗ عَلٰى هٰذَا التَّرْتِيْبِ اِلَّا الْبَرَاءَةَ : هم په دے ترتیب وو، وَالْاَنْفَالَ :- سوا د سورة براءة او سورة انفال:-

ابوجعفر نحاس نه هم د هغے منقول دی، امام سیوطی رح په اتقان

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلد ۲ ص ۶۳ کښې د حذیفه ثقفی رض په روایت یو حدیث داسې نقل کړے دے کو مرچه په مسند احمد او په سنن ابی داؤد کښې هم موجود دے او د ابن رشد د کتاب المصاحف نه هم په تائید کښې داسې روایت نقل کړیدے چه د قرآن د آیتونو او سورتونو ترتیب هم د الله په حکم شوے دے (توقیفی دے)

امام زرکشی رح په (برهان) کښې لیکلی دی چه څوک د سورتونو ترتیب ته اجتهادی وائی نو هغوی ته هم توقیفی منی جګړه یواځې د لفظونو ده، ځکه چه توقیف عام دے که قولی او که فعلی، بهرحال د حدیثو د ذخیرے نه ثابته ده چه د سورتونو نومونه په زمانه د نبوت کښې مشهور او معروف وو کو مرچه په اتقان کښې شته او دا د دے خبرے ثبوت دے چه د سورتونو ترتیب توقیفی دے،

د عثمانی رض مصحفونو تاریخ

مصحف مدنی

د عثمانی مصحفونو کومه نسخه چه په مدینه منوره کښې ایښودے شوے وه نو هغه د شهادت تروخته حضرت عثمان رض سره وه د هغوی نه پس حضرت علی رض سره او بیا د خلافت ملاویدو سره حضرت معاویه رض ته اسپارلے شوه بیا د اندلس ته اوسیده بیا د مراکش دارالسلطنت ته فاس ته اوسیده (تاریخ ادریسی تذکرة المصاحف) بیا په څه طریقه مدینے منورے ته اوسیده په رومی جنګ عظیم کښې د مدینے کوم نزفخری پاشا نو د ترکانو سره قسطنطنیه ته یوړه او تر اوسه هلته پرته ده،

مکی مصحف

مکی نسخه ۶۵۷ هجری پورے په مکه معظمه کښې پرته وه، محمد بن جبیر اندلسی په ۵۷۱ھ د هغه زیارت کړے دو،

مولانا شبلی نعمانی لیکلی دی چه د هغه د سیاحت په وخت د هغه نسخه په جامع دمشق کښې پرته وه او هغوی ته غالباً د نولسمے صدی په اخر کښې زیارت کړے وو، کشاف المهدی ص ۱۵۷ کښې لیکل دی، چه سلطان عبد الحمید خان ۱۸۷۲ء نه تر دیرشو کالو پورے حکومت کړے وو په دغه زمانه کښې جامع دمشق کښې اوړا لګیدو او د هغه نسخه پکښې اوسوځیده

شامی مصحف

مورخ احمد مقری ۳۷۵ھ کښې د دے نسخے زیارت کړے وو دا د کوفے نه د اندلس د بادشاهانو بیا د سلاطین موحدینو، بیا د سلاطینو بنی مرین په قبضه کښې راغله او جامع قرطبه کښې پرته وه، قرطبے والو سلطان عبد المؤمن نه ورکړه او هم د دے په حکم ابن الشکوال د مراکش دارالسلطنت ته په شول ۵۵۲ھ یوړه ۶۷۷ھ کښې خلیفه معتضد علی بن مامون سره وه او هم په دغه کال د هرکله چه په تلمسان حمله اوکړه نو دے په کښې مړ شو په دے هله کله کښې دغه نسخه ورکه شوه خو بیا د تلمسان بادشاهی خزانے ته راوړ سیده د هغه ځائے نه یو سوداګر په بیعه واغستله او فاس ته ئے راوړه چه تر اوسه هلته پرته ده

بصری مصحف

دا نسخه د مصر په کتب خانه خدیوکښې پرته وه، د سلطان صلاح الدین ایوبی یو وزیر په ۵۷۵ھ کښې دا په دیرش زره اشرفو واغستله،

یمنی مصحف

یمنی مصحف د مصر د جامع ازهر په کتب خانه کښې اوس هم شته

د بحرین مصحف

د د فرانس په یو کتب خانه کښې پروت دے،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوفی مصحف

دا د قسطنطنیے په کتب خانه کښې شته دے، د حضرت عثمان رضی الله
درے نور مصحفونه هم دی په دے کښې دویم مصحف عثمانی د قاهرې
په جامع سید نا حسین رض کښې شته۔ دریم مصحف عثمانی د زبید جامع
ملیه دلی کښې وو، کچرے د تقسیم په هله کله کښې گډ او د شوے نه وی نو
هلته به پروت وی، څلورم مصحف عثمانی د لندن په انډیا آفس
کتب خانه کښې شته په دے لیکل دی، کَتَبَهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانٍ، دا
د مغلو بادشاهانو سره وو، د اکبر باچا مُهر هم پر شته په ۱۰۰۰ کښې
کښې د امیجر راونس له کوتونه وو، غلو هغه د ایسټ انډیا کتب خانې
ته ورکړو۔ د دے یوسل یواتیا صفحے دی او په یو صفحه کښې شپاړس
کرښے دی۔

د قرآن محفوظوالے یو داسے حقیقت دے، چه د هغے اقرار بحیثیت د
اسلام مخالفینو هم کړے دے لیکن بعضے مستشرقینو مثلاً گولډ زیهر
وغیره د مسلمانانو د یقین او عقیدے کمزورے کولو د پاره بے سروپیه
شکونو پیدا کولو کوشش کړے دے، نو موږ اُس د دے نه تاسو خبرول
دے خلقو اصلی غرض په قرآن کښې گډون او بدلون راوستل دی
دغه گولډ زیهر یهودی مستشرق خو بیا په دے ډیر زور لګولے دے
په تفسیری مذاهبو کښې هغه د بیشیره اسلامی کتابونو مطالعه کړیده
او د اخپل کتاب کے د علمی تحقیق" په نوم اُلیکلو لیکن بیا هم د مستشرقینو
د عادت په توګه د دوی هر کتاب تحقیقی او علمی شان کم لری خو
سیاسی شان ډیر زیات لری د دوی یقین دے، چه مسلمانان د خپلو
مرکزونو (قرآن او صاحب قرآن) نه د ګټکاره سیاسی طاقت په ذریعه
لرے سائل ممکن نه دی نو د خپل اصلی مقصد د تکمیل د پاره د جنګ

او د سیاست د میدان په ځائے علمی میدان غوره کړو او د استشراق
په زهرجنه وسله ے د مسلمانانو د یقین کمزوری کولو او په دوی کښې
ے د شک د زهرو خوړلو د پاره دا اسلامی تحقیق یه نوم کرورونه
روپئی اُلګولے او کتابونه لیکل ے د کامیابئ په اُمید شروع کړه د دوی د کامیابئ اُمید نه دادی
(۱) د مغربی طاقتونو سیاسی ترقی او د مسلمانانو سیاسی تنزل چه دے
نه هغوی دا ډاډ شتونی نتیجه را اُبنکله چه پریوتی قومونه د غالب قومونو
هر قسم (غلطه هم) خبره منی او پر یقین کوی:
(۲) انګریزی دان یوازے نه بلکه نور مغرب زده خلق (چه احساس
کهتری کښې مبتلا دی) د یورپ هر مصنف محقق کتری او د خپل دینی
عالمانو نه کرکه لری، خو نور نوی تعلیم یافته خلق د دینی تعلیم نه نا
خبره د یورپی مصنفینو هر یو خبره بے تحقیقه منی او دینی علماؤ نه د کرکے
په وجه هم وګوری نه چنانچه د مسلمانانو دا قسم کمزوری د مستشرقینو
د کامیابئ باعث شوے، او مسلمانانو پخپله د دے نه په شکوک او شبهاتو
کښې راګیر شو۔ د قرآن د محفوظیت په باره کښې د دوی شبهے اصولاً دا دی
(۱) د بعضے آیتونو او روایتونو نه د قرآن د غیر محفوظ کیدو دلیلونه نیول۔
(۲) د اختلافِ قرأت او سبعه احرفو نه دلیل نیول۔
(۳) د شیعه و د روایتونو نه حجت نیول۔

موږ به دا ټول یه لنډو نقل کوو او د دے جوابونه به ورکوو

د بعضے آیتونو او روایتونو نه دلیل نیول

د سورۂ اعلیٰ آیت	سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰى إِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ: البته موږ به تا ته اُلولو نو ته به هیر نکړے خو چه کوم الله اُغواړی۔

د دے آیت نه مستشرقینو دا نتیجه را اُبنکے ده چه د قرآن خو آیتونه هیر کړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا غلط ځکه دې (۱) چه دا استثناء صوري دې حقیقي نه دې، په علمي اصطلاح کښې دا قسم استثناء د خپل فضل یا د قدرت د اظهار د پاره استعمالیږي دې نه د یو څیز مستثنیٰ کول مطلب نه وي بلکه مطلب دا دې چه مونږ به تا ته قرآن دا سے اولوو چه ته به ئې هیر نکړې نو دا د الله فضل او احسان اګنړه دې مثال دا سے دې، لکه د قرآن کریم په بل یو ځائے کښې په جنت کښې د جنیانو د همیشه پاتے کیدو بیانولو نه پس الا ما شاء الله چه ذکر دی، او مطلب ئې دا دے چه جنت کښې همیشه والے د الله فضل دے، ګوندې الله تعالیٰ خو دا همیشه والے د جنتي ژوندو واپس هم اغستے شي خو د الله وعده دې چه واپس ئې نه اخلي (۲) دې نه علاوه که دا مطلب هم واغستے شي چه ته به ئې نه هیروے خو هله که مونږ دې هم نه هیرول اغواړو، یعنې دا ستا نه هیرول د الله په مرضۍ موقوف دي. نو بیا هم هیرول ځکه ثابت نه دي چه قرآن کریم په بل ځائے کښې صفا فرمائیلي دي، چه مونږ دې تا نه هیرول نه غواړو بلکه مونږ دا خوښه دې چه قرآن دې ستا سینه کښې محفوظ وي، لکه چه سورۀ قیامة کښې دي:-

إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ: سورۀ القیامة (ستا په سینه کښې د قرآن جمع کول د هغې محفوظ کول او ستا په ژبه د هغې د لوستلو ذمه واري مونږ دې په دې سورت کښې د استثنائي صورت جوړه ئې هم وپرېکړه اس خو هم د هیرولو یا هیریدلو سوال نه پیدا کیږي:-

(۳) دریم جواب دا دے کچرے خو آیتونه هیر کړے شي نو دا به د هغې د منسوخ کیدو یو شکل وي په دې د قرآن په محفوظیت کښې هیڅ فرق نه راځي یعنې کومه آیتونه چه د حضور علیه السلام په سینه مبارکه کښې الله تعالیٰ محفوظ اساتل او هغوی امت ته او رسول نو هم دا

قرآن دے او که د حکمت په وجه د حضور علیه السلام نه هیر کړے شو نو هغه قرآن پاتے نشو بلکه خالق کائنات پخپله هغه د قرآن برخه جوړه نکړه، لکه څنګه چه هر حاکم ته اختیار وي چه خپل فرمان کښې څه ټکی او جمله لیکي او څه ټکی او جمله ترلرے کوي دا کار د فرمان د محفوظیت نه خلاف نه دے، دا خو د صاحب فرمان خپل کار دے د بل چا کار خو نه دے، چه فرمان پر بیکاره کیږي د قرآن کریم ارشاد دے،

قُلْ مَا يَكُونُ لِيْ أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ: اے پیغمبره دا اعلان اوکړه چه ځه تِلْقَاءِ نَفْسِيْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ: خپله ځانه په وحي الهي کښې ردد إِلَيَّ: (سورۀ یونس آیة ۱۵) بدل نشم کولے ځه خو صرف د وحي تابعداري کوم:

د حضرت عائشې حدیث

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ يَرْحَمُهُ اللّٰهُ لَقَدْ ذَكَّرَنِيْ كَذَا وَكَذَا آيَةً كُنْتُ أُسْقِطُهَا مِنْ سُوْرَةِ كَذَا وَكَذَا (رواه مسلم)

حضور علیه السلام د شپې د یو سړي قرآن واوریدو نو وے فرمائیل چه الله دې په دې رحم اوکړي دې ما ته فلانی فلانی آیتونه د فلانی فلانی سورتو نو ئې را یاد کړي وو.

دې روایت نه دا ثابتیږي چه د قرآن دغه آیتونه بالکل بیکاره او ضائع شول بلکه د دې سړي د لوستلو نه وړاندې حضور علیه السلام نه دا یاد وو، صحابه کرامو نه هم یاد وو. لیکلے شوي هم وو صحابه کرامو به لوستل لکه څنګه چه دغه سړي اولوستل، نو په دې وجه د دې آیتونو د ضائع کیدو خو څه احتمال پاتے نشو یعنې د دې حدیث نه دا معلومیږي چه د نبي علیه السلام توجه ورته نه وه او د دغه سړي په لوستو د نبي علیه السلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

توجه بیاورته اُشوه داسے نه چه حضور علیه السلام بالکل هیرووا
دا خوبو عامه محاوره ده خودے سره هوکله چه قرآن دلیک په شکل
کښے موجود وو، لکهونو ته یادوو، نو یو یا څوکسانو نه که هیرهم شی نو دے
سره د قرآن په محفوظیت هیڅ اثر نه پریوځی:۔

یو عامه ضابطه. یو عامه قاعده داده چه داسے قسم هر ځائے کښے پکار راځی، هغه داده چه قرآن په تواتر او قطعی اجماع سره ثابت دے د اعتراض د یاده کوم روایتونه چه پیش کولے شی هغه خو یا ضعیف وی او یا زیات نه زیات خبر واحد وی، خبر واحد ظنی وی، او ظنی د قطعی په مقابله کښے بیکاره دے، نو ځکه داسے ټول قسمه اعتراضونه بالکل بے ځایه وی:۔

د ابن مسعود رضی الله عنه روایت

مسند احمد او طبرانی او ابن حبان کښے د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه منقول ده، چه هغوی به قرآن کښے معوذتین یعنی قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ د داره سورتونه نه لیکل، دغه شان ابو عبیده رحمه الله په روایت د ابن سیرین رحمه الله د ابن مسعود رضی الله عنه نه نقل کوی چه هغوی به سورت فاتحه په قرآن کښے نه لیکله او حافظ بن حجر رحمه الله د بخاری په شرح کښے دے روایتونو ته صحیح وئیلی دی خو دے خو جوابونه دی:۔

(۱) د سورة فاتحه او د دواړو معوذتینو قرأت په یقینی تواتر سره ثابت دے نو ظنی خبر د دے مقابله کښے هیڅ نه دے او کچے د ابن مسعود رضی الله عنه دا انکار ثابت هم شی نو اجماع او تواتر دیوکس په مخالفت نه ماتیږی که داسے کیدے شوے نو بیا خو یو متواتر هم نه وو پاتے او د دین ټول کار به بیا رنګ وو: (۲) قاضی ابو بکر رضی الله عنه د ابن مسعود د انکار جواب داوکړے دے

چه داد هغے د قرآنیت نه انکار نه دے، بلکه په مصحف کښے د نه د لیکلو نه انکار دے، ځکه چه لیکل د هغه څیز ضروری وی چه د کومو د هیریدو ویره وی او سورة فاتحه او معوذتین داسے سورتونه دی چه د دے د هیریدو وهلو څه امکان نه وو، هم دا جواب ابن قتیبه په مشکلات القرآن کښے ورکړے دے اگرچه په روایت کښے اِنَّهُمَا لَيْسَتَا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ راوړے د کتاب الله نه نه دی راغلے دے خو د کتاب الله: مطلب مصحف وی او پوره مطلب به نی داشی چه د دے دواړو په مصحف کښے د لیکلو ضرورت نشته:۔

(۳) ابن الصباغ رحمه الله جواب ورکړے دے، چه دا سورتونه د ابن مسعود رضی الله عنه په زمانه کښے متواتر وو مګر هغوی ته د تواتر علم نه وو رسیدلے په دے وجه ے احتیاط کولو څه وخت چه دوی ته د تواتر علم اُشو نو د خپل قول نه ے رجوع اُکړه، لکه چه عاصم رحمه الله په واسطه د زر د ابن مسعود رضی الله عنه نه قرأت نقل کړیدے چه دا درے واړه سورتونه نه کښے ثابت دی نو دا د خپل رومبی قول نه ے د رجوع کولو دلیل دے،

د دے ټولو جوابونو ضرورت هله پیښیږی چه د ابن مسعود رضی الله عنه د دے انکار ثابت شی، لیکن ډیرو محققینو د ابن مسعود رضی الله عنه د انکار تردید کړیدے او دے روایت ته نی موضوع، باطل او غلط وئیلی دی:۔

قَالَ النَّوَوِيُّ فِي شَرْحِ الْمُهَذَّبِ اَجْمَعَ الْمُسْلِمُوْنَ عَلٰى اَنَّ الْمُعَوِّذَتَيْنِ وَالْفَاتِحَةَ مِنَ الْقُرْاٰنِ وَاَنَّ مَنْ جَحَدَ شَيْئًا مِّنْهَا كَفَرَ وَمَا نُقِلَ عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رضی الله عنه بَاطِلٌ لَيْسَ بِصَحِيْحٍ وَقَالَ ابْنُ حَزْمٍ فِي تَدْرِجِ الْمُحَلّٰى الْمُجَلّٰى

امام نووی رحمه الله په شرح مهذب کښے لیکلی دی چه د مسلمانانو په دے اتفاق دے چه معوذتین او فاتحه د قرآن حصه ده چه څوک دے نه انکار کوی هغه کافر دے او کوم چه د ابن مسعود رضی الله عنه نه نقل دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

هٰذَا كَذِبٌ عَلَى ابْنِ مَسْعُوْدٍ وَإِنَّمَا صَحَّ عَنْهُ قِرَاءَةُ عَاصِمٍ عَنْ زِرٍّ عَنْهُ وَفِيْهَا الْمُعَوِّذَتَانِ وَالْفَاتِحَةُ (اتقان جلد ۱ صفحه ۷۷)

نوهغه باطل دے درست نه دے ابن حزم محدث په تدج معلّے کښے لیکلی دی چه انکارکول په ابن مسعود رض باندے دروغ تړل دی، ځکه چه دَه نه په روایت دَزِرّ دعاصم قرأت داسے ثابت دے، چه دے کښی دا درے واړه سورتونه دی)

دغه رنګ امام رازیؒ په تفسیر کبیر کښ لیکلی دی په اتقان جلد ۱ صفحه ۷۷ کښ تفصیل شته، چه دا ابن مسعودؓ انکارکولو ته نووئ باطل ویلی دی او ابن حزم ورته دروغ او موضوع ویلی دی

دَ قرأت اختلاف او اُوه اَحرُف

مُستشرقین دَ قرآن دَ تحریف یو داد لیل هم وَرکوی چه دے کښے کنړ قرأتُونه وی (یعنی یو قرأت ئے نه دے) نو دا دلیل ځکه غلط دے چه تحریف هغه دے چه په بادشاهی دستاویز کښے دَ اصل متکلّم او دَ دستاویز جوړونکی نه بغیر بل څوک زیاتے کړے اُکړی، که بادشاه پخپله دے کښے زیاتے کړے اُکړی نو هیڅ عقلمند دے ته تحریف نه وائی..

دَ قرآن پاک قرأت دوه قسمه دے (۱) متواتره او (۲) غیر متواتره، دا دویم قرأت دَ قرآن ځکه نه دے چه دَ اُصول اِمامان په دے مُتفق دی چه قرآنیت دَ پاره تواتر شرط دے، او هم قرأتِ متواتره قرآن دے دے نه تحریف نه ثابتیږی، تحریف دے ته ویلی شی، چه غیر قرآن په قرآن کښے داخل کړیشی او یا دَ قرآن څه برخه دَ قرآن نه بهر کړیشی نو دَ قرأت اختلاف په دے دواړو کښے یو هم نه دے لانور دا چه امام زرکشیؒ په برهان کښے لیکی چه قرآن دَ الفاظو نوم دے او دَ قرآن قرأت دَ الفاظو د تلفظ او دَ ادا طرز دے، نو دَ دے په زیاتوالی دَ

دَ قرآن په الفاظو کښے هیڅ کمے زیاتے نه راځی (اتقان جلد ۱ صفحه ۷۷)

اُوه قِرأتُونه

په برهان کښے امام زرکشی لیکلی دی چه قرآن دَ وحی هغو الفاظو نه ویلی شی چه حضور علیه الصلوٰة والسلام ته دَ احکامو بیانولو دپاره کوم چه په معجزانه انداز نازل شوی دی او قرأت دَ دے تلفظ او دَ ادا طرز نه ویلی شی، اُوه قرأته نه تر اُو وقاریانو په تواتر ثابت دی، او بیا دَ دغه اُوو اِمامانو نه تر حضور علیه السلام پورے سند دَ قرأت په کتابونو کښے موجود دے، چه یو راوی دبل نه نقل کړیدی لیکن په اتقان کښے دَ ابن جزری نه نقل دے چه حضور علیه السلام پورے هم دا اُوه قرأته متواتر دی:-

وَقَدْ نَصَّ عَلٰى تَوَاتُرِ ذٰلِكَ كُلِّهٖ اَئِمَّةُ الْاُصُوْلِ كَقَاضِيْ اَبِيْ بَكْرٍ وَّغَيْرِهٖ وَهُوَ الصَّوَابُ لِاَنَّهٗ اِذَا ثَبَتَ تَوَاتُرُ اللَّفْظِ ثَبَتَ تَوَاتُرُ هَيْئَةِ اَدَائِهٖ لِاَنَّ اللَّفْظَ لَا يَقُوْمُ اِلَّا بِهٖ وَلَا يَصِحُّ اِلَّا بِوُجُوْدِهٖ (اتقان جلد ۱ صفحه ۷۷)

داُصولو اِمامانو بنکاره بیان کړیدے چه اُوه قرأته متواتر دی، نو هر کله چه الفاظ متواتر شو نو دَ هغے تلفظ اَوَ ادا هم مُتواتره شوه ځکه چه تلفظ او ادا الفاظو سره تړلی دی رځان له دَ دے وُجود نشته)

صحابه رض قاریان

هغه قاریان اُوه دی کوم چه نبیٔ په نبیٔ دَ حضور علیه الصلوٰة والسلام نه قرأت زده کړو، دَ قاریانو په نوم مشهور شول، دَ رُوستو قاریانو اُستاذان او شیوخ دی او دَ دوی قرأت په ټولو مُسلمانو ملکونو کښ خور شو حتّے چه تر اُو سه داشته (۱) حضرت عثمان رض (۲) حضرت علی رض (۳) اُبَیّ بن کعب رض (۴) زید بن ثابت رض (۵) عبد الله بن مسعود رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) ابو الدرداء رض (۷) ابو موسی اشعری رض (مناهل العرفان جلد ص۴۰۷)

اوه قرأتونه

(۱) ابن عامر رح چه نومئی عبد الله یحصبی دے یحصب د حمیر قبیلے د یو شاخ نوم دے دا هغه منسوب دے، ابو نعیم او ابو عمران ئے کنیت دے، تابعی دے، د مغیره بن ابی شهاب المخزومی نه قرأت حاصل کړے وو او هغه د حضرت عثمان رض او هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه، دا عامر په ۱۱۸ھ کښے په دمشق کښے وفات شو:

(۲) ابن کثیر۔ نومئی عبد الله بن کثیر دارمی، ابو محمد یا ابو معبد ئی کنیت دے، داد مکے معظمے د قرأت امام وو دوی د مجاهد نه قرأت حاصل کړے وو هغوی د ابن عباس رض نه دوی د ابی بن کعب رض نه او ابی بن کعب د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه حاصل کړے وو، د ابن عامر دوه بالواسطه شاگردان هشام او ابن ذکوان مشهور دی او د ابن کثیر دوه بالواسطه شاگردان البزی او قنبل مشهور وو، دا ابن کثیر رح په ۱۲۰ھ کښے په مکه مکرمه کښے وفات شو:

(۳) عاصم، عاصم بن ابی النجود ئے نوم، په قرأت، فصاحت او خوش آوازے کښے مشهور وو۔ دوی د زر بن حبیش او هغوی د عبد الله بن مسعود رض او هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه قرأت حاصل کړے وو۔ په ۱۲۷ھ کښے په کوفه کښے وفات شو د دوی په خاصو (بلا واسطه) شاگردانو کښے شعبه بن عباس رح او حفص بن سلیمان رح زیات مشهور دی،

(۴) ابو عمرو مازنی بن العلاء عمار البصری، دوی د سعید بن جبیر رض او مجاهد رض او بیا دے دواړو د ابن عباس رض نه او هغوی د ابی بن کعب رض

او هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه قرأت حاصل کړے وو د یزیدی په واسطه د هغوی مشهور شاگردان دوه دی (۱) دوری ابو عمر حفص بن عمر المقری العزیز البغدادی المتوفی ۲۴۶ھ (۲) ابو شعیب صالح بن زیاد المتوفی ۲۶۱ھ

۵. حمزه بن حبیب بن الزیات الکوفی مولی د عکرمه بن ربیع التیمی دوی د اعمش نه هغوی د یحیی بن وثاب نه هغوی د زر بن حبیش نه او هغوی د عثمان رض، حضرت علی رض، حضرت عبد الله بن مسعود رض نه او بیا دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه قرأت حاصل کړے وو۔ دے د عربیت د علم قرأتونو او د علم حدیث ماهر وو په ۱۵۶ھ کښے په حلوان کښے وفات شو، د ابو عیسی واسطه د دوی دوه مشهور شاگردان سلیم بن عیسی الکوفی خلف المتوفی ۲۲۹ھ او خلاد المتوفی ۲۲۰ھ وو او د دوی د قرأت سلسله په دواړو روانه شوے وه:۔

(۶) نافع بن عبد الرحمن بن ابی نعیم المدنی، دوی د ابو جعفر القاری او د نورو او یاؤ تابعینو نه قرأت حاصل کړے وو۔ کومو چه د ابن عباس رض او د ابو هریره رض نه او دے دواړو د ابی بن کعب نه او هغوی د رسول الله علیه وسلم نه قرأت حاصل کړے وو، د نافع رح کنیت ابو رویم دے د دوی (۱) قالون ابو موسی، عیسی بن منیا النحوی، د قالون معنی "گره" دده قرأت ډیر گره وو ځکه ورته قالون ویلے شی المتوفی ۲۲۰ھ او (۲) ورش نوم ئے عثمان سعید المصری دے، په قرأت او خوش آوازے کښے بیمثاله وو په مصر کښے ۱۹۷ھ کښے وفات شو، دوه هغه مشهور شاگردان دی چه کومو چه د دے د قرأت سلسله چلیدلے ده:۔

(۷) الکسائی، ابو الحسن علی بن حمزه الکسائی النحوی په احرام کښے بهتی کساء (خادر (لنگ) اغوستو ځکه په کسائی مشهور شو، په نحو عربیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په قرآن کښې بمثاله دوو سنه ۱۸۶ هـ کښې وفات شو۔

په لسو قاریانو کښې نور درے دا دی:۔

(۸) ابوجعفر یزید بن القعقاع د دوی د قرأت سند د ابن عباس رض او ابی هریره رض دے د دواړو د ابی بن کعب رض نه او د د رسول الله علیه وسلم نه دے المتوفی سنه ۱۳۰ هـ:۔

(۹) یعقوب بن اسحاق الحضرمی۔ دوی د عاصم او ابوعمرو بن العلاء د قرأت حاصل کړے وو المتوفی سنه ۲۰۵ هـ:۔

(۱۰) خلف بن هشام بن ثعلب، کنیت ابو محمد دے د عاصم بالواسطه شاګرد وو المتوفی سنه ۲۳۹ هـ (طبقات القراء لابن الجزری و مناهل العرفان جلد ۱ ص ۴۴۹ تا ۴۵۷)

احرف سبعه

په اووو احرفو د نزول قرآن حدیث د بوولیشتو صحابوؤ نه روایت شوے دے ابوعبید ښکاره کړے چه دا متواتر دی، اتقان جلد ۱ ص ۴۵ په صحیحینو کښې د ابن عباس رض د روایت الفاظ دادی چه حضور علیه السلام فرمائیل چه جبرئیل علیه السلام ما ته یو حرف اولولو ما نور هم اغوښته نو هغوی به ما زیاتول ..... تر دے چه اووو ته راورسیدل د دے حدیث په شرح کښې امام سیوطی په اتقان جلد ۱ ص ۴۵ کښې څلویشت اقوال او علامه آلوسی په روح المعانی کښې اوه اقوال نقل کړیدی، غوریزه خبره داده چه د اووو احرفو مطلب د عربو قبیلو اوه لغته دی، کومو د دیر فصیحو اوو قبیلو وو دادی (۱) قریش (۲) هذیل، (۳) تمیم (۴) اسد (۵) ربیعه (۶) هوازن (۷) سعد بن بکر دا غوره قول دے ځکه چه ابوعبید، ثعلب، زهری او علماؤ بلکه عطیه هم دے ته مختار (غوره) وئیلے دے او بیهقی په شعب الایمان کښې دے ته صحیح وئیلی دی، اتقان جلد ۱ ص ۴۷ روح المعانی

په دے قول امام سیوطی رح دا سے اعتراض کړے دے، چه دا اوه قرأته یوازے د قریشو وو، ځکه چه د عمر او د هشام د قرأت په جګړه کښې حضور علیه السلام د دواړو ته صحیح اوئیل حالانکه دا دواړه قریشیان وو، دا سے ابوقتیبه او ابوعلی الاهوازی هم وائی، خو ځمونږ په خیال کښې دا اعتراض صحیح نه ښکاری، ځکه چه کیدیشی چه د نبی علیه السلام زهغه یو صاحب دیوے قبیلے په قرأت اودویم صاحب د بلے قبیلے په قرأت آوریدلی وی نه دا چه کولازے د قریشو دا اوه قرأته (لغاته) وو:۔

د اووو احرفو حکمت

په شروع کښې د اووو احرفو لغاتو قرأت او بیا صرف د یو لغت قرأت مقرر کولو حکمت دادے (والله اعلم) د قرآن ښکاره بیان دے بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ۝ چه قرآن په عربی ژبه کښې نازل شوے دے، خو په بعضے مخصوصو الفاظو کښې د عربو قبیلو اختلاف وو لکه څنګه چه کړلی او لکهنؤ په اردو کښې یا د پیښور او د قندهار په پښتو کښې:۔

وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ: موږ هر رسول د هغه د قوم په ژبه کښې جوړ کړے وو)

ښکاره خبره داده چه د حضور علیه السلام خاص قوم قریش وو او عام قوم ئے عرب وو د عربو قبیلے په تعصب کښې د دومره زیاتے وے چه ژبے یې خاصو ټکو په خاص طرز او تلفظ باندے به ئے مرګونه کول نو د الله تعالیٰ حکمت دا وو چه اسلام په ابتداء کښې کچرے دوی ته یوازے د قریشو لغت مخصوص او مقرر کړیشی، دا کیدے شی چه د دغه تعصب په وجه د عربو هغه نورے قبیلے د قرآن نه هلته فیض وا نخلی نو هر یو قبیلے ته په دے غرض په خپل لغت کښې د قرأت اجازت ځکه ورکړے شو چه یو خو به د قرآن نه فیض یاب شی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بل به د خپلے محرومئی په سبب د تعقب او ضد بنکار نشی د
عثمانی رض جمع قرآن په وخت کښے هر کله چه اسلام ډیر خور شو د
قبیلو خصوصیتو نه او خان خانی ختمه شوه ټول مسلمانان یو رونه
شول د ژبے وغیره هیڅ فرق به دوی اثر نشو غورزولے نو په مصحف
عثمانی کښے صرف د قریشو په لغت د نبی علیه السلام په ژوبی حکم
او یا د مذکور علت او سبب ختمیدو په وجه اکتفا اوکړے شوه لکه څنګه
چه مؤلفة القلوب به زمانه د نبوت کښے د زکوٰة مصرف وو، لیکن فاروقی
زمانه کښ د اسلام د طاقت اغستو په وجه د علت او سبب پاتے نشو
ځکه دوی بیا مصرف د زکوٰة نه خارج کړے شو د اسے نور هم ډیر
احکام امام زرکشی په برهان کښے نقل کړیدی چه د علت او سبب
ختمیدو په وجه هغه ختم کړے شوی دی ؛

د قرآن تحریف ثابتولو د پاره مستشرقینو د اوه حرفونه یا اوه
لغتونه هم دلیل جوړ کړیدے، خو دا ځکه صحیح نه دے لکه څنګه
مونږ وړاندے ذکر کړل چه تحریف د بل چا زیاتی کمی نه وئیلی شی
کچرے متکلم (دلته الله پاک) پخپله به خپل کلام کښے کمے زیاتے خه
مصلحت د پاره اوکړی نو دے نه تحریف نشی وئیلے لکه څنګه چه د
بادشاهانو او د نورو حاکمانو په حکمونو کښے د ایو عام معمول دے او
دغه رنګ د تیر شوی مصلحت په بنیاد اول په اوو قرأتونو د قرآن
دلو سته اجازت او بیا د موقوف کول او په یو خاص لغت (د قریشو) د
قرآن قرأت تحریف نه دے بلکه دا تصرف الهی په خپل کلام (قرآن)
کښے دے چه په دے حق د ټولو روغو خلقو اتفاق دے چه پخپله خبره
یا حکم کښے متکلم زیاتے کمے کولے شی، دغه رنګ منسوخ التلاوة
(د رجم) آیت هم اوګډه چه اول د قرآن برخه وه او بیا د قرآن

نه د دے تلاوت اوبنکلے شو، نو دا تصرف په قرآن کښے د قرآن د نازلوکی
پخپله وو نه چه د بل چا لکه چه فرمائی :-

قُلْ مَا يَكُونُ لِيْ أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِيْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ (یونس آیة ۱۵)

نه اعلان اوکړه چه دا قرآن د خپله خانه نشم بدلولے هم خو هم د هغے تابعداری کوم کوم چه ما ته وحی کیږی :-

دغه رنګ د خلع سورت چه د اُبی رض په مصحف کښے وو او بیا منسوخ التلاوت شو نو دا تصرف الهی وو د بل چا نه د دے سره سره دا هم حقیقت دے چه په اعجاز کښے منسوخ التلاوت آیتونه د قرآن حکیم مستقل آیتونو سره هرګز برابر نه دی بلکه کم دی ځکه خو معلومیږی چه د رب جل جلاله نه د دغے آیتونو د مستقل پریښودو الله تعالیٰ اراده نه وه

اوه قرأتونه

د اوو حرفونو د حدیث دویمه تشریح اوه متواتر قرأتونه دی، د تحریف اعتراض په دے هم ځکه نشی کیدے چه د اوه واړه قرأتونه هم قرآن دے په قرآن کښے دے سره هیڅ کمے زیاتے نه راځی، په دے صورت کښے د اوو حرفونو مطلب د تلفظ اوه طرزونه دی، د حرف، بخوی معنے، مطلب نه دے بلکه لغوی معنیٰ مطلب دے، چه معنیٰ ئے اوه قرأتونه دی، قرأتونه خو د اوو نه زیات دی او په حدیث کښے اوه یا دیږی، دا ولے ؟

د دے جواب یو هغه دے کوم چه اتقان د جزری نه نقل کړیدے هغه وائی چه ما د صحیحو، شاذو او د ضعیفو ټولو قرأتونو زچاړ اوکړو نو معلومه شوه چه آخر کښ دا ټول د اوو نه بهر نه دی (اتقان جلد ۱ ص ۴۶) کچرے د اوو نه زیاتی هم وی، نو دد دے هم څه پروا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه نشته چه داوو نه مطلب مشهور قرأتونه دی او بل داچه لفظ داوو (سبع) دحصرد پاره نه دے، دویم داحدیث د نبی علیه السلام رُوبیے دے، او اوه قرأتونه بیارُ ستو ظاهر شوی او تصنیف شوی دی داځنګه چل دے، نو دد دے جواب دادے چه اوه وا په قرأتونه دنبی علیه السلام په وخت کښے وو، ځکه خود هغوی نه داتول داوو مشهورو قاریانو رض په ذریعه روایت شوی دی، صرف دد دے کتابونه رُستو جوړ شوی دی۔

دریم اعتراض دادے چه هرایت کښے خواوه قرأتونه نه جاری کیږی، نو جواب ئے دادے چه په ټول قرآن کښے داوو قرأتونو وجود بنودلے شوے دے نه چه په هرآیت کښے۔

دا اسلام مخالفینو په مصحف عثمانی خوا اعتراضونه کړیدی چه په هغے کښ مستشرقین پیش پیش دی۔ مرګزئی اُس هغه نقل کوو او وار په وار به د هغے جواب ورکوو۔

(۱) رُوبیے اعتراض دادے چه څه وخت حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ نه مصحفونه وړاندے کړیشو نو هغوی اُفرمائیل۔ اِنَّ فِي القرآنِ لَحْنًا سَتُقِيمُهُ الْعَرَبُ بِأَلْسِنَتِهِمْ (روح المعانی جلد ۱ ص ۲۸) په مصحف عثمانی کښے دا سے غلطئ دی چه عرب به ئے په خپلو ژبو درستے کړی هم داشان په فوز الکبیر کښے دی: نو اول جواب ئے دادے لکه چه علامه آلوسی لیکی، لَمْ يَصِحَّ عَنْ عُثْمَانَ أَصْلًا، (چه دا روایت د حضرت عثمان رضی الله عنه بالکل ثابت نه دے۔

(۲) دویم جواب دادے چه په مصحف عثمانی د صحابه وُ اجماع ده او رسم عثمانی هم وحی سره ثابت دے، نو په غلطه څنګه اجماع کیدے شی، (۳) دریم جواب دادے، چه حضرت عثمان د مصحف عثمانی

کاتبانو ته په جمع شابا سے ورکړووے فرمائیل، اَحْسَنْتُمْ وَاَجْمَلْتُمْ تاسو ډیر ښه او ښائسته کار اُکړوئیو صحابی په غلط کار څنګه شایلے سے ورکولے شی، بل داچه ابوعبیده د عبدالرحمن بن هانی نه نقل کړیدے والی چه ځه حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ سره وُم کاتبانو چه دغه مصحف حضرت عثمان ته وړاندے کړو نو هغوی قلم دوات طلب کړو، او ددے غلطیانے ئے درستے کړے (۱) لَمْ يَتَسَنَّهْ ئے لَمْ يَتَسَنَّهْ" کړو (۲) لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ ئے لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ" کړو، او (۳) "اَمْهِلِ الْكٰفِرِيْنَ ئے مَهِّلِ الْكٰفِرِيْنَ کړو، (تفصیل وړاندے هم ذکر شوے دے) داسے وړے د کتابت غلطئ هرکله چه حضرت عثمان رض درستے کړے نو نورے غټے غلطئ به څه په کښے څنګه پرینوے۔

خلوُرم داچه دلته د لحن" معنے غلطی نه ده بلکه د قرآن هغه صحیح الفاظ دی په کوموچه دغه وخت د عربو ژبه نه چلیده او د هغوی د خبرو په طرز نه وو، نو حضرت عثمان رضی الله اُفرمائیل چه عرب به ئے په بیا بیا تلاوت قابو کړی او ژبه به ئے پرواړی، دے کښے شک نشته چه د لحن دوه معنے دی، (۱) غلطی (۲) طرز کلام د حضرت عثمان رض په روایت کښے دا دویمه معنی مُراده ده کومه چه امام د لغت راغب رح په مفردات القرآن کښے لیکلے ده خو دے نه لحن محمود و ئیلے شی لکه د عربو شاعروانی: خَيْرُ الْحَدِيثِ مَا كَانَ لَحْنًا (ښه خبره هغه وی چه په ښه طرز او ئیلے شی) او هم دغه معنی د قرآن په "وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ" کښے استعمال ده لَعَلَّ بَعْضَكُمْ اَلْحَنُ بِحُجَّتِهِ دد مطلب دادے، چه د مقدمے یو فریق د فصیح طرز کلام ماهر وی، نو څه د هغوی په خبره فیصله کوم کړے دا خبر واقعی د هغه حق نه وی نو دا ډګری به د هغه په حق کښے د اور یو ټکړ وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دد ے حوالو مطلب داچه د لحن نه یوازے غلطی نده مراد ده
بلکه یو خاص طرزِ تلفظ مُراد دے:۔

پنځم داچه د لحن مطلب د رسم الخط لحن دے مزید تشریح ے
داده چه په مصحف عثمانی کښے څه رسم الخط د تلفظ سره مطابق
نه وی، لیکن د ژبے (عربی) والا به ے پخپله درسته کړی، لکه څنګه
چه په انګریزی کښے د یر داسے لیکل دی، چه د تلفظ مطابق نه دی خو
د ے ژبے والاے پخپله درست کوی:۔

د تحریف په باره کښے د ابن عباس رض روایتونه

مستشرقینو د ابن عباس رضی اللہ

څه روایتونه نقل کړیدی بلکه (وَقَضٰی رَبُّکَ) په ځائے (وَوَصّٰی رَبُّکَ)
او د (مَثَلُ نُوْرِہٖ) په ځائے (مَثَلُ نُوْرِ الْمُؤْمِنِ)؛ د داسے روایاتونه
نه خود قرآن په معنے څه خاص فرق نه پریووځی خو بیا هم صاحب
د مناهل العرفان د دے خوجواب ورکړی دی:۔

(۱) اِنَّ هٰذِهٖ رِوَایَاتٌ ضَعِیْفَةٌ: دا ضعیف روایتونه د حضرت عبداللہ
لَمْ یَصِحَّ شَیْءٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: بن عباس رضی اللہ تعالے نه ثابت نه دی
(۲) دا روایتونه د قرآن د قرأت متواتره نه خلاف دی ځکه بیکاره دی
عام جواب ادا ابن عباس رض نه د اسلام مخالفینو خو مره روایتونه چه نقل
کړیدی د هغے ټولو عام جواب داد ے چه ابن عباس رض په قرآن
او په قرأت کښے د زید بن ثابت رض او د اُبی بن کعب شاګرد دے او دا دواړه
حضرات د هغے کمیټی ارکان دی، کوم چه حضرت عثمان رض د قرآن د جمع
د باره مقرره کړے وه، نو د ده دے دواړو اُستاذانو او نورو لویو صحابه د
چه د کومو الفاظو د قرآن سره اتفاق کړیوی، نو ابن عباس رض د هغے
هیچرے مخالف کیدے نشی نو دا روایتونه اول خو ضعیف او بے اعتباره

دی که ثابت هم شی نو د قرآن د متواتر و الفاظو مقابله د یو کس بیان
نشی کولے لکه چه بغداد بنار په تواتر ثابت دے که یو کس د دے خلاف
بیان ورکړی نو هغه اعتباری او د منلو نه دے، اصلی خبره دا ده
چه څوک صحابه کرامو نه داسے کچه خبره منسوب کوی نو دا د دے
دلیل دے چه دا نسبت کوونکے کچه سړے دے او د ده خبره د اعتبار
کولو او د منلو جوګه نه ده:۔

شیعه او د قرآن تحریف

مستشرقین پخپله د قرآن په تحریف ثابتولو کښے پاتے راغلے نو دا بمونه
ے خوشی کړل چه د مسلمانانو یو غټه فرقه (شیعه) د قرآن د تحریف
قائله دی او دا د ازے ورله هغه کیبنو د کوم چه دا بنائی چه د شیعه و
منلے عقیده ده چه قرآن کښے تحریف سته خو دا ځکه غلط دی چه د
شیعه و هم هغه عقیده ده کومه چه د سُنّیانو ده هغه دا چه قرآن
پوره او مکمّل محفوظ دے په دے کښے د یر حرف کمے زیاتے نشته د
شیعه و د د یرو کتابونو حوالے دا دی:۔

(۱) شیخ صدوق ابو جعفر محمد بن علی بابویه په رسالهٔ اعتقادیه کښ یکی
مَا بَیْنَ الدَّفَّتَیْنِ لَیْسَ بِاَکْثَرَ مِنْ: کوم قرآن چه د دے د دوو دفتاو په
ذٰلِكَ وَمَنْ نَسَبَ اِلَیْنَا اَنَّهٗ اَکْثَرُ: مینځ کښے د دے د نه نور زیات
فَهُوَ کَاذِبٌ: نشته او څوک چه مونږ ته دے
نه د زیات منلو نسبت کوی نو هغه د دروغژن دے،

(۲) په تفسیر مجمع البیان د ابو القاسم علی بن الحسین المُوسوی کښے دی
اِنَّ الْقُرْاٰنَ عَلٰی عَهْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ: قرآن د نبی علیه السّلام په زمانه
صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ کَانَ مَجْمُوْعًا: کښے همدغسے جمع وو لکه چه
مُؤَلَّفًا عَلٰی مَا هُوَ الْاٰنَ وَذَکَرَ اَنَّ مَنْ: اُس دے او کوم امامیه یا حشویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خَالَفَ مِنَ الْإِمَامِيَّةِ وَالْحَشْوِيَّةِ لَا ؛ چه دَ دے خلاف کوی نو په هغے
يُعْتَبَرُ بِخِلَافِهِمْ لِأَنَّهُمْ قَبِلُوا الْأَخْبَارَ ؛ حکمه اعتبار نشته چه هغوی
الضَّعِيفَةَ ؛ ضعیف خبرونه قبول کړیدی ؛

سید مرتضٰی شیعه لیکی

إِنَّ الْعِلْمَ بِصِحَّةِ الْقُرْآنِ كَالْعِلْمِ ؛ دا سنی قرآن دَ صحت علم داسے
بِالْبُلْدَانِ وَالْوَقَائِعِ الْكِبَارِ ؛ یقینی دے لکه دَ مشهور ښارونو
دَ موجودګئی او یا دَ لویو لویو تاریخی واقعاتو علم ؛

قاضی نور الله الشوستری شیعه په مصائب النواصب کښ لیکی

مَا نُسِبَ إِلَى الشِّيعَةِ الْإِمَامِيَّةِ ؛ کومه خبره چه امامیه شیعه وُته
بِوُقُوعِ التَّغْيِيرِ فِي الْقُرْآنِ لَيْسَ ؛ منسوب شوے ده چه هغوی په
مِمَّا قَالَ بِهِ جُمْهُورُ الْإِمَامِيَّةِ وَإِنَّمَا ؛ قرآن کښے تحریف مَنی دا دَ ټولو امامیه
قَالَ بِهِ شِرْذِمَةٌ قَلِيلَةٌ مِنْهُمْ لَا ؛ قول نه دے بلکه دَ دوی دَ یو وړو کی
اعْتِدَادَ بِهِمْ ، وَقَالَ الْمُلَا صَادِقُ ؛ ټولی قول دے کوم چه بے اعتباره دی
فِي شَرْحِ الْكُلَيْنِيِّ يُظْهِرُ الْقُرْآنُ ؛ او مُلا صادق په شرح کلینی کښ لیکی
هٰذَا التَّرْتِيبُ عِنْدَ ظُهُورِ الْإِمَامِ ؛ چه قرآن به هم په دے ترتیب دولسم
الثَّانِي عَشَرَ ؛ امام ظاهر وی ؛

محمد بن حسن الحر العاملی دَ امامیه شیعه وُلوئے محدث په خپله رساله کښ
لیکی کومه ئے چه د خپلے زمانے دَ یو عالم په رد کښ لیکلے ده چه
هر کسے که تتبع اخبار و تفحص تواریخ و آثار چاهم چه دَ اخبارو، آثارو او تواریخو لوستونه
نموده بعلم یقینی میداند که قرآن در غایت ؛ اګر و هغه یقیناً پوهیږی چه موجوده
درجه تواتر بوده و آلاف صحابه ضبط ؛ قرآن په انتهائی تواتر سره ثابت دے او په
ونقل کرده و آن در عهد رسول الله مجموع و ؛ زرګونو صحابه کرامو هغه نقل کړے او
مؤلف بوده ؛ ضبط کړیدے او هغه دَ حضور علیه السلام په زمانه کښ یو ځائے شوے او جمع شوے و

فروع کافی کتاب الروضة ص۸۵ کښ حضرت علی رض نه روایت دے

هُوَ كِتَابٌ كَرِيمٌ فَضَّلَهُ وَفَصَّلَهُ وَ ؛ قرآن یو عزتمند کتاب دے کوم له چه
بَيَّنَهُ وَأَوْضَحَهُ وَأَعَزَّهُ وَحَفِظَهُ ؛ الله تعالیٰ فضیلت او بزرګی ورکړیده
مِنْ أَنْ يَأْتِيَهُ الْبَاطِلُ بَيْنَ يَدَيْهِ ؛ او هغه ئے دَ باطل دَ لګدون نه محفوظ کړیدے

شیخ صدوق رساله عقائد کښے لیکی ،

الْقُرْآنُ الْمُنَزَّلُ وَمَا بِأَيْدِي النَّاسِ ؛ نازل شوے او دَ خلقو په لاسونو
وَاحِدٌ لَا زِيَادَةَ فِيهِ وَلَا نُقْصَانَ ؛ کښے موجود قرآن یو دے چه په
هغے کښ نه زیاتے نشته

دَ شیعه وُ دَ دے مستند وحوالونه پس دا حقیقت ښکاره کیږی چه دَ یو خو
بے اعتباره خلقو نه سوا په شیعه وُ کښ هم په قرآن کښ دَ تحریف یا دَ کمی زیاتی قائل نه دی
نور تفصیل دَ نعمان آلوسی په کتاب الجواب النبیح لما لفقه عبد المسیح ،،
کښے اګورئ قرآن حکیم دَ تحریر او دَ ماغ په دواړو اړخونو محفوظ دے او دَ
قرآن الفاظ او مطالب دواړه معجزه دی ؛

دَ بائیبل تحریف

دَ دے په عکس دَ بائیبل نه تاریخی بنیاد شته او نه علمی دا انجیلونو خو
دا حال دے چه (۱) اصل انجیل یو وو او اوس څلور دی ، او بخار په قصص
الانبیاء کښے لیکلی دی چه دَ یورپ محققین دا مَنی چه رومبور دَ ے
صدو کښے دَ سلو نه زیات انجیلونه وو ، چه څه موده پس دَ هغے نه څلور
انجیلونه دَ نائیسیا په کلیسا کښے دَ یو فال په بنا چونړ کړے شوا و نور انجیلونه
پرینوے شو ،،

(۲) دَ یورپ سکتس دَ زړے کتب خانے نه انجیل برنابا را او توچه دَ سورت
مریم په مطابق دَ حضرت مسیح پیدائش او زیږے په پیغمبر اسلام مشتمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوپ خاص شاګرد (فرامرشو) چه دا اُلیدو نو مُسلمان شو دا انجیل المنار، پریس کښې چاپ شوے دے دَ یُورپ محققین په دے مُتفق دی چه په دے انجیلونو کښې یو هُم دَ حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دے او نه دَ هغے ترجمه ده او نه دَ دے څه سنه شته، دَ مسیحیت مشهور دُشمن پولوس دا مشهوره کړه چه ما ته مسیح علیه السلام لاس را اُړے دے، ځکه چه هغه غورزیدلے وو نو هغه اُووتیل چه اُس به دَ مسیح په هدایت دَ مسیحیت دَ دُشمنۍ په ځائے دَ هغه دَ تبلیغ کوشش کوم هغه او سینټ پال مسیحیت ګډوډ کړو دَ دائرة المعارف مسیحی مصنف البُستانی لیکی چه لوقا خوَ مسیحیت یو خراب دُشمن سینټ پال نه مسیحیت راغټے دے او اِبنیّت، کفّاره، شراب، مردار او خنزیر حلالوالے ئے په مسیحیت کښې شامل کړو او دا ئے دَ خرابو یو مجموعه جوړه کړه

انجیل متی دَ زړو نصارای وُ اتفاق دے چه دا اصلی انجیل نه دے او نه دَ هغے ترجمه ده کچرے ترجمه ئے وی نو دَ ترجمے زمانه او دَ مترجم نوم نه دے معلوم، متی دا انجیل سنه ۱۳۹ کښې په بیت المقدس کښې کینا ستو او دے لیکلو دے خوَ دَ حضرت عیسیٰ علیه السلام صحابی هُم نه دے، زوبن بغانی دا سے لیکلی دی:

مرقس پطرس کوانا کو په مروج الاخبار کښې لیکی چه مرقس یهودی وو دَ رُومیانو په غوښتنه هغه دا انجیل غالباً سنه ۶۰ کښې اُلیکلو۔

لوقا مستر کدل په رسالهٔ الهام کښې لیکی چه دَ لوقا انجیل الهامی ځکه نه دے چه دَ ده پخپله دَ دے په سر کښې لیکلی دی چه هغه دا انجیل شاه فیلس سره دَ خط وکتابت په بنا لیکلے دے، لوقا په انطاکیه

کښې طبیب وو۔ دَ مسیحیت یو خراب دُشمن سینټ پال نه مسیحیت راغټے دے او اِبنیّت، کفّاره، شراب، مردار او دَ خنزیر حلالوالے ئے مسیحیت کښې داخل کړو،

انجیل یُوحنّا کیتهولک هیرالډ جلد ۶ کښې پروفیسر لِق نه منقول دے چه انجیل یُوحنّا دَ سرنه نزیخه دَ اسکندریئے دَ یو طالب علم تصنیف دے (الفاروق باجه زاده ص ۳۴۲)

تثلیث دَ دائرة المعارف مسیحی مُصنف البُستانی لیکی چه مسیحیانو دَ تثلیث لفظ دَ پولوس نه زُو وجے دَ سینټ پال او پولوس نه وا وُرید وکوم چه مُتعصب یهودی وو او هغه مسیحی توحید په شرک کنده کړو او دَ کامیابئ سائے واغستنه په دے صنم پرستانه عقیده کښې مسیحی صداقت ورک شو۔

ختنه او دَ جنابت غسل نصاری مَنی چه ختنه نو لو پیغمبرانو علیهم السلام کړیده، عیسیٰ علیه السلام سُنّت وو پولس یهودی دَ کتاب په مخالف سُنتوَل بند کړه چنانچه (۱) وَلیُختَنْ کُلُّ ذَکَرٍ (هر نارینه دِ سنت کریشی) تورات تکوین (۲) قُل لَهُم فِی یَومِ الثَّامِنِ یُختَنُ الصَّبِیُّ (دوی ته اُووایه چه پداتمه ورځ دِ ماشوم سُنتوے شی (سفر الاحبار باب ۱۸) او حضرت مسیح فرمائی چه لَا اُغَیِّرُ شَیئًا فِی التَّورَاةِ (چه ځه به په تورات کښې هیڅ تبدیلی نکوم (متی باب ۵)

(۳) کوم سړی نه چه مَنی اُوزی نو نول بدن دِ په اُبو اُوینځ او حائضه دِ هُم دا سے کوی

(۴) خنزیر حرام دے (سفر الاحبار (باب ۲۱) دَ دے نو لو حوالو نه معلُومه شوه چه دَ انجیلونو او دَ هغوی دَ احکامو تحریف نو کومه حد شوے دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بائیبل د تحریف داخلی شهادت

کچرے تاریخی شهادتونه او د یورپ د محققینو اقرارونه شانه اغوړولے شی نو بیا هم بائیبل کښې جدنه داسے مضامین موجود دی چه د هغه نه دد ے تحریف په ښکاره ډول ظاهر یږی ځکه چه دین او مذهب کښې بنیادی مسئله تل درے دی:-

(۱) د الوهیت تصور (۲) د نبوت تصور (۳) د عملونو د بدلو تصور یا د آخرت د هر مذهب د ا بنیادی اصول دی:-

(۱) د الوهیت په تصور کښې د الله تعالیٰ عظمت، پاکی او تنزیهه ضروری ده ځکه چه انسان د هغه صحیح معرفت بیا موندے شی او زړه د هغه د جلال او جمال په شان رڼا او آباد کړیشی،

(۲) د نبوت تصور په دلے پوانداز کښې پیش کړیشی چه د انسان زړه او دماغ د نبی د عظمت او عصمت په وړاندے ټیټ شی او د هغه د فرمانبرداری عشق دے د هغه په زړه کښې پیدا شی:-

(۳) د بدلو تصور او د عملونو د جزا نقشه دے داسے جوړه وی چه انسان د نیکی نه بلی او بدی نه ډوله کرکه او ویره پیدا کوی او د عملونو د نتیجو دینی تصور د هغه په فرمانبرداری کولو تیار وی او د ګناه نه د منع کوی، ځکه چه د نیکی د نتیجو زیرے او د بدی د نتیجو نه ویرولو مقصد د انسانی شخصیت اصلاح او د جماعتی ژوند پاکی ده، په دے تله اُس مونږ د بائیبل تعلیمات او هدایات تلو چه هغه د درے وارے تصورات مقصدونه ترکوے پوره کوی:-

د الوهیت تصور او بائیبل (۱) خداوند، په زمکه د انسان په پیدا کولو پښیمانه او د لګیر شو۔ (تورات پیدائشی درس ع ۵ و ۶) (۲) پښیمانه پښیمانه کیدو

ستړے شو (کتاب پرسیا باب ع ۵ درس ع ۶) د خط کشیدہ الفاظ نه د خدائے تعالیٰ جاهل کیدل، غټژن کیدل او ستړی کیدل ثابتیږی چه هیچرے د الله د شان سره سمون نخوری:

(۳) ته به بیشکه هغه زمکه ته اُنه رسے، د کومے په بابت چه ما قسم خوړلے دے، چه ځه به هلته ستا د اُستوګنے بندوبست کوم (تورات گنتی باب ع ۱۴ آیت ع ۳۰ بیا په آیت ع ۳۵ کښې دی) تا ته به ځما وعده ما تول معلومه شی، د قسم وعده ما تول یو شریف انسان سره نه بنائی تو خالق کائنات سره به څنګه اُ بنائی،

(۴) نر صبا صادقه پورے یعقوب خدائے سره پرزوے کولے او سحر چه څه وخت تلو نو یعقوب تر هغے نه پریښو تر څو چه برکت ے تر وانغستو (پیدائش باب ع ۳۲ آیت ع ۲۴):

(۵) خدائے پاک به د هغه پلانه سمان د بیخه را اُ یاسی (کتاب یسعیا باب ع ۳ آیت ع ۱۸):

(۶) خدائے د خپے په دروازه ولاړ د هغه د خلے نه اور او سپیره مونه لوړے را اُوتو او سُور شو او منډه کړه۔ خلقو موسیٰ او هارون ۴ سره خدائے په ګرسئی ناست اُلیدو او خورل سبنل ے اُکړه، د هغه جاے د واړے پشان سپینے او د هغه د سرو ویښته سُتره او د هغه پشان وو (اول سلاطین باب ۲۲)

(۷) ځمونږ خدائے یهوده پیدا شو (عبرانیون باب ع ۱۴ آیت ع ۱۴)

(۸) د خدائے کم عقلی د خلقو د عقلمندی نه او د خدائے کمزوری د خلقو د زور نه زیاته ده، ته ځما خوے او ما نه ئن پیدا شوے، (اعمال باب ع ۱۳ آیت ع ۳۲)

دے خوالو نه تاسو د خدائے بائیبلی تصور اندازه کړئی، د دینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوره زیاته دَ خُدائے بیعزتی خه کیدیشی، بیا دَ قُرآن دا حکم چه ،
لَیْسَ کَمِثْلِهٖ شَیْئٌ او لَمْ یَکُنْ لَّهٗ کُفُوًا اَحَدٌ ښه اُګوری چه دَ خُدائے هستی
دَ څه په شان نده او نه دَ هغه څوک سیال شته ،

بائیبل او دَ نبوّت تصوّر

(۱) نوحؑ شراب اُخښل او بدمسته شو، دَ هغه ستَر بربنډ شو خو دَ
هغه ځامنو پټ کړو (پیدائش باب ۹ ع ۱۹)
(۲) لوط علیه السلام شراب اُخښل او خپلو لُونړو سره ئے زِنا اُکړه
او معامله دوه کرته اُشوه ، (پیدائش باب ۱۹ ع ۱۹)
(۳) حضرت یعقوب علیه السلام دَ بزے دَ بچو خرمن دَ لاسه تاؤ کړه
او دروغ ئے اُو ئیل او خپل پلار ته دوکه ورکولو دَ پاره ئے خپل نوم
عیص اُښودو (پیدائش باب ۲۷ ع ۲۷)
(۴) دَ حمور خوئے سکم دَ حضرت یعقوب لُور و سا سره زنا اُکړه ،
(پیدائش باب ۳۴ ع ۳۴)
(۵) دَ موسیٰ علیه السلام په غائبید و هارون علیه السلام دَ خلقو په وینا
دَ کالُوبُت جوړ کړو او په خلقوئے دَ عبادت اُکړلو او دَ هغے دَ پاره
دَ قُربانئ ورکولو حکم ورکړو، او وے ویل چه دا ستا سو معبود دے
چه دَ مصر دَ زمکے نه ئے تا سو را اُویستئ (خروج باب ۳۲ ع ۳۲)
(۶) داؤد علیه السلام په چت اُختو د حتئ اوریا ښځه ئے په لمبا اُلیده
نو پرِ عاشق شو راوے بلله او زنائے ورسره اُکړه چه دَ هغے خیټه
شوه نو دَ هغے خاوند ئے په مکر اُوژلو (دَ سموئیل دویم کتاب باب ۱۱ ع ۱۱)
(۷) حضرت سلیمان علیه السلام دَ ممانعت باوجود مُوابی او عمُونی
بُت پرستے خپلے ښځے جوړے کړے او نفسانی خواهش ئے دومره په
چپو شو چه اُو سو بیګمو او درے سو حرمو ته ئے خبره اُرسیده

بیا په دی دومره عاشق او زن مُرید شو چه بتولی ته مائل شو او په
آخری عُمر کښے ئے ایمان ته هم سلام اُکړو (اول سلاطین باب ۱۱ ع ۱۱)
(۸) مُوبز ایمان راوړو چه ته خدائے نه راوتے ئے، یعنی یسوع :-
(یُوحنّا باب ۱۶ آیت ۳۰)
(۹) یسُوع اُو ئیل چه دَ آسمان او زمکے ټول اختیار ما له راکړیشو
(متی باب ۲۸ آیت ۱۸) :-
(۱۰) مانه چه څومره وړاندے راغلی دی هغه ټول غله او ډاکوان
دی، (یُوحنا باب ۱۰ آیت ۳۰)
(امت دَ پاره نبیٔ دَ عمل نمُونه وی، آیا دَ نبیانو دا شان دَ نبوّت
مقصد پوره کولے شی)

بائیبل او دَ عملونو بدله

(۱) څومره خلق چه په شریعت تکیه کوی، هغه ټول لعنت لاندے
دی (ګلیتون باب ۳ آیت ۱۰)
(۲) خُدائے دَ چا عدالتُونه نه کوی هغه دَ عدالت ټول کار خپل خوئے
نه اُسپارلو (یوحنّا باب ۱۵ آیت ۲۱)
(۳) کوم مسیح چه مُوبز دَ پاره لعنتی جوړ شو هغه مُوبز په بیوه
اغستو او دَ شریعت د لعنت نه ئے خلاص کړو :- (ګلیتون باب ۳
آیت ۱۳)
(۴) هغه یوازے مُوبز دګناهونو ګفّاره نه ده بلکه دَ ټولے دُنیا
ګناهونو هم دَ (یُوحنا پر وبے عام خط باب ۲ آیت ۲) :-
(۵) پادریانو ته دَ ګناه بخښلو اختیار دے دَ چا ګناهُونه چه تا سو
بخښئ نو هغوی اُبخښلے شو او دَ چا ګناهُونه چه قائم پریږدئ نو
هغه اُسا تلے شوے (یوحنا باب ۲۰ آیت ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیاد بدلے دا سے تصوّر نه پس دنیکۍ کولو او د گناه نه بچ کیدجن به پاتے کیدے شی، دے نه معلومه شوه، چه دا ټول تحریفات دی،

شپږم فصل

مکی او مدنی سورتونه او د هغے شمیر او د آیتونو کلمو او د حروفو د شمیر په بیان کښے

د مکی او مدنی متعلق درے اصطلاحات دی

(۱) کوم سورتونه چه د هجرت شروع کیدو د زمانے نه وړاندے نازل شوی دی، هغه مکی دی او کوم چه دے نه وروستو نازل دی هغه مدنی دی

(۲) کوم سورتونه چه په مکه کښے نازل شویدی هغه مکی دی، خو مکے نه مطلب خود مکه او د هغے خواؤ شا علاقه ده، لکه منیٰ، عرفات او حدیبیه او کوم چه مدینه کښ نازل شوی دی، نو هغه مدنی دی خو دلته هم خود مدینه او د هغے خواؤ شا علاقه مراد ده لکه بدر، احد، سلع، (۳) کوم آیتونو کښ چه خطاب اهل مکه ته دے هغه مکی او کوم کښے چه اهل مدینه ته خطاب دے، هغه مدنی دی، خو مشهور پهلو قول دے، د مکی او مدنی پیژندل د صحابه کرامو له اقوالو معلومیږی لکه چه ابوبکر بن عربی په "انتصار" کښ لیکلی دی په دے باره کښے د نبی علیه السلام هیڅ قول نه دے نقل شوے په مکی او مدنی معلومولو کښے دا فائده ده چه په نزول کښ د وړاندے وروستو سورتونو پتا لګی او دے سره د نسخ او تخصیص مسئله په آسانه حل کیدے شی ابوالحصار بن الحصار نه منقول دی چه شل خو په اتفاق سره مدنی سورتونه دی. دولسو سورتونو کښے اختلاف دے، او نور ټول بیا مکی دی، لیکن اُبی بن کعب رض اوه ویشت سورتونه مدنی بنائی او نور ټول مکی، زیات تفصیل اتقان جلد ۱ صـ ۱۰۹ کښے شی،

قرآن د سورتونو شمیر

د قرآن د سورتونو په شمیر کښے دوه مشهور اقوال دی:-

(۱) د قرآن سورتونه یو سل خواړلس دی، مطلب دا چه انفال او براءة ځان له ځانله سورتونه دی:-

(۲) دویم دا چه سورتونه یو سل او دیارلس دی مطلب ئے دا شو چه انفال او براءة دواړه په یو سورت حساب یږی:-

د قرآن په سورتونو کښ د تقسیمولو یو څو حکمتونه دی

(۱) هر یو سورت مستقل معجزے په شکل کښے وړاندے کول:-

(۲) د وستونکو او یادوونکو نه یو قسم تسلی خو شحالی او همت ورکول چه په یو سورة ختمولو سره هغوی د قرآن یو مستقله برښه ختمه کړه (متناسب مضمونونه یو ځائے کول (اتقان جلد ۱ صـ ۶۶)

(۳) د کار یوه فائده: د مکی مدنی سورتونو پیژندلو یو څو ضابطے:-

(۱) کوم سورت کښے چه "کلا" لفظ راغلے دے هغه مکی دی، د کلا لفظ درے دیرش ځایه په پنځلسو سورتونو کښے راغلے دے چه ټول د قرآن په اخری نیمه حصه کښ دی کو آخری نیمه حصه زیاته مکی څو مستثنیات پکښ مدنی دی:

(۲) په کوم سورت کښ چه سجده د تلاوت ده هغه مکی دے، (۳) سوا د سورت بقره او آل عمران دنورو کوم سورتونو په سر چه حروف تهجی دی هغه مکی دی:-

(۴) مفصل یعنی د قرآن اخری اومه زیاته برخه مکی ده (طلاق، تحریم او سورت نصر مدنی دی):

(۵) په کوم سورت کښے چه حدود او فرائض دی، هغه مدنی دی:-

(۶) په کوم سورتونو کښے چه د جهاد بیان دے هغه مدنی دی:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷) په کومو سورتونو کښې چه د مُنافقانو بیان دے هغه مدنی دی
(مناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۸۹ او ۱۹۰):

د قرآن د آیتونو شمیر | د حضرت عائشې رض د شمیر مطابق د قرآن آیتونه شپږ زره شپږ سوه او شپږ شپیته دی،

د قرآن د کلمو شمیر | د حضرت مجاهد رح د شمیر مطابق دا شپږ لاکه او دوه زره او دوه نیم سوه دی

د قرآن د حروفو شمیر | د حضرت ابن مسعود رض د شمیر مطابق دا درے لکه دوه ویشت زره شپږ سوه یواویشت (۳۲۲۶۷۱) زره او دوه سوه او دوه اتیا (۳۹۵۸۲) دی:

زورونه پنځه خلوبیښت زره دوه سوه او درے خلوبیښت دی (۳۴۵۲۴۳)

زیرونه یوکم خلوبیښت زره پنځه سوه او دوه اتیا (۳۹۵۸۲) دی:

پیشونه اته زره اته سوه او خلور (۸۸۰۴) دی:

نقطے (.) یو لک پنځه زره شپږ سوه او خلور اتیا دی (۱۰۵۶۸۴)

(تاریخ القرآن صادر، ص ۱۱۹ او فنون الافنان د ابن الجوزی)

د مختلفو سورتونو مختلف نومونه

سبع طوال | اوه اُږده سورتونه (۱) بقره (۲) آل عمران (۳) نساء (۴) سورهٔ مائده (۵) سورهٔ انعام (۶) سورهٔ اعراف (۷) سورهٔ انفال سره د سورهٔ توبه:

مِئین | داهغه سورتونه دی، په کومو کښې چه سل یا لږ زیات آیته وی سورهٔ یونس نه تر سورهٔ فاطر پورے:

المثانی | داهغه سورتونه دی په کومو کښې چه د سلونه کم آیتونه وی د سورتِ یٰسین نه تر سورتِ قٓ پورے:

مفصل: د ډیرو بیلو بیلو سورتونو نوم دے د سورتِ قٓ نه داخله د

قرآن تر آخره پورے، یعنی د شپږ ویشتے سپارے د دریم پاؤ نه د ستو داخله تر آخر د قرآن نه پورے:

طوال مُفصّل: بیا درے قسمه دی:

اوساطِ مُفصّل: د سورتِ بروج نه تر سورتِ لم یکن (بینه) پورے

قصارِ مُفصّل: د سورت (بینه) لم یکن نه تر والناس پورے،

(بعضو علماؤ په نزد طوال مفصل د سورتِ قٓ نه تر والمرسلٰت) پورے

اوساطِ مُفصّل د سورتِ نبأ نه تر والضحیٰ پورے، او قصارِ مُفصّل د الم نشرح نه تر والناس پورے.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقرآن مهمات

اوّل فصل: دباری تعالیٰ جلّ مجدهٗ هستی

انسانی تاریخ سره دباری تعالیٰ جل مجدهٗ د ثبوت عقیدې راوا نه د
ټول قومونه او ملکونه په اکثریت په دے مسئله کښ اتفاق لر
اگرچه په نورو خیزونو کښے اختلاف شته په هره زمانه کښ خلق
په دے زمانه کښے د خدائے نه منکر خلق هم وی، خودا په څه دلیل
یا علم او انګره نه لری بلکه د بے علمئ نتیجه ده، د ملحدانو داوروکے
ټولے وائی چه موږ د سائنس او د محسوساتو په احاطه کښ خدا
اُنه موندو بعضے کم عقل خلق دے نه علم بالعدم وائی خو داسے
بلکه داعدم علم دے:
دباری تعالیٰ هستی هرکله چه د محسوساتو نه لهڅده نو په دے کښ
خدائے څنګه بیا موندے شی خو دے دا مطلب هم نه دے چه خدا
هم وشته نه او که څوک بے عقله دا مطلب واخلی نو بیا به دا
شی لکه څوک وائی هرکله چه په اُوچه مهے نشی موندے، نو به
دریاب کښے به هم نه وی، یا په دریاب کښے سمسره اُنه دینی نو وائی
چه په اُوچه هم سمسره نشته، موږ چه څنګه اُ لیکل ملحدان پخپله
هم دے اقرار کوی پروفیسر لیتر (LETTRE) چه د ملحدانو سر
پینچ دے او د دوی غټ عالم دے لیکی، چه موږ د کائنات تو د اول
اخرنه تاخبره یو نو خو موږ دا کار نه دے چه د یو ازلی یا ابدی هستی
انکار اُکړو لکه څنګه چه خو موږ دا کار هم نه دے چه دا هستی ثابت
مادی مذهب خپل ځان د عقل اوّل د وجود د بحث نه جدا

ساتی، ځکه چه هغوی نه د دے هیڅ علم نشته. موږ د حکمت الٰهی خو نه
منکریو او نه ئے ثابتوونکی خو موږ کار بالکل د نفی او اثبات نه بیل دی
لیکن د سائنسدانانو اکثریت د خدائے د هستئ قائل دے (الکلام
حصه دوم ص۹)

(۱) ایزک نیوتن لیکی چه د کائنات په برخوکښ کوم جوړ ښت او تناسب
چه سره د زړګونو انقلابانو د زمان او مکان دے دا بغیر د یو ذات نه
قائم ساتل ممکن نه دی کوم ذات چه اول دے او د علم او اختیار
خاوند دے،

(۲) د دے زمانے د ټولو نه لوئے هوښیار سائنسدان هربرټ سپنسر
وائی، د کومو رازونو او پټو خیزونو چه دا حال دی چه موږ پرې خو مره
زیات غور او فکر کوو هومره هغه نور همدا سے پټیږی، دینه یقینی
ثابتیږی چه انسان نه پورته یوانلی او ابدی دا سے یو طاقت شته
چه هغے نه ټول خیزونه صادریږی؛

(۳) د فرانس یو فاضل کیمل فلامریان وائی، چه ټول اُستاذان په دے
خبرې پوهیدو نه عاجز دی چه وجود موجود کیدل څنګه اُشو او څنګه
جاری دے په دے بنا د دا سے یو خالق خامخا اقرار کول دی چه هر وخت
د هغه مؤثر کیدل همیشه قائم دی.

(۴) پروفیسر لینی لیکی چه قادر او دانا خدائی خما په وړاندے خپلو عجیب
غریبه کارونکو سره دا سے جلوه ګر کیږی. چه خما ستر بے وازے
پاتے شی او څه پاکل شم هر خیز کښے خواه هغه خومره وړوکے وی
د هغه خومره عجیبه قدرت، خومره عجیبه حکمت او خومره عجیبه
ایجاد موندے شی،

(۵) فونتسل په انسائیکلوپیڈیا کښے لیکی، چه د علوم طبعیاتو مقصد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازے دا نه دے، چه خمونږ د عقل تنده ږمانه کړی بلکه د هغے لوئے مقصد دا دے چه مونږ د خپل عقل نظر خالق کائنات ته ورپورته کړو، او د هغه په جلال او عظمت عاشقان شو۔

(الکلام ص ۳۸ و ۳۹)

د نوی فکر په رڼا کښ د باری تعالیٰ ثبوت

د نوی فکر خاوندانو ته د معرفت الٰهی په لار کښے درے شبهے خنډان جوړ شوی دی، د خدائی د انکار سره پیچ د امریکے یو مشهور ملحد دا شبهے پیش کوی:

(۱) د یقینی علم ذریعے یا حس دے او یا وجدان (یعنی حس باطنی) خو په دے دواړو لارو د باری تعالیٰ وجود نه ثابتیږی۔

(۲) د باری تعالیٰ ذات او حقیقت د تصور نه پورته دے او د کوم څیز چه حقیقت نامعلوم وی، نو هغه به څنګه ثابت اومنلے شی۔

(۳) کچرے د خدائے هستی اومنلے شی، نو په دنیا کښے موجود شر د هغه د حکمت نه خلاف دے لهذا دا سے کائنات چه هغے کښے شر هم شامل دے دغه ذات ته نشی منسوب کیدے۔

د رومبی شبهے جواب

د رومبی شبهے جواب دا دے چه باری تعالےٰ په وجدان (حس باطنی) سره څکه ثابت دے چه انسانی اکثریت د وجود د خدائے اقرار کوی کچرے د یو څوک سا نوله دے انکار دے نو د هغے وجه داده چه د هغه وجدان صحیح نه دے، لکه څنګه چه ظاهری حواسو کښے نقصان راتلے شی دغه رنګ په وجدان یعنی باطنی حواسو کښے هم نقصان راتلے شی، کچرے

د ستر بو نظر درست نه وی نو څه ورته نه ښکاری دغه رنګ کچرے وجدانی بینائی خرابه شی نو د وجدانی امور واحساس ورته نه کیږی مونږ ګوګے هم ویلی دی چه ظاهری حس سره خدائے څکه نشی معلومیدے چه هغه د دے احاطے نه بهر دے، که بیا هم څوک خامخا زور لګوی، نو د هغے به دا مطلب وی، چه هغه خوب او تریخ په ستر بو معلومول غواړی، حالانکه هغه د دے احاطے نه بهر د مبصراتو په ځائے د مذوقاتو په احاطه کښ داخل دے، نو د باری تعالیٰ ذات د ظاهری محسوساتو نه بالاتر د وجدانیاتو او معقولاتو په احاطه کښے راځی۔

د دویم شبهے جواب

د دویم شبهے جواب دا دے چه د دیر خیزونو حقیقت معلوم نه وی خو مونږ منو، نو د خدائے په منلو کښے دا اشکال ولے دے وی، لکه چه شیخ ندیم الحبر د خپل کتاب (قصة الایمان بین الفلسفة والعلم والقرآن) په ص ۳۰ کښ لیکی چه سائنس دانان ماده، روح او حیات مثلاً او حقیقت ئے ورته معلوم نه دے، دغه رنګ د عقل حقیقت او ادراک حسی سره د هغے جوړښت هم معلوم نه دے، لیکن سړے دے، دا خو منی نو د خدائے له هستی په دے بناء انکار کول ولے دی؟

د دریم شبهے جواب

د دریم شبهے جواب دا دے، چه (۱) کچرے کائنات تو کښے د شر دا سے واقعات شته کوم چه حکمت خداوندی سره اس خمونږ په علم کښے سمون نه خوری، خو کیدے شی چه رستو څه وخت د دے سمون خمونږ په علم کښے راشی، په دے خبره اس خمونږ علم نه راتلل د دے دلیل نه دے، چه بل وخت به هم علم نه راځی، لکه څنګه چه دا یو حقیقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے چه زړګونه کاله وړاندے انسان تر دې پورې قوانینِ قُدرت
عِلم نهٔ وو او اوس ستوړ ته دَ دے علم اُشو،
(۲) دَ عالَمِ واقِعاتو کوم کړئ چه مُوبز ته شر بنکاري دَ هغے وجه
داده چه مُوبز ته دَ ټولو واقعاتو دز تحیر عِلم نشته کچرے داسے
کیدے شوے، نو دا بنکاريدُونکے شر به مُوبز ته خیر معلُومیدو،
(۳) ابن سینا په (شِفا) کښے جواب ورکړے دے، چه دَ دُنیا درے حالته
فرض کولے شي، (ا) خالص خیر (ب) خالص شر (ج) ډېر خیر او
لږ شر، دقدرت په وړاندے دا دریواړه صُورتُونه وُو، په پُوهبی
صُورت عمل کیدے شُو. دویم صورت ځکه نشو کیدے، چه قدرت
داسے دُنیا نه پیدا کړے چه ټول دِ شر شروی، دریم صورت
کښے خبرے شته لکه دا خبره چه قدرت له دَ اسے عالم پیدا کول،
مناسب وو چه په هغے کښے خیر زیات او شر کم وے، که دا شے
بالکل کت کړے وے، نو ټول به خیر خیر پاتے شوے وو، خو داسے ځکه
نشي کیدے چه دَ دغه لږ شر کټ کولو په وجه به دُنیا دَ ډېر خیر نه
محرُومه وَه، لکه چه اور د سوځولو په وجه شَر دے بدن، جاے آبادی
سوځوی، که دا لږ شان شَر نه وے، نو ټولے کرمَول او نور ډېر دَ فائدے
کارونه به هم ورسره ختم وُو دُنیا به څنګه چلیده، یا لکه اُوبه چه دَ
شَرارخ ئے (سیلاب وغیره) ډېر کم دے مګر د خیر اَرخ ئے ډېر زیات
دے دَ دُنیا د ډېرو خیزولو ژوندے سره تړلے دے او نور بیشمیره
خیرونه پکښے دی. یا لکه هوا چه دَ شرارخ ئے (طوفان او بیاپېر
اُونے دبیخه راګزاريدل) کم او دَ فائدے ارخ ئے ډېر زیات دے
په دے دَ اُبونه زیات دَ ډېرو خیزولو ژوندونه ولاړ دے، او نور
ډېر خیرونه پکښے نو قدرت داسے اُکړه چه لږ شرئے دَ ډېر

خیر د پاره پکښے پرېښو، او به بیا او رنه وو چه پخلے ئے کولے شوے
او جماعت ئے نشوے سیزلے دے خو به بیا پخلے هم نشوے کولے او نه
به پکښے داسے ګرمی وَه چه په ښځئ کښے پرِ ځان ګرم کړے وے.
(۴) ابن رُشد دے شے داجواب ورکړے دے، چه دُنیا کښے
ټول شَرُونه ځان له ندی بلکه خیر سره دَ تابع په ډول تړلی دی
لکه غُصه بده خو دَه لیکن که دا نه وے، نو چا به هم دَ قاتِل مُقابله
نشوه کولے او نه به ئے دَ خپل مال او عِزّت حفاظت په هغه وخت
کښے کولے شو کوم وخت چه چا په دے حمله کولے، شهوت خراب
دے خو بنکاره غټه فائده ئے دا هُم ده چه دُنیا تر آباده ده او ټول
انسانی نَسل هم په دے قائم دے د ملحدانو دَ شبهو لرے کولو نه
پس موبز دَ نوی فِکر په رڼا کښے د باري جلّ مجده دَ اثبات دلائل
پیش کوُو،

اول دلیل

دَ عالم وجود به یا دَ باري تعالےٰ ته منسوب وی یا به مادے او دَ هغے حرکت
ته بے له قصد او اِرادے او یا به مادے او ارادے ته منسوب وی خو
سره دَ قصد او اِرادے، دد ے دریم صُورت هیڅوک قائل نشته نه دَ
خدائے منُونکی او نه نامنُونکی ځکه چه مادیّین په دے متفق دی چه مادہ
ارادہ نه لری اُس صرف دویم صُورت د بحث دَ پاره پاتے شو چه عالَم
دِ مادے ته بے له قصده او ارادے اتفاقی طور منسوب وی، لیکن دا صورت
هُم قطعاً باطل دے ځکه چه عالم کښے حکیمانه ترتیب موجود دے
او په دے دَ قُدرت قوانین دلیل دے، په عناصرو او مرکباتو کښے ترتیب
شته، دنباتاتو او حیواناتو په تخلیق کښے مُرتب نظام شته دَ موسمونو
او دَ شپے ورځے په تبدیلو کښے دَ سیّارو په حرکاتو کښے یو خاص ترتیب
دے، چه دَ مادے یا دَ هغے دَ حرکتِ مسادفه یا اتفاقیه نتیجه نشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیدے ځکه کچرے دَ کاغذ په لسو جُدا جُدا ټکړو دَ یو نه تر لسو هندسے
اُلیکلے شی بیا په یو تهیله کښې واچولے شی او یو نابینا ما شوم ته اُو ټیلے
شی چه دے نه یو یو ټکړه راُباسه نو که هغه کرورونه واره دا پرچے
بیا راُباسی هیچرے به په ترتیب راُوځی، دغه رنګ که دَ یو قصیدے
پیلے پیلے جُملے او ټکی په یو بوجنګئ کښې واچولے شی او بیا دغسے یو
ناشوم نابینا ته دَ هغے دَ راوِ ستو اُو ټیلے شی نو هیچرے به دَ قصیدے
په اصل ترتیب راُوځی اګرچه په کرورونو واره دغه پیلے پیلے پرچے
راُباسی نو دَ دُنیا دا مُرتبه سلسله به دَ یو نابینا او بے شعوره ماړه نه
بے له قصد او ارادے څنګه ظاهره شی، دَ دے نه دا معلومه شوه
چه دَ عالَم متعلق رومبے صُورت "چه دا دَ یو حکیم خدائے په قصد
او اراده ظاهر شوے دے" صحیح او معقول دے (قِصَّةُ الْاِیْمَانِ بَیْنَ
الْفَلْسَفَةِ وَالْعِلْمِ وَالْقُرْاٰنِ لِابْنِ نَدِیْمِ الْمِصْرِ ص ۲۹۶)

دویم دلیل نوے اوزره فلسفه په دَ مُتفقه ده چه دَ عالم ماده
عِلم، شعور او ژوند نه لری او په کائنات تو کښې دا دَ
واره خیزونه مُوجُودی، په ژوندی خیزونو کښې ژوند شته انسان
عِلم او شعور لری په څنګ ورو کښې شعور شته نوے تحقیق خودا وائی
چه بعضے اُونو بُوټو کښې هُم شعور شته، نو دا څنګه کیدے شی چه دا
خیزونه خود دَ ماده یا دَ هغے دَ حرکت نه پیدا وی او پخپله دَ ماده
دَ عِلم، ژوند او شعور درے وا ورونه تشه وی، حالانکه دَ نفی محض
نه دَ اثبات، وُجود ناممکن دے، لهٰذا دَ کائنات تو سرچشمه هغه ذات
کیدے شی چه هغه کښې ذاتی ژوند او عِلم وی دا سے ذات صِرف هغه
خُدائے کیدے شی چه اصل ژوندے علیم او حکیم دے،

دریم دلیل دا نسانیت جوهر فِکر او ادراک دے هغه چه په

اُنو بُوټو کښې اُوده وو په څنګ ورو کښې دے ارخ وا ورولو او په انسان
کښې راویښ شو او یو اُوچت مقصد ئے اُغوښتو اُس دِ خامخا دَ دے ترقئ
سبب وی دَ عِلم الحیات مشهور ماهر ډاکټر لائیډ مارګن" لیکی چه دَ دے
ترقئ ظهُور دَ دے خبرے دلیل دے چه دَ کائنات تو دَ تخلیق اصل
او بنیاد شته چه خُدائے دے ځکه چه ارتقاء (ترقئ) دَ پاره
دَ منزل وجود ضروری دے، دَ عِلم تقاضا داده چه دَ کُوزنی عِلم
راز نه په بَرنی عِلم کښې حل شوی وی، دَ طبعیاتو دَ پټورازونو حل به عِلم
الحیات کښې او دَ دے د پټورازونو حل بیا په علم النفسیات کښې ددے
دَ پټورازونو حل بیا په عِلم تحلیل او تعلیل منطقی کښې او بیا دَ دے عِلم
دَ پټورازونو حل په مقام رُوحانی کښې وی۔

څلورم دلیل دَ انسانی عقل دا خُصوصیت دے چه هغه فرد یت
نه کُلیّت راآخلی او تجربیّت او تصوُّریت پیدا کوی
مثلاً انسانی اشخاص نه نفسِ انسانی، حیوانات نه نفسِ نباتی او بیا دَ
عالمی کنړوالی نه دَ عالَم نفسِ کُلّی راآخلی، دا نفسِ کُلّی (وحدت) الله
دے چه پټول کنړوالی هُم په دَه ختمیږی (مطلب دا چه دا آخری
وحدت دے دے نه پس بل وحدت نشته (مترجم)

دَ باری تعالےٰ ثبُوت دَ سلفی دلائلو په رڼا کښې

رُومبے دلیل دے رُومبی دلیل نه مونږ ته دلیل غرتی، ځکه وایو چه
امام جعفر صادق رح نه چا دَ الله دَ وُجود دلیل اُغوښتو
نو هغه ورته اُفرمائیل چه دریاب کښې ستا کشتئ ډُوبه شی تا سه دَ هغے
تخته قدرے نه وی او لامبو هُم نه دَ رحئ نو ستا به دَ بچ کیدو څه اُمیدئ
نو سائل اُوئیل چه ولے نه، بیا امام موصوف اُوئیل چه دَ بچ کیدو
ظاهری اسباب نشته بیا هم دَ دے اُمید لرل دَ چا په آسرا خو به وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه آسرا خدائے دے، نو دا د باری تعالیٰ د هستئ نفسیاتی دلیل دے

دویم دلیل

دے دویم دلیل ته مونږ ردلیل ګلکی) ځکه وایو چه امام ابوحنیفه رح یو سائل ته په ثبوت د باری تعالیٰ دا دلیل پیش کړے وو، چه یو بیړئ پخپله د یوے غاړے نه د دریاب بلے غاړے ته نشی راتلے نو د ټول عالم دا دومره غټه بیړئ به پخپله څنګه اُچیږی دے عالم د غټے بیړئ په انتظام چلیدل د دے دلیل دے چه دد ے چلوونکے شته چه هغه خدائے دے۔

دریم دلیل

دے دریم دلیل ته مونږ ردلیل ټوټی) ځکه وایو چه امام شافعی رحمه الله د اثبات باری تعالیٰ د پاره په دے طرز پیش کړے وو چه د ټوټ پاڑے چه بزه اُخوری نو پچے کوی چه د دیسمو چینجے اُخوری نو دیسم تر جوړ شی او د شهدو مچئ چه اُخوری نو شات تر جوړ شی نو د یو خیزه دلے مختلف خیزونه جوړیدل د دے اقرار ته مونږ مجبور وی چه دا د هغے قادر مطلق کار دے کوم ته چه مونږ خدائے وایو۔

څلورم دلیل

دے ته مونږ ردلیل صوتی) وایو، ځکه چه امام مالک دا دلیل دا سے وړکړے وو چه هرکله د یو انسان آواز بل سره نه ملاویږی او دغه رنګ شکل هم نو معلومیږی چه دا اختلاف د یو عظیم قوت کار دے کوم ته چه مونږ خدائے وایو۔

پنځم دلیل

دے ته مونږ ردلیل بیضی) دا سے وایو چه د چرګے اګئی نه بچے راوځی او د اګئی هغه مضبوطه قلعه ماته کړی او د بچی د راوتو نه وخته چرګه هم دا سے په اګو ناسته وی، چرګه د دغے کینا ستو پا بند ول د بچی د جوړیدو وخت معلومول د اګئی د ماتولو وخت معلومیدل دا ټول الهامی کار نه دی چه خداوند

تعالیٰ په الهام چرګے او بچو ته ا بنودل، دے نه د الله هستئ ثابته شوه

شپږم دلیل

دے ته مونږ ردلیل پنځاتی) وایو ا بونواس د قسما قسم اُونو بوټو د هغے د قسما قسم پاڑو میوو او ګلونو نه د الله تعالیٰ په هستئ دا سے دلیل ښوے دے چه د دے ټولو ما ده یوه ده (یعنی اُوبه او خاوره) او بیا دے نه عجیبه مختلف قسمه خیزونه پیدا کیدل دا بنائی چه دا د یو عظیم قوت کار نامه ده کو چه خدائے و ئیلی شی،

دا ټول دلیلونه امام رازی رح په تفسیر کبیر جلد اول کښ نقل کړیدی مونږ نور هم واضح بیان کړه: سعدی رح فرمائی:

برگِ درختانِ سبز در نظرِ هوشیار	هر ورقے دفتریست معرفتِ کردگار

اُوم دلیل

دے ته مونږ ردلیل لسانی) دا سے وایو، چه په دنیا کښے دے وخت کښے ژبے شته دا ژبے اولاد د مور پلار یا د خپل ماحول د خلقو نه اخلے د کړی دی او دا سلسله تر آخره تلے ده تر دے چه د اول انسان د دنیا په باره کښ دا جواب ختم شی چه آخر هغه د چا نه ژبه زده کړه چه بغیر د ده نه بل هیڅوک دغه وخت کښ نه وو، نو دا به مجبوراً منلے شی چه دده ژبه الهامی وه او د دغے الهام کوونکی نوم خدائے دے، اُس مونږ د باری تعالیٰ په ثبوت فلسفی او کلامی دلیلونه پیش کوو۔

د باری تعالیٰ د ثبوت کلامی او فلسفی دلیلونه

۱: **دلیل حدوثی**: کائنات او عالم د دوو خیزونو نومدے، یا به جسم وی یا به په جسم اړه بل خیز دا دواړه خیزونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بالذات وی، او که بالواسطه له دوؤ حالتو به خالی نه وی حرکت او سکون، کچرے جسم یا په دے اړانړه نور څیزونه په دوؤ وختوکښې په دوؤ ځایوکښې وی نو دا متحرک دے، او کچرے په دوؤ وختوکښې په یو ځائے وی نو ساکن دے بیا دا دواړه ډیو بل ضد دی چه حرکت راشی نو سکون ختم او سکون چه راشی نو حرکت ختم شی معلومه شوه چه دواړه حادث (نو پیدا) دی، دغه رنګے جسم او جسم سره تړلی نور څیزونه له دے دوؤ حادث حالتونو خالی نه وی بلکه دا به ور سره نښتی وی نو جسم او جسم سره تړلی څیزونه هم ددے په وجه حادث شو، د حادث د پاره محدث (پیدا کوونکے) ضروری دے کچرے هغه پخپله هم حادث وی نو هغه د پاره به بل محدث ضروری وی او دے نه به تسلسل (د پندانے قصه) جوړ شی داسے کیدے نشی نو ضرور دا محدث به قدیم وی چه هغه خدائے دے او دے نه د خدائے وجود ثابت شو۔

۲: دلیل امکانی | دهر څیز درے حالته فرض کولے شی ممتنع الوجود چه د کیدو وجوګه نه وی لکه دوه په دوؤ کښې پنجه واجب الوجود چه د هغه وجود ضروری وی، یا ممکن الوجود چه کیدل او نه کیدل ئے دواړه ضروری نه وی لکه اُبه چه رنګ دار دے هم کیدے شی او بے رنګه هم اُس عالم ممتنع الوجود ځکه نه دے چه دا موجود دے، او واجب الوجود هم ځکه نه دے چه دیر څیزونه پکښې ختم شی او آخر به ټول هم ختم شی دا خو څه مونږ په ستر ګو وینو او څه په قیاس معلومو، نو عالم بیا ممکن الوجود شو د دے وجود هم ضروری نه دے او عدم وجود هم ضروری نه دے لکه اُبه چه د هغے رنګ ضروری نه دے که را غلو پکښې نو د هغے وجه به

بهرنئی وی ځکه چه دا خپل هیڅ رنګ نه لری دا شان د عالم وجود ضروری نه وُو، که موجود شو، نو دا د بهرنی علت نتیجه ده دا علت که ممکن وی، نو هغه د پاره به بل علت پکار وی او دا سے به تسلسل (د پندانے قصه) جوړ شی، چه محال دے نو فیصله دا شوه چه دا علت به ممکن الوجود نه بلکه واجب الوجود وی چه دا نوم د خدائے دے چه د هغه وجود دا سے ضروری وی چه د بهرنی علت نتیجه نه بلکه هم د هغه د ذات دا سے تقاضا ده چه د عقل د درک پکښې نه لګی۔

۳: دلیل قاسمی | د یو څیز بل ته چه نسبت اُشی نو دا دوه قسمه دے یا به دا دویم تړلے څیز د اصل څیز سره د رخت وی تړ به نه جدا کیږی، لکه د اور نه ګرمی او تاؤ دے نه به (بالذات) ویلے شی مطلب به ئے دا وی چه د اور ذات دا غواړی چه ګرمی او تاؤ د ورسره خامخا وی، یا به دویم د روم بی څیز لازم نښتے وی کله به وی او کله به نه وی دے ته (ما بالعرض) ویلی شی لکه د اور سره ګرمی چه کله پکښې په بهرنی علت (اور، نمر وغیره) راځی کله پکښې نه راځی په دے (ما بالعرض) څیز کښې د علت تپوس نشی کیدے لکه اُبه ولے ګرمے دی او په ما بالذات کښې د علت دا سے تپوس نشی کیدے چه اور ولے ګرم دے قاعدے مطابق د کائناتو وجود او په ما بالعرض) ځکه ئے چه کله پکښې یو څیز وی کله پکښې نه وی کله دا چه په وی کله نه وی، نو دلته دا سوال خامخا کیږی، چه دا کائنات موجود دی د دے جواب به دا ورکولے شی چه د دا د دا سے ذات نامه ده چه هغه واجب الوجود دے وجود د هغه ذاتی او ضروری دے، او هغه ته رب العالمین ویلے شی دلته بیا بل سوال (چه الله موجود دے) دا سے ختم شی لکه دا سوال ختم شی چه اور ولے

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرم دے، نو په دے دلیل د باری تعالیٰ د ذات او صفات دواړو
ثبوت کیږی، مثلاً انسان او د انسان ژوند، علم، لیدل، آوریدل،
قدرت، کلام او اراده بتول "ما بالعرض" دی، چه د دے فیضان د
پاره د "ما بالذات" م او د ذاتی سر مشے ضرورت وی، نو د انسان بلکه
د بتول عالم د وجود د پاره وجو. د باری تعالیٰ او د صفاتو د پاره صفات
د باری تعالیٰ سرچشمه او خزانه ده چه هغه "ما بالذات" او واجب
الوجود دے

۴: دلیل اتقانی

په کائناتو کښے حکیمانه قوانین شته، چه د
هغے په زور علتونو نه د معلولاتو او اسبابو
د مسببانو علم راځی، دا حکیمانه قوانین دومره وسیع دی چه د ماد
نه تر اوسه د سائنس په ذریعه څومره قوانین معلومه شوی دی
د اد هغو قوانینو په نسبت چه تر اوسه لا معلومه هم نه دی دیر کم
دی، بلکه د دے معلومه قوانینو نسبت نا معلومو قوانینو سره دلته
دهلکه د یو خاخکی چه سمندر سره دے همدغه وجه ده چه پر
سائنسی قوانینو کښی ترقی لا تر اوسه ده کچرے دا حکیمانه قوانین کم و
نو سائنسی ترقی به ټپه ولاړه وه ځکه چه سائنس د قدرت د قوا
معلومول او ښکاره کولو نوم دے، دا ښکاره خبره ده چه دا
حد او بیحسابه حکیمانه قوانین د قادر مطلق حکیم کیدے شی
هغه خدائے دے، دا هیچرے د مادے کار ځکه نشی جوړیدے چه
پخپله د علم، شعور، حیات او حکمت نه تشه ده،

۵: دلیل حُبّی

د شاه ربیع الدین نور الله مرقده، د اسّ
المحبة، نومے رسالے مطابق د بتولو کائناتو
په خمیر کښی محبت آخلے شوے دے: او خصوصاً په انسان کښی

دیر زیات محبت شته بیا د دے محبت دوه قسمه دی:-

(۱) یو محبتِ ناقصه:- (۲) دویم محبتِ کامله:-

ړومبے قسم د مال او اولاد محبت دے، او دویم قسم د الله محبت دے
بتول مذهبونه د الله په محبت قائم دی، دے نه معلومیږی چه محبت
الٰهی په فطرت کښی داخل دے، محبت د موجود سره کیږی، مثلاً
مونږ خپل ذات یا مال اولاد سره محبت ځکه کوو چه دا موجود دی
نیشت سره محبت خو معنی نه لری د محبتِ ناقصه داحال شو
چه د هغے محبوب د موجود وی نو د محبتِ کامله ډولے محبوب
موجود نه وی! ضرور موجود دے دا هم د وجودِ باری تعالیٰ دلیل
شو، او د الله محبت ته کامل ځکه ویلے شی چه د محبتِ ناقصه بتول
محبوبات لکه مال اولاد وغیره په محبتِ الٰهی قربانولے شی.

۶: دلیل التجائی

دنیا ظلم نه دکه ده، او په هره زمانه کښے د
مظلومانو شیر د ظالمانو نه دیر زیات
وی، نو انسانی فطرت د ظاهری بتولو اسبابو او ذریعو نه نا امیدی کښے
د خپل زړه مضبوطولو د پاره او دغه نا امیدی په امید کښی بدلولو د پاره
یو غیبی قوت سره د رابطے او تړون پیدا کولو کوشش کوی چه هغه د
د بتولو نه بالا او قادرِ مطلق وی او حالات بدلول د هغه په قابو
کښی وی دا سے قسم التجا کانے د دعا کانے او زاری په بتولو مذهبونو
کښے شته چه د ذاتِ الٰهی د وجود دلیل دے:-

۷: دلیل ترتیبی

بتول کائنات په ترتیب دی، یخنی گرمی
شپه ورځ، سپرلے او خزان، د ستورو
حرکت د حیواناتو او نباتاتو نشو و نما بتول په ترتیب دی، دا بتول د
یو حکیم ذات د موجودیت ځکه دلیل دے چه د هر ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتیب ورکوونکے وی، دَ دیوان حافظ دَ الفاظو ترتیب دا ښائی چه دَ دے ترتیب ورکوونکے شته الفاظ پخپله یو بل سره ترتیب نخوری همدغسے دَ کائناتو داخت او حیران کن ترتیب دا گواهی ورکوی چه دلته یو عظیم ترتیب ورکوونکے شته چه الله دے او هم دا دَ الله تعالیٰ دَ هستئ دلیل دے،

۸: دلیلِ شعوری دا جهان یو لوئے عمارت دے چه دَ دے هره پرزه دَ حکمت ډکه ده او دا دلیل دے چه دَ دے بانی او معمار دَ عقل او شعور خاوند دے نو بیا دَ دے نسبت بے شعوره مادے کوله دا ښے نامعقوله دے لکه دره کسان په یو بیابان کښے یو ښائسته کوټه بیا موی هغه ته دواړه ورننوځی هرشے پکښے موجود په ترتیب پروت وی اُس دا دواړه کسان په دے خپل خیال ښکاره کوی یو وائی چه دا هرڅه پخپله شوی دی کچه خښتے پخپله جوړے شوے بیا پخپله پخے شوے او پخپله راغلو، بل شو خښتے پخپله ورغلے پخے شوے پخپله بیا یو ځائے شوے دیوالونه چټونه وغیره پخپله جوړ شو قالینونه پخپله جوړ شو دَ ګډو وبزونه پخپله وړی دا اُوته یو ځائے شوه پخپله رنګ اُوته راغے دا پکښے پخپله رنګ شوه او بوټی ګلونو پر پخپله اُشو او قالین تر تیار شو، او بل وائی چه دا ښے نه ده دا ټول پخپله نه دی شوی دَ دا ماهر انجنیئر او کاریګر دَ پوهے او فکر نتیجه دا ده چه دَ عمارت نقشه ئے په ذهن کښے تیاره کړه، بیا ئے ضروری خیزونه او سامان راجمع کړو او په ماهرانو او کاریګرانو ئے دَ نقشے په مطابق جوړ کړو اُس دَ دے دواړو بیان چه دَ عقل په عدالت کښے پیش شی نو فیصله به دا وی چه دُ وبے سړے لیونے دِماغ خراب دے او دویم

سړے عقل مند دے دَ دُ ومبی بیان چوټ غلط او دروغ او دَ دویم بیان بالکل رِشتیا او صحیح دے دغه رنګ دَ جهان دَ عمارت باره کښے دَ مادہ پرستو بیان دَ دُ ومبی کس په شان دروغ او غلط دے او دَ مؤمن او خدا پرست بیان بالکل صحیح او رِشتیا حکیمانه او عاقلانه دے، لهذا دَ عقل په موجب دَ جهان دَ عمارت دَ پاره دَ خدائے وُجود ډیر ضروری دے او پخپله دَ جهان دا عمارت دَ خُدائے دَ ذات، صفاتو او کمالونو دَ ثبوت یو غټ دلیل دے

۹: حیاتی دلیل په دُنیا کښے ژوندی مُوښزو وینو کوم وچه شته مُوښزو ژوندی یُو ډیر نور خیزونه ژوندی دی، نو دا دلیل دَ دے خبرے دے چه دَ عالمِ حیات (ژوندی) دَ پاره یو دَ ژوند سرچشمه او بُنیاد شته چه دا حقیقی او اصلی ژوندے ذات هم دَ رب العالمین دے،

۱۰: ذِکری دلیل دا الله په ذِکر کښے کامِل خوند، دَ انجذاب انبساط او دَ زړه دَ اصلاح بنسټ شته، دَ نیشت په ذِکر کښے خوند خولا څه کوے دَ سَرَه ذِکر ئے وی نه، نو دے نه معلومیږی چه دَ الله ذات موجود دے

۱۱: دَ اطلاق دلیل دَ قانون دے چه دَ هر مُقید دَ پاره دَ مطلق وُجود ضروری دے ځکه چه دَ تقیید او تحدید مطلب دَ وسیع او مُطلق خیز نه یو محدود او مُقیّد خیز حاصلول دی، مثلاً دَ زمکے حد بندی هله کیږی چه وسیع زمکه موجود وی دَ کائناتو ټولو وُجود محدود دے چه دَ زمان او مکان په حدود و کښے بند او راګیر دے دے دَ پاره دَ حدود و، قیودو او دَ مکان او زمان نه بالاتر دَ یو هستئ ضرورت دے او دا صرف دَ رب العالمین ذات دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

وُجود دَ باری تعالیٰ او قُرآن مجید

قُرآن دا ښائی چه دَ خدائ اقرار دَ اِنسان په فطرت کښ داخل دے
دَ علم الانسان دَ ما هرانو دَ اُمتفقه فیصله ده، چه کوم وخت دَ علو
فُنُونو او تهذیب وُجود نه وُو او انسان په فطری حالت کښے وو نو
هغه دا سے وخت کښ هُم دَ خُدائے عبادت کړیدے، دَ یو مشهور محقق
"مکس مولر" په کتاب "الکلام" کښ داخبره نقل ده چه "خُو بزرا اسلافو
دَ خدائے پاک په وړاندے هغه وخت سَر ټیټ کړیو وچه دَ خدائے
پاک نوم ئے هُم نه ووزده، دَ جسمانی خدائے یعنی دَ بُت عبادت
دیکنه پس دا سے پیدا شو چه اصلی اِنسانی فطرت دَ مثالی صورت
په پرده کښ پټ شو، هم دغه وجه ده چه دَ دُنیا دَ تاریخ معلومه
سره د دنیا په هره برخه کښ دَ خُدائے عقیده موجوده وه. اثوری
مصری، کلدانی، یهود، اهل فینیشه ټول دَ خدائے قائل وو،
پلوټارک وائی چه دُنیا ته اُګوری، په ډیرو ځایونو کښ قلاکانے
کارخانے، سیاست، علم، فن، کار کسب، دولت به نه وی لیکن
خدائے به هر ځائے کښ موجُود وی،، دَ وحی او الهام مُنکر دَ فرانس
یو مشهور فاضل رفولتیر، وائی چه زرد شت منو سولن، سقراط
پولوډیو سردار، یو منصف او یو خُدائے عبادت کولو، هم دغه
فطرت دے، چه قرآن ئے دا سے بیان کوی:
وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِیْٓ اٰدَمَ مِنْ ظُهُوْرِهِمْ ذُرِّیَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓی اَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوْا بَلٰی شَهِدْنَا سورهٔ الاعراف آیه (۱۷۲) کرل چه آیا څه ستا سوخدائ یم نو ټولو اُو ئیل چه اوئے مونږ ګواهان یُو،
څه وخت چه خُدائے دَ بنی آدم دملا نه دَ هغه نسل دا اُبنکوا
دملا نه دَ هغه نسل دا اُبنکوا او پخپلے هغوی په دے ګواه

لیکن دَ خارجی اسبابو او آثرا تو نه کله دا فطری احساس دبا وُشی نو
نکه قرآن ځائے په ځائے دا فطرت خبردار ه کړو،
اَفِی اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ (القرآن) (آیا دَ خدائے په باره
کښ هم څه شك کیدے شی، کوم چه دَ آسمان او زمکے مُوجد دے)
که خو دَ خارجی اسبابو نه دا فطری احساس دومره دبا وُشی چه
بوازے دَ خبردارئ اِشاره وَرله کافی نه وی په دے وجه قرآن دَ
تجربو او دَ حِس په بنیاد دَ خدائے په وجود استدلال اُکړو، دَ انسانی
تمیز او پوهے دَ شروع نه، انسان ته چه کومو بدیهی او حِسی !!
مقدمات و علم وی هغه دا دے، چه کله هغه څه خیز په ترتیب او
تنظیم بیا مُومی نو دَ هغه یقین راشی چه چا عقلمند ذات دَ ترتیب
وتنظیم ورکړیدے او دَ بے ترتیبه خیزونو دا اندازه اَخلی چه
دا خیزونه پخپله را یو ځائے شوی دی دَ حافظ یا نظامی دَ شعر بے
ترتیبه الفاظ یو معمولی انسان ته ورکړه هغه چه سل واره واړوی
او واړوی نو هُم به تر په اتکل دَ دوی هغه شعر پخپله جوړ نشی
حالانکه هم هغه الفاظ دَ شعر وی خو صرف دَ ترتیب ورکولو کسر
پکښے باقی وی نو دا به کله اُشی چه دَ دُنیا دا په ترتیب نظام دِ
پخپله جوړ شوے وی، قُرآن مجید دَ خدائے په وجود دا سے استدلال
کړے دے:-

(۱) صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِیْٓ اَتْقَنَ كُلَّ شَیْءٍ
(۲) مَا تَرٰی فِیْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰی مِنْ فُطُوْرٍ ○
سورهٔ ملک آیت ۳

دا دَ خدائے کاریګری ده چه هر شے ئے په پخه جوړ کړیدے، دَ رحمٰن په پیدا او بنت کښ به تاسو څه فرق اُنه وینئ بیا بیا هم اُګوری چه دَ زز پکښ چرته ښکاری ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳) خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ۝ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ لَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۝

خدائے پاک هر یو څیز جوړ کړو، او بیا ئے دَ هغے یو اندازه مقرر کړه، (دَ خُدائے په پیدا او بنت کښے هیڅ تبدیلی نشی کیدے، دَ خدائے په طریقه کښ به ته هیڅ تبدیلی نه موے)

په دے آیتونو کښ قرآن دَ جهان دَ دے صفته بیان کړیدی (۱) کامل او بے نقصانه دے (۲) په ترتیب او مناسب دے (۳) دَ داسے اُصولو اوضوا بطو پابند دے چه څوک ئے ماتولے نشی :-

نن چه تحقیقات آخری حد ته رسیدلی دی او دَ کائنات تو په سوُد نو راتول بیکاره شو، لوئے لوئے فلسفیان او حکیمان په ډیر شور او فکر سره دَ خُدائے دَ ثبوت هُم دا استدلال پیش کوی :-

ارسطو دَ خدائے دَ وجود، دَ هغه دَ توحید او دَ قیامت قائل دو (ملل ونحل دَ شهرستانی جلد ۱ صفحه ۳۹۸)

(۱) ملین ایډورد وائی چه انسان هغه وخت حق دق شی چه دا سے خَلق اُوینی چه هغوی دا وائی چه دَ ناطق او مکرّم مشاهدات تو غوندے عجائبات تو په لیدو هُم دا وائی چه دا صرف دَ بخت او اتفاق (بخپله دَ پیدا کیدو) نتیجه ده، دا فرضی احتمالونه او عقلی گمراهئ کومو له چه خلق دَ علم محسوسات، نُومرا ینے دے دے لره عِلم حقیقی بالکل باطل کړی دے په فزیکل سائنس پوهیدونکی هیچرے په دے یقین نشی کولے،

(۲) هربرت اسپنسر لیکی، دا راز و نه چه ورځ په ورځ نو دهم پاریک، کیږی هرکله چه مُوبز په هغے ذِیات بحث کړو، نو دا به خامخا منلے شی چه انسان دَ پاسه داسے یو ازلی او ابدی قُوّت موجود دے چه دَ هغه مُوجب دا ټول څیزونه موجود دیږی :-

(۲) پروفیسر لینه وائی، کوم لوئے خدائے چه اَزلی دے، دَ ټولو څیزونو عالم دے په هر څیز قادر دے، دَ خپلو کارِ یگرو په ذریعه خُما پوراندے داشان جلوه کرده چه خُه حیران او بیخوده شم (الکلام جلد ۲ صفحه ۵۶ و ۵۷)

دباری تعالیٰ توحید

په کومُو دلائلو چه دَ خدائے دَ وُجود یقین را حی هم هغه دَ خُدائے دَ یووالی دلائل هم دی، عالَم ډیرے برخے بنکاری خو حقیقت کښ هغه یو څیز دے، لکه څنگه چه دَ انسان اندامُونه مثلاً ستر بنے غوږونه خو په لیدو ډیر بنکاری لیکن هغه حقیقت کښ یو شے (انسان) دے اُس دَ دے پیدا کوونکے او چلوونکے هم یو ذات دے دوه ندی نو دَ دوه نه به زیات څنگه وی، ځکه چه یو خدائے انتظام چلولے شی، نو بل خدائے بیا بیکاره شو او بیکاره خُدائے کیدے نشی او کچرے دواړو هم انتظام نه شو چلولے نو دواړه خدایان ځکه نه شو چه دواړه به بے وَسه وی او بے وَسه خُدائے مُوبز چرته نه دے لیدلے، کچرے دواړه مختلف نظامُونه چلوی، نو عالَم به تس نس شی او کچرے دواړه یو نظام چلوی نو بیا هم عالَم ځکه به کمزوری او ختم شی چه دَ عالم حقیقت یو دے او چلوونکی دَ یو حقیقت دوه یا زیات ځکه نشی کیدے چه دَ وُجود او ذات په منځ کښ دا سے نسبت وی، لکه دَ ظرف او مظروف مثلاً پنړه او ښه، اُس کچرے یو خُدائے یو ذات نه یو وُجود ورکوی او بل خدائے هم دغه ذات نه بل وُجود ورکوی، نو دغه یو ذات به دَ بیخه ختم شی، لکه چه یو پنړه کښ دوه څیزونه اُمنلے نو هغه شلیږی او پنړه پاتے نشی، دغه رنگ دَ دواړو خُدایانو په دخل ورکولو دَ عالَم تباهی ده او کچرے بل خدائے پکښ دخل نه ورکوی نو دا سے بیکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

او عاجز خدائی نه وی بل داچه د اتفاق ضرورت هلته وی کوم ځائے
کښ چه د اختلاف نه ضرر پیدا کیږی کچرے دواړه خدایان وی نو
ضرورت او حاجت د اتفاق به ورته نه وی او
نه به ورته د ضرر ویره وی، ځکه چه دا دواړه کمزورئ د خدائی
خلاف دی، نو دواړه خدایان به خامخا پوره تصرف کوی او کامل
دخل به ورکوی، نو اس موبزو ئیلی دی چه کچرے دوی دواړه مخالف
تصرف کوی نو هم عالم تس نس او کچرے موافق کوی نو هم عالم
تباه برباد لکه چه دوه مینزه بوجئی کښ دوه تنه خان خان له
دوه دومنه غله آچوی نو هغه به پرق اشلیږی، دا دلیل قرآن
دا سے بیان کړے دے :-
لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا: کچرے زمکه آسمان کښے ډیر
سورهٔ انبیاء آیة ۲۲ : خدایان وے، نو دواړه به برباد
شوی وو)
هم دغه وجه ده چه دعوی د توحید په پټولو مذهبونو کښ شته مشرک
قومونه هم یو ذات قادر مطلق منی :-
وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ: کچرے د مشرکانو نه تپوس
وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ (سورهٔ : اوکړے، چه آسمانونه او زمکه
لقمن آیة ۲۶) : چا پیدا کړی دی نو خامخا به دا وائی چه الله پیدا کړی دی
عیسایان (مشرکان) منی درے خدایان خو وائی، چه دا درے واړه یو دی
خبره غلطه ده خو بیا هم حقیقی کفر والے هغوی هم نفی برداشت
کولے، باری تعالیٰ سره په صفتونو فعلونو او عبادت کښ دوی نور شیئونه
هم شریک کړل، ځکه د کامل توحید نه محروم شول، په پټولو مذهبونو
کښے بوازے اسلام دا سے مذهب دے چه هغه د باری تعالیٰ توحید

د هر قسم شرک د بوئینونو نه پاک کړو :-

د شرک مذمت

(۱) شرک د مغفرت جوکه نه دے، إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ
وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ (سورهٔ النساء آیة ۱۱۶)
(۲) په مشرکانو جنت حرام دے، إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ
عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ ط.
(۳) د مشرکانو ټولے نیکئ برباد دی: وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ
مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ
(سورهٔ الزمر آیة ۶۵) :-
(۴) د مشرک د پاره د بخښنے دعا جائز نه ده، مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ
آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِن بَعْدِ مَا
تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (سورهٔ التوبه آیه ۱۱۳)
مشرکین هم د الله په ذات او د عالم په خالقیت کښ ده سره په شریک
نه منلو متفق دی، لکه چه شاه ولی الله رح بنکاره فرمائیلی دی:
(مشرکانو صفاتی، افعالی او عبادتی شرک کړے دے،
مطلب دا چه د الله په صفاتو او په فوق الاسباب افعالو او عبادت کښ
ئے ورسره نورے مقدسے هستیانے شریک کړے خو د اسلام او
قرآن لوئے خصوصیت دا دے چه دوی د باری تعالیٰ توحید د هر
قسم شرک د بوئنئ نه پاک کړو تر دے چه د ما فوق الاسباب نفع
او ضرر مرکزئے بوازے د رب العلمین ذات کړے، ولو، قُل لَّا
أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا ط (سورهٔ اعراف)
حاضر او ناظر ئے یو ذات خداوندی اوکړے، ولو، وَهُوَ مَعَكُمْ
أَيْنَمَا كُنتُمْ (سورهٔ الحدید آیة ۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عِلمِ غیب ئے صِرف ذات خدَاوندی سرہ خاص کړو، قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ط (سورۂ النمل آیة ۶۵)

دمُشکلا توحَل کولو دَ پارہ ئے بلل هم هغه سرہ خاص کړل :-

فَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ط (سورۂ الجن آیة ۱۸) :-

هر قسم عبادت او ما فوق الاسباب مَدَد غوښتل ئے هم دَ الله ذات سرہ خاص کړل :- اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ۝ (سورہ الفاتحہ آیة ۴) :

تردے چه سجده تعظیمی ئے هم الله سرہ خاص کړل، کومه چه نورو دینونو کښې دَ غیر الله دپاره جائزوه اَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ :- سورۂ الجن آیة ۱۸)

نذر لغیر الله، قسم بغیر اسم الله، طواف لغیر بیت الله ئے بند کړو او داسے دَ شک تولے دروازے ئے بند کړے، حقیقت دا دے چه دَ خدائے دَ اِقرار نه په زړه چه کوم اخلاقی اثر غورزیږی هغه بغیر دَ دے توحید کامل نه نشی کیدے، دا طاعت، انقیاد، اِخبات، خشوع، استقلال، توکل او اِخلاص حالت په زړه هله طاری کیدے شی چه دا خیال او اعتقاد ئے وی چه خموښ دنولو حاجتونو، ضرورتونو، اُمیدونو، غرضونو او مقصدونو هم یو مرکز دے، دا شان دآزادئ، زړورتیا او بے نیازئ صِفتونه دده توحید کامل نه بغیر نشی پیدا کیدے کوم کس چه دَ یو ذات نه سِوا بل څوک حاجت روا گڼړی دَ هغه سَر په هره آستانه دَ ټیټیدو دَ پاره تیار وی

نبوّت

دَ نبوت لُغوی بُنیاد کچرے (نَبَأٌ) خبر وی، نو دَ نبی شرعی او عُرفی معنیٰ په دالله له طرفه خبر ورکوونکے وی، او کچرے دَ "نبوة" په معنیٰ دَ

رفعة نه منقول وی نو دَ نبی معنی به دَ ټولو نه لوړ او اُوچت شان والا وی، او کچرے دَ "نبی بمعنی طریق" نه منقول وی، نو مطلب به ئے دا وی چه پیغمبر عم الله نه دَ رسیدو لارې او وسیله ده، په ډومبی صُورت کښې مهموز اللام او په آخر دوه صُورتونو کښې به معتل اللام وی، دَ دا شاعِرَه ؤ نه دَ "مواقِف" شارح دَ "نبی" شرعی او اصطلاحی تعریف دا نقل کړے دے :

مَنْ قَالَ لَهُ اللّٰهُ اَرْسَلْتُكَ اِلٰى قَوْمٍ، نبی هغه څوک وی، کوم ته چه الله دا فرمائیلی وی، چه

اَوْ اِلَى النَّاسِ جَمِيْعًا :- چه الله دا فرمائیلی وی، چه ته مایو قوم یا ټولو خلقو ته پیغمبر لیږلے ئے :

دَ نبی ډومبئ دوه لُغوی معنیٰ امام راغب رحمه الله په مُفردات کښې لیکلی دی، دَ نبی یو څو خصوصیات دی چه په هغے دَ غیر نبی نه جدا کیږی

دنبوت خُصُوصیتُونه

(۱) یو انسان د نبوت دَ عُهدے دَ پاره چُونګړ کول دَ الله کار دے، دا عُهده وَهبی ده کسبی نه ده، الله تعالیٰ په ظاهر باطن په حال او مستقبل پُوره خبردار دے چه هغه کوم اِنسان ته دَ نبوت فرض په غاړه کوی نو دَ هغے فرضوا دا کولو په هغه کښې کامل قابلیت او استعداد مُوجود وی اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ ط (الله بنه پوهیږی چه دَ پیغمبرئ منصب چاله ورکول په کار دی :-

(۲) دَ نبی علوم هم وهبی وی کسبی نه وی، هغه دَ زمکے دکوم اُستاذ نه زدَ کړه نه وی کړی، بلکه دَ آسمانی اُستاذ نه دَ آسمانی عُلُومو زدَ کړه کړی وی، او دَ زمکے په تعلیم کښې هغه اُمّی (نالوستے) وی امام غزالی رح دَ احیاء العلوم په ډومبی جلد کښې دعقل دَ مرتبو دَ فرق دا سے بیان کړے دے چه دَ خلقو دَ عقل مرتبے مُختلفے دی

(c) Ketabton.com: The Digital Library

بعضے دیر غبی وی چه په بنود لوهم زده کړه نشی کولے، او بعضے تیز دماغی وی چه په بنود نه زده کړه کولے شی او بعضے هغه حضرات دی کوم چه د انسانی بنود نه بغیر د خپل زړه په رڼا علوم حاصلوی، دا پیغمبران علیهم السلام دی،

(۳) په شکل و شباهت او په خوئے خصلت کښې د نورو نه ممتاز وی بخاری وغیره کښې دی:-

کَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ: نبی علیه السلام په صورت اَحْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا وَّ خُلُقًا: او سیرت کښې له ټولو خلقو بهتر وو:-

(۴) په علم او عمل دواړو کښې کامل وی، د علم کمال ئے داد ے چه پکښې غلطی نه وی او د عمل کمال ئے داد ے، چه ګناه ترهیڅه کیږی او د عبادت الٰهی د حد نه تیریدل د ده په عمل کښې نه وی، نبی د امت د پاره د عمل نمونه وی:

لَقَدْ کَانَ لَکُمْ فِیْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ: نو ځکه د ګناه نه پاک وی او د خپل عمل غلطه نمونه نه ورکوی، لکه انسان چه د خپل چکن د پاره درزی ته غلطه نمونه نه ورکوی، الله تعالیٰ چه نبی د عمل نمونه را لیږله نو په هغه کښې د غلطی او ګناه څنګه امکان کیدے شی:-

(۵) نبی علیه السلام د علم او عمل تکمیل کوی، مطلب دا چه څوک د هغه تربیت کښې راشی نو هغوی په علم او عمل کښې کامل جوړ شی د هغوی د علم او عمل شان د نورو ټولو خلقو نه بلند او ممتاز شی:-

(۶) د نبی د تعلیم او عملی ژوند نه دا ښکاره معلومیږی، چه د ده اصل مقصد عام مصالح دی یعنی د ده په وړانده، د یوکس یا د تبر او ټولی د فائده په ځائے به عمومی فائده وی:-

(۷) د نبی اوم خصوصیت دا دے، چه د نبی معاشی ژوند او اخلاقی کردار د بے مالئی او مالداری په دواړو صورتونو کښې یو شان وی کوم خوراک سینا ئے استوګنه او اغوستنه چه د بے مالئی په حالت کښې ئے وی هم هغه ئے د مالداری په حالت کښې وی، کوم عاجزی او خاکساری چه د بے مالئی په حالت کښې وی هم هغه ئے د مالداری په حالت کښې وی لکه چه د حضور علیه السلام او نورو پیغمبرانو علیهم السلام، د انبوت د تاریخ په پاڼو کښې محفوظ دے گویا که پیغمبران علیهم السلام په عوامی مفاد و خپل ذاتی مفاد، قربانوی، او د غلبے او حکومت حاصلولو نه پس هم د هغوی د عجز و نیاز د بندګئی د شان او د هغوی په تواضع هیڅ اثر نه پریوزی، د پیغمبرانو علیهم السلام د زړه او روح خداداد پاکی او صفائی د هیڅ ماحول نه خرابیږی او کنه کیږی نه د دے مطلب دا شو چه عامو انسانانو نه د هغوی فطرت مختلف دے:

(۸) د نبی په ژوند کښې د تصنع تکلف، نمائش، خپلے لویئی او د ځان ښکاره کولو هیڅ نښه نه وی، او د هغه محبت او بغض د خپل ذات د پاره نه بلکه د رب العلمین د ذات د پاره وی، هغه خو د خپل ځان حق معاف کوی، لیکن د الله حق نه معاف کوی:

(۹) نبی د الله د فرمانبرداری عملی نمونه وی، هغه په ښکاره او پټه په دننه او بهر دو ستانو او دشمنانو سره، په قهر او په خوشحالئی کښې بلکه په هر حالت کښې د رضائے الٰهی د لارے نه یو ذره هم نه اوړی د ګڼړے حالات او ځائی کیفیات د هغه په استقامت کښې څه نقص نشی راوستے کو یا کښې د الله رضا او د شرع تابعداری د هغه په خمیر کښې اخلے شوی وی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۰) دَ هغه په ذریعه دِ دے دَ پاره عجائبات او معجزات ظاهریږی چه دَ هغه دَ نبوت تائید پرِ اُوشی. په شرح مواقف کښے دَ معجزے اُوه (۷) شرطه لیکلی دی:-

(۱) دا به دَ خدائے فعل وی (۲) دَ عادت خِلاف به وی، (۳) دَ هغے مقابل به نشی کیدے (۴) دَ نبوت دعویدار نه به ظاهریږی (۵) دَ دعوے موافق به وی (۶) بل نبی نه به دروغژن نه وائی (۷) دَ دعوے کولو نه به وړانه وی (طبع لوکنور ص۲۲۵ تا ۲۲۶)

دَ معجزے اُصولی قسمونه دوه دی (۱) معنوی مُعجزه دَ خاصانو دپاره (۲) حِسی مُعجزه چه عوامو دَ پاره وی دَ حضور علیه السلام معنوی معجزه قُرآن دے، او حِسّی معجزه ئے شق القمر، تکثیر طعام ومیاه (یعنے خوراک خښاک زیاتول) او دَ ځاروو ځناورو اُونو بُوتو خبرے کول دی.

په معجزے، کرامت او سحر کښے بیلتُون

معجزه او کرامت دواړه دَ الله کارُونه دی، معجزه له پیغمبرانو او کرامت له وَلی، ظاهریږی دواړه اختیاری نوی په اکتساب حاصلولے نشی، بنود نه اوز دَ کړه ئے نوی، دَ دے دواړو سبب مِرئی دَ الله اراده وی، په خلاف دَ سحر چه دَ هغے معنے دلغت اِمامان او مُفسّرِینو رحمه الله دا بیان کړیده، مَا دَقَّ مَأْخَذُهُ وَلَطُفَ، یعنے کوم فعل او عمل چه په مخفی اسبابو بناوی هغه سحر دے، دَ سائنس بعضے موجوده مصنوعات هُم دَ سحر په تعریف کښے داخلیدے شی، ځکه چه دَ انسانی فعل دے، دَ انسان په اختیار کښے دے په بنود نه ازد کړه، کسب او اکتساب، په مشق او تجربه حاصلیږی دے نه علاوه عادی اُموردی دَ دے اسباب لکه دَ عام کار کسب دا سے بنکاره او ظاهِرُی

چه عام خلق پرِهُم پوهیږی، کچرے له دَروغژن نبی یو خِلاف عادت کار ظاهر شی نو دا به معجزه نه وی، بلکه په استدراج او سحر کښے به ځکه داخل وی، چه دَ هغے مخفی هغه اسباب موجود وی کوم چه مادی وی او که غیر مادی وی، خو تعلیم یافته او مشق کُوونکی خلق ئے اِستعمالوی، "عبد الله المقنع یا زردشت نه کچرے دا سے کارونه صادر شوی وی، نو هغه هم په دے قِسم کښے داخِل دی، لکه چه دَ شیخ الاشراق او سکاکی نه هم دا سے اُمُور بنکاره شوی دی چه دَ نبوت دعوی ئے نه لرله (تاریخ کښے شته) دغه رنگ دَ ابُوالطیب المتنبّی او دَ نورو متنبیانو نه هم دا سے کارونه ظاهر شوی دی دا ټول سِحر، استدراج تجربو، او تعلیم سره تعلق لری مثلاً دَ شیوُنکی په لاس اچولو دَ شیخ الاشراق لاس دَ اُوبه نه را بیلیدل او دَ شیوُنکی تنگ نه پس بیا لاس جوړ یدل چه په حقیقت کښے لاس نه وو بلکه رُومال وو، او که دَ سکاکی چه بُخدا دکښے اُور دا سے بند کړو چه یو نغرے هم نه بگلیدو، دَ طاش کبری زاده رحمی نه نقل دے (بحواله مسلمانوں کا نظام تعلیم وتربیت گیلانی جلد ۱ ص۲۲۳ حاشیه) ابن سینا په آخر دَ اشارات په یو باب کښے اگرچه دَ خوارقو دَ خِلاف عادت خیزونو طبعی اسباب هم بیان کړیدی او په تفهیمات کښے شاه ولی الله رح دا وا اِنَّمَا الْمُعْجِزَاتُ وَالْكَرَامَاتُ اُمُوْرٌ اَسْبَابِيَّةٌ غَلَبَ عَلَيْهَا السُّبُوْغُ فَبَايَنَتْ سَائِرَ الْاَسْبَابِيَّاتِ، او خوارق ئے په ممتاز اسبابیانو کښے شمیر کړیدی لیکن دا هغه مقصد خوارق پوهه نه تر نه دے کول او دا ئے مقصد نه دے چه دا دے درجه دَ عامو اسبابیانو په شان کسبی او مشقی دا.

دَ نبوت حقیقت

(۱) دَ نبوت حقیقت خو الله تعالی پیژنی یا پخپله نبی لیکن دَ دے شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ذهن کښې راوستو د پاره امام رازی رحمه الله په (مطالب عالیه)
کښې چه څه لیکلی دی د هغې خلاصه داده .. چه انسان کښې دوه طاقت
دی، (۱) د خیر او شر معلومه قول (۲) او دویم د خیر د عمل کولو او د شر نه
د بچ کیدو طاقت، د رومبی طاقت نوم قوّتِ نظری دے او د دویم
طاقت نوم قوّتِ عملی دے د دے دواړو قوّتونو په لحاظ د انسان
دریے قسمه دی،

(۱) یو هغه خلق چه پخپله په دے اوصافو کښې ناقص وی :-

(۲) بل هغه خلق چه پخپله خو کامل وی لیکن د ناقصانو تکمیل نشی کولے

(۳) بل هغه خلق چه پخپله هم کامل وی او ناقصان هم کاملان کولے شی
د کمال بیا مختلفے درجے دی د دے آخری حد دادے چه قوّتِ نظری
دومره کامل وی چه د دے په څه علم راشی نو هغه د بالکل صحیح وی او
غلطئ امکان هیڅ پکښې وی نه او د قوّتِ عملی د کمال آخری حد دادے
چه هغه ته د داسے قوی ملکه حاصله وی چه پخپله تر ښه کار ونه صادر
او د بدئ د صادر ید وامکان تر مینه وی، کوم یو انسان ته چه د نظری
او عملی کمال دا انتهائی درجه حاصله وی هم دغه پیغمبر او نبی وی

(۴) امام غزالی رحمه الله تعالی، په (مَعَارِجُ الْقُدْسِ) او (اَلْمُنْقِذُ مِنَ
الضَّلَالِ) کښې د نبوت په حقیقت د پوهے له پاره چه کوم تقریر کړے
دے د هغې خلاصه داده چه انسان د پیدائش په وخت جاهل وی
د ښو لو نه ړوے په هغه کښې د لمس قوّت پیدا کیږی چه پر گرم، یخ
او سخت پیژنی، بیا په ده کښې قوّتِ حاسّه او باصره پیدا شی چه په
رنګ او مقدار پیژنی بیا ئے د آوریدو او څکلو قوّت پیدا شی چه
هغې آواز او مزے پیژنی او په دے د محسوساتو حد ختم شی
بیا یوه نوے د تمیز دور شروع شی چه په هغې دے د هغه څیزونو علم

(بیا) ، چه په کومو د ده لاس نه رسی د ادو ور په اومر کال د عمر
شروع کیږی، پردے دور کښې دے خپل، پردی د خوراک څکاک قابل
پیژنی او پیژنی، بیا د عقل زمانه راشی چه په هغې انسان ممکن،
محال، صحیح او غلط پیژنی اس د دے نه وړاندے یو بله داسے دور
د عقل رسائی هغلته نشته لکه څنګه د حواسو چه د عقل درجے ته رسائی
نه، د دے درجے نوم نبوت دے چه د هغې په وجه د وحی په رڼا
هغه علوم او معلومات حاصلیږی د کومو د موندو نه چه عقل
عاجز دے :-

(۵) د نبوت ثابتولو د پاره د امام غزالی رحمه الله تعالی، دویم طریقه
ده چه نه ټول کارونه د کولو دی، او نه د نه کولو، بلکه بعضے
کولو دی او بعضے د نه کولو، اس دا سوال پیدا کیږی چه د کولو او
نه کولو د کارونو فرق هر انسان کولے شی، او یا ئے هیڅوک نشی
کولے یا ئے څوک کولے شی او څوک ئے نشی کولے رومبی دواړه احتمالونه
د ده باطل دی، یوازے دریم احتمال دا سے پاتے کیږی، چه بعضے انسانان
چه هغوی د احد و نه متعین کولے شی چه فلانی عملونه د کولو او فلانی د
کولو جوکه دی دغه حضرات پیغمبران او صاحب شریعت دی :-

(۶) د احقر په خیال کښې د بعضے لطیفو څیزونو مثلاً د ایمان، کفر، د طاعت
معصیت تاثیرات د عقل د حد نه بهر دی، لکه څنګه چه معقولات د حواسو
نه بهر دی نو د دوی علم د عقل په ذریعه حکه نشی حاصلیدے مګر د
د تاثیراتو علم د ضروریات ضروری دے، حکه چه د کثیفو څیزونو
د تاثیرات قواوز هر و نفع نقصان معمولی دے لیکن روح سره د
ان په وجه د لطیفو څیزونو اثر قوی وی، مادیاتو کښې لطیف اشیاء
الاثر وی، لکه ستیم چه دومره قوی الاثر دے چه ریل گاډے

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمنډے وهی، لهذا دا انسانی فلاح دَ دے څیزونو دَ نفع او نقصان
یوازے رب العلمین ځکه کولے شی چه هغه پخپله لطیف او خبیر دے مګر
انتهائی مشرف او عظیم دے او انسان بے حده کمزور دے او ذلیل د
په دواړو کښے هیڅ جوړ خت نشوتا تلے لهذا دے دَ پاره یو واسطه دا سے
چه څه قدرے نسبت ئے دَ الله سره وی او څه دَ انسان سره چه په د
طریقه دالله فیض انسانانو پورے راا ُرسیږی او دا واسطه دَ نبوت
شی دَ دے واسطے به دَ اسے مثال وی لکه داورا وا ُبو یو ځائے کولو دَ پار
چه دَ اور پشان گرم او لطیف هم نه دے او دَ ا ُبو پشان یخ او بُیدو نکے هم
دَ اور فیض (گرمی) بیغ په بیغه ځکه ا ُبو ته نشی منتقل کولے چه دے د
هیڅ کښ جوړ خت نشته هر کله چه د یچکے واسطه شوه نو دا اور فیض
هله ا ُرسی او هغه گرمے شی، دغه حال دَ محبت الهی او د نبوت دَ علوم
چه د نبی په ذریعه ا ُمت او عامو انسانانو ته منتقل کولے شی دَ روحا
او ملکیت په اعتبار دَ نبی ذات الله سره نسبت لری او دَ بشریت
انسانیت په اعتبار انسانانو سره نسبت لری او دغه رنګه دَ یو وا
په توګه د نبی مناسبت مفیض (الله) او مستفیض (انسان) د
سره دے:-

(ه) شاه ولی الله نور الله مرقده، په حجة الله کښ دَ نبوت په اثبا
کوم کلام کړے دے دَ هغے خلاصه داده چه په نباتاتو کښ دهریو
جُدا خاصیتونه دی دغه رنګ د حیواناتو دَ هر قسم ځان ځان له خا
دی، دا ټول خاصیتونه دَ دوی دَ صُوَر نوعیه و فطری غوښتنه ده
نوعیه په مُوجب حیواناتو له چه دَ هغوی دَ ژوند دَ پاره فطری او
غوښتنه، نه علاوه بو بل قسم ادراک هم ورکړے شوے دے چه هغه
اکتسابی او نظری وئیلے شی او دا په تجربه، غور، فکر او په ترتیب

ښندا ماتو حاصلیږی، دے په ذریعه انسان، تجارت، کار کسب او
علوم او فنون حاصلوی، خو دا ټول علومونه دَ انسان بدنی حالت
باندے ترُون لری، دے نه بغیر انسان نه یو بل قسم ادراک هم ورکړے
دے چه دَ هغه دَ روحانیت فطری خصوصیت دے. او هغه ته
ملکیه هم وئیلے شی هم دَ دے قوت په اثر هغه دَ کائنات تو په کارخانه
کښ چه دا څه له جوړه ده، څه چا پیدا کړے یم، څوک ماله روزی
ورکوی، او څه دَ پاره ئے پیدا کړے یم، او دَ دے سوالونو په جواب ورکولو
دَ دیو دیر لوئے طاقت اقراری شی، او دَ هغه په وړاندے دَ زاری،
عجزی تیټوالی او دَ تابعداری آداب په ځائے راوړی خو دے امور
ټول په یو قانون الهی موقوف دے، چه دَ هغه دَ رضا پګو لے مقرر
دے دے صورت دا جوړ کړی چه له دیرو مودو وروسته خپل منظور نظر
سے انسان پیدا کړی کوم چه دے فطری غوښتنے (دَ فرمانبرداری
قانون) دَ ظهور سبب جوړ شی دا نبی وی، په اصل مضمون مونږ دے دَ پاره
اضافه ا ُکړه، چه عام فهم شی.

دَ قانونی دلیل دالله جل جلاله، دَ دے صفتونه ټول قومونه او
مذهبونه مَنی، (۱) حاکمیت (۲) قُدرت (۳) حکمت
دَ اوړو صفتونو تقاضا داده چه خپل رعیت او انسانی مخلوق باندے
قانون اُجلوی ځکه چه بے قانونه حکومت هیڅ شرم دے، قدرت
حکمت هم بے قانونی نه مَنی، نو دا ضروری شوه چه دَ حاکم اعلیٰ او دَ
العلمین دذات یو قانون د موجودوی او دا هم ضروری ده چه انسان
دَ قانونه خبردار کړیشی ځکه چه بے اعلانه او بے خبره قانون بیکاره دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقانون د اطلاع دوه صورته کیدلیشی، یو عمومی او دویم انتخابی لوری
عمومی داچه الله رب العلمین هرکس ته ځان ځان له په هرملک او
زمانه کښ دده خبرورکوی، خودا د الله د شان او د عظمت نه ځکه
خلاف ده، چه یو حقیر انسان امیر یا بادشاه هم داسے نه کوی چه کو
په کور دکرزی او هر هرتن ته دخبرورکوی، نو دویم صورت اس
داسے مناسب دے چه الله تعالے یو غوره انسان اتاکی او د هغه پ
واسطه د خپل قانون خداوندی نه خبرکړی چه د خلقو دین دنیا ب
شی، او عدل او انصاف قائم شی، او د خیر او شر د عملونو د نتیجو نه
خبرشی د داسے منتخب او نمائنده حاکم اعلیٰ هستئ نوم د شریعت
په اصطلاح کښ نبی اور سول دے۔

(۷) د حبّی دلیل د انسان په فطرت کښے د جسمانی ضروریاتو (لکه خو
څښاک نکاح وغیره) محبت هم پروت دے، او د روحانی ضروریا
(د الله) محبّت هم، په دُنیا کښ د ټولو قومونو او مذهبونو د ابیشمیر
عبادت کا هونه دده، صحیح یا غلط مظاهر دی، د عبادت طریقه صح
وی او که غلطه خو مطلب ئے الله سره د محبّت ثبوت دے، هرکله
الله پاک د ټولو خلقو محبوب دے او د محبوب رضا ټول هم فطر
غوښتنه ده خو د رضا یو پټ خیز دے چه د هغے اظهار به په کلا
نه چه په قیاس او اټکل د هغه کلام د الله کوم پاک او اعتباری ذات
چه ښکاره کیږی هغه ته نبی اور سول ویلے شی، او په دغه کلام د
د اخوښئ او ناخوښئ متعین حدود و نه د شریعت په اصطلاح کښ خو
باطلے عقیدے، ښه او خراب خویونه او روا او ناروا عملونه ویلے
(۸) عدلی دلیل، انسانان د خپل ذات باقی سائلو د پاره د دغه
خیزونو محتاج دی، خوراک، څښاک، او ځائے ځائیکے، او د خ

نوے د باقی سائلو د پاره د دغه نه علاوه د نکاح او د ښځے هم محتاج وی
داخلو ضروریات ټول انسانان غواړی او طلب کوی، هرکله چه هر
انسان په خپل شهوانی او په نزوی قوت د ضروریات لټوی نو
خامخا به جګړے او کشمکش پیدا کیږی او هر یو به په خپل غضبی قوت خپل مدافعت
کوی، د دے جګړو او شر ختمولو د پاره د انصاف قانون ژمکار دے
چه د هر انسان خپل خپل حق محفوظ کړی اس به دا قانون د چا وی
(۱) دیو انسان یا د ګڼو انسانانو د پارلیمنټ او یا به ئے د خدائے جوړوی
، په ډومبی ډوډو صورتونو کښے د عدل مقصد نه پوره کیږی، ځکه
چه د عدل قانون جوړ ولو د پاره د اخیزونه ضروری دی۔

(۱) کامل علم او کامل حکمت چه د خیر و شر حد نو متعین کولو کښے غلطی
اُنشی۔

(۲) رحمت او شفقت چه د بغض او عناد په وجه د قانون په جوړولو
کښے بے انصافی اُنشی۔

(۳) پره داری به پکښ نه وی چه د قانون په جوړ ولو کښے د خپل
قوم د خپلو وطن دار و لحاظ اُنشی او د نور وحق اُنه وهلے شی۔

انسان کښ دا درے واړه صفته نشته د ده علم مکمل نه دے نه پوره
شفقت شته او نه د پرے جنبے نه پیچ کیدے شی، خو د خدائے په ذات
کښے دا درے واړه صفتونه پوره دول شته، د ده په علم کښ غلطی نشته
د دُنیا ټول انسانان د ده پیدا شوی بندګان دی دے د ټولو یو شان
معبود دے، نور رحمت او شفقت ئے هم په یو شان دے او پره
جنبه پکښ هم ځکه نشی راتلے چه الله یو قوم قبیلے یا وطن سره هیڅ
تعلق نه لری د ده شان دے تصور نه هم اُچت او بالا دے، قانون جوړ
هم د دے ذات حق دے او دا قانون د کوم برګزیده بنده، معتمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مُنتخب نمائنده په ذریعه چه لیږی دا نبیٔ او رسول عرم دے :-
(۹) توسطی دلیل، پټول مذهبونه داخبره مَنی چه انسان هله دَ
خُدائے پیژندګلی او عبادت کولے شی چه ورته دَ هغه دَ هنمائی وی
لیکن دَ عامو انسانانو او دَ خُدائے په مینځ کښے دَ مرتبو په لحاظ هیڅ مناسبت
نشته، عام انسان ډیر لاندے او دَ دُنیا خالق انتهائی بلند دے مګر
شوه چه انسانانو کښے دَ الله دَ فیض حاصلول او دا ستے برګزیده واسطه
دِ وی چه بیا دغه فیض عامو انسانانو ته هغه اُدَ سَوی، یو طرف ته
دَ بشریت په واسطه انسانانو سره نژدے وی او بل طرف نه دَ رُوحانی
پاکیزګئی او بلندئی په برکت الله جل جلاله سره مناسبت لری دوی
په حقیقت کښے دَ فیضان الهی واسطے وی چه دَ دوی په ذریعه دَ خالق
کائنات فیض انسانانو ته رَسیږی مثلاً موږ دَ اور فیض (ګرمی) اُوبو
رَسَول غواړو چه دَ هغه نه چائے یا پخګرے جوړ کړو، خوداُ وبو
او اور جوړ خت نه راځی یو ګرم دے بل یخ یو اُوچ دے بل لُوند یو واسطه
دیچکے پکار دے چه دَ هغے په ذریعه داور ګرمی اُبو کښے ننوزی او مقصد
حاصل شی یا داسے لکه شاه ولی الله رح فرمائی، رُوح انسانی رچه لطیفه
ربانی دے ډیر لطیف دے او انسانی بدن کثیف دے ددے دواړو جوړ خت
بشورا تلے الله دَ جوړ خت راوستو دَ پاره چه دَ رُوح انسانی فیض بدن
انسانی ته اُرسی واسطه دَ رُوح طبی (هغه براس چه وینے نه پیدا کیږی
ئے پیدا کړه چه دَ انسان په بدن کښے خوږ وی، همدغه رنګ پیغمبران
علیهم السلام دَ الله او دَ عامو بندګانو په مینځ کښے واسطے دی، دَ رُشد
او هدایت داشکل دَ الله دَ عظمت سره بنائی لکه دَ نصارٰی وُ دَ عقیدے
مطابق الله په شکل د عیسٰی علیه السلام یا دَ هندوانو دَ عقیدے مطابق
الله په شکل دَ رام بشن مهادیو اتلل غلط او دَ فطرت خِلاف دی.

اول داچه لامحدُود خُدائے دَ انسان په شکل کښے محدُود کیدل دَ عقل
خِلاف دی، دوئیم :- خدائی دَ انسان په شکل کیدلو سره خپله خدائی
قائمه نشی ساتلے او بل داچه خُدائے پاک کښے به هُم دَ بشریت حاجتُونه
او ضرُورتُونه راشی، بیا به خُدائے پاتے نشی، دریم :- داچه دا انسان
په شکل سَهی خو خُدائے پخپله هادی شو اُس به چه دَ کوم عمل
کَوی هغه به دَ خُدائے عمل ګڼړلے شی، نو انسان به دَ هغه تابعداری
په دے عمل کښے ځکه نشی کولے چه هغه به داخُدر لری چه انسان
دَ انسان پشان عمل خو کولے شی مګر دَ خپل خالِق او خُدائے پشان
عمل کول ناممکن دی،

څلورم: داچه په انسانی جامه کښے دَ خُدائے را تلل مفید نهٔ دی
ځکه هغه دَ چار عیسٰی یا رام چندر په شکل کښے چه را شی نو پټول
تعلّق به ئے هُم ده سره براه راست وی. او نور و انسانانو سره به ئے
بالواسطه وی، ځکه چه هر انسان کښے خو به دَ دغے عقیدے مطابق
خُدائے نشی ننوتے، لهٰذا په ځائے دَ دے چه خدائے تعالیٰ دَ انسانی
شکل ذِلّت په سَر واخلی، او پخپله دَ فیض واسطه شی داخبره ډیره
معقُوله ده چه یو غوره کړے انسان دَ فیض واسطه جوړه کړی
چه دَ هغه عمل دَ انسانیت (بشریت) په وجه دَ نورو انسانانو دَ پاره
نمونه جوړه شی یو انسان بادشاه پخپله کُوڅه په کُوڅه نه ګرزی او نه
دَ بل چا په شکل کښے ګرزی، صرف خپل بو نُمائنده وزیر وغیره مُقرّر کړی
چه هغه دَ ده احکام او قوانین نورو ته رَسوی :- دَ اسلام دَ نبوّت تصور
دَ پټولو نه زیات معقُول دے هغه دَ فطرتِ سلیمه او دَ دُنیا دَ رَوِش
بالکل مُطابِق دے،

پنځم :- داچه په شکل دَ بل (عیسٰی یا رامچندر) کښے دَ را تلو مطلب دا دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه په هغے کښے ظاهر شوے دے نو داخبره ځکه غلطه ده چه د خدا جلوه گاه او مظهر د دنیا هر یو څیز دے :-

(۱) تقدیسی دلیل : خدا وندی احکام پیژندل د هغے منل او گوڼ دره والے ضروری، دا احکامو پیژندلو او پوهے د پاره د معلم د هغے منلو د پاره د تقدس (پاکئ) او د گوڼو د پاره د مقدسے (پاکے) نمونے ضرورت دی، چه د تعلیم، تسلیم، او تعمیل په ذریعه دین الهی باقی پاتے شی، که دا سے نه وی د دین سلسله به کټ شی او د دین جاری ساتلو د پاره د دے ربط او تړون دا سے یو محسوس شخصیت سره ضروری دے چه د هغه عظمت، تقدس، محبوبیت، په زړونو کښے دا سے مضبوط وی، چه کله هم تړے نه اوزی او دا حیثیت هم د نبی کیدے شی، ځکه د نبی تصور دین د پاره ضروری دے چه د هغه محبت او تقدس د دین د شمع رو بنانه ساتلو د پاره د تیلو کار ورکوی

ختمِ نبوت

د ختمِ نبوت مسئله د اسلامی تاریخ په یو دور کښے هم د شک شبے جوګه نه ده پاتے شوے او نه په هغے د بحث کولو څه ضرورت ګڼړلے شوے دے، لیکن د پاک او هند په برصغیر کښے انګریزی حکومت د خپلو مفادو او د تاریخی اسلام د شمنئ د تکمیل د پاره د اسلام په دے مرکزی عقیده ګذار کول ضروری ګڼړل د پاره د دے چه د مسلمانانو یو ولے ختم شی د دے سازش پوره کولو د پاره د پنجاب د ضلع ګورداسپور نه انګریزانو ته دا سے یو سړے په ګوتو راغے چه د دے مقصد پوره کولو د پاره مناسب وو، هغه د انګریزانو په حمایت

خپل یو امت جوړ کړو او د نوی نبوت بنیاد ئے اُګډولو د پرکتابونه ئے اُلیکل چه د هغے بنیادی مقصدونه درے دی :-

(۱) په خپل شخصیت او دعو وزور ورکول :

(۲) د قرآن تحریفونو نه معارف دلیل :-

(۳) د مسلمانانو په دشمنئ او د انګریزانو په دوستئ زور لګول :-

د دے پټوله کاروائی هم دغه خلاصه لری، لکه اقبال مرحوم وائی :-

سلطنتِ اغیار را رحمت شمرد	رقصہائے گردِ کلیسا کرد و مرد

ترجمه (د غیر قومونو د انګریزانو حکومت ئے رحمت اُګڼړلو د ګرجے خوا کښے ګډ اکلے ئے اُګرے او مړ شو) :-

د ناخبره مسلمانانو د ایمان بچ کولو د پاره په ختم نبوت څه بیان کول ضروری دی، د اسلام مثال د یو عمارت دے او د اهم عمارت درے نقشے وی چه انجنیر ئے جوړ وی :-

(۱) ذهنی او فکری نقشه (۲) تحریری او کتابتی نقشه (۳) خارجی نقشه

اسلام د عقائدو، اخلاقو، عبادات او یو عبادت دے د هغے پوره نقشه په علم الهی کښے محفوظ ده، بیا د نقشه د کتاب او سنت په شکل کښے جوړه شوه چه دا د عمارتِ اسلام یو تحریری نقشه اُګڼړه، بیا خوار لس سوه کاله د مسلمانانو جاری عمل د دے نقشے او عمارتِ اسلام یو بهرنے وجود وو دا د هغے واړه یو بل سره ګډ یو ځائے واغلی دی د الله په علم کښے د اسلام حقیقت هو بهو د قرآن او حدیث په شکل کښے ښکاره شو او قرآن وحدیث کښے د اسلام چه کومه حقیقت دو هم هغه د مسلمانانو په ذهن او فکر کښے پر له پسے نسل په نسل منتقل کیدو، د اسلام په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنیادی اُمورو کښې مسلمانانو اختلاف اُنکړو اگرچه په نورو اُمورو کښې ئې اختلاف وو، هم دغه وجه ده چه په اسلام کښې ډیرې فرقې پیدا شوې خو تر ډیره نه هغوی د ختم نبوت په بنیادی حقیقت کښې څه قسمه اختلاف اُنکړو البته د کتاب الله او سُنّت نبوی نه د بهر وتو په چل انکار کیدے شو او همدا غټ اُشو، په دے مسئله په دوؤ اړخونو، بحث کوو

(۱) عقل (۲) نقل: په نقل کښې به په درے څیزونو بحث کیږی

(۱) کتاب یعنی قرآن او ختم نبوّت (۲) حدیث او ختم نبوّت (۳) اجماع او ختم نبوّت، او دے نه پس به د ختم نبوت په عقلی اړخ بیان کوو:-

۱: قرآن او ختم نبوّت

د قرآن حکیم د سلو آیتونو نه زیاتو کښې د ختم نبوت مسئله بیان شوې خو د کوتاه والی په خیال مونږ یو څو آیتونه را چونډ کوو، لومړے په سورت احزاب کښې دے:-

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ ؛ محمد صلی الله علیه وسلم ستاسو په سړو وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ؛ کښې د چا پلار نه دے لیکن د الله رسول اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝ ؛ او په ټولو نبیانو مُهر دے، او الله په هر څیز خبردار دے:-

دا آیت بالخصوص په ختم نبوّت دلالت کوی، یعنی د نبی علیه السلام په تشریف آوړی سره د ټولو نبیانو په سلسله مُهر اُلګیدو، اُس به چاته هُم نبوت نشی ورکولے، چاته چه ملاویدو هغه ملاؤ شوا او هغوی د نبوت دور د ټولو نه حکه رُستو کیسودے شو چه دا نبوت به تر قیامته چلیږی په آخره زمانه کښې به حضرت مسیح علیه السلام د دوی د اُمتی په حیث راځی، ټول پیغمبران اُس هُم په خپل خپل ځائے پیغمبران دی مګر دُنیا کښې صرف د محمدؐ د نبوّت عمل جاری او ساری دے، او الله ټول

څیزونه پیژنی تر دے، چه دا هُم پیژنی چه زمانه د ختم نبوت او ځائے د ختم نبوت کوم یو دے په "خاتم" کښې د "ت" په زیر د ډیرو قاریانو قرأت دے، او د "ت" په زور د حسن او د عاصم قرأت دے، د لومړی قرأت (یعنی خاتِم) د خاتِم النبیین معنیٰ د ټولو نبیانو ختمونکے او د "ت" په زور (خاتَم) معنیٰ د ټولو نبیانو مُهر خو که دواړو قرأتونو مطلب یو دے هغه دا چه هغوی صلی الله علیه وسلم آخری نبی دے او د دوی نه پس د نبوّت دروازه بنده شوه، حکه چه د مُهر معنیٰ د نبوّت بندیز، د ایو بلیغ انداز دے، چه پر قرآن سنت او عربی لغت متفق دی، د کومو کافرانو په نصیب کښې چه ایمان نه وو، د هغوی په باره کښې د ایمان بندیز ئے په لفظ د مُهر بیان کړو، فرمائی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ (سورة البقرة آیة ۶ و ۷) ؛ ؛ ؛

یقیناً څه خاص خلق داسے کافر دی چه نه هغوی ویرو دے او که نه ویرو دے هغوی به ایمان نه راوړی حکه چه د هغوی په زړونو او غوږونو مُهر لګیدلے دے.

کچرے دلته د مُهر معنیٰ د ایمان دروازه بندیدل وی نو په خاتم النبیین کښې هُم د مهر معنیٰ به خامخا د نبوّت بندیز وی، لکه صاحب قرآن پخپله دا تفسیر کړے دے په مسلم کښې د ابو هُریرهؓ او په ترمذی او ابو داؤد کښې د ثوبان رضؓ نه مرفوعاً روایت دے چه قیامت نه وړاندے به دجّالان او دروغژنان د نبوت دعوے کړی وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، حالانکه زه خاتم النبیین یم خما نه پس چاته نبوت نشی ملاویدے هُم دا الفاظ د حذیفه رضؓ نه طبرانی او احمد مرفوعاً نقل کړیدی په روایت د ابو هریره رضؓ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بخاری او مسلم کښې د نبوت تشبیه داسے یو کور سره ورکړیده، چه د هغے تعمیر د نبوت د خښتو شوے وی د هرنبی د نبوت مثال ئے د یو خښتے ورکړیدے، او په دغه عمارت کښے صرف د یو خښتے ځائے خالی وی نو حضور فرمائی چه زه هغه یم، "فَأَنَا هٰذِهِ اللَّبِنَةُ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ" د ابوهریرة رض نه مرفوعاً د حضور علیه السلام شپږ خصوصیات ذکر دی چه په هغے کښې شپږم خصوصیت "وَخُتِمَ بِيَ النَّبِيُّونَ" یعنی په ما د پیغمبرئ سلسله ختمه شوه (رواه مسلم فی الفضائل) په فتنة الدجال کښې د ابو امامه رض نه مرفوعاً روایت نقل دے، "وَأَنَا آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ وَأَنْتُمْ آخِرُ الْأُمَمِ" یعنی زه آخری نبی یم او تاسو آخری امت یئ، دغه رنګ په صحیحینو کښے حضرت علی رض ته د حضور علیه السلام دا فرمائیل "أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَىٰ إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي" یعنی ستا تعلق ما سره هغه دے کوم چه د هارون علیه السلام د موسی علیه السلام سره وو سوا د دے چه هارون علیه السلام پیغمبر وو او ځمانه پس پیغمبر نشی کیدے دغه رنګ د صحیحینو د روایت چه "لَمْ يَبْقَ مِنَ النُّبُوَّةِ إِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ" د نبوت هیڅ پاتے نشو سوا د رشتینی خوبونو پاس تیر شوی د ختم آیت په باره کښې پخپله مرزا په (ازالهٔ اوهام) ص۲۵۲ او ۶۱۴ کښې داسے لیکی "ممکن دا رسول ختم کوونکے د نبیانو دے" دا آیت چه ځمونږ نبی نه پس به بل نبی دُنیا کښے نه راځی په (حمامة البشری) ص۲۳ کښې لیکی، "أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ الرَّبَّ الرَّحِيمَ الْمُتَفَضِّلَ سَمَّى نَبِيَّنَا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ بِغَيْرِ اسْتِثْنَاءٍ وَفَسَّرَ نَبِيُّنَا فِي قَوْلِهِ لَا نَبِيَّ بَعْدِي بِبَيَانٍ وَاضِحٍ لِلطَّالِبِينَ" په ایام الصلح ص۴۶ کښې لیکی (ځمونږ نبی صلی الله علیه وسلم د خاتم النبیین تفسیر په لا نبی بعدی سره فرمائیلو

چه ځمانه پس به بل نبی نه وی او د حق طلب کوونکو له پاره دا خبره بنه ښکاره ده په حدیث (لَا نَبِيَّ بَعْدِي) کښې "لا" د نفی عام له پاره دے (کتاب البریة) ص۱۸۴ کښې لیکی آنحضرت صلی الله علیه وسلم بیا بیا فرمائیلی دی، چه ځمانه پس به بل هیڅ یو نبی نه راځی او حدیث (لَا نَبِيَّ بَعْدِي) داسے مشهور دو چه چا هم د دے په صحت کښے خبره نشوه کولے او قرآن شریف (چه لفظ ئے یقینی دے په خپل آیت کریمه (وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ) سره هم د دے تصدیق کوی، چه په حقیقت کښې ځمونږ په نبی باندے نبوت ختم شویدے، په تریاق القلوب ص۳۷۵ کښې لیکی:-

هست او خیر الرسل خیر الانام		هر نبوت را بروشد اختتام

د دے تصریحاتو نه پس په دے خبره کښې هیڅ شک شبهه نه پاتے کیږی چه ذکر شوے آیت په ختم نبوت کښې د قطعی الثبوت کیدو نه علاوه قطعی الدلالت هم دے،

د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت

(۱) په روح المعانی کښې دی چه (خاتم) ما یختم به) ته ویل شی لکه خنکه (طابع) (ما یطبع به) ویل شی،

(۲) په مفردات، دامام راغب کښې دی، وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ لِأَنَّهُ خَتَمَ النُّبُوَّةَ

(۳) وَفِي الْمُحْكَمِ لِابْنِ سِيدَهْ وَخَاتَمُ كُلِّ شَيْءٍ وَخَاتِمَتُهُ عَاقِبَتُهُ وَآخِرُهُ

(۴) وَفِي التَّهْذِيبِ، لِلْأَزْهَرِيِّ وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ أَيْ آخِرُهُمْ:-

(۵) وَفِي لِسَانِ الْعَرَبِ وَخَاتَمُهُمْ وَخَاتِمُهُمْ آخِرُهُمْ،

(۶) وَفِي تَاجِ الْعَرُوسِ) الْخَاتَمُ بِالْفَتْحِ وَالْكَسْرِ مِنْ أَسْمَائِهِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الَّذِي خُتِمَ النُّبُوَّةُ بِمَجِيئِهِ :-

(۷) وَفِي مَجْمَعِ الْبِحَارِ، وَخَاتَمٌ بِالْفَتْحِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ اَيْ شَيْءٌ يَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي :

(۸) وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ اٰخِرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتَمِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ اَيْ اٰخِرُهُمْ

(۹) وَفِي كُلِّيَّاتِ اَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتَمَ الْاَنْبِيَاءِ لِاَنَّ خَاتَمَ الْقَوْمِ اٰخِرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفْيُ الْاَعَمِّ يَسْتَلْزِمُ نَفْيَ الْاَخَصِّ :-

(۱۰) وَفِي الصِّحَاحِ وَخَاتَمٌ بِكَسْرِ التَّاءِ وَفَتْحِهَا كُلُّهُ بِمَعْنًى وَاحِدٍ وَالْجَمْعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ اٰخِرُهُ وَمُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمُ الْاَنْبِيَاءِ

دَ خَاتَمُ النبيين لفظ او مفسرين كرام

دا صحابو كرامو نه دمرزا تر زمانے پورے يا دے نه دُستو پورے دقرآن حكيم چه خومره تفاسير يا ترجمے شويدى تولو دخاتم النبيين تشريح دا كرپيدى چه دحضور عليه السلام نه پس بل چا نه نبوت نشى ملاويدے ليكن څه وخت چه گوردا سپورى دنبى جوړ يدو غم اُخوړ ولو په اول كښے خو نه بلكه په اخر كښ ئے دختم نبوت خپله عقيده او خپله تشريح دے دپاره بدله كړه چه پخپله هم نبى جوړ شى او په دے كښ دا اُميد خلاف كاميابى ده ته اُشوه،

دهغه خپل بيان دے چه خما دا گمان هم نه دو چه مسلمانان به دنبوت جارى پاتے كيدل قبول كړى، ليكن انگريزى تعليم اودم انگريزى حكومت حمايت اودد دين دپوهے اوعظمت ختميدو دا نه كيدو نكه كار كيدو نكے كړو، اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ ○ تر دے چه دے مصنوعى نبوت دپوكاميابے او فائده منده فيكټرئ شكل اختيار كړو او مرتد سازى له دتبليغ اسلام په نوم دفيكټرئ په آمدنئ كښے بنه زياتے اُكړو،

او بل طرف ته دده نبوت په منونكو دعهدو او تنخواگانو بارانِ اُوورېدو نو په دے دوى محسوسه كړه چه دا بتول هر څه په دے خود ساخته نبوت دايمان او روبركت دے، يا په نورو نكو كښ دمرزا معجزه ده دكوم دچه اكثريت دمسلمانانو محروم دے، كچرے دحالا تو يا خمونيز دغفلت دار فتار دو نو عجيبه نده چه دمسلمانانو په سر يو بل اسرائيل سورشى او دغه وخت به بيا هيڅ تدبير څه كار نشى كولے ع

كشورے محكم اساسے بايدت	ديدهٔ مردم شناسے بايدت
مرشدِ رومى حكيم پاك زاد	سرِّ مرگ وزندگى بر ما كشاد

هر هلاك اُمت پيشين كے بود ❊ زانكه بر جندل گمان بردند عود

(اقبال مرحوم)

(۱) امام المفسرين ابن جرير طبرى په خپل تفسير كښ فرمائى :-

وَلٰكِنْ رَسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ الَّذِيْ خَتَمَ النُّبُوَّةَ فَطَبَعَ عَلَيْهَا فَلَا تُفْتَحُ لِاَحَدٍ بَعْدَهُ اِلٰى قِيَامِ السَّاعَةِ وَبِنَحْوِ الَّذِيْ قُلْنَا قَالَ اَهْلُ التَّاْوِيْلِ

(ج ۲۲ ص ۱۱)

يعنى دوى دالله هغه رسول او خاتم النبيين دى كوم چه نبوت ختم كړو او په هغے ئے مُهر انگولو او دهغه نه پس به هيڅ دپاره تر قيامته نشى پرانستے كيدے او همدغه

دا دتفسير امام مانو، صحابه كرامو او تابعينو اُفرمائيل

(۲) دحضرت على بن حسين نه ابن جرير رح نقل كوى،

كَسْرِ التَّاءِ مِنْ خَاتِمِ النَّبِيِّيْنَ بِمَعْنٰى : خَاتِمِ النبيين ذات، په زير چه معنى

اَنَّهُ خَتَمَ النَّبِيِّيْنَ اِلٰى قَوْلِهِ وَقَرَءَ : به تے داوى چه هغوى بتول انبياء

ذٰلِكَ فِيْمَا يَذْكُرُ الْحَسَنُ وَالْعَاصِمُ : ختم كړل په قاريانو كښ دحسن رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى ؛ او عاصم رح نه د (ت) په زور (خاتم)
أَنَّهُ آخِرُ النَّبِيِّينَ (جلد ۲۲ ص ۱۱) ؛ نقل دے په دے معنی چه دے آخری
پیغمبر دے،

(۳) تفسیر ابن کثیر کښ دی:-

فَهٰذِهِ الْآيَةُ نَصٌّ فِي أَنَّهُ لَا نَبِيَّ
بَعْدَهُ وَإِذَا كَانَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ فَلَا
رَسُولَ بِالطَّرِيقِ الْأَوْلَى لِأَنَّ
مَقَامَ الرِّسَالَةِ أَخَصُّ مِنْ مَقَامِ
النُّبُوَّةِ فَإِنَّ كُلَّ رَسُولٍ نَبِيٌّ وَلَا
يَنْعَكِسُ وَبِذٰلِكَ وَرَدَتِ
الْأَحَادِيثُ الْمُتَوَاتِرَةُ
مِنْ حَدِيثِ جَمَاعَةٍ
مِنَ الصَّحَابَةِ (ابن کثیر جلد ۳ ص ۴۹۶)

دا آیت صریح نص دے چه د محمد
صلی الله علیه وسلم نه پس بل نبی نشی
جوړیدے چه نبی نشی کیدے نو رسول
خو په طریق اولی نشی جوړیدے
ځکه چه رسالت د نبوت نه خاص
دے هر رسول نبی وی خو هر نبی
رسول نه وی، په دے د رسول الله
صلی الله علیه وسلم متواتر احادیث
وارد شوی دی کوم چه د صحابه کرامو
یولوئے ټولی د حضور علیه السلام نه نقل کړیدی، ورانده لیکی:-

لِيَعْلَمُوا أَنَّ كُلَّ مَنِ ادَّعَى هٰذَا
الْمَقَامَ بَعْدَهُ فَهُوَ كَذَّابٌ أَفَّاكٌ
دَجَّالٌ (جلد ۸ ص ۱۱)

دے د پاره چه امت په دے خبر
شی چه د حضور علیه السلام نه پس
خوک چه دے مقام (نبوت) دعوے کوی هغه
دروغژن، دروغ تیوکے او دجال دے،

(۴) تفسیر کشاف کښ دی:-

خَاتَمٌ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ ؛ خاتَم (ت) په زور معنی د (مهر)
وَبِكَسْرِهَا بِمَعْنَى الطَّابِعِ وَفَاعِلِ (او د ت) په زیر معنی د مهر لګونکے
الْخَتْمِ وَتُقَوِّيهِ قِرَاءَةُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ
مَسْعُودٍ رض وَلٰكِنْ نَبِيًّا خَتَمَ النَّبِيِّينَ ؛ او د دے معنی تقویت قرآت د عبد
الله بن مسعود رضی الله (او) چه

فَإِنْ قُلْتَ كَيْفَ يَكُونُ آخِرَ الْأَنْبِيَاءِ
وَعِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ آخِرَ
الزَّمَانِ قُلْتُ مَعْنَى كَوْنِهِ آخِرَ الْأَنْبِيَاءِ
أَنَّهُ لَا نَبِيَّ أَحَدٌ بَعْدَهُ وَعِيسَى مِمَّنْ
نُبِّئَ قَبْلَهُ ؛

دا قرأت کړیدے (ولکن نبیا ختم
النبیین) کچرے ته اولے چه
دے آخری نبی څنګه کیدے شی
چه عیسی علیه السلام به په آخره
زمانه کښ د آسمانه راکوز یږی نو جواب ئے دا دے چه د
حضور علیه السلام نه پس به بل څوک نبی نشی جوړولے او عیسی علیه
السلام خو د وړاندے نه نبی جوړ دے،

(۵) په تفسیر روح المعانی کښ دی:

وَالْمُرَادُ بِالنَّبِيِّ مَا هُوَ أَعَمُّ مِنَ الرَّسُولِ
فَيَلْزَمُ مِنْ كَوْنِهِ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ كَوْنُهُ
خَاتَمَ الْمُرْسَلِينَ، وَالْمُرَادُ بِكَوْنِهِ
خَاتَمَهُمْ انْقِطَاعُ حُدُوثِ وَصْفِ
النُّبُوَّةِ فِي أَحَدٍ مِنَ الثَّقَلَيْنِ بَعْدَ
نُزُولِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا فِي هٰذِهِ النَّشْأَةِ
لَا يَقْدَحُ فِي ذٰلِكَ مَا أَجْمَعَتْ
عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَاشْتَهَرَتْ فِيهِ
الْأَخْبَارُ وَلَعَلَّهَا بَلَغَتْ مَبْلَغَ التَّوَاتُرِ
الْمَعْنَوِيِّ وَنَطَقَ بِهِ الْكِتَابُ عَلَى
قَوْلٍ وَوَجَبَ الْإِيمَانُ وَكَفَرَ مُنْكِرُهُ
إِلَّا سِفَتِهِ مِنْ نُزُولِ عِيسَى عَلَيْهِ
السَّلَامُ آخِرَ الزَّمَانِ لِأَنَّهُ كَانَ
قَبْلَ تَحَلِّي نَبِيِّنَا بِالنُّبُوَّةِ فِي هٰذِهِ
النَّشْأَةِ ؛

د نبی مطلب د رسول نه عام
دے نو هر کله چه حضور علیه
علیه السلام خاتم النبیین شو نو
خاتم المرسلین خامخا شو او
د ختمولو نکی مطلب دا چه نوے
نبوت په ثقلینو (بیرا نو نبیا رسو)
کښ ختم شو هر کله چه نبی علیه السلام
پیغمبر شو، او ختم نبوت د دے
عقیدے خلاف نه دے په کوے
چه امت اجماع کړیده او په هغے
کښے مشهور احادیث وارد دی
او کیدے شی چه د تواتر معنوی
درجے ته رسیدلی وی، او په
کوے چه قرآن تصریح کړیده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

(یعنی نزول د عیسیٰ علیه السلام په آخره زمانه کښ) ځکه چه دے
حضور د نبی علیه السلام نه وړاندے نبی شوے دے ؛

(۶) په تفسیر مدارك کښ دی،

خَاتَمَ النَّبِيِّينَ بِفَتْحِ التَّاءِ فِي قِرَاءَةِ عَاصِمٍ بِمَعْنَى الطَّابِعِ اَيْ اٰخِرِهِمْ لَا يُنَبَّأُ اَحَدٌ بَعْدَهٗ وَعِيْسٰى مِمَّنْ نُبِّئَ قَبْلَهٗ وَغَيْرُهٗ بِكَسْرِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ فَاعِلِ الْخَتْمِ وَتُقَوِّيْهِ قِرَاءَةُ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

د عاصم رح په قرأت کښ د دے
په زور د (خاتم النبیین) معنے
طابع یعنی آخر دے مطلب ے
دا دے چه د دهٔ نه پس په بل
نوے نبی نشی جوړ ولے او
عیسیٰ علیه السلام خود حضور علیه

السلام نه وړاندے پیغمبر شوے دے ؛ او د عاصم نه بغیر د ټولو قاریانو
قرأت د (تے) په زیر دے چه معنی ے ختم کوونکے او مهر لګوونکے دے او
د ابن مسعود رض قرأت د دے تائید کوی ؛

(۷) په زرقانی شرح مواهب کښ دی (خَاتَمُ النَّبِيِّينَ) اَيْ اٰخِرُهُمْ
د خاتم النبیین معنی آخری نبی (جلد ۴ ص ۲۶۷) دا هم دا په
تفسیر د بحر المحیط جلد ۷ ص ۲۳۲ او ابو السعود په حاشیه د تفسیر
کبیر جلد ۶ ص ۷۸ کښ لیکی ؛

(۸) شفاء قاضی عیاض رح په تفسیر د آیت (خاتم النبیین) کښ لیکی
(طبع بریلی ص ۳۶۲) ؛

مَنِ ادَّعٰى مِنْهُمْ اَنَّهٗ يُوْحٰى اِلَيْهِ ؛ چه څوک د دے امت نه ولوخپل ځان نه
وَاِنْ لَّمْ يَدَّعِ النُّبُوَّةَ اِلٰى اَنْ قَالَ ؛ دعوی لری اګرچه دعوله د نبوت
فَهٰؤُلَاءِ كُلُّهُمْ كُفَّارٌ مُّكَذِّبُوْنَ ؛ نه وی خود ا ټول کافر دی نبی
النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِاَنَّهٗ ؛ علیه السلام ته د دروغو نسبت
اَخْبَرَ اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَلَا نَبِيَّ ؛ کوونکی دی، ځکه چه هغه خبر

بَعْدَهٗ وَاَخْبَرَ عَنِ اللّٰهِ اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَاَنَّهٗ اُرْسِلَ اِلٰى كَافَّةِ النَّاسِ وَاَجْمَعَتِ الْاُمَّةُ عَلٰى حَمْلِ هٰذَا الْكَلَامِ عَلٰى ظَاهِرِهٖ وَاَنَّ مَفْهُوْمَهُ الْمُرَادُ بِهٖ دُوْنَ تَاْوِيْلٍ وَّلَا تَخْصِيْصٍ فَلَا شَكَّ فِيْ كُفْرِ هٰؤُلَاءِ الطَّوَائِفِ قَطْعًا اِجْمَاعًا وَّسَمْعًا ؛

ورکړے دے چه هغه آخری نبی
دے او د هغه نه پس بل څوك نبی
نشی کیدے او هغه ټولو خلقو ته
لیږلے شوے دے او د دے کلام
په ظاهری معنی حملولو باندے ټول
امت متفق دے چه تاویل او
تخصیص پکښ نشته او د دے ټولو
کفر کښ هیڅ شک نشته کوم چه بله معنی د دے خلاف کوی ؛

(۹) امام غزالی رحمه الله لیکی :-

اَنَّهٗ لَيْسَ فِيْهِ تَاْوِيْلٌ وَّلَا تَخْصِيْصٌ وَّمَنْ اَوَّلَهٗ بِتَخْصِيْصٍ فَكَلَامُهٗ مِنْ اَنْوَاعِ الْهَذَيَانِ لَا يَمْنَعُ الْكُفْرَ بِتَكْفِيْرٍ لِاَنَّهٗ مُكَذِّبٌ لِهٰذَا النَّصِّ الَّذِيْ اَجْمَعَتِ الْاُمَّةُ اَنَّهٗ غَيْرُ مُؤَوَّلٍ وَّلَا مَخْصُوْصٍ (الاقتصاد) ؛

په دے آیت کښ تاویل او تخصیص
نشته او چه څوك دا سے کوی نو
بکواس کوی او ده باندے د کفر
حکم کول هیڅوك نشی بندے ولے
ځکه چه امت په دے متفق دے چه
تاویل او تخصیص پدے کښ نشته

دغه رنګ د تفاسیرو په ټولو کتابونو کښ د (خاتم النبیین) هم دا معنے
بیان شوے ده او په آثارو کښ د څلور شپیتو صحابه کرامو نه د ختم نبوت
هم دا معنی منقول ده ؛

د سلونه زیاتو آیتونو د قرآن کښ په عموم انداز دا مسئله ثابته ده چه د
حضور علیه السلام نه پس بل چاته پیغمبری نشی ورکولے چه هغه به مونږ
س د څوعنوانانو په ذیل کښ بیانوو خو دے نه وړاندے د قادیانیانو
بوخو تحریفونو او شیطانی وسوسے لرے کول غواړی وچه د خاتم النبیین
آیت سره تعلق لری ؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

رُوبمے تحریف کچرے دَ خاتم النبیین معنی آخری نبی وی نو دَ حضرت عیسیٰ علیه السلام نزول دَ دے خلاف دے ځکه جواب تیر شو چه دختم نبوت معنی دنوی نبوت (ورکیدو) بند یز دے دَ زور پیغمبر نه پیغمبری واپس اغستل نه دی، مُراد، په دور محمدۀ کښ دَ عیسیٰ علیه السلام را تلل دا سے دی لکه یوکور نر دَ صوبے دَ بل کور نر صوبے ته په دے حیثیت را شی چه دَ غے صوبے دا حکامو دلا ندے به وی، بلکه په غورا و ژور کتلو سره معلومیږی چه دَ عیسیٰ علیه السلام را تلل، دَ ختم نبوت دلیل دے، کچرے آئنده کښ دَ نبوت سلسله ختمه نه وے نو دَ تیر شو پیغمبرانو نه یوازے دَ حضرت عیسیٰ علیه السلام دَ راوستو هیڅ ضرورت نه وو، دَ ټولو نه دیو پیغمبر (عیسیٰ علیه السلام) راوستل دَ دے خبرے دلیل دے، چه دَ انبیاء علیهم السلام شمیر دَ حضور علیه السلام په نبوت ختم شو، لهذا دَ ټولو نه هم دغه یو پیغمبر حکه مخصوص کړیشو

دویم تحریف دَ خاتم معنی مُهر دے یعنی دَ حضور علیه السلام نه رُستو کچرے پیغمبر جوړیدلو نو دده علیه السلام په مُهر او تصدیق سره به جوړیږی، نو اول خو موږ دا تپوس کوو چه دا معنی دَ عربی لغت په کوم کتاب کښ لیکلے دے او په کوم حدیث کښ بیان دَ ده او په کوم تفسیر کښ دا تشریح شویده؟

په قرآن، متواتر حدیثو او اجماع اُمت کښ خو دَ مُهر معنی بند یز را غلے دے لکه خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰی قُلُوْبِهِمْ۔ او۔ اَلْیَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰی اَفْوَاهِهِمْ، نو دَ دے ټولو په خلاف دَ مُهر معنی جاری کول کله کیدلے شی، ځکه چه پخپله مرزا هم دَ مُهر معنی بند یز کړیدے، او کچرے جاری کول مُراد وی، نو به دیکښ دَ حضور علیه السلام څه خصوصیت نشو چه دنور و پیغمبرانو نه پس بنوت او دَ حضور علیه السلام نه پس هم جاری او کچرے دے نه مطلب نبوت جاری ساتل وے نو په دے

خوار لس سوو کالو کښ کم نا کم سل نبیان خو به راغلی وو کنه چه دَ حضور علیه السلام کمال خو بنه ښکاره شوے وے کنه، او کچرے نبوت دَ حضور علیه السلام په تابعداری ملاویدے، نو بیا به دا کسبی وے وهبی به نه وے، دَ دے نه علاوه په دے صورت کښ به دا هم مثل پکار وی، چه په دے خوار لس سوه کاله کښ دَ پیغمبر اسلام صلے الله علیه وسلم، دا سے یو کامل متبع پیدا نشو چه دَ هغے په بدل کښ هغه نه نبوت ورکړے شوے وے، په دومره زمانه کښ هیله د نکریز په مهربانئ یوازے په آدیه ورت کښ هم یو پیدا نشو چه دَ هغه نه آخره پخپل نبوت کښ شک وو، کله اقرار او کله به انکار نه دے چه دَ هغه منونکی په دوو ټولو کښ تقسیم شو:۔

دریم تحریف په آیت دَ خاتم النبیین کښ د (النبیین) الف لام ذهنی یا عهد خارجی دے

چه مطلب دے صرف تشریعی انبیاء دی گویا که حضور علیه السلام دَ تشریعی انبیاؤ خاتم دے، جواب دا دے چه عهد خارجی دَ پاره په تیر شوی کلام کښ دَ تشریعی انبیاؤ علیهم السلام ذکر ضروری دے خو دلته نشته او عهد ذهنی دپاره دا ضروری ده چه استغراق هلته ممکن نه وی لکه اَکَلَهُ الذِّئْبُ۔ او۔ اِشْتَرَ اللَّحْمَ عِنْدَ عَامَّةِ اَهْلِ الْاُصُوْلِ، وَالْعَرَبِیَّةِ۔ لَامُ التَّعْرِیْفِ سَوَاءٌ دَخَلَتْ عَلَی الْمُفْرَدِ اَوِ الْجَمْعِ تُفِیْدُ الْاِسْتِغْرَاقَ اِلَّا اِذَا کَانَ مَعْهُوْدًا (حیات ابی البقاء ص۵۲۳) وَفِی الْکَشْفِ (ج۱ ص۲۳) وَاِنْ دَخَلَتْ عَلٰی جَمْعٍ وَفِی الرَّضِیِّ ج۲ ص۱۳ فَاِذَا لَمْ یَکُنْ لِلْبَعْضِیَّةِ لِعَدَمِ دَلِیْلِهَا تُرَجِّحُ کَوْنَهَا لِلْاِسْتِغْرَاقِ:۔

څلورم تحریف خاتم النبیین کښ الف لام استغراق حقیقی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره نۍ دے بلکه دعرفی دپاره دے، یعنی تشریعی انبیاء مراد دی نه چه مطلق انبیاء لکه (وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيِّيْنَ) کښې چه صرف بعضے هغه انبیاء مراد دی چه د بنی اسرائیلو پیغمبرانه کښې وو، جواب ئے دا دے چه استغراق عرفی هلته اغستے شی کوم ځائے چه استغراق حقیقی ممکن نه وی لکه (جَمَعَ الْأَمِيْرُ الصَّاغَةَ) حکه چه د ټولے دنیا د زرګرانو راجمع کول د عرف او عادت په لحاظ ممکن نه دی، لیکن په (خاتم النبیین) کښې بے تکلفه استغراق درست دے، او (يَقْتُلُوْنَ النَّبِيِّيْنَ) کښې استغراق ممکن نه دے، مونږ ټولو سره چه (وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْكِتٰبِ وَالنَّبِيّٖنَ) دارنګ (وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِاْيٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ)، (وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ) کښې استغراق حقیقی مراد دے او که عرفی؟

پنځم تحریف د خاتم معنی دګوتے غمے دے چه مطلب ئے زینت (ښائست) دے یعنی حضور علیه السلام د انبیاؤ علیهم السلام ښائست دے، جواب ئے دا دے چه حقیقی معنی مراد اغستل ترهغه محال نه دی ترڅو چه مجازی معنی مراد اغستل صحیح نه وی او دلته خو حقیقی معنی مراد اغستل صحیح دی او لغت، حدیث، او اجماع دا معنی متعین کړیده لهذا دلته مجازی معنی اغستل غلط دی که داسے نه وی نو بیا به د قرآن د یو لفظ معنی هم نشی متعین کیدے او هر لفظ به د مجاز او تاویلاتو کارهٔ جوړه شی او حقیقت به ورک شی، د صوم، صلوٰة او زکوٰة ټولو معنی به بدلے شی د خاتم النبیین آیت نه پس مونږ د قرآن حکیم څو نور آیتونه پیش کوو

کمالی دلیل:- دویم آیت، (اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا (المائده آیه ۳)

په دے آیت کښې د دین د کمال اعلان اُشو د بخاری د حدیث په موجب هغه ورځ د عرفے وه، مظهری کښې دی چه دے نه پس حضور علیه السلام یوا نبیا ورځ ژوندے وو، ابن کثیر د دے آیت په باره کښې لیکی، چه دا آیت په امت د ټولو نه لوئے نعمت دے، (حَيْثُ اَكْمَلَ لَهُمْ دِيْنَهُمْ فَلَا يَحْتَاجُوْنَ اِلٰى دِيْنٍ غَيْرِهٖ وَلَا اِلٰى نَبِيٍّ غَيْرِ نَبِيِّهِمْ وَلِهٰذَا جَعَلَهٗ خَاتَمَ الْاَنْبِيَاءِ وَبَعَثَهٗ اِلَى الْاِنْسِ وَالْجِنِّ)

امام رازی رح د دے آیت په تفسیر کښې لیکی، (اِنَّ الدِّيْنَ مَا كَانَ نَاقِصًا اَلْبَتَّةَ بَلْ كَانَ اَبَدًا كَامِلًا كَانَتِ الشَّرَائِعُ النَّازِلَةُ كَافِيَةً فِيْ ذٰلِكَ الْوَقْتِ اِلَّا اَنَّهٗ تَعَالٰى كَانَ عَالِمًا فِيْ اَوَّلِ وَقْتِ الْبَعْثَةِ بِاَنَّ مَا هُوَ كَامِلٌ فِيْ هٰذَا الْيَوْمِ لَيْسَ بِكَامِلٍ فِي الْغَدِ وَلَا يُصَالِحُ فِيْهِ لَاجَرَمَ كَانَ يَنْسَخُ بَعْدَ النُّبُوَّةِ وَكَانَ يَزِيْدُ بَعْدَ التَّحْكِيْمِ وَاَمَّا فِيْ اٰخِرِ زَمَانِ الْبِعْثَةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ شَرِيْعَةً كَامِلَةً وَحَكَمَ بِبَقَائِهَا اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَالشَّرْعُ اَبَدًا كَانَ كَامِلًا اِلَّا اَنَّ الْاَوَّلَ كَمَالٌ اِلٰى يَوْمٍ مَخْصُوْصٍ وَالثَّانِيْ كَمَالٌ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلِاَجْلِ هٰذَا الْمَعْنٰى قَالَ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ:- دا آیت په لاندینو وجهو په ختم نبوت دلالت کوی

(۱) د دین کمال پخپله د دے دلیل دے چه د حضور علیه السلام بعثت د ټولو نه آخر کښې اُشو چه د نبوت په فهرست کښې هیڅوک نبی باقی پاتے نشو:-

(۲) د نبی راتګ په دین کښې د پاتے نقص لرے کولو د پاره، یا خو ټول پورے د چلیدونکو احکامو د تنسیخ د پاره یا په دین کښې د کړے شوی تحریف لرے کولو د پاره وی لیکن قرآن او دین اسلام کامل دے په دے کښې ترمیم او تنسیخ نشی کیدے او په (اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ۝) کښې د قرآن د الفاظو او معنو بلکه د تلفظ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حفاظت اعلان دے لهذا د تحریف لرے کولو هم ضرورت نشته باقی د تجدید او تبلیغ کار پټول اُمت ته په جمع ورکړے شوے دے لکه فرمائی کُنتُم خَیرَ اُمَّةٍ اُخرِجَت لِلنَّاسِ تَأمُرُونَ بِالمَعرُوفِ وَ تَنهَونَ عَنِ المُنکَرِ ط. نو ځکه د بل نبی ضرورت پاتے نشو.

(س) کچرے نبوت جاری وی نو دین اسلام به ناقص پاتے شی او د اسلام پټول احکام به فضول ثابت شی ځکه چه څو پورے مسلمانان په دے نوی نبی ایمان راوړی، نو په قرآن، حدیث او په پټول اسلامی شریعت د اوّل نه تر آخره د ایمان راوړو باوجود به کافر او همیشه جهنمی وی. نو د دین کمال به په دغه نبی ایمان راوړو باندے منحصر وی او په هغه به د ایمان راوړو نه بغیر دین نامکمل بلکه کالعدم وی.

میثاقی دلیل

آیت د وَاِذ اَخَذَ اللّٰهُ مِیثَاقَ النَّبِیّٖنَ لَمَآ اٰتَیتُکُم مِّن کِتٰبٍ وَّ حِکمَةٍ ثُمَّ جَآءَکُم رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَکُم لَتُؤمِنُنَّ بِهٖ وَ لَتَنصُرُنَّهٗ: یعنی څه وخت چه الله تعالیٰ د نبیانو علیهم السلام نه وعده واخستے چه څه به تاسو ته کتاب او حکمت درکوم او د هغے نه د ستو داسے رسول راشی چه ستاسو د آسمانی کتابونو تصدیق کوی نو تاسو به په هغه ایمان راوړئ او د هغه مدد به کوئ ـــ دا د پټولو انبیاؤ علیهم السلام نه په عالم ارواح کښے وعده اخستے شوے وه په دے آیت کښی (ثُمَّ جَآءَکُم رَسُولٌ) نه حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم مراد دے او د دوی د پټولو انبیاؤ نه رسول تشریف راوړل ثابتیږی چه د دے خبرے دلیل دے چه مشیت الٰهی کښے خومره انبیاء علیهم السلام چه مقدر وو، نو هغه پټول ئے د حضور علیه السلام نه وړاندے، مبعوث کړل او د دوی علیه السلام ئے د پټولو

نه په آخر کښی راالیږلو د دے نه دا هم معلومه شوه چه د دوی بعثت د بندیز باعث نه بلکه د پټولو په آخر کښی د دوی علیه السلام مبعوث کول د الله په مشیت کښی مقدر وو.

د بعثت عمومی دلیل

قُل یٰاَیُّهَا النَّاسُ اِنِّی رَسُولُ اللّٰهِ اِلَیکُم جَمِیعَانِ الَّذِی لَهٗ مُلکُ السَّمٰوٰتِ وَالاَرضِ ج (الاعراف آیة ۱۵۸) او تَبٰرَکَ الَّذِی نَزَّلَ الفُرقَانَ عَلٰی عَبدِهٖ لِیَکُونَ لِلعٰلَمِینَ نَذِیرًا ○ (سورة الفرقان آیة ۱) او وَمَآ اَرسَلنٰکَ اِلَّا رَحمَةً لِّلعٰلَمِینَ ○ (سورة الانبیاء آیة ۱۰۷) دا پټول دلالت کوی چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم بعثت ټولو قومونو او زمانو د پاره وو نو قیامته پورے انسانان د دوی علیه السلام په اُمت کښے شامل دی، دا دلیل دے چه د دوی علیه السلام نه پس به بل څوک نه مبعوث کیږی، او د دوی علیه السلام په موجودګی کښے د بل نبی راتلو ضرورت ځکه نشته، چه د دوی علیه السلام (اَکمَلُ الاَنبِیَاء) دی، لکه چه نمر نه پس د ډیوے بلکولو او د رڼا نه پس د ډیرے ضرورت نشته، په مَا کَانَ مُحَمَّدٌ اَبَا اَحَدٍ مِّن رِّجَالِکُم) کښی رُد دے د حضور علیه السلام د نسبی پلار والی نفی اُشوه، او په (وَلٰکِن رَّسُولَ اللّٰهِ وَ خَاتَمَ النَّبِیّٖنَ) کښی د روحانی او دینی پلار والی نفی ثابته معلومه شوه چه د حضور علیه السلام په دینی پلار والی کښی د بل چا شرکت نشی کیدے لکه څنګه چه په نسبی پلار والی کښی د سره هیڅوک شریک نشو، ځکه چه د یو سړی هیچرے دوه نسبی پلاران نشی کیدے. نو د یو اُمت دوه روحانی پلاران څنګه کیدے شی، هیچرے نشی کیدے.

د وحی قبلی دلیل

یُؤمِنُونَ بِمَآ اُنزِلَ اِلَیکَ وَمَآ اُنزِلَ مِن قَبلِکَ (سورة البقرة آیة ۴) (۲) وَمَآ اَرسَلنَا مِن رَّسُولٍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

إِلَّا نُوحِيٓ إِلَيۡهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدُونِ ، (سورة الانبیاء آیة ۲۵)

(۳) وَلَقَدۡ أُوحِيَ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ لَئِنۡ أَشۡرَكۡتَ لَيَحۡبَطَنَّ عَمَلُكَ (الزمر آیة ۶۵)

(۴) وَمَآ أَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمۡ لَيَأۡكُلُونَ ٱلطَّعَامَ سورة الفرقان آیة ۲۰)

(۵) وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰٓ أُمَمٖ مِّن قَبۡلِكَ (سورة الانعام آیة ۴۲)

(۶) قُلۡ قَدۡ جَآءَكُمۡ رُسُلٞ مِّن قَبۡلِي بِٱلۡبَيِّنَٰتِ (سورة آل عمران آیة ۱۸۳)

(۷) وَٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ هُوَ ٱلۡحَقُّ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ سورة فاطر آیة ۳۱)

په دے آیتونو مبارکو کښے او په داسے نورو آیتونو مبارکو کښے د وحی الٰهی د اسے ذکر دے چه هغه ئے په قید (قبلیت) سره مقید کړے شوے دے، کچرے مابعد کښ خو وحی یا نبوت وے نو دا (قید) د گمراه کولو سبب وو، ځکه چه بیا به د "ماقبل" د وحی سره د "مابعد" د وحی هم ذکر کول ضروری وو او (مُصَدِّقًا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ) سره به د (مِن خَلۡفِهِۦ) ذکر هم ضروری وے او کم ناکم، وحی، خو به ئی "مطلق" پریښے وه چه د مابعد د وحی گنجائش پکښ هم پاتے وے،

وعدی دلیل فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُواْ ٱلنُّورَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ

سورة الاعراف آیة ۱۵۷)

د اسے ټول آیتونه په کومو کښ چه صرف د الله او رسول په اطاعت د جنت او فلاح وعده شوے ده، نو دا د نبوت د ختمیدو دلیل دے ولے که بل نبی راتلے ظلی وے او که بروزی، نو جنت او فلاح به د هغه په منلو هم موقوف وے، نو بیا به د دا اسے آیتونو مضمون درست نه وے،

بهر کیف دے نه هم معلومیږی چه وحی بنده ده،

حدیث او ختم نبوت

(۱)

عَنۡ أَبِيۡ هُرَيۡرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنۡهُ مَرۡفُوۡعًا أَنَّ مَثَلِيۡ وَمَثَلَ الۡأَنۡبِيَاءِ مِنۡ قَبۡلِيۡ كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنٰى بَيۡتًا فَأَحۡسَنَهٗ وَأَجۡمَلَهٗ إِلَّا مَوۡضِعَ لَبِنَةٍ مِّنۡ زَاوِيَتِهٖ فَجَعَلَ النَّاسُ يَطُوۡفُوۡنَ بِهٖ وَيُعۡجِبُوۡنَ لَهٗ وَيَقُوۡلُوۡنَ هَلَّا وُضِعَتۡ هٰذِهِ اللَّبِنَةُ قَالَ فَأَنَا اللَّبِنَةُ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيۡنَ ؛

د ابو هریرة رضی الله نه مرفوعًا روایت دے، چه ځما او ځمانورو د انبیاء علیهم السلام مثال داسے دے چه یو سړے، کور جوړ کړی او هغه ښائسته کړی مګر د یو ځنځیر ځائے په یو ګوټ کښ پریږدی، خلق هغه سره تیریږی او خوشحالیږی او وائی چه دا یو ځنځیر ئی ولے نه ده ایښے! نو وے فرمائیل، چه دغه آخری ځنځیر ځه یم او ځه خاتم النبیین یم :

(۲)

إِنَّ لِيۡ أَسۡمَاءً أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحۡمَدُ إِلَيَّ ؛ ځما ډیر نومونه دی زه محمد یم قَوۡلِهٖ وَأَنَا الۡعَاقِبُ وَالۡعَاقِبُ الَّذِيۡ ؛ او زه احمد یم تر دے وینا مبارکے لَيۡسَ بَعۡدَهٗ نَبِيٌّ (بخاری ومسلم) ؛ نه چه زه عاقب یم او عاقب هغه وی چه د هغه نه پس بل نبی نه وی (بخاری مشکوة شریف باب ع)

(۳) لَوۡ كَانَ بَعۡدِيۡ نَبِيٌّ لَكَانَ عُمَرُ بۡنُ الۡخَطَّابِ ، کچرے ځما نه پس بل نبی وے نو هغه به عمر رض وو (مشکوة مناقب عمر رض ازاله اوهام ص ۹۰ و ۲۳۶)

(۴) قَالَ رَسُوۡلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ ، حضور علیه السلام فرمایل علی ته أَنۡتَ مِنِّيۡ بِمَنۡزِلَةِ هٰرُوۡنَ مِنۡ مُّوۡسٰى إِلَّا أَنَّهٗ ؛ ته ما فرمائیل چه ته ځما داسے لَا نَبِيَّ بَعۡدِيۡ (بخاری ومسلم مشکوة ؛ لکه هارون علیه السلام چه د موسیٰ باب مناقب علی) ؛ وو صرف دومره ده چه ځمانه پس بل نبی نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) كَانَتْ بَنُوْا اِسْرَائِيْلَ تَسُوْسُهُمُ الْاَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهٗ وَاِنَّهٗ لَانَبِيَّ بَعْدِيْ وَيَكُوْنُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُوْنَ بخاری شریف جلد ۱ ص ۴۱۹ ومسلم کتاب الایمان)

ترجمه: د بنی اسرائیلو د سیاست واکے د پیغمبرانو علیهم السلام پلاس کښ به وے، چه یو نبی م به فوت شو نو د هغه جانشین به بل نبی وو مگر ځما نه پس بل نبی نشته عنقریب د خلفاء کرامو سلسله به شروع شی چه کثرت به وی

مرزا لیکی چه وحی اور رسالت به ختمه وی مگر ولایت، امامت او خلافت به کله نه ختمیږی (مکتوب مرزا تشحیذ الاذهان جلد اول ص ۱)

(۶) اِنَّ الرِّسَالَةَ وَالنُّبُوَّةَ قَدِ انْقَطَعَتْ: رسالت او نبوت ختم دے، فَلَا رَسُوْلَ بَعْدِيْ وَلَا نَبِيَّ (ترمذی وصححه): نه پس نه به رسول وی، تحفهٔ بغداد مرزا ص ۵ ومرزا ازالهٔ اوهام ص ۶۱۵ کښ لیکی چه اوس اونه نبی وی او رسالت تر قیامته ختم دے، په آئینه کمالات ص ۳۷۷ کښ لیکی زما سره به هیچرے اُنشی چه الله تعالیٰ ځمونږ د نبی علیه السلام نه پس بل څوک نبی کړی او وے لیږی او دا به هم اُنشی چه سلسله د نبوت ختمیدو نه پس بیا جاری کړی، په حمامة البشری ص ۳۴ کښ لیکی، چه د حضور علیه السلام د وفات نه پس وحی ختمه شوه او الله تعالیٰ په ده علیه السلام د نبیانو خاتم اُکړه، حقیقة ص ۲۴ ضمیمه عربی کښ لیکی اِنَّ رَسُوْلَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَعَلَيْهِ انْقَطَعَتْ سِلْسِلَةُ الْمُرْسَلِيْنَ

(۷) عَنْ اَبِيْ مُوْسٰى مَرْفُوْعًا اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَنَا اَحْمَدُ وَاَنَا الْمُقَفِّيْ (رواه مسلم جلد دوم ص ۲۶۱) قَالَ النَّوَوِيُّ اَلْمُقَفِّيْ اَلْعَاقِبُ، یعنی زه آخر الانبیاء یم

(۸) اَبُوْ نُعَيْمٍ فِي الْحِلْيَةِ عَنْ اَبِيْ ذَرٍّ مَرْفُوْعًا: د ابو ذر نه روایت دے نبی آدم علیه السلام يَا اَبَا ذَرٍّ اَوَّلُ الْاَنْبِيَاءِ اٰدَمُ وَاٰخِرُهُمْ مُحَمَّدٌ: او آخر محمد صلی الله علیه وسلم دے ابن حجر په فتح الباری کښ دے حدیث نه صحیح ویلی دی،

مرزا په حقیقة الوحی ص ۱۴۱ کښ لیکی، او د ټولو نه آخر د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم پیدا کړو چه خاتم الانبیاء او ختم الرُّسل دے،

(۹) عَنْ اَبِيْ اُمَامَةَ مَرْفُوْعًا اَنَا اٰخِرُ: یعنی زه آخر الانبیاء او تا سو الْاَنْبِيَاءِ وَاَنْتُمْ اٰخِرُ الْاُمَمِ: آخر الامم یئ (ابن ماجه)

(۱۰) عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى مَرْفُوْعًا لَيْسَ يَبْقٰى بَعْدِيْ مِنَ النُّبُوَّةِ: یعنی ځمانه پس به سوا د ښتیا بولو اِلَّا الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ (نسائی وابوداود): بله هیڅ برخه پاتے نشی، دا رنګ رَاَنَا اٰخِرُ الْاَنْبِيَاءِ وَمَسْجِدِيْ اٰخِرُ الْمَسَاجِدِ (مسلم جلد اول ص ۴۴۶) وَفِي الْبَزَّازِ وَمَسْجِدِيْ اٰخِرُ مَسَاجِدِ الْاَنْبِيَاءِ، یعنی زه آخری نبی یم او ځما جمات د انبیاء علیهم السلام د جمات ټولو خاتم دے دا رنګ د دوو سوو نه زیات احادیث د ختم نبوت باره کښ موجود دی او په دے عقیده قائمه شوید، د قرآن په هیڅ آیت او د احادیثو په هیڅ حدیث کښ د نبوت د سلسلے جاری کولو خبر نه دے ورکړے شوے نه د صحابه کرامو رض نه د تابعینو او تبع تابعینو رح نه د دوی نه پس زمانه کښے سوا د مرزا د چا دا عقیده پاتے شویده، په دا سے صورت کښ محض قیاس نه غلولو او نوی نژاشلی تاویلونو سره د نبوت د جاری کولو عقیده پیدا کول د عقل او دین نه د محرومئ څومره غټ دلیل دے،

اَللّٰهُمَّ احْفَظْنَا مِنْ هٰذِهِ الشَّقَاوَةِ:

ختم نبوت او اجماع امت

ابن خلدون لیکی، چه په دے امت کښ د رومبئ اجماع، د نبوت دعوے کولو په وجه د مسیلمه کذاب په کفر او قتل اُشوه او د هغه نور دے خرابئ صحابه کرامو رض ته د هغه د قتل نه پس معلومه شوے او د هغه رنګ بے اختلافه اجماع صدئ په صدئ د نبوت د دعویدار

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کفر، ارتداد او قتل باندے جاری ده او په دے کښ د تشریعی او د غیر تشریعی نبوت هیڅ تفصیل نه دے پښتلے شوے. خاتم النبیین للشیخ الانور ص۳۳ و ۳۴، علامه قاری شرح فقه اکبر مجتبائی ص۲۷ کښے لیکی دَعْوَی النُّبُوَّةِ بَعْدَ نَبِیِّنَا کُفْرٌ بِالْاِجْمَاعِ، دغه رنګ د تفسیر په عاموکتابونو، د حدیثو په شرحو او د علم کلام په کتابونو کښ د مدعی نبوت په کفر د اجماع امت تصریح شویده.

ختم نبوت او درایت

د الله نه بغیر د هر څیز شروع او ختمیدل دواړه وی د نبوت هم شروع او ختمیدل ضروری دی، د انسانی ژوند او وجود زمانه د ماشوم والی وه، روروانسانی عقل کښے اضافه کیدله لکه څنګه چه د ماشوم والی د وخت لباس د ماشوم د بدن د وده په جوړیدلو کښ د خاتم الانبیاء علیه السلام زمانے پورے د انسانی عقل او شعور د ده مکمله شوه نو د غه وخت انسان ته د کامل شریعت او نبوت غوندے نعمت عطا کولو ضرورت وو چه قرآن په اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ سره د شریعت کامله عطا کولو اعلان اکړو، او اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّکْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ○ سره د دین او شریعت د حفاظت هم اعلان اشوے له پاره چه انسان د بل نبی د راتلو نه په مستقبل کښ بالکل بے طمع شی، ځکه چه تکمیل دین او حفاظت دین دواړه شویدی د کوم د پاره چه د نبی د راتلو ضرورت وی تبلیغ خو د امت او د علماء کرامو کار دے چه د هغے د پاره د نبی ضرورت نشته لکه قرآن کښ دی، کُنْتُمْ خَیْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ، او وَلْتَکُنْ مِّنْکُمْ یَدْعُوْنَ اِلَی الْخَیْرِ وَیَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَیَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ او د مثال په ډول امت د تبلیغ فریضه په قول د اکثر سمتهٔ یوازے شیخ معین الدین

نوی (۹۰۰۰۰۰۰) لکه هندوان مسلمانان کړل" ادا کړه (نقش حیات) تاریخ اسلام د دے ګواه دے چه حضور علیه السلام د خپل وصال نه پس تقریباً یو لک یا پاؤ باندے لګ مسلمانان پریښی وو او نن نوی کروړه (۹۰۰۰۰۰۰) مسلمانان دی، چه د امت په تبلیغ مسلمانان شول، نو دا خو نامعقول کار دے چه د امت په کوشش نو او تبلیغ سره د نوی کروړه مسلمانان په دنیا کښے موجود وی لا تبلیغ جاری دے او تبلیغ هم د کوم یو نبی راتلل ضروری وی چه دے کروړونو مسلمانانو نه کافر اوائی او یوازے یو څو مریدانو او چیله کانو نه مسلمانان اوائی ګویا دده راتلل د کافرانو مسلمانانو لو د پاره نه بلکه د مسلمانانو کافرولو د پاره دی فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ

د مرزائی وسوسو جواب

د نبوت مسئله داسے بنیادی ده چه د کفر او ایمان په منځ کښے د فرق او ستونګی پولے کار ورکوی، هر کله چه مرزا یانو د نبوت جاری سائلو د مسئله د قرآن، حدیث، اجماع امت، صحابه تابعین، فقهاء، متکلمین او د محدثینو نه خلاف بیا موندہ نو خپلو پیروانو ته یو کولو د پاره ے د یو څو مصنفینو ره په مبهمو عبارتونو نوا دا نره اکړه اګرچه په نورو خایونو کښ هم دغه مصنفینو ره په خپلو صریحو عبارتونو نو د حقیقت صفا ښکاره کړے دے خو سودا پوره کول هم یو لوے مرض دے چه هغے نه د خلاصیدو لپاره د چانه رسی نو دا وسوسے او دلیلونه مونږ ښکاره کوو او ورسره د دے جوابونه ورکوو.

په حضرت عائشه رض مرزائی افتراء

مرزایان وائی چه حضرت عائشه رض فرمائیلی دی، قُوْلُوْا اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ وَلَا تَقُوْلُوْا لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ، دا حدیث په دُرِّ منثور کښ د خاتم النبیین د آیت تشریح د پاره، او د مجمع البحار په تکمله کښ په صفحه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته خو اصلی عبارت بل شان دے چه مرزا یانو پکښې د دوکے د پاره
کټ کوت کړے دے، د الفظ صدیقی رض د حضرت عیسیٰ علیه السلام په
سلسله کښې ارشاد فرمایلے دے رَاَصْلُهَا فِیْ حَدِیْثِ عِیْسٰی اَنَّهٗ یَقْتُلُ
الْخِنْزِیْرَ وَیَکْسِرُ الصَّلِیْبَ وَیَزِیْدُ فِی الْحَلَالِ اَیْ یَزِیْدُ فِیْ حَلَالِ نَفْسِهٖ
بِاَنْ یَّتَزَوَّجَ وَیُوْلَدُ لَهٗ وَکَانَ لَمْ یَتَزَوَّجْ قَبْلَ رَفْعِهٖ اِلَی السَّمَاءِ
فَزَادَ فِی الْهُبُوْطِ فِی الْحَلَالِ فَحِیْنَئِذٍ یُؤْمِنُ کُلُّ اَحَدٍ مِّنْ اَهْلِ الْکِتَابِ
وَیَتَیَقَّنُ اَنَّهٗ بَشَرٌ وَعَنْ عَائِشَةَ رض قُوْلُوْا اِنَّهٗ خَاتَمُ الْاَنْبِیَاءِ وَلَا
تَقُوْلُوْا لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ، دے پوره عبارت نه معلومه شوه چه
صدیقی رض فرمایل چه حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان نه ختل
نه وړاندے نکاح نه وو کړے آسمان نه راکوزیدو نه پس به نکاح کو
اولاد به لے هم کیږی او په حلالو کښې د اضافے مطلب هم دادے دخنزیر
خوری او صلیب پرستی خاتمه به اکړی او ټول اهل کتاب به دده په نبوت
او بشریت ایمان او یقین راوړی نو په دے وجه حضور علیه السلام نه خاتم
الانبیاء وائی لیکن لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ په دے بنیاد مه وائی چه د حضرت عیسیٰ
علیه السلام د آسمان نه د راکوزیدو انکار اکړی، د هغوی، بنکاره
مقصد داوو، چه حضور علیه السلام خاتم الانبیاء هم دے او د هغه نه
بل نوے نبی نشی جوړے دے د رومبی جوړ نبی حضرت عیسیٰ علیه السلام د
راتلو انکار د پاره دا الفظ مه استعمالوئی، حکه چه صدیقی رض پخپله
د نوی نبوت د نفی قائله ده مسند احمد جلد ۱ صفحه ۱۲۹ کښې صدیقه
حضور علیه السلام نه مرفوعاً روایت کړیدے لَا یَبْقٰی بَعْدِیْ مِنَ النُّبُوَّةِ
اِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ وَالرُّؤْیَا الصَّالِحَةُ، خو د روایت د عائشے رض مجهول الا
هم دے

په حضرت علی رض د روغ تړل

دا چه حضرت علی رض د حسنینو استاد ابو عبد الرحمن السلمی نه وئیلی و

دی ته (خاتم) په زور لولوه - دده جواب بنکاره دے چه د حضرت علی
په نزد راجح قرأت د زور والا وو او مونږ وړاندے په دلیلونو بیان کړے
دے چه د معنے په لحاظ د فتحے او کسرے فرق نشته پخپله حضرت علی رض د
نبوت د بند یز د حدیث راوی دے، بخاری او مسلم کښې شته چه اَنْتَ
مِنِّیْ بِمَنْزِلَةِ هٰرُوْنَ مِنْ مُّوْسٰی اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِیَّ بَعْدِیْ

په شیخ اکبر رح د روغ تړل

دا چه شیخ اکبر رح ولی د پاره نبوت ثابت کړیدے، جواب دادے چه د
مونبیاؤ رح په اصطلاح کښې د نبوت لغوی معنیٰ اِنْبَاءٌ عَنِ الْغَیْبِ
مُطْلَقًا وَحْیًا اَوْ اِلْهَامًا، هغوی وحی نه شرع او الهام نه غیر شرعی وائی
لوندی هیڅ خو شیخ اکبر رح دا مَنی چه د شرعی نبوت دروازه بنده ده لکه
په فتوحات مکیه جلد ۲ صفحه ۲۹۵ کښې لیکی: اِنَّ الرُّؤْیَا جُزْءٌ مِّنْ اَجْزَاءِ
النُّبُوَّةِ فَبَقِیَ لِلنَّاسِ فِی النُّبُوَّةِ هٰذَا وَغَیْرُهٗ وَمَعَ هٰذَا لَا یُطْلَقُ اِسْمُ
النُّبُوَّةِ وَلَا النَّبِیِّ اِلَّا عَلَی الْمُشَرِّعِ (اَیْ صَاحِبِ الْوَحْیِ) خَاصَّةً او مخ
کښې لیکی، فَمَا تُطْلَقُ النُّبُوَّةُ اِلَّا لِمَنِ اتَّصَفَ بِالْمَجْمُوْعِ فَذٰلِكَ النَّبِیُّ
وَتِلْكَ النُّبُوَّةُ حُجِرَتْ عَلَیْنَا وَانْقَطَعَتْ، او هم دده نه په الیواقیت
جلد ۱ صفحه ۳۰ طبع مصر کښې نقل دی هٰذَا بَابٌ اُغْلِقَ بَعْدَ مَوْتِ مُحَمَّدٍ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ
وَسَلَّمَ لَا یُفْتَحُ لِاَحَدٍ اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامَةِ لٰکِنْ بَقِیَ لِلْاَوْلِیَاءِ وَحْیُ الْاِلْهَامِ
الَّذِیْ لَا تَشْرِیْعَ فِیْهِ:

په امام راغب د روغ تړل

دا چه په بحر المحیط جلد دریم صفحه ۲۸۷ کښې د امام راغب په حواله دا خبره
موجوده ده چه په ارباب اطاعت کښې به نبی د نبیانو سره شامل وی
جواب دادے چه دے نه مراد رومبی انبیاء علیهم السلام وی حکه
چه امام موصوف د ختم نبوت تصریح کړیده لکه چه د ختم نبوت مطلب

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسے بیا نوی، اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ لِاَنَّهٗ خَتَمَ النُّبُوَّةَ اَیْ تَمَّمَهَا بِمَجِيْئِهٖ

په جلال الدین رومی رح دروغ ترل: فرائی،

فکر کن در راه نیکو خدمتے	تا نبوت یابی اندر اُمتے !

دَ دے نبوّت مقصد هغه قُربِ الٰهی دے چه دَ نبوّت دفیض تر حاصلیږی اصل نبوّت نِر مطلب نهٔ دے ځکه چه رومی رح پخپله دَ ختمِ نبوّت قائله دے، لکه دفتر پنجم کښی لیکی: ع

با رسول الله رسالت را تمام	تو نمودی همچو شمس بے غمام

او په څلورم دفتر کښی لیکی ع

این همه افکار کفران زادشان	چون در آمد سیدِ آخر زمان

په علامه قاری دروغ ترل

په موضوعات کبیر صـ۵۵ کښی داحدیث، لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِيْمُ لَكَانَ نَبِيًّا قُلْتُ مَعَ هٰذَا اَیِ الضُّعْفِ لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِيْمُ وَصَارَ نَبِيًّا وَكَذَا لَوْ صَارَ عُمَرُ رض نَبِيًّا لَكَانَ مِنْ اَتْبَاعِهٖ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَعِيْسٰى وَخِضْرَ وَالْيَاسَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَلَا يُنَاقِضُ قَوْلَهٗ وَخَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ اِذِ الْمَعْنٰى لَوْ يَاْتِيْ نَبِيٌّ بَعْدَهٗ يَنْسَخُ مِلَّتَهٗ وَلَمْ يَكُنْ مِنْ اُمَّتِهٖ،

دده جواب دادے چه دَ ابراهیم او عمر رض نبوّت که وے،

هُم نو دَ حضور علیه السلام په وخت کښی به وو نه چه دَ حضور علیه السلام

نه دُستور زمانه کښی کچرے عیسیٰ، خضر او الیاس علیهم السلام راځی نو هغه پخوانی (وړاندینی) پیغمبران دی نوی نه دی او چه راځی نو دَ اُمتی په حیثیت به راځی، پخپله علامه قاری رحمه الله تعالیٰ په شرح شمائل باب اول صـ۳۳ کښی فرمائیلی دی،

اَنَّهٗ خَتَمَهُمْ اَیْ جَاءَ اٰخِرُهُمْ فَلَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ اَیْ لَا يُنَبَّاُ اَحَدٌ بَعْدَهٗ فَلَا يُنَافِيْ نُزُوْلَ عِيْسٰى مُتَابِعًا لِشَرِيْعَتِهٖ مُتَعَبِّدًا مِنَ الْقُرْاٰنِ وَالسُّنَّةِ (وَقَالَ فِي الْمِرْقَاتِ جلد ۴ صـ۳۷۶) اَلْمُقْفِيْ مَنْ قَفَا اَثَرَهٗ اِذَا تَبِعَهٗ يَعْنِيْ اَنَّهٗ اٰخِرُ الْاَنْبِيَاءِ الْاٰتِيْ عَلٰى اٰخِرِهِمْ لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ وَقَالَ فِيْ شَرْحِ الْفِقْهِ الْاَكْبَرِ (المجتبائی صـ۲۰۲) وَدَعْوَى النُّبُوَّةِ بَعْدَ نَبِيِّنَا كُفْرٌ بِالْاِجْمَاعِ،

دغه رنګ حدیث دَ (لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِيْمُ لَكَانَ نَبِيًّا) دابن ماجه روایت دے چه په کښی ابو شیبه ابراهیم بن عثمان ساقط راوی دے (تهذیب التهذیب) صحیح حدیث دَ بخاری داسے دے لَوْ قُضِيَ اَنْ يَّكُوْنَ بَعْدَ مُحَمَّدٍ نَبِيٌّ عَاشَ اِبْنُهٗ وَلٰكِنْ لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ،

په امام ربّانی مُجَدِّدِ الف ثانی باندے دروغ ترل

(امام ربانی په مکتوبات جلد ۱ مکتوب ۱۴۱ کښی دَ ایکل)

حصول کمالات نبوت مرتابعان را بطریق تبعیت و وراثت بعد از بعثت خاتم الرسل علیه و علی جمیع الانبیاء والرسل الصلوٰة والتحیات منافی خاتمیت او نیست، فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ۰، مرزا یانو دده عبارت نه دده ثابتولو کوشش کریدے چه امام ربانی رح دَ نبوت جاری پاتے کیدو قائل دے، خود اسے نه ده او لغوی مطلب دَ بعضوا جزاؤه نبوت کمالات حاصلول دی، نه چه ترل کمالات دَ نبوّت (یعنی نبوت شرعی)، ځکه چه امام موصوف رح پخپله دویم دفتر صـ۴۴ اُومه حصه مکتوب ۴۶ کښی دَ اهل السنت دَ عقائدو په باره کښی لیکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

و خاتم الانبیاء محمد رسول است و عیسیٰ علیه السلام که نزول خواهد نمود عمل بشریعت
او خواهد کرد و بعنوان اُمّتِ او خواهد بُود، او دفتر دوم حصه هشتم ص ۳۴ و ۳۵
مطبوعه امرتسر تحتی کلان کښې لیکی "اول انبیاء آدم علیه السلام و آخر ایشان خاتم
نبوّت شان حضرت محمد رسول الله است و عیسیٰ علیه السلام که از آسمان نزول خواهد
فرمود متابعت شریعتِ خاتم الرّسل خواهد نمود"، دا ټول بیان د مرزا ایټ خلاف
دے، د ختم نبوت نه علاوه، په دے کښې د حضرت عیسیٰ علیه السلام نزول
د آسمانه ذکر دے، او د یو مُجدّد متعلق مرزا پخپله په "شهادة القرآن"
کښې لیکی: داوینا چه مُجدّد باندے ایمان راوړل فرض نه دی او ګوپیدل دی
انحراف) ځکه چه الله تعالیٰ فرمائی،

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝

په شاه ولی الله رح دروغ تړل

په تفهیمات الهیه جلد دویم ص ۷۲ تفهیم ۵۵ شاه صاحب لیکی
خُتِمَ بِهِ النَّبِيُّوْنَ اے لَا يُوْجَدُ مَنْ يَّاْمُرُهُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِالتَّشْرِيْعِ
عَلَى النَّاسِ، دے عبارت نه مرزا یانو دا مطلب راوُبنکلو چه د
علیه السلام نه پس صرف شرعی (تشریعی) نبوت بند دے، حالانکه د
تشریح شاه صاحب رح پخپله په تفهیمات جلد دوم ص ۷۲ کښې کړیده
فرمائی، وَصَارَ خَاتَمَ هٰذِهِ الدَّوْرَةِ لَا يُمْكِنُ اَنْ يُّوْجَدَ بَعْدَهٗ
نَبِيٌّ، او بیا جلد ۱ تفهیم ۶۵ ص ۱۳۷ کښې لیکی، مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ وَدَعْوَتُهٗ عَامَّةٌ لِجَمِيْعِ
الْاِنْسِ وَالْجِنِّ وَهُوَ اَفْضَلُ الْاَنْبِيَاءِ بِهٰذِهِ الْخَاصَّةِ وَبِنَوَاحٍ
اُخْرٰى وَقَالَ فِيْ حُجَّةِ اللّٰهِ فِيْ حَدِيْثِ بَدْءِ هٰذَا الْاَمْرِ نُبُوَّةٌ ثُمَّ
فَالنُّبُوَّةُ اِنْقَضَتْ بِوَفَاةِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ
وَالْخِلَافَةُ لَا سَيْفَ فِيْهَا بِمَقْتَلِ عُثْمَانَ رض وَالْخِلَافَةُ

بِشَهَادَةِ عَلِيٍّ كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ وَخَلِيْعِ الْحَسَنِ، او په دے فارسی ترجمه
د خاتم النبیین کښې بیا لیکی، نیست محمد پدر هیچ کس از مردان شما ولیکن
پیغمبر خدا و مُهر پیغمبران یعنی بعد از وے هیچ پیغمبر نباشد،

په مولانا محمد قاسم رح دروغ تړل

مرزا یانو مولنا محمد قاسم رح ته د ختم زمانی انکار منسوب کړیدے
حالانکه هغوی رح پخپله فرمائی، کچرے اطلاق او عموم شته نو خاتمیت
زمانی ثابت دے کچرے داسے نه وی نو د خاتمیت زمانی لزوم منطقی
دلالت التزامی خامخا ثابت دی، بل خوا د نبی علیه السلام دا قسم تصریحات
اَنْتَ مِنِّيْ بِمَنْزِلَةِ هَارُوْنَ مِنْ مُّوْسٰى اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ، چه په
ذکر شوی، طرز د لفظ، خاتم النبیین، نه ما خوندی، په دے باب
کښې کافی دی، ځکه چه دا مضمون تواتر ته رسیدلے دے او په دے
د امت اجماع هم ده، اگرچه الفاظ د "لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ" په سندِ متواتر
منقول نه دی، نو د الفاظو د عدمِ تواتر باوُجود د تواتر معنوی
به داسے دی، لکه د فرضو د رکعاتو نو د شمیر تواتر چه منکرے کافر دے
دا رنګ د دے "لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ" منکر هم کافر دے، په تحذیر الناس
ص ۹ کتب خانه امدادیه او په مناظر عجیبه ص ۳۹ کښې لیکی خاتمیت
زمانی خپل دین او ایمان دے البته د ناحق تهمت څه علاج نشته

په مولنا عبد الحی رح دروغ تړل

مولانا موصوف په "دافع الوساوس فی اثر ابن عباس" ص ۳۹ کښې لیکلی
دی "د اهل سنت علماء هم د اخبره بنکاره کوی، چه د نبی علیه السلام به
زمانه د رسالت کښې هیڅوک نبی خاوند د نوی شریعت نشی کیدے
کوم نبی چه په د زمانه کښې راځی، نو هغه به د شریعتِ محمدی تابع وی
نو په هر تقدیر بعثتِ محمدیه عام دے، جواب دا دے چه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضمون د نورو طبقو او د هغوی د انبیاؤ متعلق دے لکه د دے وضاحت په ,, زجر الناس ،، ص۸۴ کښې چه د وی کړے دے، ختم نبینا حقیقی بالنسبة الی انبیاء جمیع الطبقات بمعنی انه لم تعط النبوة لاحد فی طبقة، او مجموع الفتاوی جلد اول ص۹۹ کښې مولانا مصوف لیکی ,, قال ابو شکور فی التمهید اعلم ان الواجب علی کل عاقل ان یعتقد ان محمدا کان رسول الله والآن هو رسول الله وکان خاتم الانبیاء ولا یجوز بعده ان یکون احد نبیا ومن ادعی النبوة فی زماننا یکون کافرا ،، د داسے بنکاره خبرو کولو باوجود خو داو ئیلی شی، چه دے ,, د ختم نبوت منکر وو!!!

ختم نبوت د علامه اقبال رح په نظر کښې

(۱) لیکی چه ,, قادیانیت د یهودی مذهب چربه ده، ځما په نزد بهائیت د قادیانیت نه زیات مخلص دے، ځکه چه بهایان بنکاره د اسلام مخالف دی، لیکن قادیان د اسلام خواهم اصول ظاهری طور قائم ساتی مګر په پته د اسلام د روح او مقاصد مهلک دی، د قادیانی فرقے د خدائے داسے تصور چه هغه حاسد دے، او هغه سره د دشمنانو د پاره بیشمیره زلزلے او بیماری ده او د دوی د نبی په باره کښې دا تخیل چه هغه بروزی وی او د دوی عقیده چه د مسیح روح کښې تسلسل دے ,, په هره زمانه کښې بیل بیل مسیح راتلے شی د ایونه ووچه بس ختم شو (العیاذ بالله مترجم)

دا ټولے عقیدے داسے دی چه د یهودیت عناصر لری ګویا که دا تحریک یهودیت طرف ته واپس بوتلل دی، حرف اقبال ,, ص۱۲۳ مرتبه لطیف احمد شروانی)

(۱) په اسلامی ایران کښې د مؤبدانه اثر لاندے ملحدانه تحریکونه

اوچت شول او هغوی د بروز، حلول او ظل وغیره اصطلاح کانے دے له پاره روانے کړے چه په کښې د تناسخ تصور پټ کړے شی، دے اصطلاح کانو روا نول په دے وجه ضروری وو چه د مسلمانانو په زړونو اول وار بدا نه لګی تردے چه د مسیح موعود اصطلاح هم اسلامی نه ده بلکه اجنبی ده چه شروع ئے هم د دغے مؤبدانه تصور نه شوے ده، ځکه چه دا اصطلاح کانے مونږ ته د اسلام د روحی دور په تاریخی او مذهبی کتابونو کښې نه ملاویږی،،

(حرف اقبال، ص۱۲۳ و ۱۲۴)

(۳) قادیانی ټولے د اسلامی یووالی دشمن دے مسلمانان د هغے تحریک په معامله کښې ډیر حساس دی، کوم چه د هغوی د یووالی د پاره خطرناک وی، چنانچه هر یو دا سے مذهبی جماعت چه په تاریخی طور خو د اسلام سره تړلی وی، لیکن خپل بنیاد په نوی نبوت اږدی، او د دوی په الهامونو اعتقاد نه لرونکی ټول مسلمانان دوی کافر بولی دا خو مسلمانان د خپل یووالی د پاره خطره ګڼړی ځکه چه اسلامی یووالے په ختم نبوت مضبوط ګڼړی ،، (حرف اقبال ص۱۲۲ ,, مرزا محمود خلیفه دوم په آئینه صداقت ص۲۵ کښې لیکی، هر هغه مسلمان چه د حضرت مسیح موعود په بیعت کښې شامل نه دے نو هغه کافر دے د اسلام د دائرے نه بهر دے، اګرچه هغه د مسیح موعود نوم هم نه وی اوریدلے،

(۴) ځه په دے هیڅ شک شبه نه لرم چه دا احمدیان د اسلام او د ملک دوار وغدار ان دی (د اقبال ,, خط د جواهر لال په نوم ،، خط زار ه خطونه، حصه اول ص۲۹۳ مرتبه جواهر لال مطبوعه جامعه ملیه نوے ډیلے انډیا)

(۵) ځما په رائے کښې د قادیانیانو صرف دوه لارے دی چه یا خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلوړو نړو تقلید اُکړی او یا دَ ختم نبوّت تاویلونه پریږدی او هغه دَ خپل پوره مفهوم سره قبول کړی، کَدوی دا نوی تاویلونه صرف په دے غرض دی چه دَ دوی شمیر دَ اسلام په حلقه کښ وی چه سیاسی فائدے واخلی (حرفِ اقبال ص۱۳۶ ـ ۱۳۷)۔

(۶) ځما په رائے کښ حکومت دَ پاره بهترینه طریقه کار به دا وی چه هغه قادیانیان یو بیل ټولے اُمّتی چه دا به دَ قادیانیانو دَ پالیسئ عین مطابق وی او مسلمانان به هم دَ روا داری دا سے معامله کوی لکه څنګه چه پوره مذهبونو سره کوی، او دا دَ قادیانیانو دَ پالیسئ مطابق ځکه دی چه دَ دویم خلیفه مرزا بشیرالدین پخپله خطبه په حوالهٔ الفضل اخبار ۲۱ اگست ۱۹۱۷ء حضرت مسیح موعود فرمائی، چه دَ هغوی (دَ مسلمانانو) اسلام بیل او ځمونږ اسلام بیل دے، دَ هغوی خدا بیل او ځمونږ بیل دے، دَ هغوی حج بیل او ځمونږ حج بیل دے دغه رنګ ځمونږ په هره خبره کښ اختلاف دے۔

(۷) دَ علامه اقبال انګریزی حکومت ته مشوره، چه نوی د ستوګنے دَ اقلیتونو دَ تحفظ خیال ساتلے شوے، دے ځما په خیال کښے قادیانیان به دَ حکومت نه دَ جدا کیدو په مطالبه کښے وړاندے والے نه کوی خو ملّت اسلامیه دے مطالبے پوره حق لری چه قادیانیان دِ جدا کړے شی، کچرے حکومت دا مطالبه اُنه منّله نو دَ مسلمانانو به شک وی چه حکومت دے نوی مذهب په جدا کولو کښے دِ پیل کوی، حکومت په ۱۹۱۹ء دَ سکهانو دَ جدا کیدو دَ مطالبے انتظار اُ نکړو اُس دَ قادیانیانو دَ دے مطالبے ولے انتظار کوی (حرفِ اقبال ص۱۳۸) باندے علامه اقبال لیکی، په غونځ کښ قطع تعلّق په نکاح او نورو معاملو کښ د مسلمانانو نه بائیکاٹ او دَ ټولو نه دیر زیات دا اِعلان چه دُنیائے اِسلام کافره ده، او دا اِسلام نه دومره

زیاته لرے ده څومره چه سکهان به دَ هندوانو نه لرے نه وی ځکه چه سکهان او هندوان خو خپل منځ کښ دُدو نه کوی، هر کله چه قادیانیان په مذهبی، مُعاشرتی معاملو کښ ځان جُدا کړی، نو په سیاسی ډول مسلمانانو کښے دَ شامل پاتے کیدو دَ پاره ولے پریشانه وی (حرفِ اقبال ص۱۳۹)

(۸) پابندی په باغی جماعت لګول پکار دی، علامه اقبال انګریزی حکومت نه لیکلی دی، کچرے دَ یو قوم یو والے په خطره کښ وی نو هغه دَ پاره سواد دے بل علاج نشته چه هغه دَ عِنادی قوّتونو په خلاف مدافعت اُکړی، اُس سوال دا دے چه دمدافعت طریقه دِ څه وی! هغه دا ده چه اصل ټولی ته دِ دَ روا داری تلقین اُکړیشی حالانکه دَ هغوی یو والے به خطره کښے وی او باغی ټولی ته دِ دَ هغه تبلیغ پوره اِجازت وی کوم چه دروغو او کنځلو نه ډک ډک وی (حرفِ اقبال ص۱۳۲)

زه وایم چه دَ مرزا دا یو کنځل دَ کروړونو کنځلو نه زیات دی کوم چه هغه په آئینه کمالات ص۵۴۸ کښے لیکلی دی چه څوک ما نه مَنی او ځما دَ دعوے تصدیق نه کوی او ایمان پرِ نه راوړی نو هغه ټول دَ زِنا اولاد دی۔

قیامت، معاد او مجازات دَ اعمالو دَ قیامت نومونه

دَ کوم څیز نومونه چه ګنړوی نو دا دَ هغه دَ لوئے والی دلیل دے، دالله تعالیٰ نومونه ګنړدی دا هم دَ الله تعالیٰ دَ لویئ دلیل دے، امام سیوطی رح په بدور السافرة فی امور الآخرة، کښ دَ قیامت اَتیا نومونه ذِکر کړیدی (ص۴۰ مطبوعه کانشی رام لاهور) موږ به هغے کښے بنکاره مشهور نومونه ذکر کوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) اَلسَّاعَةُ دقیامت دانومله دُوَرُوجهو دے، یُوله دے وجهے چه قیامت به ناگهانه راځی، لکه چه یوکینته تیریدو نه پس ناگهانه چه دویمه کینته راځی، او دویم له دے وجهے چه قیامت کښ د اولینو آخرینو حساب به په لږ وخت مثلاً یوکینته کښ ختم شی او هم دا معنیٰ د "سریع الحساب" ده او هم دا معنیٰ د حضرت علی رضه منقول ده، اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيْهَا (سورهٔ الحج آیة ۷)

(۲) اَلْقِيَامَةُ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ؕ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُوْرَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (سورهٔ آل عمران آیة ۱۸۴) دده نوم وجه داده چه د دے معنیٰ اُدریدل دی، او په دے ورځ به ټول خلق ملائکے او روح به د الله په محکمه کښ ترهغه وخته ولاړ وی تر کومے چه الله تعالیٰ جل شانه اُغواړی۔

۳۔ اَلْقَارِعَةُ قَرْع زړه درزولو او ټکولو ته وایی شی، د دے ورځ د ویرے نه به هم زړه درزیږی او ټکیږی، اَلْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ۔

۴۔ اَلْحَاقَّةُ دا د حق نه ماخوذ دے، د دے نوم مطلب دا ښودل دی چه دا ورځ حقه ده او په دے کښ د شک شبهے څه ګنجائش نشته۔ اَلْحَآقَّةُ مَا الْحَآقَّةُ۔

۵۔ اَلْوَاقِعَةُ دا د وقوع نه ماخوذ دے مطلب دا چه د دے واقع کیدو کښ هیڅ شک نشته بلکه دا خامخا واقع کیدونکے حقیقت دے (اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ)

۶۔ اَلْغَاشِيَةُ (غشی) معنیٰ پټول دی، د دے ورځ له هیبته به زړونه پټ شی او خلق به اوترشی هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ۔

۷۔ اَزِفَةٌ (د اَزَفَ) معنیٰ نزدے کیدل (اَزِفَ الشَّيْئُ قَرُبَ)، او دا ورځ د حقیقت په اعتبار سره نزدے ده ځکه چه خامخا راتلونکے څیز نزدے وی او تلونکے څیز لرے وی، بله دا چه مرګ د قیامت دروازه ده او مرګ نزدے دے (اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ)۔

۸۔ يَوْمُ التَّغَابُنِ غبن ټګی او دوکے ته وائی، په دے ورځ به دا ښکاره شی چه په دنیا کښ کوم خلق په دوکه کښ وو چه د عمر عزیز قیمتی برخه ئی په کومو مضر وخیزونو کښ تیره کړه او د کومو قیمتی عملونو نه محروم وو، ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ۔

۹۔ خَافِضَةٌ ذلیله کوونکے ورځ چه دین نه آوریدلی خلق به په دے ورځ په جهنم کښ په ډیر لاندے ذلت کښ وی

۱۰۔ رَافِعَةٌ: اُچتوونکے ورځ کومو خلقو چه د دنیا په ژوند کښ د دین غمخوری کړیده هغوی به په دے ورځ د جنت په لوړو اُچتو د شهنشاهیت مقامونو کښ وی، خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ۔

۱۱۔ اَلطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى د دے معنیٰ لویه هله ګله ده او د قیامت نه بله ریاته هیڅ هله ګله نشته چه په دے کښ به د ټولو انسانانو د قسمت ابدی فیصله کیږی، فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى، قیامت او حشر نشر د انسانانو ژوند ډیره ضروری خانګه ده چه په دے ګرائی خوشحالئی او تباهئی دارومدار دے او د قیامت په باره کښ درے څیزونه د غور فکر جوګه دی:

(۱) د قیامت وجود چه دا مونږ د قیامت صورت نه وائو۔

(۲) د قیامت مقصد یعنی د عملونو بدله چه دا مونږ د قیامت نوم نه وائو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳) د قیامت تفصیلات مثلاً د قیامت کیفیت، وزن د اعمالو، حوض کوثر، پل صراط، نور، جنت او دوزخ او داسے نور ډیر،

د ټولو نه روجے به مونږ د قیامت او د معاد د صورت ذکر کوو او د دے عقلی او نقلی دلیلونه به پیش کوو،

د معاد او قیامت نقلی ثبوت

(۱) ټول آسمانی دینونه په قیامت قائیدو او په دوباره ژوندون متفق دی او ټول آسمانی ملتونه دامنی، په شرح مواقف جلد اتم ص ۲۹۴ کښی دا نقل موجود دے، اَجْمَعَ اَهْلُ الْمِلَلِ وَالشَّرَائِعِ عَنْ اٰخِرِهِمْ عَلٰی جَوَازِهٖ وَوُقُوْعِهٖ: یعنی ټول ملتونه او شریعتونه منونکی خلق د حشر اجساد په جواز او وقوع باندے متفق دی۔

(۲) ټولو پیغمبرانو علیهم السلام د قیامت خبرو رکول کړیدی د کومو نه چه زیات د شتیق خلق په بنیاد موکښی نشته قرآن پوره تفصیل سره د قیامت بیان کړیدے او بیا د دے په باره کښی، مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ، فرمائیل د دے ثبوت دے چه قرآن د تیر شوو آسمانی کتابونو د مولو او عقائدو تصدیق کوی نو ځکه دا د نبوت، قیامت او د مجازات اعمال وغیره په باره کښی د دوو مبنو آسمانی کتابونو هم تصدیق کوی، د قیامت نه پس د آخرت ژوند د دنیا د ژوند نه ډیر زیات او پائیدار دے وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى، د آخرت ژوند بهتر او پائیدار دے او بیا فرمائیل، اِنَّ هٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى دا مضمون د حضرت ابراهیم او د حضرت موسیٰ علیهما السلام په صحیفو کښے موجود دے۔

د فلسفیانو د انکار تردید

فلسفیانو د حشر اجساد نه انکار کړیدے د عملونو بدله هغوی هم مني

خو بعضے د سعادت او شقاوت روحانی او بعضے د تناسخ په صورت کښے مونږ به د دے تردید کوو، خو اول دا وائو چه د فلسفے د قوانینو په مطابق هر دا انکار د منلو جوګه نه دے، ځکه چه دوی هر ممکن د قدرت او طاقت لاندے منی او دا ظاهره ده چه حشر د اجسادو ممکن ځکه دے چه د حشر یو جزء انسانی روح دے، دویم د بدن ذرے، او دریم د بدن جوړښت، دا درے واړه څیزونه ممکن دی چه پر قدرت الٰهی شته دا درے واړه څیزونه د مرګ نه وړاندے د الله په ایجاد موجود شوی وو، کچرے دا ممکن او ممتنع وے نو اول خو به هم نه وو موجود شوی دوباره ژوندی کیدل خو اس عقل نه ډیر نزدے دی د منلو د پاره دا قرآن بیان کړی دی، وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ، وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى، (سورة الروم آیة ۲۷) یعنے د انسانی قدرت د قاعدے مطابق دوباره پیدا کول د دوو مبی ځل پیدا کولو نه زیات آسان دی هر کله چه الله ډیر لوئے دے نو هغه نه دے دوارو تخلیقونو کښی هیڅ فرق نشته۔

د نیشت د شته کولو شبه

فلسفیان بل انکار په دے قاعدے کوی چه نیشت سره څیزونه بدلیږی مطلب دا چه اول څیز یو واړه ختم شی نو دویم وارهم هغه شے بیا نشی موجودیدے که وی نو هغه به بل څیز وی، نو دا غلطه ده چه په قیامت کښی به هو بهو هم هغه انسان بیا دوباره ژوندے شی، دا شبه بالکل باطله ده ځکه چه د اول وجود زمانه یو او د بل وجود زمانه بله نو د اولے زمانے وجود ختم شو او پلے زمانے کښی بیا موجود شو خو شے بدل نه دے او هم هغه شے دے، کومه چه ړومبے وو مطلب دا شو چه دا نشی کیدے چه په یو زمانه کښی یو شے ختم شی او هم په دغه زمانه کښے هم دغه شے بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجود شی نو دے کښ هیڅ اشکال پاتے نشو چه په بله زمانه کښے دیو څیز بعینه وجود کیدے شی او پورته ذکر قاعده د فلسفیانو غلطه ده، دا اعتراض خود خنداور دے چه اوله زمانه د اول شخصیت جزء وو، بله زمانه به د بل شخصیت جزء وی هم د ډومبی شخصیت نه ځکه چه زمانه د شخصیت جزء هیچرے نشی کیدے هغه مشخصه نده که دا سے وے نو د تن سره به هغه پرونے ځکه نه وو چه زمانه بدله شویده، د پوهے د پاره یو آسان مثال، یو انسان په یو زمانه (دنیا) کښ موجود مړ (معدوم) کیدو سره په برزخ (بله زمانه) کښ وګرځ او په قیامت (په دریمه زمانه) کښ هم دغه انسان دا سے مثال لری لکه چه یو سړے دلاهور نه کراچۍ ته لاړ شی، زمانه بدله شوه مقامات بدل شوا و سړے هم هغه دے اول وار لاهور کښ موجود وو (دنیا) چه روان شو نو نه لاهور کښ وو او نه کراچۍ کښ وو معدوم شو (برزخ) او کراچۍ ته چه اورسید و نو لاهور کښ نه وو (آخرت) دا درے زمانے بدلے شوے یو انسان معدوم شو او بیا موجود شو، خو همدغه انسان دے او بالکل بدل نشو، نو دا اعتراض بالکل غلط شو چه د زمانے په بدلیدو سره شخصیت بدلیږی کچرے دا سے وے نو د مکان په بدلیدو به شخصیت بدلیدو کوم سړے چه په لاهور کښ وی نو ملتان ته په تلو او رسیدو به د هغه شخصیت بدل شوے وو حالانکه دا سے نه کیږی، دویم دا چه د دیو والی دارومدار د اصلی اجزاؤ او د روح په یوالی دے دے نه بغیر کچرے بل څه فرق راشی نو په شخصیت څه اثر نه غورزوی. مثلاً کچرے د یو سړی رنګ مخکښ سپین وو بیا ګرم ملک کښ په مزکښ کار کولو سره د هغه رنګ که تور هم شی نو سړے هم هغه دے بدل نشو دغه رنګ که د پنځلسو کالو یو سړے د دیر شو کالو شی نو رنګ او قد او غټ والی کښ فرق را تلو سره به هم دا هغه سړے وی کوم چه وړاندے وو

پو حکومت هم د هغه د نوکرۍ تنخواه ورکولو نه په دغه بنیاد انکار نه کوی او د دغه تنخواوالی او ورزدوالی په وجه یو عدالت چه د چا مقدمه نه ده خارجه کړے چه ته اوس بل سړے یے، دغه رنګ که د نیک یا بد عمل په وجه کچرے شکل او رنګ کښ څه فرق په آخرت کښ هم شی، اصلی اجزاء یے هم هغه وی کوم چه دنیا کښ وو نو دا به هم هغه سړے ګڼړلے شی کوم چه دنیا کښ وو،

د معاد په باره کښ مذهبونه

د روح متعلق دوه رائے دی، اول دا چه جسم لطیف دے، دویم دا چه مجرد غیر مادی دے د دے اختلاف په بنیاد د معاد په باره کښ د شرح مواقف مصری جلد آتم ص۲۹۷ د نقل مطابق پنځه اقواله دی:-

(۱) معاد صرف جسمانی دے، ځکه چه بدن او روح دواړه جسمونه دی (صرف د کثافت او لطافت فرق دے) نو اعاده هم د جسم اشوه د اکثرو متکلمینو د اسلام قول دے چه روح جسم لطیف امنی:-

(۲) معاد صرف روحانی ځکه دے چه د جسم اعاده نشته یوازے په روح د سعادت او شقاوت دارومدار دے، دا د یونان د فلاسفة الهیین قول دے

(۳) معاد جسمانی او روحانی دواړه دے (دنیا جسم او روح دواړه دوباره موجود شته دا قول حق، او دا ایو بد دیوکا (ا غب، معمر، د متاخرینو امامیه او اکثر صوفیاؤ دے دا قول حضرات روح تر مجرد غیر مادی

(۴) معاد به نه جسمانی وی او نه روحانی، دا قول د یونان تر طبیب د حکیمانو

(۵) د معاد د کیدو او نه کیدو هیڅ فیصله نده شوے توقف دے، چه دا قول د جالینوس دے ده ته دا شک پریوتے دے چه روح د هغه مزاج نوم دے کوم چه په مرګ ختم شو او که د هغه جوهر نوم دے چه مرګ نه پس هم باقی وی دا پنځه اقواله د انسان د بدن او روح سره تړون لری خو یو شپږم قول د تناسخ هم شته چه هغه د حکماء هند او د یونان د بعضے

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکماؤ، اودَ بعضے منسُوب الی الاسلام خلقود ے مثلاً احمد بن حابط چه
دابراهیم نظام شاگردے ابُومُسلم خُراسانی، محمد بن زکریا، طبیب
رازی او قرامطه:

دَ مجازاة درے شکله

(آخر حوالے دپاره دابن حزم ملل نحل جلد ۱ صفحه ۵ اکوری)

دَ مجازاةِ اعمال درے شکله دی:-

(۱) دَ جُنُو حشر به دَ بعث بعد الموت په شکل کښې او د مجازاةِ اعمال به دَ
جنّت او دوزخ په شکل کښې وی، دا ئے دَ اهلِ اسلام او دَ آسمانی
مذهبونو والو وُده۔

(۲) دَ جُنُو دَ حشر نه بغیر صرف رُوح دَ نیکئ او بدئ اثر (خوند او درد)
محسوسیږی، دا قسم مجازاة دحکماءِ الهیّین قول دے،

(۳) دَ نیک او بد عملونو په بدله کښې دَ یو انسان رُوح بل انسان ته بدلیدل
تناسخ مجازاة اعمال دے بعض حکماء دَ یونان او اکثر حُکماء دَ هند دا قول
گوی،

تنقید

دا دواړه آخیری قولونه دَ انبیاء علیهم السلام دَ اجماع او دَ آسمانی
کتابونو نه خلاف دی او دعقل او فلسفے په بُنیاد هم غلط دی، یوازے رُوحانی
مجازات خو ځکه غلط دے چه اعمالو کښې بدن او رُوح دواړه شریک دی او
بدله به یوازے رُوح نه ملاویږی او دے مثال دلے اُگنړئ، لکه یو شل
اوړوند دَ انار رُوغلاً کوی، ړوند کچه او پوخ انار نه پیژنی او شل انار ونه
رسیدے نشی دوی، دا ئے مشوره اُکړی چه ړوند لا ندے شی او
شل په اُوږه سورکړی انار را اُشوکوی دَ باغ مالک دا دواړه عدالت نه
وړاندے کړی دواړه دَ حان خلاصولو چیل دَ لیلو نه اُوائی پُوند
وائی چه زه وینم نه نو غلا ځنګه کولے شم پوخ او کچه انار م څنګه اُپیژندل
او شل به وائی چه خو انار ونه رسیدے نه شوم ما غلا ځنګه اُکړه ا

نو بنکاره خبره ده چه غلا خو شوے ده بلکه دواړو سره په موقع
ولے شوے ده نو دَ علالت فیصله به ضرور دا وی چه غلا دواړو کړے
دواړه په غلا کښې شریک دی نو سزا به هُم دواړو ته ورکولے شی، هُم
امثال دَ رُوح او بدن دے هر یو یوازے یوازے نیک او بد عمل نشی
لے هر کله چه نیک او بد عمل په شریکه دواړه کوی نو جزاء او سزا دواړو ته
شریکه پکار ده:

ے نه علاوه یوازے، دَ رُوحانی مجازاة حقیقت دَ خوب دے چه خوک بنه
دَ فائده ے خوب اُوینی نو هغه نه صرف په خوب کښې خوند او آرام وی او که
په خراب خوب اُوینی نو په خوب کښې ورته بے خوندی او تکلیف محسُوس
نو دا قسم جزا سزا لوے لوتے دی دَ اعمالو پائیداره او څوچنده زیاته
له پکار ده چه انسان دَ هغے په طمع څه بنه عمل اُکړے شی دَ خوب دمزو
طمع هیڅوک بنه عمل نه کوی او دے سره هیڅ دے دَ انسان اصلاح نشی
ے دَ بنه عمل شوق پیدا کولو، بدله دلے پکار ده چه دَ دُنیا دَ فائدے
په څوچنده زیاته فائده په آخرت کښې ملاؤ شی او بیا پائیداره
وی، لکه یو مرکیدو نکے سړے خپل یتیم کیدو نکی ځوئے دَ پاره
یو سړی سره لس زره (۱۰۰۰۰) روپئ امانت کیږدی، دَ خوب دَ پائیدار
ساصلولو په خاطر دغه سړے که دغه یتیم نه دغه خپل امانت په
ا کښې ورکړی نو کم عقل او پاګل به ځکه بنکاره شی چه دَ لسو زرو روپو
قی فائده دَ خوب او تصور په فائده بیلګه دهو بنیار او روغ سړی
دے او دا باحث دَ امانت سپارلو هم نشی چوریدے دَ امانت سپارلو
ه هغه بدله کار ورکولے شی کومه چه دے نه په څوچنده زیاته وی
ئیداره او حقیقی وی لکه دَ آخرت کښې دلسو زرو روپو امانت سپارلو
ر نقصان کولو او تر یا نئ ورکولو په بدله کښې چه ده ته جنت یا دَ آخرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور نعمتونه ورکړیشی :

د تناسخ رد

(۱) د تناسخ په شکل کښې د عملونو بدله ورکول د عقل په موجب په دے وجهو درسته نه ده ،

(۱) تناسخ له انصافه خلاف حکم دے چه په عمل کښې بدن او روح دواړه شریک دی او د تناسخ په شکل کښې بدله صرف روح ته ورکولے شی مثلاً د یو مجرم انسان روح د مرګ نه پس په یو ذلیل چوړی کښې یا په ذلیل ځاروی او ځناور کښې ولچولے شی نو سزا به یوازے روح ته ورکولے شی (بله د ځنداخبره دا چه د بدسړی د بدن په ځائے به سزا د چوړ یا د ذلیل ځناور او د ځاروی بدن ته ورکولے شی، نو دا خو د خر په ځائے کلاوه داخل شو بله دا چه دے ځائے نه به دا روح د بدلے د پاره کوم خوا ئی او بل بدن ته چه لاړ شی، نو دا بدله به د چا ګنړلے شی د ټولو نه دا که ورسره د نزدے ګڼلے خیال اګر ګڼلے نو دے نه غټ اوږد او جنجالی اشکال جوړیږی نو حکمه ئے بس کوم د تناسخ قائل کبدل په تصور خان باچه دی مترجم دلته دا خیال هم غلط دے، چه بدن صرف د عمل آله حکمه دا په مجازاً اعمال کښې تشریکول انه ئی پکار او دے نه سزا ورکول به دا سے وی لکه د یو قاتل ټوپک ته سزا ورکول او یا د یو مسته او بلکار تیشئی او کرندئی نه جزا ورکول کوم چه جمات یا خانه کده جوړه کړی وی، دا خیال حکمه غلط دے چه بدن آله نده بلکه پخپله او کوونکے دے آله خو د فاعل نه جدا وی د هغه جزء نوی لکه نور نوره لیکن روح او بدن چه یو ځائے شی نو هله ځوک بنه یا بد شی نو اصل فاعل بدن دے چه د روح په اوامرو یو عمل کولے شی چه د روح د بدن په هر اندام کښې ننوتے وی نو بنکاره شوه چه آله حکمه نده چه دا د روح په غم او خوشحالئی کښې خامخا شریک دا

نو ټوپک د قاتل، او تیشئی کرندئی د خانه کجے د معمار په غم او خوشحالئی کښې هیچرے نشی شریکیدے ،

(۱) د تناسخ د پاره دا دلیل باطل دے چه انسان د حیوانانو نه چه د آخلی یا د غریبے کورنئی یو ذلیل انسان چه مصیبتونو کښې مبتلا شی، دے بنیاد دا دے، چه یو انسان بد عمل کړے وی، نو د هغه روح په ذلیل ځناور یا ذلیل بل انسان کښې ننوزی او دا رنګ هغه وړاندینی کس ته د خپل عمل بدله د ځناور یا د انسان د ذلت په صورت کښې ملاوشی باطل حکمه دے چه د ځاروو فطری تقاضا داده چه انسان نه کاروا خلی او د پاره د جرم سابق هیڅ ضرورت نشته حکمه چه د دنیا نظام چلولو د پاره د حکمت الهی تقاضا او ظهور دے، کچرے انسان دے د کار نه آهے نو د ځاروو وجود به لغو او بے فائده وو دا هم د حکمت الهی د شان نه خلاف دی، دغه رنګ د بنیاد مو خوشحالی او بدحالی د هغوی فطری تقاضا ده چه غنی د د فقیر نه کاروا خلی، فقیر د اجرت محتاج او غنی د هغه د کار محتاج دے په دے احتیاجونو د انسانی تمدن ربط قائم دے او د دنیا نظام پر چلیږی که د تناسخ تصور پکښې راغلو نو انسانی تمدن به بالکل درے وړے شی دا انسانانو مصیبتونه او غمونه هم د حکمت الهی نه خالی دا سے نه دی چه د صحت او خوشحالئی په حالت کښې د شکر جذبه او د مرض او د بدحالئی په حالت کښې د صبر جذبه انسانی کمالات بنکاره وی او په دے د الله لرے او نزدے بندګان پیژندے شی ،

په تناسخی مجازات کښې د جرم علم نه وی

د تناسخ په نامنلی صورت کښې یو حیوان او انسان نه دا علم نه وی چه د هغه د کوم جرم په بدله کښې عذاب ورکولے شی، یو انسانی عدالت کښې خو مجرم ته د سزا د ورکولے شی په هغه د تا بتولو خواری اګرېشی هله پس نه سزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولے شی، لیکن د تناسخ په صورت کښ د الله عدالت دلو بوتو قوښکار
کولے شی کوم کښ چه نه تحقیق وی، نه مقدمه چلول وی او نه مجرم ته
د خپل خپل جرم پته وی چه دا سزا هغه ته د کوم جرم په بدله کښ
ورکولے شی العیاذ بالله، نو ځکه د تناسخ دا عقیده د عقل نه هم خلاف

د مرګ او پیدائش شمیر کښ د جوړښت نشتوالے د تناسخ تردید دے

د تناسخیانو په خیال کچرے د حیواناتو پیدائش د انسانانو د بدعملو
د پاره د بدلے په نتیجه کښ وی نو پکار داده چه د بدو انسانانو د مرګ
په مناسب شمیر کښ هومره ځناور او حیوانات پیدا کیدلے خو دلے
ځکه نه ده چه موږ وینو مثلاً یوورځ کښ یو لګ انسانان مری چه په
هغے کښ نیم څه بلکه زیات مجرمان او بدکاره وی، خو بل خوا نو د حیوا
هم په دغه ورځ کروړونه اوار بګونه پیدا کیږی نو معلومه شوه چه د حیو
پیدائش د مجرمانو د تناسخی جنجال نتیجه نه ده بلکه د ابتدائی تخلیق
په وخت د الله تعالی د حکمت په جوړ پیدا کیږی ځکه د تناسخ عقیده باطله
د تناسخ د تردید یوه غټه وجه دا هم ده، چه د تناسخ په صورت کښ به د
منل ضروری وی چه د مجرمانو انسانانو او د حیواناتو روحونه یو دی حالانکه
موږ وینو کورو چه دا جدا جدا دی، انسانی روحونو کښ عقل او نطق
لیکن حیوانی روحونه داسے ندی یا مثلاً په پشوکښ کچرے د انسان روح داخل
وے د انسانی روح په فطرت کښ د مرګ نه کرګه پرته ده دا هیڅ
نشی کیدے چه پشوکښ د انسانانو روح فوراً پس فطرت داسے بدل شی چه
مرګ پسے منډه کړی راوے نیسی او په خوندے اخوری هر کله چه د فطرت
فوراً بدلیدل نامعقول دی د انسانی او حیوانی روحونو فطرتونه جدا
جدا دی په دے وجه د تناسخ عقیده سر تر پایه نامعقوله ده
هر کله چه د مجازات اعمال دوه صورته ریوازے د روح معاد او تناسخ

او نامعقوله ثابت شو، نو د دے طرف یو صورت باقی پاتے شو هغه دا چه
د مرګ بدن او روح دواړه ژوندی کړیشی او د حساب کتاب نه
پس د جنت او دوزخ په شکل کښ په دګه قانون مجازات نافذ کړیشی، دا خبره
یوازے په آسمانی شریعتونو او د انبیائے کرام علیهم السلام په تواتر
ثابته نه ده بلکه عقل او فلسفه هم د موږ د او معقول کنړی، په ظاهر
خو دا ډیره ګرانه ښکاری لیکن حقیقت کښ هیڅ ګرانه نه ده.
د معاد جسمانی حقیقت په دوو قاعدو مبنی دے، یو دا چه دا ممکن دے
او محال نه دے. بل دا چه دا د تخریب او تعمیر الهی نتیجه ده:-

د جسمانی معاد روحے دلیل

د مجازاتِ اعمال په خاطر روح
سره د جسم د ریم باره ژوندی
کیدل ممکن دی او محال نه دی، د محال دوه معنی دی، یو ګرانی چه مطلب
ګران والے او سخت والے دی لکه یو سړی ته دا وئیل چه را څه لاهو، نه خو
هغه عذر اګری چه نشم تلے دا بل ور پورے انبلی چه خامخا به ځے نو هغه
اوائی چه ناممکنه (محاله) ده نو د دے مطلب به دا وی چه تلل راته ګران
دی، خو که روان کړے ځے وے تګ هر څه ځے ورته برابر کړے وے د هغه
اراده شوے وے نو لاهو، نه تلل ناممکن او محال نه دو، او بل د فلسفے
ناممکن او محال دے معنی ځے دا چه نفی او اثبات یو ځائے کیدل چه هیڅ
نشی کیدے لکه یو سړے یو کمره کښ په یو وخت شته هم او نشته هم بالکه
دوه په دوو کښے پنځه چه تو له د نیا د دے ضرب حاصل هغه څلور ښائی
چه پنځه نه وی، نو خلاصه مطلب به ځے دا وی چه پنځه نه دی خو پنځه دی
نو قیامت او معاد په دے معنی محال نه دے او کچرے محال په معنی د مشکل
او د سخت والے نو هغه به وی خو انسان د پاره چه د هغه ټول کارونه
په اسباب بنادی او الله ته په دے معنی هم محال ځکه نه دے چه، إِنَّمَا أَمْرُهُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ، او بله دا چه متواتر خبر صادق دده تصدیق کړے دے، نو ځکه دا صحیح ده، چه دیو ممکن تواتر سره تصدیق اُشی یا اعتباری ذریعو سره دا ثابت شی نو دهغے په واقع کیدو کښې هیڅ شک شبه نه پاتے کیږی، مثلاً تیرشوی وخت کښې دجاپان هیرو شیما په ایټم بم تباه کیدل یو ممکنه معامله وه هرکله چه اعتباری ذریعو سره دده تصدیق اُشو نو بیا دُنیا اُمنله، دغه رنګ دموجوده دُنیا په شپیلۍ دِ اسرائیل علیه السلام رچه ایټم بم نه په اربونو درجے زیاته قوی ده) تباه کیدل ممکن آمرده او ورسره دده تصدیق آسمانی کتابونو او دانبیاؤ علیهم السلام غوندے رِشتینو هستو په پرله پسے شهادتونو کړے دے نو بیا دده په واقع کیدو کښې هیڅ شک شبه نشی کیدے۔

دجسمانی معاد دویم دلیل

دمعاد جسمانی حقیقت ورانول او جوړه ول دی مطلب

داچه دُنیا نظام ورانه دل او دآخرت نظام جوړ ول دمعادِ جسمانی حقیقت دے دا به الله کوی نوګرانه ځکه نده کچرے انسان ګرانه ګڼړی نو هغه ځان نه ګوری او په دے قیاس کوی لکه چه شل منه آتی اُچتولے شی او میرے ګے نشی اُچتولے حالانکه دوا ره حیوانات دی خالق او مخلوق نو برابر کیدے هم نشی الله دا سے قوی دے چه نسبت ګے دمخلوق سره کول ناممکن دی نو هغه نه دا هیچرے ګرانه نه ده چه هغه خپل جوړ کړے تعمیر (دُنیا) ورانه کړی او دهغے په ځائے بل تعمیر (آخرت) اُکړی، ځکه چه دا سے خوار انسان لګیا دے کوی یو عمارت ورانوی او بل دهغے په ځائے جوړ وی، نو خدائے تعالیٰ چه بے انتها قوی دے، یقیناً دا سے کولے شی چه عمارت دُنیا ورانه کړی

او عمارت دآخرت پرآباد کړی، او همدغه معادِ جسمانی او قیامت دے چه دهغے درستوالے او رِشتینوالے به عقل ثابت شو۔

دقیامت او معادِ جسمانی دریم دلیل

خالق کائنات انسان ته رُوحے ژوندی ور کړو لیدلے کتلے شی) په هغه وخت چه دده نوم او نشان هم نه وو هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا ۔ سورهٔ دهر آیه ۱) او بیا به ئی په قیامت کښې دمجازاتِ اعمال دپاره ژوندے کوی، انسان ته رُوحے ځل بے نمونے پوشے جوړ ول ډیر ګران دی نمونه چه پیدا شی نو بیا هغه بل ښه ګټه هم جوړ ول ولے شی، رُوحے دانسان هیڅ نمونه نه وه خدائے بے تکلیفه پیدا کړو نو دے قوی ترین هستئ نه دوباره پیدا کول دانسان څنګه ګران کیدے شی لکه فرمائی:

كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَا ۚ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ (سورهٔ انبیاء) دویم ځل به ئے هم دا سے جوړ کړو (آیه ۱۰۴) ؛ دا خمونږ چه وعده ده مونږ به ضرور دا سے کوو،

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ۝ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ (سورهٔ یٰس آیه ۷۸ و ۷۹) ؛ چه دا ورا سته هدوکی به څوک ژوندی کوی، (هغه چه خپل پیدائش هیر کړو نو) نه ورته اُوایه چه چا رُوحے وار پیدا کړے وو هغه به ئے دویم وار هم ژوندے کوی،

بلکه دویم ایت شریف کښې دی:

وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ ؛ دا دویم باره پیدا کول دمُومبی وار پیدا کولو نه ډیر آزیات آسان دی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے خبرو سره قیامت په عقلی رنګ کښ ثابت شو د آسانی لپاره انسانی نسبت اُخودل
ګوندی الله تعالی دواړه پیدا کول یو شان دی،

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ :(د الله د پاره اعلیٰ کمال دے)

د معاد څلورم دلیل

یو درزی چه کوټ او شیروانی جوړولے شی نو هغه به ځان د ر په
ډیر آسانه ځکه جوړ ولے شی چه دا یو کار (کندل) دے، دغه رنګ
پیدا کول د آسمان چه الله کړیدے نو دویم ځل پیدا کول د ورکولو
غوندے (په نسبت د آسمان) انسان پیدا کول خو بیا ډیر آسانه دی
ځکه چه کار (پیدا کول) یو دے،

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ؛ آیا ستاسو پیدا کول ګران دی که د
رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا (سورة النازعات آیة ۲۸) آسمان چه الله جوړ کړ واو ډیر
په اُوچت ځائے هغه کیښودو:

یعنے آسمان نه چه اُګورے نو ډیر ګران دے هرکله چه الله تعالی د آسمان پیدا کولو کښ هیڅ تکلیف نه ورنو د انسان په
پیدا کولو کښ به ورته څنګه تکلیف وی، بنا په دے د انسان دوباره ژوند
د عقل نه خلاف نه دے،

د معاد او مجازاتِ اعمال پنځم دلیل

سوا د انسانه کُل کائنات د انسان د خدمت او فائدے لپاره
پیدا شوی دی (وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) د آسمانونو او
د ځمکے ټول کائنات الله تعالی ستاسو په کار او خدمت کښ لګیا کړیدی
خو انسان ئے د طاعت او عبادتِ خداوندی لپاره جوړ کړیدے
وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ؛ مونږ پیریان او بنی آدم د
خدائے د عبادت د پاره پیدا کړیئ او د عبادت نتیجه د دے فائدے دی

کچرے قیامت، دوباره ژوند، مجازاتِ اعمال، جنت او دوزخ هیڅ نه وی
نو د عبادت هیڅ فائده بنکاره نشوه، له دے وجے د انسان پیدا کول
عبث شو، او په دے بنا د کائنات تو پیدا کول هم عبث شو او په دے ډول
به (العیاذ بالله) د الله د ټول کار و نه عبث ثابت شی، چه د الله تعالی
د حکمت له شانه خلاف ده د الله تعالی حکمت دا دے چه د انسان د
عملونو پوره نتیجه دے په قیامت بنکاره شی ځکه چه دُنیا کښ دا سے نشی کیدے
د مونږ وړاندے تفصیل سره بیان کړیدے، چه د الله د عمل دا کارخانه
عبث ثابته نشی او د دے او د انسان په پیدا کولو کښ د الله حکمتونه هم
بنکاره شی، په دے خبرو د قیامت عقلی ثبوت راځی

د قیامت او مجازاتِ اعمال شپږم دلیل

الله پاک انسان بیکاری د پاره نه دے پیدا کړے، أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ
أَن يُتْرَكَ سُدًى، (القیامة آیة ۳۶) آیا د انسان دا خیال دے چه دے
به بیکاره پریښودے شی) دغه شان، أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَ
أَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ○ ؛ سورة المؤمنون آیة ۱۱۵ (آیا تاسو
ګمان کوئ چه تاسو مونږ عبث پیدا کړی یئ او د عملونو نتیجو موندلو د
پاره به قیامت کښ مونږ ته بیرته نه راځئ) خو دُنیا کښے ښه او بد دواړه
قسم انسانان شته، څوک ظالم څوک مُنصف، څوک نافرمان څوک
فرمانبردار، څوک متقی، څوک فاجر وغیره، د دُنیا ټول قومونه د
الله د عدل او انصاف مننه کوی د دے په جوړ د الله تعالی سلوک دے
ټولو سره یو شان نه دے پکار ځکه چه د الله عدل به بنکاره نشی
لکه یو انسانی بادشاه چه دا فرق کوی وفادار او باغی سره یو شان سلوک
نه کوی وفادار له انعام ورکوی او باغی له سزا ورکوی په دنیا کښے
دا سے نشو کیدے د دوباره تفصیل سره بیان شوے دے:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د انسان دویم ژوند د الله د ے قسم انصاف کولو د پاره ضروری شو
همدا قیامت دے او د مجازاتِ اعمال ورځ ده چه د عقل له آړخه ضروری
ثابته شوه او قرآن د دے بیان دا سے کړیدے :
اَمْ نَجْعَلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؛ آیا کړے آخرت نه وی نو مونږ
كَالْمُفْسِدِيْنَ فِي الْاَرْضِ اَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِيْنَ ؛ به الله باندے یقین کوونکی او
كَالْفُجَّارِ ○ ؛ نیکوکاره خلق مفسدانو سره برابر ساتو او خدا ترسو سره
به بد کردار و په شان سلوک کوو، زه هیچرے نه)

د قیامت او مجازات اُوم دلیل

د اضابطه شته چه هر مرکب (اصلی یا مصنوعی) د پاره مفرد ضروری
دے لکه انسان چه د خاورے، اُبو، هوا او وړ نه اصل مرکب دے نو خان خان
له د دے مفردات هم شته خالصے خاورے، خالص اُبو وغیره او مصنوعی
مرکب (شربت شکنجبین) د اُبو، سرکے او چینو نه جوړ دے د اُدرے واره
خالص خیزو نه خان خان له هم موجود دی د اضابطه په اعیانو، اعراضو
جواهرو او صافو نو لو باندے حاوی ده، مثلاً د یو زړو کی رنګ چه
تورا و سور رنګ نه مرکب وی، نو دا دواړه خان خان له خالص هم
شته، د دنیا کښ غم او خوشحالی یو مرکب دے چه هر انسان کښ دا
دواړه جمع وی، دا سے انسان په دنیا کښ نشته چه مکمل د خوشحالی له وی
او هیڅ غم د ورسره نه وی، او دا سے هم نشته چه ټول د غم وی او خوشحالی
هدووی نه نو د تیر شوے قاعدے په بنا د خوشحالئ او غم نه مرکب
د پاره خالص مفردات خان خان له پکار دی چه خوشحالی خان له یوازے
موجود وی لکه جنت کښے د نیکانو د پاره او غم د خان له یوازے موجود وی
لکه دوزخ کښ د بدانو د پاره، او هم د دے نه د قیامت مجازاتِ اعمال
او د جنت او دوزخ ثبوت کیږی ؛

د قیامت او مجازاتِ اعمال انم دلیل

په دنیا کښ بنه خلق هم
شته او بد هم، دا سے

اُګنړه لکه ټول انسانان یو دا سے مجموعه وی، چه پکښے اعلیٰ او قیمتی اجزاء
هم وی، خسیس او کم درجے والا اجزاء پکښے هم وی لکه د غنمو ټوټے
کښ یو اعلیٰ جزء د غنمو دانه رغلے ده او بل ادنیٰ جزء ے د زړه او بوس
دی دانه ے د بنیادم خوراک ده او بوس د ډنګر و خوراک ده د دے بیلول
پکار دی چه هغے د پاره په د رمن کښ دد ے غو بلول او آلوزول پکار دی
غله به د انسان معدے نه ځی او بوس به د ډنګر و معدے نه ځی، د غه
رنګ میدان حشر د رمن اُګنړه چه هغے کښے د نیکانو او بدانو بیلول
مقصد دی وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُوْنَ ○ سوره یٰسٓ آیه ۵۹
(اے مجرمانو د نیکوکارو نه بیل شئ)
اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيْقَاتًا (النباء آیه ۱۷) د نیکانو او بدانو د بیلولو ورځ
تاکلے شوے ده، نیکان به خپل فطری ځائے جنت ته لاړ شی ګویا کښ جنت
انسانی معده شوه او بدان به خپل فطری مقام دوزخ ته لاړ شی ګویا کښے
دا دوزخ حیوانی معده شوه، او دا سے شوه لکه نیکان غله او غنم وی
او بدان لکه بوس او ړوګه چه د حیوانانو خوراک شی یا سوزولے شی په
تنور وغیره کښ!

د قیامت او مجازات نهم دلیل

د انسان په فطرت کښ د خالص
آرام او خوشحالی تقاضا پرته

ده انسان د فرد په شکل کښ وی که د قوم یا د وطن په شکل کښ د کلا د آرزو او
تقاضا د ده په فطرت کښ خامخا وی اُس د آرزو پوره کیدل ممکن شی
وی چه مونږ و راندے تفصیل سره بیان کړیدے چه ناممکن خواهش
او آرزو باندے ټول دنیا متفق کیدے نشی لکه د نساء اغستونه بکیدے

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی پاتے کیدو خواهش، هرکله چه د خالص راحت او خوشحالئ د تمنا پوره کیدو امکان ثابت شو نو په دنیا کښ د دے پوره کولو انتظام یو خوله دے وجے نشو کیدے چه دنیا او زمکه تنگه ده ټول انسانان پکښ په یو ځل نشو جمع کیدے او بل دا چه خالصه خوشحالی او راحت پیدا کښ ځکه نشی کیدے چه یو بادشاه چه ډیر خوشحاله او آرام کښ ښکاری خو زړگونه غمونه ور سره وی لکه د حکومت آوریدو د رعیت بغاوت او مرض بیماری د خپلو خپلوانو مرگ د بل ملک حمله وغیره، اُس عقل دایقین لری چه قدرت د د خالص راحت او خوشحالئ غوندے فطری خواهش پوره کولو انتظام کړے وی لکه چه د نور و ټولو فطری خواهشاتو انتظام ئے ځکه کړیدے چه په فطرت کښ د اغزلی خواهش د پوره کولو انتظام د قدرت ذمه داری دا ده چه هغه حکیم او عادل دے دا ے خواهش په فطرت کښ نه ورخښوی کوم چه نه پوره کیدو وینکے وی او انسان پرے تزنیږی، اُس دے پوره کیدونکی خواهش د پاره د یو لوئے بل جهان ضرورت دے چه هغه پوره د ډیر وسیع اولوئے وی او د انسان د فطری خواهش د جنت په شکل کښ پوره شی، لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ○ (سوره البقره آیة ۳۸) نه به ل (په جنت کښ) د چا غم وی او نه به دویرے اندیشه وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ○ سوره حٰمٓ السجده آیة ۳۱ (تاسو کاملو انسانانو له پاره به په جنت کښ هغه څیزونه وی کوم چه ستاسو زړه غواړی یا ئے تاسو په ښکاره اُغواړئ) هلته به خوانی وی بوډا توب به نه وی، صحت، غنا به وی او مرض او محتاجی به نه وی، دے خبرو سره قیامت او جنت خو عقلاً ثابت شو مگر په دے بنیاد دوزخ دلے ثابتیږی چه دا د جنت ضد دے او تُعْرَفُ الْأَشْيَاءُ بِأَضْدَادِهَا، هر څیز په خپل ضد پیژندے شی، شپه هله پیژندے شی چه

ورځ اُپیژنی، سپین به هله پیژنه لحشی چه تور اُپیژنی گرم به هله پیژندے شی چه یخ اُپیژنی په دے قاعده دوزخ هم ضروری شو چه هغه نه بدان یعنی د نیکانو ضد مجرمان لاړ شی، جنت به همیشه وی ټول آرام او راحت به وی دوزخ به هم همیشه وی، ټوله بے آرامی او تکلیف به وی د اد الله د انصاف تقاضا ده چه ټول جنت ته نه بوځی نو جهنم ځکه ضروری شو، کوم قوم چه د جنت اقراری دے هغه دوزخ هم منی دے کښے څه اشکال نشته، ځکه چه جنت او دوزخ د دنیا وی عملونو نتیجه ده د دنیا کښ بنه او بد عملونه او خلق دونو قیامت کښ هم د دے نتیجه په دغے فرق پکار وه چه د الله تعالیٰ انصاف او عدل پوره ښکاره شی

د قیامت او مجازاتِ اعمال لسم دلیل

د بشر اصلاح د دنیا ټول قومونه دا ے خوښوی چه هغه د نه د خدائے او نه د بنیاد موحق ضائع کوی چه انسان ژوند په اطمینان امن او خوشحالی کښ تیرشی هر پرے د ادارے هر قوم په هر دور کښے د بشری اصلاح د پاره انتظامونه کړیدی مختلفے ادارے ئے جوړے کړے مگر زړه پورے اصلاح اُنشو د اصلاح عقلی اسباب درے دی:

(۱) تعلیم (۲) قانونِ حکومت (۳) او عقیده د مجازاتِ اعمال

(۱) په تعلیم خو د نیک د بد عمل نه واقفیت راشی لیکن د عمل کولو باعث کیدے نشی،

(۲) دویم سبب قانون هم په اصلاح بشری کښ پوره کامیاب نشو ځکه چه جرمونه روح کوی تر کومه چه روح کښ پاکیزگی او انقلاب نه وی را غلے نو د جرمونو سلسله نه ختمیږی قانون په دے وجه مجرم نه په سزا ورکولو کښ پوره کامیاب نه دے، هر ځائے کښے د قانون حکومت نشی کیدے په غیر علاقو کښ نه قانون شته او نه حکومت، کچرته قانون او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت وی نو بیا هم مجرمان داسے ځائے او دلسے وخت کښ جرم
کوی چه هلته څوک گواه نه وی په دے بنا هغه د سزا نه بچ شی او د
اصلاح کار نا مکمله پاتے شی،
بعضے ځائے کښ گواه خو وی لیکن د بنتیا گواهی نه کوی ۔
بعضے ځائے کښ گواه گواهی کول غواړی مگر د مدعی علیه له ارخه هغه
ته څه مالی لالچ باویره ورکول هغه د گواهی نه بند کړی،
بعضے ځائے کښ د بنتیا گواهی اُشی لیکن د مخالف فریق د وکیل په جرح
دغه گواهی مشکوکه او بے اثره شی، او مجرم د سزا نه بچ پاتے شی،
کچرے جرح سره هم گواهی صحیح ثابته شی نو فیصله د جج په لاس کښ
ده هغه غلطی هم کولے شی بالخصوص هغه وخت چه په زړه کښ ترس
رحم او خدا ترسی نه وی، نو رشوت او سفارش فیصله په بل مخ واړوی او مجرم
سزا نه بچ شی ؛
کچرے سزا اوکولے شی نو هغه به د جرم په جوړ هومره سخته نه وی خو
چه جرم سخت وی، دا شیو نه چه وی نو قانون جرمونه نشی بند کولے
همدغه وجه ده چه قانون او سزا گانے خو شته مگر جرمونه زیاتیږی
او قیدیان (بندیان) ورځ په ورځ دیمار دیږیږی، بنا په دے اصلاح
بشری کار ذره (ضمیر) نه داسے شروع کول پکار دی چه اول خو د جرم
اُنشی او بیا که اُشی نو د سزا نه د بچ نشی، د دے صورت دا دے چه
په زړه او ضمیر کښے د د مجازاتِ اعمال او قیامت داسے پخه عقیده وی
چه هغه نه سړی سره دا فکر پیدا شی چه هره گناه او حق تلفی کول خپل
ځان په آخرت کښ تباه کول دی او د څو ورځو فانی فائدو په بدل کښ د
آخرت هغه دائمی فائدے بیل دی چه دیو عقلمند سړی کار نه دے
دا هغه عقیده ده کوم چه غلط او ډاکوان (عرب د جاهلیت) فریب

خوئی جوړ کړل او د دے عقیدے د پوخ والی په وجه د هغوی زړونه او
دماغونه داسے روښانه شول چه د هغوی نه د جرمونو، ظلم او حق تلفی
نوم نشان ورک شو د بشری اصلاح همدغه یو مجرب نسخه ده کوم چه د
تجربو او مشاهدو په بنیاد خپلو اصلاحی اثرات نه د نیا او اقف کړه هم
دغه یوه ادا[illegible] چه د بشر مکمل اصلاح پرے کیدے شی، هغه ده د
مجازاتِ اعمال [illegible] قیامت پخه عقیده او دا رنگ قیامت او مجازات
اعمال عقلاً ثابت [illegible]

د قیامت او مجازات یو لسم دلیل

انسان د کائناتو یو قیمتی جوړ دے خو عمر او ژوند ئے لنډ دے آسمان
زمکه او غرونه د ډیرے مودے راسے دی لیکن د انسان ژوند لکه د
لمبے د مرگ په یو چپه ختم شی لکه د چاگورکے چه د خاورے لوخے وی،
او د سرو زر و هم نو خاورین به زر تر زره ختم شی او دغه قیمتی د سرو
لوخے به ډیره مودہ پاتے وی حکه چه قیمتی خیز څوک ځان نه لرے
کوی، دے نه معلومیږی، چه د قیمتی انسان سره مناسب بل قیمتی
اوږد ژوند دے کوم کښ چه ده ته به د عملونو بدله ملاویږی او دا به
ثابتول غواړی چه د خسیسو شیوو نو په مقابله کښ د قیمتی انسان عمر
دهم ډیر زیات وی وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِیَ الْحَیَوَانُ ۔ د انسان اصلی
ژوند د آخرت دے ۔ چه دے قاعدے بنا شوے فرق د خسیس او ادنے
او د قیمتی اعلیٰ پوره بنکاره شی، دغه دے قیامت دغه دے مجازاتِ
اعمال او دغه دے آخرت ۔

د مجازات او قیامت دولسم دلیل (دنوی سائنس)

ډاکټر فرانکل لیکی، چه د نوی دنیا په جوړ کړ انسان شخصیت په
درے خیزونو بنکاره کیږی ؛ (۱) نیت (۲) قول (۳) فعل

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) نیت د انسانی نفس لاندے په شعور کښې محفوظ دے چه هغه یو خیال هیرکړی خوب کښې ئے اګوری او بیاورته را یاد شی،

(۲) او قول د هوا په چپوکښې محفوظ دے چه په دیدیائی نظام بوخوا بل خوا ته ولے را اړ ولے شی د دے د فتاد په یو سیکنډ کښې یو لاک او شپک اتیا زره (۱۸۶۰۰۰) میله دے، نو ل اقوال په فضا کښې محفوظ دی خو یو بل سره ګډ وډ دی د اسے آله لا نه ده پیدا کومه چه د یو بل نه رابیل کړی کیدے شی چه د ستو پیدا شی، په خلاف د دیدیائی نظام نه چه په اوګډوالی د دیدیو ستن په مختلفو لاندو نو برابرو لوسره مختلفو ځایونو نه آوازونه را کاږی او یو بل سره ګډ وډ کیږی نه ځکه چه د هوا چپے په اوږدوالی کښې بیلے دی د غه رنګ هر فعل په فضا کښې یو حرارت پریږدی چه په نږدے وخت کښې په نوی علمونو معلومولے شی، لیکن په دیر وخت تیریدو سره د اسے آله لا تر اوسه نه ده ایجاد چه هغه د فضا نه بیرته را واخلی کیدے شی چه د ستو د اسے آله هم پیدا شی دے تقریر نه د آخرت وجود د دست ثابتیږی چه په هغے کښې د نیت قول او فعل (چه محفوظ دی) نتیجے مرتبے شی،

دے نه علاوه د ماهرینو ارضیاتو د تحقیق مطابق د زمکے په خیټه کښې دیارلس سوه (۱۳۰۰) درجے ګرمے شته حالانکه داو بو یشو لو د پاره سل درجے ګرمی کافی ده۔ دے نه علاوه هر کال د زمکے نه په زګونو زلزلے پیدا کیږی د بعضے پته لګی او د بعضے نه لګی داد هغه ګرمئ نتیجه ده کومه چه د زمکے په خیټه کښې پرته ده، دا نتول او د سمندر دا بو تر یخولے د دے خبرے دلیل دے چه جهنم د زمکے او سمندر د لاندے او دا نتول د جهنم اثرات دی، ؛ ؛

د قیامت تفصیلات

د قیامت کیفیت

د قیامت حقیقت دوه خیزونه (۱) یو د دے جهان ورا نتول او د بل جهان (آخرت) جوړول

د اوزاره الله دوه ټوکو سره ترلی دی، اول ټوکل تخریب د پاره دی او دویم ټوکل د تعمیر د پاره دی تخریب په حقیقت کښې د دنیا مرګ دے نام عادت دادے، چه مرګ د وړانیدے څه مرض او رنځ وی هغه چه په علاج بنه نشی نو دغه رنځ د طبیبانو په خیال کښې لا علاج او مهلک وی، نو هغه رنځور تر ... هلاک شی، نو ل انسانان مجموعه یو جسم اګنړه هر کله چه هغه رنځور شی نو د دے قاعدے مطابق علاج ئے کولے شی که علاج ئے ممکن نه وی نو لا علاج شی او هلاکت ته نږدے شی او بیا د الله قانون د هلاکت په ده نافذ شی او هلاک شی، د انسان د پاره نور نتول کائنات خادمان دی هر کله چه انسان نه وی نو یا دے نتولو نورو کائناتو هیڅ ضرورت پاتے نشو نو ځکه د انسان هلاکت سره دا نتول کائنات اوتړلے شی او هلاک شی نو دغه قیامت دے دے نه وړاندے حالت د دنیا د دے مرض موت اګنړه چه د شریعت په اصطلاح کښې دے ته اشراط الساعة یا د قیامت نشانے ویلے شی لکه چه یو سړی کښې د مرګ نه وړاندے د مرګ نښانے ښکاره شی تر مرګه نوره شان و قفه وی دا خو ورکوته انسان دے خو د نتول عالم د مرګ حالت ځکه مختلف دے چه دا د یو انسان په نسبت دیر لوئے شے دے نو د ده د مرګ او نښو د مرګ کښې به دیره وقفه وی د دے نښے د مرګ علامات کبرئ دی کوے چه شریعت ښو د لی دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالمی مرض موت یا د قیامت نښے

د خلقو ایمان او هغه سره تړلی ضروری څیزونه عالم د پاره لکه د ژوندګۍ روح مثال لری، دے کښ چه څومره کمزوری راځی هومره عالمی صحت د پاره مرض دے د امرض چه عالمګیر شکل اختیار کړی نو دا به دا عالم هلاکت او د قیامت د پاره به غټے نښے وی او دے د نړۍ تر به ګے هلک وسلے شی لکه چه احادیثو کښ دی :-

(۱) د ابن مسعود رضی الله تعالےٰ عنه مرفوعاً روایت دے چه قیامت به په شریرو انسانانو قائمیږی (مسلم شریف)

(۲) حضرت انس رضی الله د حضور صلی الله علیه وسلم نه نقل کوی چه څو پورے الله الله وګوګی مومنان وی، نو قیامت به نه قائمیږی،

(۳) حضرت حذیفه رضی الله تعالےٰ حدیث شریف نقل کړے دے چه قیامت به نه هغه نه قائمیږی خو پورے چه د دنیا اقتدار د بد ترینو خلقو لاس کښ رانشی (ترمذی شریف)

دا احادیث بتائی چه هر کله بدی عالمګیره نه وی نو قیامت به نه کیږی او دا د هلاکت عالم نښه ده او کچرے لږ ایمانداد خلق پاتے وی نو په مسلم کښ د حضرت عائشے رض د روایت مطابق الله به ډیر بنائسته هوا راولیږی او په دے به د مومنانو روحونه قبض کړی او قیامت به یوازے په بد خلقو قائم شی بنا په دے قیامت قائمولو کښ پورپ ډیر اهم کردار ادا کړیدے د دوی ټولو علومو فنونو ایمانی عقیدے او ایمانی عملونه ختم کړل دلیلونه دادی :-

(۱) د امریکے د هم جنسیت پرستانو یعنی د لواطت د حامیانو د انجمن د رپورټ (روزنامه جنګ ۲۰ اپریل ۱۹۷۶ کښ درج دے) په مطابق د امریکے فوج کښ یو کروړ او یا لکه (۱۷۰۰۰۰۰) هم جنسیت پرستان یعنی لواطت

کوونکی دی او د امریکے په عامو خلقو کښ هر څلورم سړے په لواطت کښے بوخت دے :-

یوازے په برطانیه کښ څوارلس لکه (۱۴۰۰۰۰۰) هغه حرامیان واړه دی د کومو عمرونه چه شپاړس یا اولس کاله دے :-

هر کال د حرامیانو وروپیدائش او یا زړه دے د د حمل غورځولو او د پیدائشی بندولو نه علاوه دی او سطاً هر څوارلسم کس حرامی وی ۱۹۷۳ کښ د رپورټ مطابق په سلو کښ نوی (۹۰) امریکیان په زنا کښ او او یا په سلو کښ (۱۰۰) په لواطت بوخت دی، د دوی اندازه ده چه ۱۹۷۷ کښ پورے به هر پنځم بچے حرامی وی (رپورټ د ترجمان اسلام ۴ مئی ۱۹۷۲ کښ) مغربی تهذیب چه کومه خونریزی کړیده په هغه وړاندے جنګ عظیم موجوده جنګونه او ایټمی وسلے استعمالول د دخدائے او د اخلاقو نه انکار دے سود او شراب د دوی د ژوند یو غټه برخه ده پدیدګانو او اخبارونو دروغ خبرے خورول د کامیاب سیاست نښه ګڼړلے شی او تعجب دادے چه دا ګناهم نشی ګڼړلے، لکه انګلستان او کنیډا چه د لاسونو په پرقاد کښ د لواطت د جواز قانون پاس کړو،

د شپیلئ پوکل

روحے پوکل د جمعے په ورځ به د اسرافیل فرښته په ذریعه شپیلئ پوک وهلے شی په دے کښے به د جلالی تجلو د مره زیات طاقت وی چه د هغے خدائی اثر نه به د ټول عالم درے وړے شی دا پوکل به په حقیقت کښ د الله د "مُمِیتُ" د صفت مظهر وی چه هغے نه به په هر څیز (برنی او کوزنی) باندے موت او فنا طاری شی، د قرآن بیان دے وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ ؛ شپیلئ به پوکلے شی نو د آسمان وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ (سوره زمر آیت ۶۸) او د ځمکے کائنات به هلاک شی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوا د هغو چه الله ﷻ هلاکول نه غواړی :

د هلاکت نه د اخیزونه مستثنیٰ دی (۱) د دوزخ کارکونکی فرښتې (۲) جنت او د هغې حورې غلمان ځکه چه د دوی، پیدائش د بقاء د پاره دے فنا د پاره نه دے، (۳) څلور مقرب فرښتې (۴) او مدبرات الامر، کومو نه چه کار اغستل وی، د شهیدانو د وجونه چه هغوی سره د همیشه ژوند وعده ده، (ربه د والسافرة فی امور الآخرة) کښې — د مستثنیات د حدیثونه ثابت کړیدی، هم په دے کتاب کښې د بیهقی نه په روایت د مقاتل منقول دی چه د شپیلۍ د دائرے فراخی د د آسمانونو او د زمکو د فراخۍ برابر ده ،،

دویم ټوکل

قرآن شریف کښې دی (ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ۝ (سورة الزمر آیة ۶۸)

دوباره شپیلۍ ټوک وهلو سره به مړه انسانان او حیوانات ټول ژوندی شی هم دا د ابن عباس رضی الله نه په د والسافرة کښې منقول دی، طبرانی مقدام رض نه په حسن سند نقل کړیدی چه د بچی نه تر بوډا په ټول را ژوندی شی، کوم حمل چه د وخت نه وړاندے غورځیدے وی کچرے د هغه اندامونه پوره وی او ساه پکښې راغلی وی، نو ژوندے کولے به شی که داسے نه وی نو نه به شی ژوندے کولے، د ټولو به عمر درے دیرش کاله وی،

دا ټوکل به د الله د "محیی" صفت مظهر وی، د قرآن د ذکر شوی، دے آیت ترجمه داده چه (دویم باره به شپیلۍ پوک وهلے شی نو ټول مړی به ولاړ وی او کوری به) په دواړو پوک وهلو کښې به د خلویښتو وقفه وی، (بخاری) په دے خلویشتو کالو کښې به خلویښت ورځے د هغه نه د چکه سپینو اوبو باران کیږی چه د مړو په خاورین قالب به ورښ

او دا به په انسانی شکلونو کښې بدلیږی، په بد والسافرة کښې د ابو الشیخ د روایت مطابق په شپیلۍ کښې د ټولو روحونو به شمیر سړی دی هغے کښې به د هغه روحونه وی په پوک وهلو به ټول خپلو خپلو قالبونو ته راوالوزی او پکښې به داخل شی، د بدن د ذرو جمع کولو عمل به د زلزلے په ذریعه وی، لکه قرآن وائی (إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ۝ (سورة الحج آیة ۱) هرکله چه ذرو نه د کالبوت شکل پخپله یا د مدبرات الامر فرښتو په ذریعه جوړ شی، نو عرش به هغه سپین آب حیات څلویښتو ورځو پورے پرې وریږی،

په دے به د هغه خاورین قالب (کالبوت) په غوښین قالب (کالبوت کښې) بدل شی، او بیا به دا هیچرے نه بدلیږی او نه فنا کیږی، د انسان ته د هغے وجود (د ماء الفناء) او د زمکے د اوبو نه وو، او د اوجود به د (ماء الحیات) او د عرش د اوبو نه وی،

او ابو هریره رضی الله د حضور علیه السلام نه نقل کړیدے چه دے ته (ماء الحیات) حضور علیه السلام فرمائیلی دی، په دویم ټوکی به د هغه تیاره د کالبونو (کالبوتونو) کښې روحونه منتقل شی او روحونه به د اپاسی

د ټوکلو د حکمت بیان

د دنیا نظام په مادی اسبابو روان دے، نو په دنیا کښې پیدا کیدل هم په وار وار دی، او مرک هم، نه ټول خلق یو ځائے پیدا کیږی او نه ټول خلق یو ځائے مړی، بلکه پیدا او بنت او مرکیدل په وار وار او رو رو وی، لیکن د آخرت جهان د معنوی یا تو او د جلال او د قدرت جهان دے د دے نه عالم د فعیات (په یو ځل فوراً) هم وئیلے شی، نو د دنیا ټول الهی او انسانی آبادی به په یو ځل ختم کړیشی او په دویم ځل ټوک وهلو باندے به په یو ځل سمدستی ټول مړی را ژوندی شی، لکه چه فوح په

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یو شپیلئ جمع کیږی او په یو خوږیږی، د انسان په رومبی ژوند (د دُنیا کښې) دمور په خیټه د بنیاد موده قالبونو (کالبونو) برابر ګولو کار (مُدبّرات الأمر)، فرښتو نه واغستو او دغه رنګ روح قبض کول او مره کول ئے هم د دغه فرښتو په ذریعه اُکړل،

وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓا اَيْدِيْهِمْ (فرښتے د روح قبض کولو د پاره لاسونه قُلْ يَتَوَفّٰىكُمْ مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِيْ (خوږی) ته اُوږدوا یه چه ستاسو روح وُكِّلَ بِكُمْ (سوره السجده آیة ۱۱) هغه فرښتے قبض کوی کوے چه تاسو مقرر دی)

دے آیتونو په موجب د فرښتو په ذریعه په دُنیا کښې الله تعالی انتظام د ژوند او مرګ اُچلولو، دے نه د الله تعالی احتیاج او کمزوری نه بلکه خپله بادشاهی ښکاره کول وو، دواړه پوک وهل به حضرت اسرافیل علیه السلام کوی ځکه چه د اُسْجُدُوا لِاٰدَمَ، د تقاضا مطابق د مکی قوتونو خادمانه حیثیت پوره ښکاره شی، نو دے پوره چه جنت او دوزخ پوره تول انتظام او خدمت د انسانانو به فرښتے کوی، د جهنم انتظام به فرښتے چلوی او جنت کښې د (سلام) اُچولو فرض به هم د فرښتو په سپرد وی قرآن کښې ذکر دی، په رومبی پوک وهلو به الله تعالی تجلّی د امانت په کائناتو ور غورزوی او په دویم پوک وهلو سره به د احیاء مرو ور غورزوے شی، د ورانولو په پوک وهلو کښې به هم نظم او باقاعدګی وی شروع به د علویاتو (آسمانونو) نه کیږی، لکه اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ (الانشقاق آیة ۱) وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ چه آسمان به مات کیږی شی کومه چه د دُنیا چت دے دغه رنګ، اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝ وَاِذَا النُّجُوْمُ انْكَدَرَتْ (التکویر آیة ۱-۲) په مطابق د کائناتو رو بنا نه تول قسم ستوری به بیکاره او ختم کیږی (وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ (سوره

الانفطار آیة ۳) او اِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ (سوره التکویر آیة ۶) په مطابق تولے خوږے او ترخے اُوبه به یو ځائے کیږی او په ګرمئ سره به ختم کیږی د دغے ګرمئ نه به په اُوبو او راُ لګی بیا به غرونه په ګرد او غبار کښې بدل کیږی زمکه به خوره کیږی، لکه قرآن فرمائی، وَاِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ (وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۝ فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنْۢبَثًّا (سوره الواقعه آیة ۵-۶) غرونه به والوزولے شی، او ذره ذره به کیږی او تر به خور وور ګرد و غبار جوړ شی، بیا به دویم پوک وهلو نه د تغیر انتظام کیږی او مړی تول به راژوندی شی او د الله په محکمه به په قطارونو کښې اُدریږی،

د محشر زمکه

د محشر زمکه به د دُنیا د زمکے نه بدله وی،

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ) په دغه ورځ به د دُنیا د زمکے نه بلکه بدله کړه شی دویم داچه صفات به ئے بدل شی او دریم داچه یو وار به ئے صفات بدل شی او بل وار به ئے ذات بدل شی، غوره قول دا دے چه صرف صفات به ئی بدل شی، (بخاری او مسلم شریف کښې د سهل بن سعدؓ نه مرفوع حدیث راغلے دے، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى اَرْضٍ بَيْضَآءَ عَفْرَآءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ لَيْسَ فِيْهَا عَلَمٌ لِاَحَدٍ، او په صحیحینو کښې د ابوسعید خُدری رضی الله نه مرفوع حدیث راغلے دے،

تَكُوْنُ الْاَرْضُ خُبْزَةً وَّاحِدَةً) معنی ئے دا ده چه خلق به په داسے زمکه راپاسولے شی، چه سپینه غنمو رنګے به وی لکه دمیدے د دودئ پشان چه په دے به هیڅ قسم نښه نه وی، د ابوسعید رض د حدیث ترجمه دا ده چه دا زمکه به د یو دودئ په شان وی، بعضے روایتونو کښې چه د چاندئ ذکر دے، نو د هغے مطلب صرف سپینوالے د چاندئ پشان دے،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیهقی کښې د ابن مسعود رضي الله نه په صحیح سند دا الفاظ نقل دي،
تُبَدَّلُ الْأَرْضُ أَرْضًا كَأَنَّهَا فِضَّةٌ،، یعنې د دې نیاز مکه به په داسې زمکه بدله شي چې لکه د چاندۍ به سپینې وي، ابن جریر رح د زید بن ثابت رض نه مرفوعاً حدیث نقل کړې دې:
إِنَّهَا تَكُونُ يَوْمَئِذٍ بَيْضَاءَ مِثْلَ الْفِضَّةِ،، دا زمکه به په دغه ورځ لکه د چاندۍ سپینې وي د نه معلومیږي چې غوره قول د صفا تو بدلیدو دې،

د مؤمن خوراک څښاک

په میدان حشر کښې به زمکه د کیک پشان وي او مؤمنان به دې نه خوراک کوي، بدور السافره ص۲۲ کښې منقول دي، چې مؤمنان به د خپلو قدمونو له طرفه دغه زمکې نه خوراک کوي، او د کوثر هغه اوبه به څکي کوي چې د پیو نه سپینې، واړې نه ښکې او د شاتو نه خوږې وي،،
حافظ بن حجر رح فرمائي، دا دې دپاره چې مؤمن ته د حشر په اوږده مودې کښې د لوږې، تندې څه تکلیف نه وي، بدور السافره ص۱۳ کښې د طبرانی معجم اوسط نه مرفوعاً حدیث منقول دې، چې د عرش د لاندې به د الله له طرفه یو د سترخوان خورشي، چې په دې نعمتونه او د خوراک څښاک داسې څیزونه او میوې وي، چې چا به نه ئې لیدلی، نه به ئې په خیال کښې راغلی وي خو په دغې خوانچه باندې به روژ تیان مسلمانان خوراک کوي د هغوی پیژندګلۍ به دا وي چې د هغوی د څلونه به د مشکو او د کستوري د خوشبوئیو ګډ وزې خیژي،،

بیان د حوض کوثر

قرآن فرمائي، إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، ابن عباس رض فرمائي چې دې نه حوض کوثر مراد دې، په میدان حشر کښې به د هر پیغمبر د هغه د امت په جوړ یو حوض وي او په هغې کښې د حضور علیه السلام حوض به ډېر لوړ نه

لوئے وي، دا مضمون ترمذي شریف کښې د سمره رض نه د مرفوع حدیث په صورت کښې راغلے دے، د حضور علیه السلام حوض کوثر په میدان حشر کښې کیدل د شپږ پنځوسو (۶۵۰) صحابه ؤ نه نقل دے چې په هغې کښې څلور خلفاء کرام رض او عشره مبشره هم دي، په ظاهر به هغه حوض څلور ګټیز وي، او څلور واړه غاړې به ئې په یوانداز وي چې څلور واړه به یوازې یوازې د یو یو میاشت په منزل اوږدې وي د هغې لوټې او ګلاسونه به د آسمان د ستورو د شمیر نه هم زیاتې وي خو د هغه ستورو کوم چې مؤبز او عوامو نه په نظر بنکاري د اوبو رنګ به د پیو پشان سپین د شاتو نه زیات خوږ او د واړې نه به ښکې وي دا به هغه خلق څښي کوم چې د مؤمن نه علاوه د سنت نبوي تابعدار وي، بدعتیانو نه به دې کې ورکولے شي او دې نه به لرې کولے شي دا بدعت لکه د خوارجو، روافضو او معتزلو اعتقادي وي او که عملي وي، ظالمان به هم دې نه شرلے شي دا ټول روایات د حدیثو د بدور السافره ص۹۵ نه ترجمه اخستے شي، حوض کوثر په حقیقت کښې د سنت نبوي یا د کتاب او سنت جسماني صورت دے چې دې نه به یوازې په کتاب او سنت عمل کوونکی فائده اخستے شي لکه چې آخرت کښې ټول اعمال به جسماني صورت اختیار کړي بد عملونه به د مضر شیلو او نیک عملونه به د فائده مند شیلو صورتونه اختیار کړي،،

عمل نامے

په قرآن کریم کښې ذکر دے

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ: چا ته چې په ښي لاس عملنامه يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا وَيَنْقَلِبُ إِلَى: ورکړې شي نو هغه به آسان حساب أَهْلِهِ مَسْرُورًا ○ وَأَمَّا: ورکوي او په خوشحالۍ به جنت کښې خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ فَسَوْفَ: اهل وعیال ته راُرسی، اوچا ته یَدْعُوْا ثُبُوْرًا وَّیَصْلٰی سَعِیْرًا (سورة الانشقاق آیة ۱۰ تا ۱۲) کړے شی نو هغه به هلاکت هلاکت چغې وهی او په دوزخ کښې به اُغورزیږی:

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ بِیَمِیْنِهٖ فَیَقُوْلُ: چا ته چه په ښی لاس عمل نامه هَآؤُمُ اقْرَءُوْا کِتٰبِیَهْ اِنِّیْ ظَنَنْتُ اَنِّیْ مُلٰقٍ حِسَابِیَهْ: ورکړے شی، نو هغه به ډېر خوشحالی: نه نوروته ښائی چه اګورئ ځما عمل نامه ځما په دُنیا یقین وو چه په دے ورځ به الله تعالیٰ سره ځامخامخ ملاقات وی:

(سورة الحاقة آیة ۱۹ او ۲۰)

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ فَیَقُوْلُ: اوچا ته چه په چپ لاس کښې عمل نامه یٰلَیْتَنِیْ لَمْ اُوْتَ کِتٰبِیَهْ (سورة الحاقة آیة ۲۵): ورکړیږی نو هغه به افسوس کوی: چه دا عمل نامه ځما ته نه وے راکړے شوے،

اِقْرَاْ کِتٰبَكَ کَفٰی بِنَفْسِكَ الْیَوْمَ عَلَیْكَ حَسِیْبًا (بنی اسرائیل آیة ۱۴): هرکس ته به د خدائے تعالیٰ حکم: وی چه خپله عمل نامه اُولوله او ته پخپله د خپل حساب له پاره کافی یے:

بدور السافره ص ۱۰۱ تا ۱۰۹) کښې د احادیثو په بُنیاد بیان کړے شوے دے چه ټولے عملنامے به د لوح محفوظ د عرش تر راوړے شی کوم به چه په دغه ورځ میدان محشر کښې وی او جمع به کړیږی نو الله تعالیٰ به بیا د خاص هوا په ذریعه هرکس ته خپله خپله عمل نامه د هغه د عمل په مُناسب لاس کښې ورکړی او د هرے عملنامے رُوښی الفاظ اِقْرَاْ کِتٰبَكَ به ورده او دده د پلار نوم سره آواز کولے شی او حکم به ورته کولے شی دا عمل نامه به لوستی او نالوستی ټول لوستے شی، په دے وجه حدیث شریف کښې دی چه د اولاد بنه نومونه ښه دی، چه د چا نسب ثابت نه وی نو هغه به د

د مور په نوم بللے شی، داد عقل خلاف نه ده چه نالوستی به هم خپله عملنامه لوستے شی، کوم علم چه خدائے پاک د اُستاذ په ذریعه ښودلے شی، هغه بغیر اُستاذ په الهامی طریقه هم ښودلے شی لکه د انبیاؤ علیهم السلام علوم او د حیوانانو علوم لکه د جولاګ خپلے جالے جوړولو علم، د شاتو د مچئ د خپل کبین جوړولو علم میږو ته د اجتماعی اُمورو علم کوم چه په علم الحیوانات کښې بیان شویدی، دے زمانه کښې ړندګو ته د ډېر سیدلو حروفو په ذریعه تعلیم ورکولے شی ما په مشرقی پاکستان کښې پخپله لیدلی دی

گواهی

۱- د انبیاء علیهم السلام او د علماءِ کرام گواهی

د جرم ثابتولو د پاره د مضبوط او اعتباری خلقو گواهی ضروری وی انسانانو د ټولو نه رُوحیے د انبیاء علیهم السلام په ذریعه حق خبرے او د خدائے تعالیٰ حکمونه رسیدلی دی په داسے خلقو به پخپله پیغمبران علیهم السلام گواهان جوړیږی او کچرے د د پیغمبرانو وارثانو د علماء کرامو د سولی وی نو هم دوی به برګواهان جوړیږی، قرآن کریم فرمائی وَجِایْٓءَ بِالنَّبِیّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ اور فَکَیْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ کُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِیْدٍ وَّجِئْنَا بِكَ عَلٰی هٰٓؤُلَآءِ شَهِیْدًا (نساء آیة ۴۱)

۲- د کراماً کاتبین گواهی

دویم داچه د احکامِ خُداوندی نه د انسانانو خلاف کول او نه کول به څنګه ښکاره کولے شی، په دے به درے قسمه گواهئ پیش کولے شی (۱) د کراماً کاتبین گواهی کوے چه بیګناه فرښتے دی (یَوْمَ یَقُوْمُ الْاَشْهَادُ اَیِ الْمَلٰٓئِکَةُ، اِذْ یَتَلَقَّی الْمُتَلَقِّیٰنِ عَنِ الْیَمِیْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِیْدٌ ○ مَا یَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَیْهِ رَقِیْبٌ عَتِیْدٌ ○ وَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

جَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيْدٌ ○ کوم وخت چې د انسان عملونه دوه راغستونکی فرښتې راځي او کیڼې او چپ طرف ته ناستې وي څه لفظ د خولې نه وتو سره شپیش لګوونکې تیاروي او هر کس به داسې راځي چې یو فرښته به ئې راولي او دویم به ئې ګواهۍ وي، د دُرِّ منثور په حدیث مرفوع کښې دي چې دا دوه فرښتې به هم هغه وي کومو به چې نیکي او بدي لیکلې.

۳- د اندامونو ګواهي

کومو اندامونو چې عمل کړے وي د هغې به هغوی پخپله هم ګواهي کوي اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ○ (سورۂ یٰسٓ آیۃ ۶۵) : سره خبرې کوي او ددوی پښې به هم د هغې عمل ګواهي ورکړي کوم چې ددوی به کول.

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُوْنَ اَنْ يَّشْهَدَ : او تاسو نشئ بچ کیدے چې په تاسو عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ اَبْصَارُكُمْ وَلَا : ګواهي اوکړي ستاسو غوږ او نه ستر کې جُلُوْدُكُمْ (حٰمٓ السجدہ آیۃ ۲۲) : او څرمې.

وَقَالُوْا لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ : او دوی به خپلو څرمنو ته وائي چې تاسو عَلَيْنَا قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْٓ : څمونږ خلاف ولې ګواهي اوکړه هغوی اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَّهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ : به اوائي چې موږ هغه خدائے ګویا نه وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ○ (حٰمٓ السجدہ آیۃ ۲۱) : کړو کوم چې هر شے ګویا نه کړے دے او هغه تاسو وجے وار پیدا کړی یئ او هغه ته به واپس ځئ.

۴- دځائے ګواهي

قرآن کریم فرمائي، يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا (الزلزال آیۃ ۴) ابن عباس رض ددے آیت په تفسیر کښې فرمائي، زمکه به د انسان د هغه

عمل خبرې ورکوي کوم ځائے چې په دے کړے دے، دا ټول ځلور قسمه ګواهي شوے، د پیغمبرانو او فرښتو علیهم السلام ګواهي اعتباري ده ځکه چې دواړه ګناه نه پاک دي، نورے دوه ګواهي د اندامونو او د ځائے هم اعتباري ځکه دي چې د اخلاف عادت دي دوی پخپله خبرے نشي کولے الله پاک تر خبرے را باسي لکه څنګه چې دوی به پخپله هم دا بیان کوي نو د الله تعالیٰ نه زیات اعتباري به بل څوک وي،

دا اعتراض غلط دے چې اندامونه او ځائے ژبے نه لري نو خبرے به څنګه اوکړي، ځکه چې یو انسان چې مړ شي، رکیسټ او ټیپ کښې خبرے محفوظ کولے شي، څه وخت چې غواړي نو هغه خبرے آوري، نو الله تعالیٰ خو په طریق اولیٰ داسے کولے شي، بله دا چې د الله کار دے ژبے نه خبرے اباسي او که پښو لاسونو نه ځکه چې ټول اندامونه د غوښے دي اول ئے ژبے نه خبرے راوستے اُس د نورو اندامونو نه د الله پاک قدرت او طاقت چې اُس مینلے شي، نو داسے خبرو مسلوکښې بیا هیڅ پس پیش نه وي، دے نه علاوه د نوی تحقیق په بنیاد جمادات او حیوانات نو کښې د مرتبو په جوړ ژوند هم شته او ګویائي هم لیکن د انسان نه علاوه د نورو ګویائي د انسان د غوږ او نو نه پټه ده.

آیتونه وَقَالَتْ نَمْلَةٌ - عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ، وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ يُسَبِّحُ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ - كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلٰوتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ،

حضور علیه السلام سره د کانړو او د اوبو خبرې په احادیثو کښې ثابتې وي دا ټول شیان بنائي چې هر څه خبرے کولے شي خو فرق دا دے چې د اخو یا انسان آوریدے نشي او یا پرې پوهیږي نه، خو آخرت کښې به د دے عادت په خلاف آوریدے شي ځکه چې آخرت هم د نا آشنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیُونو جهان دے، هسے خو تول هر څه الله ته معلوم دی، دګواهو او د عملنامو ضرورت هغه ته نشته خو بیا هم داسے الله د ے د پاره کوی چه بنیادم ته پخپله خپل عمل ګوری او پخپله به ځان اقرار اُ کړی او ګواهان پر د ثبوت د پاره پیش کړیشی، چه دالله عدل وانصاف بنه واضح شی. ځکه چه اقرار او ګواهان د مُدعی ثابتولو مضبُوط دلیلونه دی هم هغه چه ډیره اعتباری دی او جرحه پر ځکه نشی کیدے چه دوی غیر جانب دار دی لکه پیغمبران او فرښتے علیهم السلام، داندامونو شهادت یو قسم اقرار دے چه ټولونه مضبُوط ثبوت دے، البته د ځائے ګواهی ځکه ډیره اعتباری ده چه وړاندے بیان اُشو چه دا دالله فعل دے او په دے یو شهادت هم جرحه نشی کیدے ځکه چه بُنیادی جرحے دوه دی یو دا چه ګواهی بے اعتباره ثابته کړیشی دلته داسے هم نشته ځکه چه پیغمبران فرښتے مکان او اندامونه ټول اعتباریان دی د علماؤ تصدیق به هُم پیغمبران کوی، ځکه د ګواهی هم اعتباری شوه، او دویمه دا چه د ګواهانو جانبداری ثابته کړیشی دلته دا هم ځکه نشته، بلکه چه انسان سره د دری هیڅ لاندے باندے هیچ نه نشی کیدے چه داسے تړون د یو بل سره اُلری بلکه د اندامونو ګواهی خو د ټولونه زیاته اعتباری ځکه ده چه دا پخپل ځان اقرار دے دوی به پخپله هُم په دغه ګناه عذاب بیزی،

د عملونو تول

قرآن فرمائی

وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ؛ مونږ به د انصاف تله د قیامت فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ؛ په ورځ اندو بیا به په چا هم ظلم حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ؛ نه وی او کچرے د عمل مقدار د اری

لـ الانبیاء آیت ۴۷

د دانے برابروی هم به ئی مونږ راوړو، او مونږ حساب د پاره کافی یُو وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذِ نِ الْحَقُّ ط؛ (د قیامت په ورځ د عملونو تلل حق دی) فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ فَهُوَ فِيْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ط؛ چه د چا ټولونه درانه وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَأُمُّهٗ هَاوِيَةٌ (سوره القارعه آیه ۶ تا ۹) پورے ګذران کی وی، او د چا ټولونه چه سپک شُو نو د هغه لکاؤ نره ګنده ده؛

داسے نور و آیتونو کنړ و احادیثو او د اهلِ سُنّت د علماؤ اجماع سره ثابته ده چه عملُو نه به تلے شی، البته مُعتزله ټول او سلفو کښی مجاهد، اعمش او ضحاک دا وائی، چه تلل د عملُونو نشته، کوم ځائے چه وزن لفظ راشی نو د هغه مطلب برابرے او عدل الٰهی به وی پوره مطلب دا چه الله به د عمل په برابر (زیاته کمه به نه وی) د هغه جوګه د انصاف فیصله کوی خو دا قول ځکه غلط دے چه وزن او میزان په قرآن کښی درونده والی او سپکوالی سره موصُوف دے که انصاف مطلب وے نو دے سره درونده والے او سپکوالے به ذکر نه وو چه انصاف درونده سپک نشی کیدے نو جمهور رائے داسے صحیح ده، چه دغه تله به جسمانی او حِسّی وی، معنوی تله (انصاف) تر نه ده مراد۔ د میزان حِسّی په ثبوت کښی د سلمان فارسی رض دا مرفوع حدیث دے،

يُوْضَعُ الْمِيْزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَوْ وُضِعَ؛ تله به اُدرولے شی هغه به دومره فِيْهِ السَّمٰوٰتُ وَالْأَرْضُ لَوَسِعَهٗ؛ فراخه وی کچرے ټول آسمانونه او زمکه په دے کښی کیښودے شی نو زیکنی به ځائے شی،

حافظ بن حجر رح دا حدیث د بخاری د آخری حدیث په شرح کښی حاکم نه په روایت د سلمان رض او ابن مردویه نه په روایت د عائشے رض او بیهقی نه په روایت د انس رض او طبرانی نه په روایت د ابو هریرة رض نقل کړیدے

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ابن المبارک رح د سلمان رض روایت په کتاب الزهد، ابو القاسم لسکائی په کتاب السنة او آلوسی، په تفسیر د سورهٔ اعراف کښ نقل کړیدی

تله یوه ده که ګڼړے

د حافظ بن حجر په رائے تله یوه ده خو کله که د جمع په صیغه ذکر شی نو هغه د اعمالو به اعتبار سره ګڼړه چه اعمال ګڼړی نو جمع اعتباری شو یا مراد د جمع د سیے نه تعظیم وی، مطلب ئے دا که یوه ده خو د لوئے والی په وجه د دے وزن ده چه ګڼړے ورته اوبیلے شی لکه کَذَّبَتْ قَوْمُ نُوْحِ نِ الْمُرْسَلِيْنَ، حضرت نوح علیه السلام ئے تعظیماً په ګڼړ د پیغمبرانو شمیر کړو د بعضو رائے ده چه تله به ګڼړے وی، یا د هر کس د پاره بیله بیله تله ده او یا د هر عمل د پاره بیله بیله تله ده، خو ګڼړ وجے قول غوره یزدے:

د موزون لهم بیان

د چا عملونه به تللے شی، او د چا به نشی تللے، قسطلانی رح د امام غزالی رح نه نقل کړیدے چه د دیه ګڼړ تولو عملونه تللے نشی، او د نورو تولو مکلفو به تللے شی، (۱) معصومین د ګناه نه پاک خلق پیغمبران علیهم السلام خو ځما په نزد دے کښ د مسلمانانو واړه او لیونی هم شامل دی، (۲) بل تولے خلور اربه او نوی کروړه (۹۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) خلق دی، (۳) دریم تولے د کفارو تللو د پاره مقابله ضروری وی په ګومبو دوو کښ د مقابله بد عمل نشته او په دریم کښ د مقابله نیک عمل نشته، دا رنګ په آیت فَلَا نُقِيْمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا کښ دا بنکاره ده چه د کفارو عملونه به نشی تللے لیکن امام بخاری رح د تولو د پاره د عملونو تلل هم منی لکه فرمائی اِنَّ اَعْمَالَ بَنِيْ اٰدَمَ وَقَوْلَهُمْ يُوْزَنُ، چه د تولو بنیاد مو قول او عمل به تللے شی او دا قول حافظ بن حجر او علامه

آلوسی رحمه الله هم غوره ګڼړلے دے نو فَلَا نُقِيْمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا، کښ به د تول نه مطلب قدر او مرتبه وی، یعنی د قیامت په ورځ د الله په نزد د کفارو د عملونو هیڅ قدر او عزت به نه وی بله خبره دا چه امام قرطبی د تول د پاره اعمال متضاد ده ضروری نه ګڼړی د کفارو د نیکئ چابرئ به تش وی او د کفر به تر خامخا چابرے درونه وی، یا کچرے د کفارو صدقے او خیراتونه د عذاب د کیفیت په کم والی کښ مؤثر ګڼړے شی نه په کمیت کښ کچرے هغه په بل چابرئ کښ پرانه هم وی نو د کفر او ګناهونو به مقابله کښ د دیر کموالی په وجه د کفر چابرے درونه پاتے شی،

دویم قول د سبکی رح په شرح عقائد کښ امام ماتریدی نه منقول دے چه د کفارو د پاره به د تمیز او فرق معلومولو تله وی به هغے به د معلومولے شی چه د کومو کفارو ګناهونه او کفر زیات دی نو د هغوی به عذاب هم سخت وی او د هغوی په نسبت په کفر او ګناه کښ کم کفار به د هغوی نه لږ شان کم عذاب وی اګرچه ابدی عذاب کښ خو به تول کافران شریک وی دا فرق به د کیفیت (زیاتوالی او کموالی) وی حافظ بن حجر رح د ابولهب او ابوطالب د قصو نه دا دلیل نیولے دے چه د کفارو بعضے نیکئ (کموالی د سپکوالی) د عذاب باعث جوړیدے شی، د سورهٔ مؤمنون د آخر آیت نه د کفارو د عملونو تلل ثابتیږی، وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ: چه د چا تول سپک وی د هغه الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فِيْ جَهَنَّمَ: خلق وی کومو چه خپل ځانونه خَالِدُوْنَ ○ تَلْفَحُ وُجُوْهَهُمُ النَّارُ: په نقصان کښ غورزولی وو، جهنم وَهُمْ فِيْهَا كٰلِحُوْنَ ○ اَلَمْ تَكُنْ: کښ به همیشه وی د دوزخ اور به

(c) ketabton.com: The Digital Library

اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا ؛ دهغوی مخونه سوزوی او خولے به
تُكَذِّبُوْنَ ○ (آیت ۱۰۳ تا ۱۰۵) ؛ پکښې ورانے وی، دوی نه به اُو ځیلے
شی چه آیاتاسو ته حُما آیتونه وو آوروَلے شوی چه هغه تاسو درغ ګڼل
آخری فقره (فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ)، نه کفر ثابت شو او د رومبی فقرے
وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ، نه د عملونو ټول ثابت شو،

د موزون بیان

په میزان کښې به څه تلے شی؛ په دے کښې دُے قوله دی اول د ابن عباس رضی الله عنه قول دے
چه اعراضو او اجسامو نه به جسم جوړ کړیشی او تلے به شی او دا سے
الفاظ (يُقَلِّبُ اللّٰهُ الْاَعْرَاضَ اَجْسَامًا)، قسطلانی رح نقل کړیدی، او
بدور السافره) ص۳۵ اکښې د بیهقی د شعب الایمان دا الفاظ نقل دی
يُؤْتٰى بِالْحَسَنٰتِ بِاَحْسَنِ صُوْرَةٍ وَيُؤْتٰى بِالسَّيِّاٰتِ بِاَقْبَحِ صُوْرَةٍ،
یعنی نیکی به په ښه شکل او بدئ به په خراب شکل کښې راوړے شی،
طیبی د مشکوٰة شریف په شرح کښې دے قول ته ترجیح ورکړے دے:
دویم قول دادے چه عمل نامے به د عملونو د نوعیت په اعتبار تلے شی
دے دلیل حدیث در البطاقة) دے او دا امام ترمذی رح د عبدالله
بن عمرو بن العاص نه نقل کړیدے او ښه (حسن) ګڼلے ورته ویلی دی
او ابن حبان هم په خپل صحیح کښې دا حدیث راوړے دے چه الفاظ یے دا دی
يُؤْتٰى بِتِسْعٍ وَّتِسْعِيْنَ سِجِلًّا فَتُوْضَعُ ؛ یعنی یوکم سل غټ کتابونه به
فِيْ كِفَّةٍ وَّيُؤْتٰى بِالْبِطَاقَةِ فَتُوْضَعُ ؛ یوچاپېری کښې کیښودلے شی، او یو
فِيْ اُخْرٰى فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَ ؛ ورکوټے پرچه د کاغذ به بل چاپېری
ثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ ؛ ؛ کښې کیښودلے شی، نو دغه یوکم سل کتابونه به
سپک وی او هغه ورکوټے پرچه به درنه شی،
دے نه امام الحرمین ترجیح ورکړیده او وئیلی دی چه درونده والے به د

(جر په آندازوی)، قرطبی رح هم داغوره کنړلے ده او د ابن عمر رضی الله عنه قول د
دریم قول دادے، چه هم عملونه به تلے شی چه په هغے کښې ترمذی او
ابوداؤد هغه مرفوع حدیثونه دلیل دی او ابن حبان دے تصحیح
کړیده د حدیث الفاظ دا دی:
مَا يُوْضَعُ فِي الْمِيْزَانِ اَحْسَنُ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ (په میزان کښې به د ښه
خُوئے نه زیات خائسته عمل بل نشی تلے) دے له حافظ بن حجر
ترجیح ورکړے ده، د عملونو تلل به پخوا د عقل نه لرے خبره کنړلے
شوه لیکن اُس خو په تهرمامیتر) د بدن یا د موسم درجهٔ حرارت
معلومیدے شی، حالانکه دا عرض دے، خمونږ په نزد دے درے
واړه اقوالو کښې اختلاف نشته، کیدیشی چه په درے واړو طریقو
(عمل د جسم په شکل، عمل د عملنامے په شکل او عمل پخپله) دے
د یاره تلے شی، چه په آخری فیصله کولو کښې هیڅ قسم د شک شبهے
ظاهری صورت ښکاره نشی،
امام ذهبی رح د علم په فضیلت کښې د عمران بن حصین نه د رسول الله
صلی الله علیه وسلم حدیث نقل کړیدے چه د علماؤ سیاهی او د شهیدانو
وینه به تلے شی خو د علماؤ سیاهی به درنه وی (بدور السافره ص۱۴۱)

تلونکے

تلونکے د عملونو به څوک وی، د مختلفو روایاتو په بنیاد دے کښې خلو قوله وی
(الله جل مجده به تلونکے وی، دا د امام غزالی قول دے (الدرة الفاخرة
فی کشف علوم الآخرة) او دلیل یے د قرآن د آیت بیولے دے، وَ
نَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ) یعنی موږ به اِبْدُوْحَانَ نه الله تعالیٰ نسبت
کړے دے،
(۲) دویم قول دادے چه تلونکے به مَلَكُ الموت وی او ویرو د انس بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالک نه دد ے روایت کړے د ے (۳) دریم قول دا دے چه تلوګی
به آدم علیه السلام وی په معجم صغیر کښ طبرانی دابو هریرة رض
په دے الفاظو نقل کړیدے،
يَا آدَمُ قَدْ جَعَلْتُكَ حَكَمًا بَيْنِي ؛ اے آدم علیه السلام ما ته حکما او د خپل
وَبَيْنَ ذُرِّيَّتِكَ فَقُمْ عِنْدَ الْمِيزَانِ ؛ اولاد په مینځ کښ منصف مقرر کړے
خه میزان سره اودریږه

(۴) خلورم قول دا دے چه تلونکی به جبرائیل علیه السلام وی دا روایت
ابو القاسم الاسکافی د حذیفه په روایت نقل کړیدے،
خما په نزد دے خلورو واړو قولو کښ خه اختلاف نشته دا ټول صحیح دی
الله ﷻ نه ے تلونکی په دے وجه اوئیلو چه تول به د هغه په حکم کیږی
او عام طور حکم کوونکی ته هم د هغے کار کوونکے وئیلے شی، په دنیا کښ کو
پولیس چه چالان اکړی د هغے بیان اخستل په عدالت کښ ضروری وی دغه
رنګ عزرائیل علیه السلام د مړو چالان کړیدے د الله تعالی په عدالت
کښ به کده بیان او موجودګی ضروری وی:۔
دنیا وی عدالتونو کښ د قانونی مشیر ضرورت وی دغه رنګ د الله
عدالت کښ د جبرئیل علیه السلام پیشی دے د پاره ضروری ده چه
قانون (قرآن) د الله له جانبه راوړے دے او د قانون شکنئ په
مقدمه کښ د ده پیشی ضروری ده:۔
د اولاد آدم علیه السلام مقدمه پیش ده نو د سرپرست په حیثیت
حاضری ضروری ده:

د عملونو تلو حکمت

الله عالم الغیب د عملونو د ذرے ذرے نه خبر دے، نو د الله ﷻ
عملونو تلو کښ هیڅ غرض نشته خو عملونه تلل د عدالتی کارروائی

تکمیل لپاره دی:۔ (۱) عمل کوونکے د عملنامے په ذریعه د خپلو
عملونو نه خبر شی که هیر کړی ے وی نو را یاد به شی ورته (لکه په
ډائری کښ چه تیر شوی څیزونه را یاد ږی) او نفسیاتی طور به امنی
چه دا ټول درست دی په ژبه اقرار اکړی، او که انکار نه کړی، لکه ،،
اِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ، چه دے
حکمت ته اشاره شویده ،،
(۲) د عملونو تلو سره نسبت معلومیږی چه نیک عمل یو پوټه
او د الله له طرفه د هغے بدل دغه نه هم لوئے، انسان ته په دے تلو د
الله د فضل لوئے والے ښکاره کول دی، او د بد عمل په سزا کښ د
الله پاک انصاف ښکاره کول دی:۔
(۳) د انبیاء علیهم السلام، د علماؤ، د فرشتو، د انداموتو او د ځائے
د ګواهوتیږ ولو نه مطلب دا ظاهر ول دی چه دا ټول کار او عدالتی
کارروائی په حقیقت او انصاف بنا ده:۔
(۴) د دے ټولے کارروائی مقصد دا ښکاره کول دی، چه انسانی
اعمال دومره اهم دی چه دا ټول انتظامات د هغے د پاره هم په دے
وجه کیږی چه د کائنات تو د تخلیق مقصد انسانی اعمال دو:۔

د غورزیز او ناغورزیز پیژندل

د نیکئ او بدئ د چابرو د زنید واو سپکید و پیژندلو کښ د دے
قوله دی (۱) د دنیا د قاعدے پشان د آخرت هم دا قاعده ده چه
د دوندچابرے به ښکته او سپک به پورته ځی دا د جمهورو علماؤ
قول دے:۔
(۲) دویم د دے په عکس دے مطلب دا چه کوم چابرے پورته ځی
هغه به د دوندا او کوم چه ښکته ځی هغه به سپک وی، ځکه چه چیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مرکز د میلان به آخرت کښې بدلیږي د نیکو مرکز به پور نه وي کوم ځائے چه جنت دے او د بد و مرکز به بنکته وي کوم ځائے چه دوزخ دے دغه قول د بدرالدین زرکشي دے (البرهان فی علوم القرآن) او شاه عبدالعزیزؒ غوره کړیدے (فتح العزیز)

(۳) دریم قول دادے، چه د نیکو د چابړي نه به یو نور انی ستن را اوزي داد نیکو د درونده والی نښه ده او د بدو د چابړي نه به نور ګه د تیرو ستن را اوزي نو دا د بدو د درونده والی نښه ده، دا قول علامه آلوسیؒ د سورة قارعه په تفسیر کښې نقل کړیدے۔

د ټول مقام

حکیم ترمذي په نوادر الاصول کښې او ابوالقاسم اللالکائي په کتاب السنة کښې نقل کړیدی چه میزان به د الله په وړاندے اودرولے شي، د نیکئ چابړے به د عرش په ښي اړخ او پورے به تر جنت وي، او د بدئ چابړے به د عرش چپ اړخ ته وي او پورے به تر دوزخ وي،

د پل صراط تیریدل او نور

په قرآن کښې دي

وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ۝ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَّنَذَرُ الظّٰلِمِيْنَ فِيْهَا جِثِيًّا ۝ (سورة مریم آیة ۷۱، ۷۲) ؛ پر تاسو کښې به داسے هیڅوک نه وي چه د الله پرے کړے فیصله ده بیا به د الله نه ویرېږي او نیکان خلق موږ به خلاص او ظالمان به ورته په ګوډوړ اغورزوو او پکښې به ئے پریږدو:

په دے آیت کښې ذکر دی چه ټول خلق به جهنم کښې وارد یږي، مسند احمد حاکم سره د سند د تصحیح او بیهقي ابو سمیه نه په اسناد د جابرؓ مرفوعاً نقل کړیدے چه د (وارد) معنی داخلیدل دی او دا رنګ

مستدرک حاکم کښې ابن مسعودؓ او ابن عباسؓ نه هم منقول دی چه د هغے مطلب د ټولو جهنم ته داخلیدل دی امام قرطبي رح دا قول غوره کړیدے، دویم قول دادے، چه وارد یدلو نه مطلب د پل صراط په ذریعه جهنم ته تیریدل دی، داخلیدل نه دی، دا قول امام نووي غوره کړیدے، دا قول په مسند احمد او ترمذي کښې د ابن مسعودؓ نه مرفوعاً نقل دے، په کومه کښې چه دا هم ذکر دی چه څوک به د بریښنا پشان تیریږي، او څوک به د هوا پشان څوک به د تیز آس پشان څوک به د دماغ غلنو په شان څوک به د سور لګي پشان او څوک به د جهنم په اور زخمي شي او تیر به شي او څوک به پکښې اغورزیږي:

دریم قول د وارد یدلو نه مطلب نزدے کیدل او د دوزخ لیدل دی چه حساب به د دوزخ سره نزدے وي، بیا به کافران په دے کښې اغورزوے شي او مسلمانان به جنت ته اړسولے شي، لکه څنګه چه د حضرت موسیٰ علیه السلام په قصه کښې، وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ، را غلے دے د دے مطلب په اوبو کښې ننوتل نه دی بلکه هغے ته نزدے کیدل او هوا ته ورتلل دی، کچرے ګومبی قول ته اګورے، نو د هر چا جهنم ته ننوتل به د عذاب د پاره نه وي بلکه په نیکانو خلقو به د جهنم اوراثر نه کوي او لکه د ابراهیم علیه السلام په هغوی به دغه اور یخ او سلام، جوړ شي لکه طبراني او بیهقي کښې چه خالد بن معدان نه منقول دے چه مونږ مینا نو ته به پته هم اُنه لګي، نو اُبه وائي چه مونږ خو د وعدے د الله مطابق جهنم ته وارد نه شو نو د الله له طرفه به جواب ورکړیشي، مُرُّوا كَمَا وَهِيَ خَامِدَةٌ، تاسو په هغے تیر شوئ لیکن هغه مړه وو، طبراني رح او ابن عدي د یعلی بن منبه رضؓ نه مرفوعاً روایت کړیدے چه دوزخ به مؤمن ته اوائي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیرشه ستا نور حما او درمرکړو رجز یا مؤمن اطفأ نورک لهبی
بدورالسافرة، ص۵۲ و ص۱۵۳ د پل صراط په خطرناک وخت کښې به
تیاره وی، دلاس تلې به نه بنکاری، د اعمالو په مناسب به په مومنانو ایمانی
نور تقسیمیږی بعضو سره به د غرهو مره رڼا وی، بعضو سره په د قجورے
داونه په سمون او تولو نه کم د نیک عمل خاوندانو سره د کتې کوتې په
سمون رڼا وی (ابن جریر عن ابن مسعود رض) دا رڼا چه اوو یني نو
منافقان به مومنانو نه خواست اوکړی،
اُنظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ؛ بر شان حصار شئ چه مونږ هم شاسو
ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا ؛ پر رڼا کښې تیر شوئ هغوی به جواب
ورکړی چه دنیا ته لاړ شئ او هغه ځائے نه رڼا راوړئ
ځکه چه رڼا د عمل نه حاصلیږی او دارالعمل دنیا ده آخرت نه دے
آخرت ردارالجزاء دے (بدورالسافرة مع تشریح ص۱۳۵ و ۱۴۷)

د صراط حقیقت

د پل صراط رغونړه د دیلوے ستیشن د پل پشان معلومیږی، ابن عساکر
د فضیل بن عیاض رض نه نقل کړیدے چه د جهنم د پاسه د پل صراط اوږدوالے
د پنځلس زرو (۱۵۰۰۰) کالو د منزل پرانداز ده دے د دے په درے ویشتو برخو کښې
یوه برخه پورته ختل دی، بله درېمه برخه راکوزیدل دی او مینځمنۍ دیعنی برخه
هوار ښیغ تلل دی، (بدور ص۱۳۵) بیهقی کښې د انس رض نه مرفوعاً منقول
دی چه اَدَقُّ مِنَ الشَّعْرِ وَاَحَدُّ مِنَ السَّيْفِ،
او دغه رنګ په مسلم کښې د ابو سعید خدری رض او ابن جریر کښې د ابن
مسعود رض نه او مستدرک حاکم کښې دی چه د بعضو د پاره به د ویښته نه
نرے او تورے نه تیره او د بعضو د پاره به د میدان پشان فراخه وی

* * *

پل صراط او د نور حکمت

پل صراط باندے تلل به د (موقف) میدان حشر نه شروع کیږی او
دا پل د دوزخ د پاسه دے، د څنه چه تیر شی نو د جنت حد به شروع
کیږی، او بیا به جنت ته داخلیدل وی، لکه څنګه چه بدورالسافره
کښې د روایاتو نه ثابت دی، دیو قول مطابق که نول خلق به په جهنم د پاسه
تیریږی نو اهل تقوی نه به هیڅ تکلیف نه وی خو کفار او فجار نه به
تکلیف وی، او کچرے د بل قول مطابق جهنم ته داخلیدل هرکس د پاره
ضرور دے نو اُس لپاره د مونږ بیان کړیدے چه متقیانو نه به
تکلیف او پته هم ځکه نوی چه د جهنم اور به هغوی ته یخ او سلام وی
او بخیله قرآن کریم کښې هم ذکر دے، ۱
ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ○ سورهٔ مریم آیة ۷۱ و ۷۲ ؛ صراط او د دوزخ اور نه خلاص
ورکړو، او کفار او فجار به ورته پرګوډ ودرا غوزوو، پل صراط به ویښته
نه نرے او د تورے نه تیره صرف کفار او فجار و د پاره وی د هرچا د پاره
به داسے نه وی، لکه اُس لپاره د مونږ دا مدلل بیان کړیدے، هان
کچرے د ټولو هم دغه یولاړ د پل صراط وی، نو بیا هم د مومن څه خطره
نشته، لکه چه امام بدرالدین زرکشی په (البرهان فی علوم القرآن)
کښې ذکر کړیدی، چه عالم آخرت کښې به جبر او مرکز بدلیږی د دنیا
د دستور مطابق به نه وی بلکه د شاه ولی الله رحمه الله د قول مطابق
احکام د روح به په احکام د بدن غالب وی د کفار و مرکز میلان به بنکته
یعنی جهنم آرخ ته وی، او د نیکوکارو او تقوی دارو مرکز میلان به پورته
یعنی جنت آرخ ته وی لهذا کفار به د ټول پل زور پریوتو په وجه زخمی شی
او رنګ دورنګ به شی او درز ورګډ به شی او د تقوی دارو میلان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوزور به پورته وی دپل هیڅ بوجھ اوزور به پرې نه پریوزی، او هیڅ تکلیف
به ورته نه وی، دده مثال داسے دے چه څوک دتورے په تیرو پښه
کیږدی نو تکلیف وی، بلکه زخمی کیږی، لیکن که پښه اوچته کړی او بیا
دتورے په تیرو دپورته نه پرے پښه کیږدی، نو هیڅ تکلیف به ورته نه وی حکه
حکه چه دقدم میلان پورته اړخ ته نه دے، بلکه کوز اړخ ته دے دا
حیزاو مرکز بدلیدو وجه داده چه کفار و په دنیا کښ جهنمی عملونه کړی
دی چه دهغه میلان اوماتے مرکز جهنم ته او جنتیان به دجنتی عمل په
وجه خپل میلان اوماتے جنت ته لری باقی جهنم دکفر او گناه مثالی صورت
دے، او جنت دایمان او عبادت مثالی صورت دے، دگناهونو مزاج
گرم دا ورا و تیرے دے، او دایمان او نیکئ مزاج یخ او دنور دے کوم ته
چه دنبی علیه السلام په دے دعا کښ اشاره ده:-

اَللّٰهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِمَاءِ الثَّلْجِ وَالْبَرَدِ ،، اے خدایه خما گناهونه دواوبو
او دگلئ په اوبو او ینزه، په صحیحینو کښ حدیث دے،

حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ ،، جنت تکلیفونو کښ کیږدے
او دوزخ خواهشاتو کښے کیږدے ،،

جنت نه تلو دپاره د پل صراط نه تیریدو مطلب دا حقیقت ښکاره کول دی
چه شریعت باندے عمل کولو دپاره دے خلقو هر قسم تکلیفونه تیر کړی
دو او جنت دپاره ئے سړک تیار کړے وو، او دنورانی عملونو په وجه هغوی
نورانی دارالسلام او جنت ته اړسیده، او چاد شریعت په پل او په سړک
باندے تلل پرېښی وو یا څه په شریعت تلل او څه پخپل طبیعت تلل دجنت
په سړک (شریعت) تلل لکه چه دوی ته په دنیا کښ گران معلومیدل دغه
رنگ به آخرت کښ هم دجنت په سړک (پل صراط) تلل دوی ته گران وی
مطلب دا چه آخرت عالم مثال دے، شریعت له به الله تعالیٰ دقیامت

په ورځ دپل صراط شکل ورکړی دچاچه دے سره په دنیا کښے تعلق
وو، خپل خواهشات ئے پریښی وو او په شریعت ئے عمل کولو هر قسم
تکلیفونه برداشت کول او قربانئ ورکول دوی ته دشریعت دپاره
آسان وُو دوی شریعت سره داسے ځان عادت کړے وو چه هم په دے
کښ به ورته آرام رنړا او اطمینان حاصل وو، نو هغوی به په ډیرے
آسانئ فراخئ او رنړا کښ په دے تیرشی، او خپل مرکز میلان
(جنت) ته به اړسی کوم چه دنیکو او بنیگړو مرکز هم دے، او کوم خلق
چه په دنیا کښ داسے نه وُو، شریعت سره ئے تعلق نه ساتلو په دے
باندے عمل کولو ته ئے سادو به وه، خپل خواهشات به ئے په دے
غوره کنړل، نو هغه خلق په پل صراط هم نشی تیریدے دا به ورته
دتورے نه تیره شی او دوینته نه به نړے شی، لکه څنګه چه ورته دنیا
کښ ښکاریدو او دے نه دتیریدو په ځائے به خپل مرکز میلان (دوزخ)
ته گذار شی کوم چه دبدو او گناهونو مرکز هم دے،

دنور اسباب

اَلصَّلٰوةُ نُوْرٌ ،، وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ الَّذِيْ اُنْزِلَ مَعَهٗ ،، اَلصَّبْرُ ضِيَاءٌ ،، وَالظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ،،

په پل صراط به رنړا دنمونځ، قرآن، وی او او به دظلم په نه کولو سره حاصلیږی
بدور السافره ص۱۴۷)

پل صراط باندے تیریدل دگومو عملونو په وجه آسانیږی

(۱) کمزورے سړے دحکومت دظلم نه په خپل اثر رسوخ خلاص ول
(طبرانی عن عائشه رض)

(۲) ددین کار دپاره جماتونو سره تعلق لرل او هم په دے غرض
جماتونو ته بیا بیا راتلل (بزاز بِاِسْنَادٍ حَسَنٍ عَنْ اَبِي الدَّرْدَاءِ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۹۲) په خپله رائے په دین کښې د زیاتۍ نه ځان ساتل، او د سُنّت تعلیم ورکول (دیلمی فِی الإِبَانَةِ بدور السافرة ص۱۵۱)

جنّت او دوزخ

د اهل السنّت والجماعت په دے عقیده اتفاق دے، چه جنت او دوزخ پیدا دی، امام ابوالحسن اشعری په مقالات الاسلامیین واختلاف المصلین کښې (بِلَفْظِ مَا أَجْمَعَ عَلَيْهِ أَصْحَابُ الْحَدِيثِ وَأَهْلُ السُّنَّةِ) مطلب دا چه اهل حدیث او اهل سنّت په کومو عقائدو چه متفق دی د هغے په تفصیل کښې فرمائی: (وَأَنَّ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخْلُوقَتَانِ (جنت او دوزخ پیدا شویدی)

امام ابن قیّم رح صحابه کرامو رض تابعینو تبع تابعینو رح اهل السنة والحدیث فقهاؤ او اهل تصوّف په دے عقیده اجماع نقل کړیده (هادی الارواح) د معتزله ؤ د اوینا غلطه ده چه اُس جنت او دوزخ نه دی پیدا د قیامت په ورځ به پیدا کیږی چه ضرورت به ئے هغه وخت وی، غلطه ځکه ده چه اُس د دواړو موجود والے عبث نه دے بلکه په دے کښې فائدے دی،

د جنت او دوزخ د اُسنی موجود والی دلیلونه

(۱) ټولو انبیاؤ علیهم السلام د جنت زیرے ورکړیدے او ګویرو لو تاثیر هله قوی وی چه دا دواړه اُس موجود وی،

(۲) په صحیح احادیثو کښې د مرګ په وخت او په قبر کښې د جنت د دوزخ لیدل او د هغے اثرات محسوسول ثابت دی چه دا د دے د اُس موجود والی دلیل دے، په صحیح احادیثو کښې دا هم ذکر دی، چه د بعضے نیکانو

لکه شهیدانو، صدّیقینو، انبیاؤ او بعضے مؤمنانو روحونه پس له مرګه د جنت د نعمتونو نه فائدے اخلی او بدکارانو خلق د دوزخ تکلیفونه تیروی د قیامت نه وړاندے د نیکانو او بدانو د جنت او دوزخ سره ربط او ارتباط دا بنائی چه اُس هم دا دواړه موجود دی او د قیامت نه وړاندے د دے پیدا کیدل دا قسم فائدے لری

د جنّت او دوزخ د وجود نقلی دلائل

په قرآن کریم کښې د آدم علیه السلام په جنت کښې آستوګنه او بیا زمکے ته را تلل ذکر دی، دا جنت آخرت واله هغه دار الثواب دے، (دا صحیح قول دے) د امام رازی رحمه الله دا قول د ابوالقاسم بلخی معتزلی او د ابومسلم اصفهانی نقل کول (چه د آدم علیه السلام د کیږدوځائے د زمکے یو باغ وو) او پخپله د امام رازی په دے کښې خپله رائے نه بنکاره کول، یا د جُبّائی د اوینا چه دا د اُوم آسمان جنت وو، یا د بعضے صوفیانو رح د اوینا چه (د جبل یا قوت یو باغ وو، یا د یهود و نصاریٰ ؤ د باغ عدن یا فلسطین یا اصفهان متعین کول، ټول د عقل او نقل نه خلاف دی،

وجوهات دادی

د آدم علیه السلام د کیږدوځائے آسمانی جنت وو

هر کله چه د جنت لفظ په لام د تعریف سره ذکر شی او په الفاظو کښې د زمکے د یو باغ مراد کولو څه قرینه هم نه وی نو جنت نه به مطلب هلته دار الثواب دی بالخصوص په دے صورت کښې چه د قرآن الفاظ په دو قرینو دا ګواهی کوی چه د آدم علیه السلام د کیږدوځائے آسمانی جنت وو، یو خو په صورت طه کښې چه کوم صفتونه د جنت بیان دی هغه هم آسمانی کیدے شی کوم چه دار الجزاء دے زمینی نشی کیدے، هغه دا دے چه الله تعالیٰ آدم علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

السلام ته د جنت بو تلو نه پس اُفرمائیل، فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ○ إِنَّ لَكَ أَنْ لَّا تَجُوْعَ فِيْهَا وَلَا تَعْرٰى ○ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيْهَا وَلَا تَضْحٰى ○ (سورهٔ طٰهٰ آیة ۱۱۷ تا ۱۱۹) دا پنځه صفتونه د دُنیا د هیڅ مقام نشی کیدے، مثلاً دا چه د جنت نه په وتو پس به تاته تکلیف وے کښی به لوږه نه وی، برېنډ به نه وی، تنده به نه وی، او عُرې به نه لګی، دا ټول خصوصیات د برنی جنت کیدے شی د زمینی نهٔ، د دنیا یو باغ کښی کومه فائده چه کیدے شی هغه د دُنیا په بل باغ کښی هم کیدے شی چه د اوّل باغ نه لا اُوزی مګر نورے څلور فائدے د دُنیا په هیڅ یو باغ کښی نشی کیدے،

دُویم په سُورهٔ بقره کښی وی، قُلْنَا اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَّمَتَاعٌ إِلٰى حِيْنٍ ○ (سورهٔ البقرة آیة ۳۶) په دے آیت کښی د جنت نه په راکوزیدو دوه نتیجے مُرتّبے کړے اوله دا چه ستاسو د اولاد په مینځ کښی به د دُشمنی وی لکه څنګه چه وړاندے د فرښتو په ژبه هم ظاهره کړے شوے وه، أَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُّفْسِدُ فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ چه نزدے خلق په زمکه کښی جا نشین جوړے کوم به چه فساد او خوُن ریزی کوی، په دے آیت کښی اِهْبِطُوْا کوزشئ بیائے د جمع په لفظ اُفرمائیل چه ستاسو اولاد به دیوبل دُشمنان وی، او بل دا چه ستاسو او ستاسو د اولاد آستوګنه به ترټا کلی وخته پورے په زمکه وی او دے نه به فائده حاصلول وی کچرے د آدم علیه السلام د کیږدوځائے آسمانی نه وے نو دا الفاظ به الله تعالیٰ نه وے وئیلے څکه چه د دُشمنی خوی زمکے د ژوند خصوصیت دے او دا به ئے هم نه وے وئیلے چه د کوزیدو نه پس به تاسو زمکه کښی اُسیږئ څکه چه زمکے ته د کوزیدو واد

د زمکے دیو باغ نه بل باغ په تلو دا سے الفاظ هیڅ معنیٰ نه لری، زمکے نه زمکے ته کوز شئ، د زمکے د یو باغ نه اُوزئ او په زمکه کښی اُسیږئ معلومه شوه چه دا زمینی باغ نه دو بلکه آسمانی جنت وو لوږه، باطنی ذلّت دے او برېنډ والے ظاهری ذلّت دے، تنده باطنی کرمی ده او د نمر ظاهری کرمی، د دے په مینځ کښی جوړه نه ده، د آدم علیه السلام د کیدو ځائے دے ټولو نه پاک وو،

د آدم علیه السلام د کیدو د ځائے متعلق استدلال

د حدیث استدلال په صحیح مسلم کښی د ابو هریرة رضی الله او او د حذیفه رضی الله نه مرفوعاً حدیث دے چه د قیامت په ورځ به د آدم علیه السلام اولاد د آدم علیه السلام نه جنت پرانستو غوښتنه اُکړی ددے په جواب کښی به حضرت آدم علیه السلام اُفرمائی وَهَلْ أَخْرَجَكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ إِلَّا خَطِيْئَةُ أَبِيْكُمْ، چه تاسو خو جنت نه هم ستاسو د پلار غلطی راویستی یئ، ځکه معلومیږی چه د قیامت جنت هم هغه دے کوم نه چه آدم علیه السلام راویستے شوے وو، هر کله چه د جنت اُسنے وُجود ثابت شو نو د دوزخ هم خامخا څکه موجود دے چه د فرق هیڅوک قائل نه دے،

قرآنی استدلال د جنت په باره کښی قرآن کریم فرمائی أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِيْنَ، او د دوزخ په باره کښی فرمائی أُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ، دواړه د ماضی صیغے دی، مطلب ئے دا دے چه جنت او دوزخ د وړاندے نه موجود دی، دریم دلیل دا دے چه فرعون سره د فرعونیانو هر کله چه غرقیدل نو قرآن فرمائی، أُغْرِقُوْا فَأُدْخِلُوْا نَارًا، دا هم دواړه د ماضی صیغے دی چه په نکره شوے زمانه کښی د فرعون او فرعونیانو غرقیدو سره هغوی اور د جهنم نه تنوستے شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کچرے قیامت نه وړاندے دوزخ ته وے نو دوی څه ته داخل کړے شوے

دآدم علیه السلام دکیږ ځائے جنت ووپه دے دشبهو ازالہ

دآدم علیه السلام دکیږ وځائے جنت الخلد نه منلو شبهے دادی،

(۱) جنت کښ داخله به د قیامت په ورځ وی، خو آدم علیه السلام د قیامت

نه وړاندے جنت کښ څنګه داخل شو؟

(۲) جنت کښ به بر بندګیا او غمونه راتلل نه وی. که داجنت الخلد وے نو

آدم علیه السلام ته دا دواړه هلته څنګه پیښ شول؟

(۳) جنت په آسمان کښ دے چرته چه امر او نهی نشته او نه مکلف کیدل شی

نو آدم علیه السلام ته د منع (نهی) حکم څنګه هلته راغلو؟

(۴) آسمانی جنت ته داخلے نه پس هلته نه وتل نشته، نو بیا آدم علیه السلام

هلته نه ولے اوبیستے شو؟

ددے څلورواړو جواب هم یو دے، هغه دا دے چه داخلورواړه خبرے

هغه وخت د پاره دی چه د قیامت په ورځ به مومنان د نیک اعمالو

په نتیجه کښ داخل شی او د دے تائید د قرآنی آیتونو سیاق او سباق

دے کوم کښ چه داخلورواړه خبرے په جنت کښ د قیامت د داخلے سره تړلے

یعنمه داشبه چه د جنت نه بیستلے شوے شیطان بیا جنت ته

وسوسے اچولو د پاره څنګه لاړو،

نو اول جواب دا دے چه وسوسے اچولو د پاره جنت ته داخلیدل ضروری

نه دی دا ایګر نه هم کیدے شی لکه نمر چه کروړو نو میله لرے

موږ ته ګرمی او رڼا را رسوے شی، حالانکه نمر جسم کثیف دے

جسم لطیف (شیطان) خو د دے نه زیات هم لرے نه دتوګ نه

زیات مضبوط اثر غورزولے شی. دویم جواب دا چه شیطان په جنت

کښے د آسنوګنے نه بندوو د هغے پیښیدو او د امتحان او آزمیښت کولو

نه وو، دریم دا چه د شیطان بندیز قانونی وو قانونی بندیز

مجرمان د بندیز خانے ته په پټه او غلا غلتیا تلے شی، دالله ته پټ

مکن نه دی لیکن الله د څه حکمت د وجے نه دده په دغه قسم

کښ څه دخل او نکرو:-

مه شبه داده چه آدم علیه السلام په زمکه خلیفه جوړ شوے وو

د آسمان جنت ته ولے بوتلے شو، ددے جواب دا دے، چه د الله

حکمت ددے په دغه بوتلو کښ دا سے وو لکه چه د عیسیٰ علیه السلام

سمان ته په خیژولو او بیا په زمکه راکوژولو کښ څه حکمت دے،

آسمانی جنت کښ د آدم علیه السلام د استوګنے او د اوڅے د خوراک

وجه د هغه راکوژولو کښ د الله تعالی حکمت:

ژوبے حکمت

ژوبے حکمت دا وو چه د آدم علیه السلام په اولاد کښ

داشعور مضبوط کړیشی چه د دوی اصلی وطن

زمکه نه بلکه آسمانی جنت دے او دوی زمینی ژوند کښ د دے حاصلولو

د پاره د انبیاؤ علیهم السلام د هدایاتو او د هغوی د تعلیماتو مکمل پیروی

کړی او د خپل پلار ګکی وطن جنت د حاصلولو پوره پوره کوشش اوکړی

هم دغه وجه ده چه په قرآن کښ د آدم علیه السلام د نزول جنت

پس دا مضمون ذکر دے، فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ

هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝ د سورۂ البقرہ آیت ۳۸

یعنی په زمکه د راکوژیدو نه پس هرکله د انبیاؤ علیهم السلام او د

آسمانی کتابونو په ذریعه دالله له طرفه کوم سامان د هدایت چه راشی

جسم لطیف (شیطان) خو د دے نه زیات هم لرے نه د توګ نه

زیات مضبوط اثر غورزولے شی. دویم جواب دا چه شیطان په جنت

کښے د آسنوګنے نه بندوو د هغے پیښیدو او د امتحان او آزمیښت کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم حکمت

لکه څنګه چه دے واقع نه معلومیږی، دویم حکمت په دے کښې د الله د نافرمانۍ دائمی خطر ناکو نتیجو نه د انسانانو ویرول دی، آدم علیه السلام د انسانانو پلار او د خدائے تعالیٰ محبوب او مقبول بنده وو هرکله چه هغه په داسے کار (هغه اُونے نه خوړل) چه ګناه هم نه وه (وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا) د نه خارج کړیشو نو د ګناه نتیجے خو به دے نه هم نه یاتے خرابے وی اګر هغه نافرمانی د الله ده کوے سره چه قصد او اراده شامله دی قرآن ګواه دے چه د آدم علیه السلام دے فعل کښې اراده د نافرمانۍ نه وه خکه چه جنت د شرعی احکامو ځائے نه دے چه د هغے خلاف کول ګناه اُبولی نو دا حکم تشریعی نه وُو بلکه تشفیقی وو، د حکم تشفیقی د امطلب وی، چه مثلاً یو داکتر نخور ته د پرهیز کولو مشوره په دے غرض کړی، چه دده په خلاف کولو کښې د نخور نقصان دے هرکله چه بدهیزی اُکړی نو د داکتر هیڅ نقصان اُنشوار نه دے حکم عدولی اُشی نقصان د نخور اُشو چه رنځ دے زیات شو یا بل رنځ تر پیدا شی یا دا حکم عام وو (وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ)، نه مقصد د الله تعالیٰ دغه قسم ټولو اُونو نه بند یزوو او آدم علیه السلام دیوے خاص اُونے بند ترینه مطلب واغستو دا غلطی اجتهادی وه او په اجتهادی غلطی عذاب نشته سوال پیدا کیږی چه هرکله د ګناه نه وه، نو قرآن فرمائی، (وَعَصٰى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى) ددے جواب دا دے چه حقیقت کښې عصیان او غوایت نه وو بلکه په صورت د دے وو د ژبے د قواعدو په لحاظ هغه نیکئ نه هم بدی ویلے شی کوم چه د بد هم شکله وی لکه (جَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا) سوره الشوریٰ [illegible] (فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوْا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ

سوره البقرة آیة ۱۹۴، ړومبی آیت کښې د ګناه شکلئ په وجه د بد ته بدی اُوئیله حالانکه بدله اغستل جائز دی، دغه رنګ دویم آیت کښې د زور ظلم بدل اغستلو ته د هم شکلئ په وجه زور اُوئیلے شو، حالانکه بدله اغستل څه بد نه وه د ګناه خبره نه ده مطلب دا دے خلق وائی چه د سپیرے بدل ئے په سپیره واغستو سپیرے دواړه یو شان دی مګر ړومبئ سپیره ناجائز او دویمه سپیره جائز صرف شکل کښې دواړه سپیرے یو شان دی، خلاصه د ټولو هغو دا چه دے واقعه کښې د الله د حکمت بنودل وو چه هرکله آدم علیه السلام د دے یو کار اُکړو چه صرف شکل او صورت د ګناه وو (حقیقت کښې ګناه نه وه) مګر په نتیجه کښې ئے د جنت نه راُبنکلو د هغے آرام او پایان نعمتونه تر واغستے شو او د دُنیا په تکلیف وه ژوند غمونو سرګردانو کښې ئے مبتلا کړو او کار هم یو وو نو هغه کسانو ته عبرت کول وو کوم چه حقیقی ګناه کوی او یو هم نه بلکه ټول عمر په ګناه هوئ آرام وی نو د هغه به څه حال وی خو مره خطرناکے نتیجه به د قیامت په ورځ راُوزی، او هغه هیڅ ژوند به ئے خو مره خراب وی،

دریم حکمت

دریم حکمت دا دے چه جنت دار د راحت او زمکه دار د محنت دے لهذا په دے دار د محنت کښې دین پاره محنت کول د حقیقی راحت یعنی د جنت د حاصلولو اکی یوه ذریعه ده، په دے وجه زمکه کښې تکلیف تیر کړئ مشقت اُکړئ چه د جنت راحت مو نصیب شی،

هر راحتے نرسید آنکه محنتے نه کشید،

د دُنیا نظام هم داسے جوړ دے چه څوک محنت کوی نو هغه راحت بیا مومی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم حکمت

د آدم علیه السلام او د ابلیس د واقع نه انسان ته دا ثبوت ورکول
چه شیطان د انسان د ټولو نه لوی دشمن دے د هغه کار د الله
تابعداری نه لرے کول او په خواهش نفسانی کښې ګرځیدل دی
انسانیت او ابلیسیت کښې به جاری عداوت وی، خو د انسانی کامیابی
په دے کښې پټ دے چه هغه د ابلیسی خوینداره کونه ځان اُسانی
اوده نه دخپل پلار مقام او خپل وطن اصلی په ګوتو ورشی کوند
د اصلی وطن نه به لاس ویځلے وی،

پنځم حکمت

جنتی ژوند نه د نرمکے ژوند نه د آدم علیه السلام را بدلولو
حکمت دا هم ووچه د جنت د خوشحالو ډک ژوند د دُنیا د غمو
ډک ژوند سره مقابله کړی او دا تاریخی حقیقت دے په اولادِ آدم
السلام کښې برابر جاری وی چه غوریږ ژوند د آخرت دے حکمه
دوی د دُنیا په جنجالو نو کښې اُمید و سره د آخرت او د جنت حقیقی
شانه اُنه غور زړوی، او د وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى، را علی آیت
دالصوُر چه د آخرت او د جنت ټول عمری او همیشه ژوند ډیر
د اولادِ آدمؑ په هغه کوشش نو کښې د بجلۍ چپے پیدا کړی کوم چه
د جنتی ژوند ګټلو د پاره کوی،

شپږم حکمت

د آدم علیه السلام قصه د ابلیسی عداوت ښکاره کولو د پاره یو آیت
په دے کښې د الله تعالیٰ دا پټ حکمت ښکاره ګول دی چه انسان د با
د ابلیسی عداوت وجود له دے وجه ضروری دے چه هغه د دے نه
ځان محفوظ کولو د پاره هر وخت تیار او سپیږی او د دین د دے خطره

غټ دُشمن د دُشمنۍ خیال په انسان کښې د دین د حفاظت خیال
او جذبه پیدا کوی، انسانی وُجود یو ورکوتے حکومت اُګنړه د دے
اندامونه د رعیت پشان او روح ګے د یو بادشاه پشان دے، قانونِ الٰهی
او شریعت د دے ورکوتی حکومت آئین او دستور دے شیطان او
ابلیسیت لګی شی دغه اندامونه په بغاوت کولو آماده کوی، چه دغه
دستور اُنه مَنی کچرے د انسان روح د خپل دے حکومت په بچ کولو
او په حفاظت کښې پاتے راشی نو دشمن به پرخیته واچوی او د دے
انسانی اندرونی مملکت ټول انتظام به ګډوډ کړی (لکه نن صبا لبنان
کښې چه اسرائیلو اُکړلے او کچرے د دشمن د چالونو هر وخت نګرانی
کوی، د حکومت د حفاظت خیال ساتی او دغه انتظام سے مضبوط وی
نو ابلیسی چلونه به ټول بیکاره شی، د دے ښکاره مثال د پاکستان
حکومت دے چه په خواکښې د بهارت یو مکار دُشمن حکومت موجود دے
کچرے دا دُشمن نه وے نو حکومت او عوام د پاکستان دواړه به بے فکره
ناست وُو د خپل ملک د بچ کولو او د حفاظت د جوش ډک انتظام به ئے نه
کولو او د پاکستان برے، بحری او فضائی فوج به د نیشت برابرو، جنګی
وسله او جنګی قوتونه به پکار نه راوستل، دا خو غټ دُشمن بهارت
صدقه ده چه پاکستان کښې دفاعی ساز و سامان مخ په ترقی دے،
مطلب دا چه د انسانیت د تکمیل راز د ابلیس په دُشمنۍ کښې پټ دے
لکه چه حضرت علی هجویری رح مشهور په داتا ګنج بخش، خپل هغه مرید
داسے پوه کړو کوم چه د دُشمنانو د ضررونو ښکاره کړے وو، دا واقعه
علامه اقبال په خپلو شعرونو کښې داسے بیان کوی. ع

راست ګویم عدوئے هم یارِ تست | هستئ او رونق بازارِ تست
هر که دانائے مقاماتِ خودی ست | فضلِ حق داند اگر دشمن قوی است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشت انسان را عدو باشد سحاب | مکنانش را برانگیزد ز خاک

دَ جنت دَ ژوند حقیقت

دَ جنت حقیقت او نعمتونه دو مره اُوچت دی، چه دَ انسان په خیال کښې هم نه شی راتلے:-

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ سورهٔ السجده آیهٔ ۱۷

ترجمه:- یعنی په خپلو سترګو لیدونه وړاندے هیڅ یوکس دا نعمتونه نه پیژنی کوم چه ماپت سا تلی دی دوی دپاره دَ سترګو یخوالے دے، چه ددوی دَ عملونو بدله به وی۔

په بخاری او مسلم کښې دَ ابوهریرة رض په روایت دَ حضور علیه السلام ارشاد منقول دے، چه الله پاک فرمائی چه ما په جنت کښې هغه نعمتونه تیار کړیدی چه نه خوکومو سترګو لیدلی دی او نه کومو غوږونو دَ دے تعریف آوریدلے دے، او نه کوم پوزړه ددے خیال را وستے شی، دَ دُنیا نعمتونو سره دَ دغے نعمتونو هیڅ مناسبت نشته، ځکه دَ دے اصل حقیقت بغیر دَ لیدو او اِستعماله ممکن نه دے خو د انسان پوهه دپاره دَ دے اجمالی پیژندګلی دَ علوم آخرت په ضمن کښې ضروری وه لیکن دَ انسان پوهه دَ دُنیاوی خیزونو نه پورته نه وه، ځکه ګے په دغه رنګ کښې قرآن شریف او حدیث بیان اکړو۔

ابن عباس رضی الله فرمائی، چه دَ جنت نعمتونو دَ پاره دَ دُنیوی شیونو کوم الفاظ چه استعمال شویدی دا صرف دَ رسمی او تعبیری مناسبت په وجه دی ګوندی دَ آخرت دَ نعمتونو حقیقت دَ دُنیا دَ نعمتونو نه بالکل مختلف دے، ځکه وایم چه جنت کښې به هم اُوبه وی، او په دُنیا کښې هم اُوبه شته لیکن په دواړو کښې دَ آسمان او زمکے فرق دے کچرے دَ ټولے دُنیا

دولت اُلګولے شی او په هغے یوګلاس شربت تیار کړیشی نو دا به دَ جنت دَ اُوبو په مقابله کښې دا سے وی چه په لیدو به ئے هغه چا ته سرخوږ ورځی چا چه دَ جنت اُوبه څښلی وی ځکه چه دَ جنت په اُوبو کښې مونږ ونګی خوندونه بدنی او رُوحانی اثرات هغه دګی کوم چه دَ دُنیا په هیڅ څښاک کښې نشته۔

دَ آخرت دَ ژوند اِجمالی نقشه

قُرآنِ حکیم دَ جنت دَ ژوند په منفی انداز کښې دا نقشه را ښکلے ده، لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝ هغه ژوند دَ ویرے او دَ غم نه بیخی پاک دے، او په مثبت انداز کښې دا سے بیان کړے دے،

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ۝ نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ ۝ (سورهٔ حم السجده آیهٔ ۳۱ و ۳۲)

ترجمه: یعنی دَ جنت په ژوند کښې به هغه شے ملاویږی کوم چه په زړه کښې تیر شی او هغه شے به هم ملاویږی کوم چه اُغوښتے شی، او پخپله دَ انتظام کولو ضرورت ځکه نشته چه هلته به خلق دَ الله پاک ټولی عمری میلمانه وی، ټول عمری انتظام به هم دَ الله پاک وی، په بدور السافره کښې مذکور احادیثو کښې دَ دغے پاک ژوند دَ تفصیل بیان دے:-

غِنَاءٌ لَا فَقْرَ صِحَّةٌ لَا مَرَضَ: یعنی دَ جنت په ژوند کښې بے نیازی شَبَابٌ لَا هَرَمَ حَيَاةٌ لَا مَوْتَ: اوغنی توب دے، فقیری او محتاجی پکښې نشته، ظاهری او باطنی تندرستی به وی او رنځ پکښې نشته، ځوانی شته بوډا توب نشته، ژوند شته، مرګ نشته دا هغه لنډه نقشه ده، چه دَ هغے مطابق یومیټ ژوند به په دُنیا کښې ټولو نه لوے بادشاه تنه دری نصیب شوے په دے وجه دَ الله اِرشاد دے: وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ (سورهٔ عنکبوت آیهٔ ۶۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه یوازے د آخرت ژوند حقیقی دے، په حدیث شریف کښے راځی چه دیوجنتی سړی طاقت به د یوسلو مضبوطو ځوانانو هومره وی هیشه د پاره او هیڅ کموت به پکښے نه راځی د هغه بنائست به بیمثاله وی او په هغے کښے به زیات ولے راځی، لکه چه په صحیح احادیثو مبارکو کښے ثابت دی، د دے نه علاوه د اچه د دیدار الهی خوند به دومره وی چه بل هیڅ د جنت خوند به دے ته نه رسیی ؛

د قیامت په نښو کښے د حضرت عیسی علیه السلام آسمان نه راکوزیدل په بحث کښے شامل دی :

د حضرت عیسی علیه السلام آسمان نه خیژول د اوخت د هغوی ژوندا او په آخره زمانه کښے په زمکه راکوزیدل د مسلمانانو اتفاقی عقیده ده حکه چه په تیر شو وخوارلس سوو کالو کښے په دے کښے هیڅ یو مسلمان عالم اختلاف په دے نه دے کړے چه دا د تواتر نه داسے صفا مسئله ده چه اسلام او د دے انکار نشی جمع کیدے په بحر المحیط تفسیر جلد ۲ ص ۴۷۳ کښے د امام ابن عطیه رح نه د اجماع الفاظ منقول دی ؛ ؛ ؛

حَیَاةُ الْمَسِیْحِ بِجِسْمِهٖ اِلَی الْیَوْمِ وَنُزُوْلُهٗ ؛ تر دے وخته د مسیح علیه السلام مِنَ السَّمَاءِ بِجِسْمِهِ الْعُنْصُرِیِّ مِمَّا اَجْمَعَ ؛ ژوند سره د جسمه او جسم عنصری عَلَیْهِ الْاُمَّةُ وَتَوَاتَرَ بِهِ الْاَحَادِیْثُ ؛ سره د آسمان نه د ده راکوزیدل داسے یو عقیده ده چه په دے امت متفق دے، او له متواترو احادیثو ثابت دے

په جامع البیان تفسیر کښے د اِنِّیْ مُتَوَفِّیْكَ ؛ تفسیر د تفسیر وجیز نه نقل شوے دے وَالْاِجْمَاعُ عَلٰی اَنَّهٗ حَیٌّ فِی السَّمَاءِ یَنْزِلُ یَقْتُلُ ؛ په دے اجماع ده چه الدَّجَّالَ وَیُؤَیِّدُ الدِّیْنَ ؛ حضرت عیسی علیه السلام په آسمان کښے ژوندے دے، راکوزیږی به دجال به قتل کوی او دین اسلام به مضبوطوی

، دارنگ د امام شوکانی رح په رساله اَلتَّوْضِیْحُ فِیْمَا تَوَاتَرَ فِی

الْمُنْتَظَرِ وَالدَّجَّالِ وَالْمَسِیْحِ ، او د امام سیوطی رح په اَلْاَعْلَامُ بِحُکْمِ عِیْسٰی عَلَیْهِ السَّلَامُ ، کښے هم تواتر او اجماع مذکور ده ، صَحِیْحُ الْکَرَامَةِ ص ۲۳۴ کښے امام شوکانی رح یوکم دیرش احادیث د عیسی علیه السلام د نزول په باره کښے ذکر کولو نه پس د تواتر او اجماع ذکر شوے دے ، د هغه رنگ حافظ ابن حجر په تَلْخِیْصُ الْحَبِیْرِ ، کتاب الطلاق کښے لیکلی دی ، اَلْاِجْمَاعُ عَلٰی اَنَّهٗ رُفِعَ بِبَدَنِهٖ حَیًّا ، یعنے په دے اجماع ده چه هغه سره د بدن نه ژوندے پورته کړے شوے دے ،

دارنگ په فتح الباری کښے د ادریس علیه السلام د ذکر سره د حضرت مسیح علیه السلام په نزول اجماع منقول ده ، د هغه رنگ په تفسیر ابن کثیر کښے د نزول تواتر صفا بنکاره کړے شوے دے ، دا شان د مرزا غلام احمد ، بزاهین احمدیه ص ۴۹۸ کښے د حضرت مسیح علیه السلام د اسنی ژوندون او د دوباره راتلو تصریح کړیده او دا کتاب د ده د اقرار مطابق هغه وخت لیکلے شوے دے چه هغه پخپل خیال کښے نبی وو د ایام الصلح ص ۷۵ ،

(۲) مرزا غلام احمد براهین احمدیه حاشیه ص ۵۰۵ کښے د اِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا ، په تفسیر کښے لیکی ، چه په دے کښے د مسیح علیه السلام په جلالی اندازه راتلو ته اشاره ده ، کچرے نرمی نه قبلوکه ، نو هغه زمانه هم راتلونکے ده چه مسیح علیه السلام به سره د جلالت په دنیا راکوزشی او جلال الهی به گمراهی نیست او نابود کړی ، هغه زمانه د فے زمانے د پاره د ارهاص په توگه واقع شویده ؛

(۳) مرزا غلام احمد یه براهین ص ۴۹۰ کښے ، د هُوَ الَّذِیْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ تفسیر داسے بیانوی چه هرکله حضرت مسیح علیه السلام دویم خلی د دنیا ته تشریف راوړی نو د هغوی په لاس به دین اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولو آفاقو او اقطارو کښې خورشی، (۴) مرزا غلام احمد په ازالهٔ اوهام ص۲۲۵ کښې لیکی چه آنحضرت صلی الله علیه وسلم عمرٌ د قتل نه منع کړو او وے فرمائیل کچرے دا دجال وی نو ده د صاحب عیسیٰ علیه السلام بن مریم دے هغه به ئے قتلوی موبز ۵ دے نشو قتلولے د مسیح علیه السلام د ژوندون او د هغه د نزول په مسئله به موبز د قرآن، حدیث، تاریخ، او عقل په رڼا کښې مختصر بحث کوو. د اجماع په رڼا کښې موبز په دے مسئله بحث اوکړو.

د مسیح علیه السلام ژوندون د قرآن په رڼا کښې

(۱) وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ ۖ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ آل عمران آیت ۵۴ : یهودو د حضرت مسیح علیه السلام په خلاف چل اوکړو او الله د هغه د بچ کولو چل اوکړو، د الله چل د ټولو چلونو والو نه ډیر ښه دے مرزا صاحب د دے آیت دا مطلب بیان کړے دے ریهودیانو د حضرت مسیح علیه السلام د پاره د قتل او سولئ چل چور کړے وو، خو دا خدائے تعالیٰ مسیح علیه السلام ته وعده ورکړه او وے ویل چه تا به زه خپل ځان ته راپورته کړم، (اربعین جلد دریم ص۲ ص۷)

بیا په آئینه کمالات ص۴۶ کښې لیکی چه د وعدے الفاظ دلالت کوی چه هغه ډیره زر پورته کیدونکے ده) بیا مرزا صاحب په ازالهٔ اوهام ص۳۰۸ کښې لیکی چه بیا دے نه پس ئے هغه علیه السلام د هغوی (یهودو) په حواله کړو. په چا بکولو اوړے شو. کنځل آوریدل، سپیرے خوړل ټوقے مسخرے ورپورے کیدل هغه اُلیدل آخرئے په سولئ اخیژولو، دا مرزائی تفسیر ریوازے بے دلیله او تحریف د قرآن دے بلکه یو لوئے بهتان دے او د ذات الٰهی د شان هم خلاف دے د مرزا په قول یهودو د حضرت مسیح علیه السلام خلاف چل اوکړو او الله پاک د

د هغه د بچ کولو چل اوکړو او بیا یهودو هغه په بکونو او کړوړو او هلو کنځل ئے هم ورته اوکړل ټوقے مسخرے ئے هم ورپورے اوکړے په سولئ هم اخیژولو، او بیا هم قرآن دا اوئیل چه الله خَيْرُ الْمَاكِرِينَ دے، دده چل ډیر ښه او کامیاب شو، کچرے د مرزائی تحریف دا دغانه جوړے کړے ټوقے هم اُمنے شی چه د سولئ نه راکوزولو په وخت یهودو هغه مړ اوګڼړلو، لیکن آخری سلګئ ئے پاتے وے چه په علاج کولو ښه شو بیا کشمیر ته لاړو او ډیره مُوده پس پچل مرګ مړ شو خو بیا هم دده د مرګ په لاره کښې د یهودو غلط فهمی یو ښه جوړ نشو او نه خو هیبه واقعه اُشوه.

په ذکر شوی آیت کښې د روح الله د حفاظتی ته بیرد یهودی چل سره مقابله کولو کښې د الله د تدبیر د پوره کامیابی اولوئیئ بیا ثبوت مقصود دی، لیکن د مرزا په تفسیر کښې د دے وعدے الٰهی سره هم یهودو به بختو حضرت مسیح علیه السلام سره هر هغه څه اوکړل کوم چه هغوی غوښتل او بیا هم د مرزا په قول تدبیر الٰهی او د هغه وعده بلنده او کامیابه شوه، مرزا په دے شان د حضرت مسیح علیه السلام او د قرآن والا خدائے د یهودو په مقابله کښې توهین او تذلیل اوکړو،

کچرے دماغو کښې کوږوالے او الحاد نه وے نو د آیت مطلب مفاد دے چه یهودو د حضرت مسیح علیه السلام خلاف چل اوکړو چه هغه بیغزته شی او سولئ ته اخیژولے شی، لیکن د الله تدبیر د هغه د بچ کولو وو، لهذا د الله پاک تدبیر غالب شو هغه ئے آسمان ته پورته کړو او یهودو د هغه یو وینښته هم کوږ نکړو، خوالس سوو کالو نه خو د قرآنی علومو ماهرانو صحابه رض او تابعینو رح وغیره د آیت نه دا مطلب واخستو لیکن په خوارلسمے صدئ کښې د مسیحت دُکان پرانستو والا دا "معقول"

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطلب دځانه جوړ کړو ؛

(۳) إِذْ قَالَ اللّٰهُ يٰعِيسٰى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ (سوره آل عمران آية ۵۵)

کوم وخت چه الله پاک اوئیل اے عیسیٰ علیه السلام ځه به تا واخلم او خپل طرف ته به درا اوچت کړم او د کافرانو نه به پاک کړم او ستا تابعدارانو به په کافرانو غالب کړم تر قیامته پورے بیا ځما طرف ته ستاسو ټولو راتګ دے بیا به زه فیصله اوکړم د هغے چه کوم تاسو جګړے کوے ؛

د "توفّی" په باره کښې دابوالبقاء په "کلیات" کښې دی

اَلتَّوَفِّي الْإِمَاتَةُ وَقَبْضُ الرُّوحِ وَعَلَيْهِ إِسْتِعْمَالُ الْعَامَّةِ وَالْإِسْتِيفَاءُ أَخْذٌ ؛ د توفّی معنی مرګول او روح قبض کول دی او دا په استعمال د عوامو کښې لیکن د بلغاؤ په نزد د حق وَعَلَيْهِ إِسْتِعْمَالُ الْبُلَغَاءِ ؛ د دے معنے پوره وصولول او صحیح اغستل دی ګویا که د هغوی په نزد په مرګ د توفّی اطلاق په دے حیثیت سره دے چه په دے کښې دیو خاص اندام نه بلکه د ټول بدن نه روح اغستے شی، نو کچرے خدائے پاک د چا روح سره د بدن واغستو نو هغه ته به په طریق اولی توفّی ویلے شی، ځکه چه د توفّی په مفهوم کښې روح سره د بدن نه اغستل پرانه دی، عموماً روح بغیر بدن نه قبض کولے نشی نو ځکه په مرګ د توفّی اطلاق ډیر کیږی او دلته دا راز دے، چه د عیسیٰ علیه السلام حالت دهاموحالا ټولو نه مختلف دو، او د ټولو نه زیات اهم ضرورت په موقعه هم الله تعالیٰ د عیسیٰ علیه السلام د موت، لفظ استعمال کړو، بلکه د توفّی، لفظ ځے استعمال کړو چه هغه د روح یواز ے قبض کولو یا روح سره د بدن قبض کولو نه شامل دے

دا خبره غلطه ده که څوک اوائی چه حق ئے فاعل وی او ذی روح مفعول وی نو د توفّی معنے به مرګ وی بالغرض که موږ ددا مرګ په معنے اومنو نو د ابن عباس شاګرد ضحاک په معالم کښې د تقدم او تأخر قول چه د مُتَوَفِّيكَ، معنیٰ به دا ے وی، چه زه به تا مرګ کوم په زمکه راکوړه ولو نه پس او دلیل ئے دا آیت دے، اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا، دلته فاعل الله پاک دے او مفعول ذی روح دے، خو د خوب په وخت د تَوَفّی، معنے بیا هم مرګ نه دے نو د دے حقیقت نه پس په تیر شوی آیت کښې د عیسیٰ علیه السلام د توفّی، معنی مرګ نه دے، بلکه د دے معنی پورته خیژول دی، لکه چه دا مطلب تر ابن عباس رض هم په صحیح قول کښې اغستے دے چه دا روح المعانی کښې ذکر دے، او د عیسیٰ علیه السلام د حال مناسب هم دے حضرت عیسیٰ علیه السلام نه چه د یهودی ګیرے په وخت کوے پریشانئ وے نو هغه په دے وجه وے،

(۱) چه زه به د یهودو د تښتے او زور ظلم نه پاک شم که نه هغه په جواب کښې الله تعالیٰ اوفرمائیل (يٰعِيسٰى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ) زه به تا واخلم او د هغوی د پنجے نه به د خلاص کړم، لکه چه بل آیت کښې فرمائی ؛ وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ، زه به تا ته د رسیدو نه بنی اسرائیل بند کړم ؛

(۲) دویم فکر ورسره داؤ چه زه به د زمکے په پرزخه کښې پاک کیږم چه یهود به ما ته نشی رارسیدے که بل څه صورت به وی ؟ نو د دے په جواب کښې الله پاک اوفرمائیل چه زه به د خپل طرف آسمان ته را پورته کړم ؛

(۳) د خپلے مور بی او نور خاندان د پاره پریشان نه وو، چه د خلقو د تهمتونو نه د هغوی څه حال وی نو الله اوفرمائیل ،،

نقل کړے شے د مطلب دا ے چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا (سورهٔ ال عمران آیة ۵۵)
یعنی زه به دمنکرانو نه تا او ستا مور بی پاک کړم، لکه چه د انتظام
د قرآن او د محمد رسول الله په ذریعه اُکړے شو، د عیسیٰ علیه
السلام او د هغوی د والدے ژوند به داغه وے،

(۴) یو پریشانی دا هم وه چه حماد پورته کولو پسې به حماد تابعدارو
څه حال وی نو الله تعالیٰ اُفرمایل (وَجَاعِلُ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْكَ
فَوْقَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ (سورهٔ ال عمران آیة ۵۵) چه تر
قیامته به ستا تابعداران ستا په منکرانو غالب وی، دا وعده
نن هم حقیقت دے، د اسرائیل وجود په دے وعده ځکه اثر نه
اچوی چه قرآن پخپله د یهود و د ذلت او مسکنت دوه استثنائی صورتونه
بیان کړیدی، یو دا چه یهود مسلمانان شی او د اسلام په پناه کښې
راشی. او دویم دا چه د یوهم (عیسائی) په پناه کښې راشی، اِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ
اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ (سورهٔ ال عمران) اُس که اسرائیل مرجوده
نو په دویم استثنائی صورت کښې ځکه چه دوی د برطانیے امریکے او نورو
عیسائی قومونو پناه اغستو په وجه موجود دی د یهودو اقتدار
او قوت د عیسایانو په آسرا قائم دے لیکن د مسلمانانو اقتدار د
عیسایانو د آسرے حاجتمند نه دے خواه امریکه وی او که روس وغیره
دوی که محتاج دی نو خپل منبع کښې د اتفاق لکه الله تعالیٰ فرمائی:
وَاعْتَصِمُوْا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيْعًا وَّلَا تَفَرَّقُوْا (سورهٔ ال عمران)
او بل د سامان قوت تیار کولو، لکه چه فرمائی وَاَعِدُّوْا لَهُمْ مَّا
اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّةٍ هر کله چه مسلمانان متحد شی او خپل مشترک
دولت په قوت جمع کولو کښې صرف کړی، نو مسلمانان ته بیا هیڅوک شکست
نشی ورکولے، خو هله چه په حبل الله او اسلام باندے عمل

کوی نه چه مغربیت ته کچکول اُنیسی او په اسلام کښې تحریف اُکړی
د یورپ د قوت راز هم اسلامی اجزاء باندے عمل کول دی، لکه
سامان د قوت جمع کول، کوندی هیڅ خو په غیر اسلامی اجزاؤ باندے
عمل کولو په وجه دوی د یو کمزوری شویدی، غیر اسلامی اجزاء دادی
چه دوی خدائے او آخرت هیر کړیدی، د پیغمبرانو علیهم السلام اخلاقی
قدرونه ئے د خپل ژوند او تهذیب، تمدن نه خارج کړیدی، د نسل
او وطن غوندے بتانو عبادت کوی، زنا، لواطت، جوارئ شراب
نوشی، سود، عیاشی مغربی طاقتونه دومره کمزوری کړیدی چه د دوی
روحے نه برطاقت دکوریا او ویت کانګ غوندے د یو معمولی طاقتونو
دلاسه وهلے کیږی اُس خو توبے ته جوړ شویدی خو توبه ئے نه قبلیږی
دا د مغرب زده مسلمانانو بد قسمتی وه چه د دوی کمزوری ذهنونو
دوی لره د سامان قوت په پریښودو (چه اسلامی جزء دے) او د
هغوی اخلاقی کمزوری په ځان کښې پیدا ستو (چه غیر اسلامی جزء دے)
مجبوره کړل او په خپل لوے قوت (اسلام) کښې ئے تحریفونه اُکړل او
کوی، او د یورپ خطرناک شیطانی تهذیب په ځان کښې راولی،

۳- وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ
بُهْتَانًا عَظِيْمًا ۝ وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا
الْمَسِيْحَ عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُوْلَ اللّٰهِ
وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَبُوْهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ
لَهُمْ ۚ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اخْتَلَفُوْا فِيْهِ
لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ
اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا ۝
بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ

د یهودو په زړونو د هدایت د بندیز
مهر لګیدلے دے د دوی د کفر په وجه
او په حضرت مریم باندے د غټ بهتان
تړلو (تور پورے کولو) په وجه او په دے
وجه چه دوی وائی چه مونږ د خدائے
رسول عیسیٰ حوئے د مریم بی بی وژلے
دے حالانکه نه د دوی هغه قتل کړے
دے، او نه ئے په سولئ کړیدے صرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَزِيزًا حَكِيمًا ۝ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ۝ سورة النساء آیه ۱۵۶ تا ۱۵۹ :

شک کښې پرېوتی دی او د حضرت عیسی علیه السلام متعلق چه دوی اختلاف کولو نو هغه شک کښې دی دوی یقیناً حضرت عیسی علیه السلام نه دے قتل کړے، بلکه الله تعالی هغه خپل طرف ته پورته کړے دے، هغه غالب او حکمت والا دے، د اهل کتاب هیڅ یو هېڅ به داسے نوی خو ایمان به پېدا کړی، د هغه د مرګ نه وړاندے او د قیامت په ورځ به هغه په دوی ګواهۍ په دے آیت کښې څو څیزونه بیان شویدی،

(۱) بودا چه حضرت عیسی علیه السلام نه قتل شوے دے او نه په سولۍ خیژولے شوے دے، څوک چه د قتل او د سولۍ قائل دی، هغه ښکاره غلط دی، ځکه چه قرآن شریف ښکاره د دے رد کړو، د مرګ یا نو یا د مېړنا داوینا چه په سولۍ خیژولے شویدے، لیکن هلته نه دے مړ شوے نو د اخبره هم لکه د یهودو او انصاریو، د قرآن نه خلاف دے وَمَا صَلَبُوهُ، د معنی کول چه په سولۍ اخیژولے شو خو په سولۍ مړ نشو د عربو د لغت نه خلاف دے، د (صَلَب) معنی په سولۍ خیژول او د مَا صَلَبَ، معنی په سولۍ نه خیژول دی د اخو قطعاً د قرآن تحریف دے چه د مَا صَلَبُوهُ، د معنی اشی چه یهودو حضرت عیسی علیه السلام په سولۍ اخیژولو خو هلته مړ نشو،

(۲) په آیت کښې د مَا قَتَلُوهُ يَقِينًا، نه پس اُفرمائیل، بَلْ رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ط یعنی حضرت عیسی علیه السلام قتل نشو او الله پاک خپل طرف ته پورته کړو، په مَا قَتَلُوهُ، او بَلْ رَّفَعَهُ اللَّهُ، دواړو کښې ضمیر (ه) حضرت عیسی علیه السلام ته راجع دے او عیسی د روح او جسم دواړو نوم دے مطلب دا چه روغ روح سره د جسم پورته اخیژولے شو، ځکه چه د

په نتیجه کښې جسم بے روحه پاتے شی نو د عدم قتل مطلب به جسم سره د روح پورته کول وی، علاوه له دے (رَفَع) د عیسی علیه السلام نه مطلب هغه ګول د روح او جسم دواړه (اچتول) دی نو څو چه د دے خلاف بله قرینه نه وی، لکه د وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ، دا مطلب دے چه حضرت یوسف علیه السلام خپل والدین (روح سره د جسمه) تخت نه پورته کړل نه دا چه یوازے روح نه د هغوی ځے پورته کړل،

(۳) کچرے د عیسی علیه السلام روحانی پورته کول مراد واخستے شی، نو دا په څو وجو غلط دی،

(۱) یو وجه دا ده چه بے له قرینے مجاز مطلب اخستل غلط دی، د يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، کښې د دَرَجَاتٍ، په قرینه دینی پورته کول مراد دی جسمانی پورته کول نه دی مراد لکه څنګه چه په رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ، کښې "دَرَجَاتٍ" په قرینه د رفع مجازی مراد دے،

بله وجه په وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ، کښې د رفع روحانی رفع په دے معنی مراد اخستل چه یهودو قتل نه کړو خو خدائے د هغه درجه بلنده کړه غلط ځکه دا چه عیسی علیه السلام دے نه وړاندے خلوبیت کاله پیغمبر وو او د پیغمبرۍ نه بله اُوچته درجه نشته نو د درجے اُوچتولو دلته بیا هیڅ مطلب نه راوزی او د الله کلام دے نه پاک دے،

د دے نه علاوه په عربی ژبه کښې (بَلْ) دوه مقابل خیژولو د پاره استعمالیږی، کچرے دا معنی دلته واخلو چه عیسی علیه السلام په سولۍ نکړے شو خو مرتبه ئے الله تعالی بلنده کړه نو مقابله را نغله او د بَلْ، استعمال به غلط وی چه د الله کلام له دے پاک دے مقابله به هلته را تله چه داسے ویلے شوے وے چه یهودو په سولۍ کړو خو الله تعالی ئے

(c) ketabton.com: The Digital Library

درجه بلنده کړه حکه چه یو مومن یا پیغمبر قتل شی نو الله تعالی هغه له د شهادت رتبه ورکړی، او په داسې یه د "بل" استعمال هم صحیح شوی وی دلته د مرزا یانو دا توکړی دی یې کچه دی بلکه تحریف دی، چه د (بائبل) په موجب (په سولی موی سرې ملعون وی، نو د (بل) په تقاضا مقابله به داسې جوړیږی چه الله تعالی د سولی د قتل نه بچ کړو کوم چه لعنت وو، او د هغه په مقابله کښې ئې ورله درجه بلنده کړه نو مقابله هم راغله او مراد هم پوره شو، زه وایم چه دا حوالې بالکل دروغ او غلط حکه دی چه بائبل کښې ئې هغه سولی شوی سړی ته ملعون ښکاره دی کوم چه خو جرم کښې په سولی شی او کوم چه ناحق سولی شی نو هغه شهید وی، نو د مرزا یانو د غلط خیال مطابق په دې کښې بیا مقابله توت کیږی او هغه ارتو پر تو نه جوړیږی او دا سې نسبت د الله کلام ته کول د هغه توهین دی "اَعَاذَنَا اللّٰهُ"؛

دویمه وجه دا ده چه رحمانی رفع الله تعالی هر نبی نه ورکړی وی، خصوصاً د تولو نه زیاته رفع خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی وه، نو د عیسی علیه السلام خصوصیت په دې صورت کښې نه وو، دلته خصوصیت د رفع صفا ښکاره کوی چه رفع نه مراد رفع جسمانی دا کومه چه خاص ده عیسی علیه السلام سره یا چه د چار رفع جسمانی شوی وی، څلورمه وجه دا ده چه دې رفع نه پس په قرآن کښې "وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝" الفاظ راغلی دی کوم چه د بل نبی د پاره په دې انداز کښې نه دی راغلی نو دې نه هم معلومیږی چه رفع جسمانی مراد ده په کومه کښې چه قدرت او قوت ښکاره کول هم مراد دی چه لفظ د "عَزِيزًا" پر دلالت کوی او د حکمت اظهار هم دی چه لفظ د "حَكِيمًا" پر دلالت کوی، او دا بیان به اس مونږ لږ وخت پس کوو؛

دویمه خبره چه آیت نه معلومیږی هغه دا ده چه د اهل کتابو تولې فرقې به د عیسی علیه السلام د وفات نه وړاندې په هغه ایمان راوړی کومه به چه د نزول قرآن نه پس زمانه کښې هغه وخت وی چه هغه دوباره له آسمانه راکوز کړیشی، "بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ" نه صعود ثابت شو نو په دې آیت کښې دواړه (صعود او نزول) ثابتیږی، تشریح ئې داسې ده "وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ" نه دا ثابتیږی چه هر فرقه د اهل کتابو به پر ایمان راوړی، د هغه له وفات نه وړاندې، حکه چه د (بِهٖ) او (مَوْتِهٖ) دواړه ضمیرونه (ه) حضرت عیسی علیه السلام ته راجع دی (لَيُؤْمِنَنَّ) کښې نون تاکید ثقیله دې چه هغه د مضارع صیغه مستقبل د پاره مخصوص کوی، نو مطلب به ئې داشی چه د اهل کتابو تولې فرقې به د قرآن د نزول نه پس وخت په عیسی علیه السلام ایمان راوړی کله به چه هغه د آسمان نه راکوز کړې شی،

هم دا وجه ده چه صحیحینو کښې د حضرت عیسی علیه السلام د نزول حدیث مرفوع روایت کولو نه پس پخپله راوی ابوهریره رض فرمائی (فَاقْرَءُوْا اِنْ شِئْتُمْ وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ) دې نه دا بنودل مقصود دی چه اهل کتاب به په عیسی علیه السلام د هغه د آسمانه د نازلیدو نه پس په هغه ایمان راوړی، دا مسئله خالص نقلی ده په عقل نه معلومیږی په دې وجه د ابوهریره رض موقوف حدیث د مرفوع حکم لری مطلب دا چه حضور علیه السلام نه یا ابوهریره رض ضرور آوریدلی وی، چه تول اهل کتاب به خامخا په عیسی علیه السلام د هغه د نزول آسمانی نه پس ایمان راوړی، (د موتِهٖ) ضمیر (ه) کتابی ته راجع کول صحیح حکه نه دی چه انتشار د ضمائرو د بلاغت له شانه خلاف دی، دویم (د موتِهٖ) قید به عبث او د بلاغت له شانه خلاف حکه وی چه معنی به ئې دا ترک ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه هرکتابی به په عیسیٰ علیه السلام دَ خپل مرګ نه وړاندے ایمان
راوړی، ایمان راوړل خوری دَ مرګ نه وړاندے، نو دا قید لګول بیا
عبث شو، او که څوک پرزور لګوی، نو دا ښکاره کول به ضروری شی چه هیڅ
داسے وینا نه خوښوی، چه ما دوه دئ دَ مرګ نه وړاندے اُخوره او ما اُو
دَ مرګ نه وړاندے اُخښلے) ځکه چه دے قید لګولو ضرورت په دے
نشته چه هرکس پوهیږی چه خوراک څښاک دَ مرګ نه وړاندے کیږی
دَ مرګ نه رُستو خو دوه دئ چانه ده خوړلے، که څوک بیا هم زور لګوی
او وائی چه دَ ځنګدن په حالت کښ به ایمان راوړی نو دا ایمان منظور
نه دے، هرکافر دَ ځنګدن په وخت کښ ایمان راوړی خو منظور یږی
نو تخصیص دعیسیٰ علیه السلام پاتے نشو او دَ داسے نا منظور ایمان ذکر
دَ قرآن او دَ الله دَ شان سره مُناسب نه دے دَ آسے تاویلات تو
سائل پکار دی الله دِ توفیق راکړی ؛

(۴) وَاِنَّهٗ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُوْنِ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ۝ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ ۚ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ؕ (الزخرف آیة ۶۱ و ۶۲)

حضرت عیسیٰ علیه السلام دَ قیامت نښه ده، نو قیامت کښ شک مکو
او ځما تابعداری اوکړئ همدا سم
لاره ده شیطان تاسو دَ خبر
مسلونه بند نکړی بیشک هغه ستاسو ښکاره دُشمن دے ؛

دَ دوو وجو نه ئے عیسیٰ علیه السلام ته دَ قیامت نښه اُوبلله، یو دَ هغه
بغیر پلار ده پیدائش چه دَ مړو دوباره ژوندی کولو دلیل کیدے شی
دویم قیامت سره نژدے دَ آسمانه د هغه نزول چه دَ قرب قیامت
نښه ده، دَ سیاق سباق مُطابق دَ اِنَّهٗ ضمیر (ئے) عیسیٰ علیه السلام
ته راجع دے نه بغیر هر یو بله رائے ضعیفه ده، ابن ماجه ص ۳۰۹
د باب فتنه الدجال، کښ دَ حدیث اِسراء په تشریح کښ حضرت عیسیٰ

دقیامت سوال اُوشو نو هغوی اُفرمائیل، چه دَ هغه دَ واقع کیدو وخت
سِوا دَ الله نه بل څوک نه پیژنی او څه وخت چه دَ دجّال ذِکر اُشو نو دے
فرمائیل چه ګه به راکوز یږم او هغه به وَژنم، دَ دے آیت په تفسیر
کښ ابن جریر رح دحضرت عیسیٰ علیه السلام دَ قیامت نه وړاندے نزول
دَ ابن عباس رض، ابی مالک رض، عوف رض، مُجاهد رض، قتاده رض، سدی رض
ضحاک رض او ابن زید رض دَ روایاتو نه نقل کړیدے چه دَ هغوی علیه السلام
د نزول دلیل دے، او دَ دے نزول په وَجه په دے آیت کښ ده ته دَ
قیامت نښه ویلے شویده او دا صحیح معنیٰ ده، کچرے بغیر پلار ده
پیدائش نښه دَ قیامت دے، نو دے حقدار دے چه تولو نه زیات حضرت
آدم علیه السلام وو چه د هغوی پیدائش دمور او پلار دواړو نه بغیر
شوے وو، معلومه شوه چه دلته په آیت کښ دَ نبے دَ قیامت مطلب قیامت
ته نژدے دَ حضرت عیسیٰ علیه السلام دَ آسمانه نازلیدل دی، او که څوک
په دے عقیده کښ خندان پیدا کوی نو هغه شیطان دے ؛

(فَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ) ئے دلیل دے ؛

(۵) اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيْحُ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيْهًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ (آل عمران آیة ۴۵)

(رهغه وخت یاد کړئ) چه فرشتو
اُوئیل اے مریمؑ بیشک الله تا ته
زیږدے درکوی دیوے کلمے چه دَ الله له جانبه
دَ هغه نوم به مسیح عیسیٰ ابن مریم
وی باعزت به وی په دُنیا او آخرت کښ او دَ مقربینو
له ټولی به وی ؛ آیت کښ داو ویلے شوی دی چه عیسیٰ علیه السلام دَ مقربینو
دَ ټولی نه به وی، په بل ځائے (سورهٔ واقعه) کښ دَ جنتیانو په باره
کښ داسے بیان دے (اُولٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُوْنَ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ) په دریم ځائے
دَ ملائکو په باره کښ داسے راغلی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَنْ يَّسْتَنْكِفَ الْمَسِيْحُ اَنْ يَّكُوْنَ عَبْدًا لِّلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُوْنَ ۝ : مسیح علیه السلام د الله په بنده شرمیږی، دے د رب وار وخاپر نوکین د قرب نه مړا د جسمی جسّی او آسمانی قرب مراد دے همدا وجه ده چه د دے آیت په تفسیر کین امام رازی رحمه الله تعالیٰ په تفسیر کبیر کین او ابو السعود رح په خپل تفسیر کین د حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته پورته کیدل د جسم سره ذکر کړیدی او مدارک خازن، سراج المنیر او کشاف کین دی، فَكُوْنُهٗ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ د حضرت عیسیٰ علیه السلام د مقرّب کیدو مطلب د هغه آسمان ته پورته کول د فرښتو مګر تیاور ته حاصلیدل او بیا د نورو اُمورو د تکمیل دپاره د هغه علیه السلام زمکه ته را نازلیدل لکه نکاح، حج، جهاد کولو او د مسیحی قومونو فتنو ختمولو او ورکولو دپاره:

د مسیح ژوندون او نازلیدل د حدیث په رڼا کین

بخاری کین ابو هریرة رض د حضور علیه السلام نه حدیث نقل کوی، فرمائی رقسم رح د په خدائے وی چه علیه السلام به د پورته نه نه په تاسو کین نازلیږی د حضرت مریم خوے چه حاکم به وی، انصاف دار صلیبی قوّت به مات کړی او د خنزیر د قتل حکم به ورکوی او د ټولو خلقو د مسلمانیدو په وجه به د جهاد ضرورت پاتے نشی، او خلقو ته ته به دومره مال ورکړی چه څوک قبلولو والا به نه وی، او د عبادت شوق به دومره زیات شی چه خلقو ته به یوه سجده د ټولے دُنیا د دولت نه ډیره ښه ښکاریږی، بیا ابو هریرة رض د دے تصدیق دپاره دے آیت آخر ته نوجّه ورکړه چه د هغے معنیٰ داده رح په دے وخت کین به داسے یو کتابی پاتے نشی چه په عیسیٰ علیه السلام به ایمان را نوړی (د مرګ د قول مطابق قرآن ته پس د ټولو نه د صحیح کتاب بخاری حدیث دی،

دویم حدیث داد ے، چه حضور علیه السلام اُفرمائیل رح ځما او د عیسیٰ علیه السلام په مینځ کین نبی نشته او د هغه به راکوزیږی، چه څه وخت ے اُوینئ نو وے پیژنئ، د هغه قد د رمیانه سُور سپین دے، دوُو زیړو جامو کین به راکوزیږی د سر وینښتر به ئی معلومیږی چه ګویا کین اُو به تړے راخاتئ اګرچه اُوبه به نه وی رسیدلے، نو په اسلام به خلقو سره جهاد کوی، صلیبی قوّت به مات کړی، د خنزیر د قتلولو حکم به ورکوی جزیه به بند کړی، په دے وخت کین به د اسلام نه بغیر ټول دِینُو نه ختم وی، دجّال به قتل کړی، په زمکه به خلویښت کاله اُسیږی او بیا به وفات شی او مسلمانان به پرے د جنازے لونځ اُکړی (ابوداؤد عن ابی هریرة رض مرفوعاً جلد ۲ صـ ۲۳۸)

(۳) په مشکوٰة باب نزول عیسیٰ ع کین عبد الله بن عمرو د حضور علیه السلام نه نقل کړیدی چه ابن مریم ع به په زمکه راکوزیږی واده به کوی اولاد به ئے کیږی په زمکه به پنځه خلویښت کاله پاتے کیږی او بیا به فوت کیږی او دفن کیږی به ځما په مقبره کین نو قیامت کین به زه او عیسیٰ علیه السلام د یو مقبرے نه پاسُو چه د ابوبکر رض او عُمر رض په مینځ کین به وی،

(۴) په صحیح مُسلم کین روایت دے حضور علیه السلام فرمائی، چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام به د دمشق په مشرق کین په سپینه مُنارہ په دوُو جامو کین د دوُو فرښتو په مینځ کین راکوزیږی، دواړه ګلا سو توتلی به ئے په فرښتو ایښی وی، دجّال په (لُدّ) دروازه بیا مُومی او وے به ئے وژنی:

د مسیح علیه السلام په ژوندون آیتونه ډیر دی او احادیث د تواتر حد ته رسیدے چه د یوکم دیرشو صحابه کرامو نه منقول دی لیکن موږ د ډیر اختصار په غرض په پنځو آیتونو او خلورو احادیثو اکتفا اُکړه، حضور علیه السلام په دے احادیثو کین د ایمانئ د تحفظ او د ګمراهئ نه د بچ کولو د پاره د حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسیح علیه السلام چه کومے نبے نبانے ذکر کړیدی هغه کانی شانی دی.
او کوم کمزورا هانچه د استعارا تو او مجازا تو په زور پوره تاریخ او یو دنیا بدلولے
شی: نو هغوی د پاره د قرآن او حدیث پوره دفترهم بیکاره دے. په دے
احادیثو کښی د حضرت مسیح موعود علیه السلام د پیژندلو چه کومے بینکاره
نبے نبانے دی هغه په ګټه دادی،

(۱) د مسیح موعود علیه السلام به پلار نه وی، نو د عادے ضابطے خلاف به
هغه بچے مور بی بی مریم ته منسوب دی. د مرزا غلام احمد پلار مرزا
غلام مرتضی وو او د مور نوم ئی ممتاز بی بی وو. د هغه نسبت به پلار ته
کیدو او مور نه نه

(۲) هغه به حاکم وی لیکن مرزا غلام احمد د انګریزانو غلام وو،

(۳) هغه به عادل وی، د الله تعالی قانون چلول عدل دے، د مرزا
په وخت کښی شرعی قانون بند وو، او د انګریزانو قانون په د ګه اوده
په مرید انو جاری وو،

(۴) حضرت عیسی علیه السلام به صلیبی قوت ما لتوی خو د مرزا په
وخت کښی صلیبی قوت دومره زور اګرو کوم چه دے نه ورا ندے
چرے هم نه وو. پخپله د ده اقرار دے چه پلار نه ئے پنجو د آسونو سواره
ورکړے شوی وو او هغه د ۱۸۵۷ء په تحریک د آزادئ کښی په هندستان
د صلیبی قوت مسئله کولو د پاره جنګ کړے وو. او په تحفه قیصریه کښی مرزا
پخپله د خپلو راتاو مقصدو د بنکاره کړے دے، چه زه د انګریز صلیبی
حکومت د پاره بیرو د اسے فوج تیار کړم چه د انګریز حکومت وفادار وی،

(۵) د حضرت عیسی علیه السلام په وخت کښی به د خنزیر خوراک ختم شی
لیکن د مرزا په وخت کښی دا زیات شو.

(۶) حضرت عیسی علیه السلام به په خلقو دومره مال وګډوی چه خوک به ئے

قبلوو نکے نوی، مرزا خو هیچا له مال ورنکړو، بلکه پخپله ئے اغستو
چنده اغستل ئے عام کړه او د بهشتی مقبرے د پاره ئے چنده غونډل
د ایمان یو شرط اوګرځولو.

(۷) د عبادت خوند به د عیسی علیه السلام په وخت کښی دومره زیات
شی چه د یوے سجدے قیمت به د خلقو په نظر کښی د ټولے
دنیا نه زیات وی لیکن د مرزا په وخت کښی عیسایانو مسلمانان د
لکهونو په شمیر کښی مرتدان کړل.

(۸) حضرت عیسی علیه السلام به د آسمان نه په زمکه راکوزیږی
لیکن مرزا په زمکه پیدا او هم په زمکه پاتے شو.

(۹) په فرښتو به حضرت عیسی علیه السلام لاسونه ایښی وی
لیکن د مرزا په نصیب کښی د یو فرښتے لیدل هم نه وو،

(۱۰) عیسی علیه السلام به د دمشق په سپینه مناره راکوزیږی،
لیکن د مرزا په نصیب کښی د یو عرب زمکه لیدل هم نه وو،

(۱۱) حضرت عیسی علیه السلام به لګی شی په د (لُد) به یهودی
دجال قتل کړی، لیکن د مرزا په قسمت کښی نه خو (لُد) لیدل وو او
نه د دجال، البته د ده روحانی اولاد د دجال قوم یهود دوسره تعلق په
دے وخت پیدا کړو، چه د عالم اسلام نه د دوی تعلق ختم دے. خبره
داسے معلومیږی چه د دجال په ظاهر یدو به دوی د هغه مدد
د پاره د غلته د اسه موجود وی.

(۱۲) د عیسی علیه السلام په وخت کښی به یو باطل دین هم پاتے نشی
لیکن د مرزا په وخت تول باطل دینونه په جوړ وو
او د اسلام خلاف نور نوی دینونه را برسیره شو چه په هغے کښی
د هغه د مرزائیت هغه دین هم دے کوم چه د اسلامی یووالی به خلاف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایتم بم دے (۱۳) حضرت عیسیٰ علیه السلام به حج کوی، لیکن نزمکه
دِ مرزا حج نصیب نشو:

(۱۴) دَ حضرت عیسیٰ علیه السلام به آسمان ته پورته کیدو نه وراندے
نه واده وی او نه ئے اولاد بلکه دَ نُزول نه پس به واده کوی او اولاد به ئے
کیږی. لیکن دَ مِرزا دَ نبوت دَ دعوے نه وراندے واده هم وو او اولاد
هم وو:-

(۱۵) حضرت عیسیٰ علیه السلام به جهاد کوی او جزیه به بنده کړی لیکن
مِرزا دَ جهاد کولو په ځائے جهاد کولو ته حرام اُویلے:-
او دَ نصارے دَ اِستعمارلارے صفا کړه او دَ جزیے بندولو هڅه سوال
پاتے نشو:-

(۱۶) دَ عیسیٰ علیه السلام په وخت کښے د ټولو خلقو بودین یعنی اسلام
به وی، نو په دے وجه اسلام سره دَ هیڅ یو مذهب جنګ به نشی کیدے
لیکن دَ مرزا په وخت کښ کفر و باطلو مذهبونو د هندوستان
ترکی، فلسطین او شمالی افریقے په مسلمانانو کوم ظلمونه چه اُکړل
دَ هغے مثال په تاریخ کښ نشته او دا دَ مرزا برکت کیدے شی:-

(۱۷) دَ عیسیٰ علیه السلام په وخت کښ به اَمن قائم شی او جنګ به ختم
لیکن دَ مِرزا په وخت کښ څه چه دَ هغے نه پس دَ امن و اَمان نوم او
نښه پاتے نشوه او دجنګ دَ پاره هغے دَ سلے او سامان جوړ شو
چه دَ مِرزا دَ وخت او دَ هغے نه پس دیو جنګ بربادی دَ تیر شوو سوو نو
جنګونو دَ بربادی نه زیاته نه ده:-

دَ دے ټولو نښو نښانو په رڼا کښ دا وینا په حقه ده چه مرزا دَ مسیح
موعود ضد دے. لیکن دَ مجازا تو اَستعمارانو او تاویلاتو په زور قرآن
حدیث تاریخ او واقعاتو پورے چه مِرزا کوے خندا کانے او پوټے اُکړے

دَ هغے په موجب هیڅ یو حقیقت حقیقت نشی پاتے کیدے دا خو هره
دافسوس خبره ده چه دَ مسیح موعود علیه السلام ټولے ښے نښانے په
داسے یو سړی (مِرزا) ور... اُتیلے شی چه نه ئے خپل نوم نه ئے دَ مور
نوم نه دَ هغه مکان نه دَ نزول مقاصد مسیح موعود علیه السلام سره
سمون خوری، په داسے بے سره او پینو تاویلونو خود ټولو بادشاهانو
هیڅ یو نظام دَ کار او فائدے نشی پاتے کیدے:-

شیخ اکبر رح او دَ عیسیٰ علیه السلام ژوندون

شیخ اکبر رح په فتوحات مکیه باب ص۳۶۷ کښ لیکی:

فِی حَدِیثِ الْمِعْرَاجِ فَلَمَّا دَخَلَ بِجَسَدِهٖ فَاِنَّهٗ لَمْ یَمُتْ اِلَی الْاٰنَ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلٰی هٰذِهِ السَّمَآءِ وَاَسْکَنَهٗ بِهَا وَحَکَمَهٗ فِیْهَا وَهُوَ شَیْخُنَا الَّذِیْ رَجَعْنَا عَلٰی یَدِهٖ وَلَهٗ بِنَا عِنَایَةٌ عَظِیْمَةٌ وَلَا یَغْفَلُ عَنَّا سَاعَةً وَاَرْجُوْنَ اُدْرِکَهٗ فِیْ نُزُوْلِهٖ اِنْشَآءَ اللّٰهُ تَعَالٰی ؛

دمعراج په حدیث کښ دی چه هغوی
داخل شو نو عیسیٰ علیه السلام سره
دَ جُوړے ورسره ملاقات اُکړو ځکه
چه هغوی علیه السلام لامرنده بلکه
الله تعالیٰ هغوی علیه السلام دے آسمان
ته پورته کړیدی دے کښ ئے اُسوی
او په دے کښ ئی دَ دوی حکم چلوے دے
داځمونږ لره هیڅ عزت منده دے چه دَ
هغه په لاس مونږ خدائے ته رجوع کړیدو

دَ هغه په مُونږ لویه مهربانی ده او مونږ نه یو گهړی هغه غفلت نه کوی خما اُمید
که خدائے پاک اُغوښته نو څه به دَ هغه دَ نازلیدو (رڅکه ته) زمانه بیا
مُومم:

په تاریخی لحاظ سره دَ مسیح علیه السلام ژوندون

حضرت مسیح علیه السلام حضور علیه السلام سره دَ ټولو نه زیات نزدے
پیغمبر دے او ټول نصاری او مسلمانان دَ هغوی لوئی او شخصیت منی

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسمانی ژوند د فرښتو په شان دے هلته هغه د زمکے د بشری ضروریاتو محتاج نه دے، بلکه داسے خو په زمکه هم کیدے شی چه الله اغواړی.

(۱) طبقات شافعیه جلد ۸ ص ۷۰۳ کښې د شیخ عزیزالدین فاروقی نه روایت دے، چه هغه په عراق کښې داسے سړے لیدلے وو چه خوراک څښاک نه کولو.

(۲) امام ذهبی فرمائی ربه اندلس کښې یوه داسے ښځه وه چه د شلو کالو نه خوراک څښاک نه کولو (دا واقعه مشهوره ده)

(۳) حاکم تاریخ نیشاپور کښې د عیسیٰ بن محمد الطهمانی نه نقل کوی، چه د رحمت په نوم د یوے ښځے خاوند شهید شوے وو. هغه دغه خاوند خوب کښې داسے لیدو چه د جنت طعامونه خوړلو یو ټکړه ئے خپلے ښځے ته هم ورکړه هغه چه له خوبه راویښه شوه نو ټول عمر ئے خوراک ته حاجت پیښ نشو

د ذکر سوی طبقات په حواله دویم جواب دا دے چه د آسمان او زمکے نسبت په خپل مینځ کښې لکه د عرش (آسمان) او د اوری د دانے (زمکے) دے هر کله چه خدائے پاک په دے وړوکی زمکه د اربګونو مخلوقاتو د خوراک انتظام فرمائیلے دے نو په آسمان د یوکس د ضرورو یا نو انتظام کول هغه ته ګران دی څه؟ هیڅ ته نه دی ګران!

۲- د ختم نبوت په لحاظ د حضرت عیسیٰ د نزول حکمت

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِّنْ كِتٰبٍ وَّحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِيْ ؕ قَالُوْٓا اَقْرَرْنَا

څه وخت چه الله تعالیٰ د نبیانو نه عهد واخستو چه څه کتاب او علم مادرکړو او بیا تاسو ته یو لوئے رسول راشی کوم چه تاسو سره کتاب ته هم ښیادانی نو تاسو به په هغه ایمان راوړی او د هغه مدد به کوئ. وے فرمائیل

قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۸۱﴾ سوره آل عمران: موخما عهد قبول کړو؟ هغوی اوئیل آیة ۸۱: چه موږ اقرار اوکړو، نو وے فرمائیل تاسو اوس ګواه اوسئ او زه به هم تاسو سره ګواه یم.

د حضرت علی او عبدالله بن عباس رضی الله عنهم د تفسیر مطابق د انبیاؤ علیهم السلام نه دا وعده د خاتم الانبیاء علیه السلام په باره کښې اخستے شوے وه ګویا کښې حضور علیه السلام (نبی الامم) او (نبی الانبیاء) هم دے د ذکر شوی آیت په موجب انبیاؤ علیهم السلام د خاتم الانبیاء علیه السلام نبوت اعتقاداً او اقراراً او د هغه نصرت (امداد بالواسطه) امنلو، ټولو انبیاؤ علیهم السلام د حضور علیه السلام د نبوت تصدیق اوکړو او خپلو امتونو ته ئے د هغه د نبوت منلو او مدد کولو تاکید اوفرمائیلو لکه چه موسیٰ علیه السلام د تورات کتاب استثناء باب ۱۸ او باب ۳۳ کښې داؤد علیه السلام په زبور باب ۴۵ کښې، حضرت سلیمان علیه السلام په (غزل الغزلات) کښې حضرت عیسیٰ علیه السلام په انجیل یوحنا باب ۱۶ آیت ۱۴ تر آیت ۱۵ کښې اعلان کړیدے، اوس د دے خبرے ضرورت دا وچه د د نبی الانبیاء، عملی بالذات ظهور اوشی، لکه په حدیث د معراج یو صورت د دے دا اوشو چه ټولو پیغمبرانو علیهم السلام ته ئے امامت اوکړو او بل عملی صورت ئے دا شو چه کله د نزدے پیغمبر حضرت عیسیٰ علیه السلام تر آخرے زمانے ژوندے اوساتلے شو او بیا دغه نبی د حضور علیه السلام د یو امتی په شکل د دین محمدی د خدمت پاره د آسمانه راکوز کړیشو، چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د ټولو نبیانو شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انبیاؤ علیهم السلام د یو نمائنده په ډول د شریعت محمدی خدمت او امداد عملاً کړی او په دے ډول د حضور علیه السلام د پیغمبرانو د پیغمبری عهده واضحه کړی - د پیغمبرانو د پیغمبری دا عهده د حضور علیه السلام د یو پیغمبر په ذریعه عملاً مکمل حکمتاً ناممکن وو چه د حضور علیه السلام نه پس د نبوت دروازه بنده ده د ختم نبوت او د پیغمبرانو د پیغمبری عهده د حضور علیه السلام بنه بنکاره کولو د پاره د یو پیغمبر را لیږل په ډول د امتی ضروری وو چه په نزول د عیسی علیه السلام دا حکمت الهی مکمل شو:

نو د اخیره یقیناً صحیح شوه چه د عیسی علیه السلام نزول د حضور علیه السلام د ختم نبوت په حیثیت دی:

۳- د عالمی فتنو او د عمومی اصلاح په لحاظ د مسیح د نزول حکمت

په دے باره کښی د حضرت عیسی علیه السلام د نزول حکمتونه دا دی

(۱) د دوی د نزول یو مقصد د دجال د قتل ختمول او د دجال قتلول دی دجال به د خدائی دعوه دار وی، نو عیسی علیه السلام به د توحید الهی قائمولو په غرض دجال په دے جرم کښی اوژنی چه هغه به د الله نه سوا د بل چا خدائی ته خلق را بلی د دے بل حکمت به د عیسی علیه السلام خپل امت (نصاری) ته دا بنکاره کول وی چه د الله نه بغیر د بل چا د خدائی عقیده لرونکے گمراه د قتل حق دار دے، نکه چه نصاری پخپله هم د حضرت عیسی علیه السلام د خدائی دعوه لری (۲) د حضرت عیسی علیه السلام د لاسه د (یهودی) دجال او د یهودیانو د حضرت عیسی علیه السلام د لیاتو قتل کیدل د هغوی (یهودو) د دے دعوے تردید کول او سزا ورکول دی د کومے د مخه چه هغوی حضرت عیسی علیه السلام خپل مقتول او مصلوب کړی ؛

(۳) د یو (رحمتی) مسیح (علیه السلام) په لاس د بل (لعنتی) مسیح (دجال) او د هغه د مرید انو تباهی ډیره مناسب معلومیږی، موږ ورانده بیان کړی دی، چه حضرت عیسی علیه السلام مسیح هدایت دے او بل په دے وجه مسیح دے چه د هغه خاص ځائے نه او سیاحت به ئے کولو او دا بل مسیح ضلالت دے او بل په دے وجه مسیح دے چه د هغه کیندره ستر بزه داسے رنګاه لکه چه هوار لیوور کړے شوے وی.

(۴) نوی تمدن او د سائنس ترقی د تباهی په غاړه اوږدولے ده، دا تباهی ویجاړ بیول او غټ فساد ونه په مادی قوت هیڅ نشی ختمیدے، که یو نیک حکومت کارخانے جوړے کړی و سلے را جمع کړی نو خدائے دشمن، فسادیان، دنیا تباه کوونکی مشرقی او مغربی غټ طاقتونه په سائنسی، ایټمی، بلکه هر قسم سامان جنګ او تباهی په چلونو کښی دومره وړاندے دی چه په مادی طاقت ئے دغه صالح طاقت (حکومت) نه شی را لاندے کولے دے د پاره داسے یو لوړ روحانی طاقت پکار وو چه د هغه په یو شف او د دعا په یو جمله ماتول هرڅه تباه شی او د امن دوره دور شی، دے کار د پاره حضرت عیسی علیه السلام نکه مناسب دے چه هغه کښی ځلور غټ خلاف عادت روحانیتونه جمع دی، هغه د روح القدس له پوکی پیدا دے د ذکے په ژوند کښی روح القدس ورسره وو، وَاَیَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ، آسمان نه د روح القدس په ذریعه اوچت کریشو، د آسمانه راکوزیدو پرو وخت به ئی دواړه لاسونه د دوو فرشتو په اوږو ایښی وی، وَاضِعًا کَفَّیْهِ عَلٰی اَجْنِحَةِ مَلَکَیْنِ، د احدیث د نواس بن سمعان په روایت د مسلم شریف دے. د دے ځلور خاص روحانیتونو اثر به دا وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه دده دُدُعا په یو جمله به ټول یاجوجي ماجوجي فسادي قوّتونه په خپل خپل حُلۍ تباه شي ټوله زمکه به دَدوی دَمُردارو نه بَدُبُوئیه شي، په مُسلِم شریف کښې دَنواس بن سمعان په روایت حدیث شریف دے، چه یاجوج ماجوج به حضرت عیسیٰ علیه السلام او دَ هغه ملګری راګیر کړي (فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللّٰهِ عِيسٰى وَاَصْحَابُهٗ فَيُرْسِلُ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ النَّغَفَ، الحدیث،

حضرت عیسیٰ علیه السلام او هغه ملګری په دُعا اُکړي نو الله به دَهغوی په څټونو رګرد ګُونو (یورنګ راولي، فَيُصْبِحُوْنَ فَرْسٰى كَمَوْتِ نَفْسٍ وَّاحِدَةٍ، نو ټول به دَمرو یو داسے ډیرے شي لکه چه یو سړے مرشوے وی یو لیشت زمکه به هُم دَدوی نه تشه نه وی دَبدبُوئ نه به دَکه پکه وی نو الله تعالیٰ دَ بُختئ اُوبنا نو پشان خت خت مارغان راالیږي هغوی به دَغه مُردارے چرته بل خوا یوسي،

دَدُنیا او دَانُونکی غټ خُدائے دُشمن طاقتونه دَدجّالي فتنه دَه دَکوم متعلق چه دَعمران بن حصینؓ په روایت په مُسلِم شریف کښې حدیث ذکر دے مَابَيْنَ خَلْقِ آدَمَ اِلٰى قِيَامِ السَّاعَةِ، دَآدم علیه السلام دَپیدائش نه تر اَمْرٌ اَكْبَرُ مِنَ الدَّجَّالِ، ؛ قیامته پورے دَدجّال دَفتنے نه بله غټه فتنه نشته ؛

دیاجُوج ماجوج په باره کښې ذکر پکار دے چه داخبرے دے یاجُوج ماجُوج ته په عبرانی ژبه کښې (رغوغ ماغوغ) او په انګریزي ژبه کښې (ګاګ میګاګ) وائي (عقیدة الاسلام ص۲۹) رُوس او چین یاجُوج دی، او برطانیه او امریکه ماجُوج دی چه یعنے دے ته (کاس میکاس) او بعضے ورته (چین ماچین) ګرځي (ناسخ التواریخ دَآدم علیه السلام دَحضرت محمد ﷺ دَزمانه تر تاریخ دَذوالقرنین پورے ص۳۳۳ تاریخ

هبوطی لیکلے دے) او کله یاجوج ماجوج هر کافر ته وئیلے شي، الکه دَحشر په حدیث کښې وی،

مِنْ يَّاْجُوْجَ وَمَاْجُوْجَ اَلْفٌ وَّمِنْكُمْ رَجُلٌ، یعنے په دوزخ کښې به یاجوج ماجوج زرکسان او تاسو یوکس (یوکس په زرو کښې) حافظ ابن حجر رح او قرطبی رح دَدے تشریح کړیده، اَیْ مِنْهُمْ وَمِمَّنْ كَانَ عَلَى الشِّرْكِ مِثْلُهُمْ وَرَجُلٌ مِّنْكُمْ اَیْ مِنْ وَمِمَّنْ كَانَ مِثْلُهُمْ، کو یا کښې دزرو نه مطلب مُطلق کافر او دَمِنکُم نه مطلب مطلق مُومِن دے (سهدرین جوکار الیهود) دَیهودو په عقیده کښې دَحدیث درجه لري په (خزائن الروم) کښې عبرانی خط سره موجود دے، په دے کښې نقل دی، چه، عالم به دَ شَنَه نه پس یتیم شي او دَهغے نه پس به دَرکوک ماکوک جنګونه وی او پاتے زمانه به دَماشیح وی صاحب ناسخ «ماشیح مبارک» خاتم الانبیاء صلے الله علیه وسلم ته وئیلی دی او په (عبری کمار) کښې (ماشیح) نه پس لیکلی دی چه دده نه پس به دُنیا یتیمه بے مُحافظه پاتے شي، یعنی نبوت به ختم شي،

پنځم حکمت

پنځم حکمت دادے چه دَموجوده دور دَغالبي فتنو او دَایټمي تباهو بانیان یهود او نصاریٰ دی، دَاشتراکیت بانی کارل مارکس یهودی دے رُوسي ایټم بم جوړونکے شوپن هار، یهودی دے دَنوی تهذیب خدائے هیروئنکے دَفاسقانه معاشرے او انسان کُش سامراجیت بنیاد مسیحي طاقتونه قائم کړیدے او دَتورومذهبونو خصوصاً دَمُسلمانانو عقیدے او عملونه خرابوونکی قومونه هم عیسایان دی، په دے وجه ضروري وه چه دَبنو اسرائیل پیغمبر (چه عیسائي قوم ته خپل پیشوا مَنِي) دَلاسه دَده دَاُمت پیدا کړي فسادونه ختم شي، غرض دا چه دَعیسیٰ علیه السلام اُمت مادی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سائنسي، ایټمي ذریعو سره کوم فساد چه راپورته کړ یدے، د آسماني تدبیر نه بغیر د ذمکے طاقتونه د هغے د مقابلے توان نه لري په دے وجه عقل، د عیسیٰ علیه السلام راکوز یدل ضروري ګڼړي د کوم چه تدبیر الهي په زرګونه کاله وړاندے فیصله کړیده د دے د دجّالي قوّتونو تالي ستړ د اصلاح هیڅ رے نشي کولے کوم چه عیسائي او مسیحي دکان چلولو د پاره د دجّالي قوّتونو ګټے مضبوط کړے او د اسلام ټوله ګټه (د خوار لسو سوو کالو مسلمانان کافران کړي ع تباه کړي:

فائده

د ذوالقرنین د بند متعلق

په دنیا کښے داوخت دیر بند ونه دي تودچین دیوال چه ډیر اوږد او پلن دے او هغه ته په منګولي ژبه کښ (نکوده) او په ترکي ژبه کښ (بوقورته) ویلے شي،

دویم: د بخارا او ترمذ په منځ کښ چه ورته (دربند) ویلے شي، دا د تیمور په وخت کښ موجود وو۔

دریم د (داغستان) بند۔ دے نوم (باب ابواب) دے او (دربند) هم ورته ویلے شي، بستاني په (دائرة المعارف) کښ د دے تفصیل بیان کړیدے:۔

څلورم، هغه بند دے کوم چه (کاکیشیا) قفقاز سره په دائیال دره کښ دے (یاقوت) په (معجم البلدان) کښ لیکلي دي چه دا د ویلي شوے تانبے نه جوړ دے او دا نور درے د کانرو دي بنا په دے، د قرآن د تشریح مطابق د ذوالقرنین بند هم داخلورم دے، په (ناسخ التواریخ) کښ دا بنکاره بیان شویدے د دے تائید داسے هم کیږي، چه (خرداذبه) په (کتاب المسالك) کښ لیکلي دي چه (عباسي خلیفه واثق بالله ذوالقرنین

د بند د تحقیق د پاره د ماهرانو یوکمیشن الیږلونو هغوی هم دا بند د قرآن مطابق د ذوالقرنین بند اُ ټاکلو (ذوالقرنین دے بند ته په فارسي ژبه کښ "دره آهني"، ترکي ژبه کښ "دامرکپو"، او په چیني ژبه کښ "بهاګ کوراي"، وائي بعض "کور" دره د "کور" مطلب "کورش سائرس" دے چه دا د "کیخسرو" نوم دے،

ذوالقرنین

د ذوالقرنین درے سفرونه په قرآن کښ ذکر دي، یو مغربي، بل مشرقي او دریم غالباً شمالي دے، ذوالقرنین څوک وو، امام رازي رح په تفسیر کبیر سوره کهف کښ لیکي چه دا د مقدونیے سکندر د فیلقوس څوے د ارسطو شاګرد وو، امام رازي ارسطو ته بنکاره کا فرو ئیلي دي، بعضو ذوالقرنین کیقباد ته وئیلي دي، او بعضو مغفور چین ته، بعضو دیں بادشاه ذونواس حمیري ته، او بعضو د حضرت ابراهیم علیه السلام د زمانے سائي بادشاه ته ذوالقرنین وئیلي دي، بعضے وائي چه دا مصعب بن عبدالله وو لکه چه ابن عبدالبر لیکلي دي، بعضے عبدالله بن ضحاک بنائي او بعضے دا سائرس (کورش) ګڼړي دا اخیري صحیح دے نور ټول غلط دي نور اقوال هم شته خو هغه هم غلط دي، د مصعب بن عبدالله او د عبدالله بن ضحاک سند صحیح نه دے حافظ بن حجر رح د دے تردید کړیدے، او دا ابراهیم علیه السلام د زمانے مصعب او عبدالله بن ضحاک (په تاریخ دا ثابت نه دي چه دوی د ابراهیم علیه السلام د زمانے وو او دا هم نه دي ثابت چه دوی دا بند جوړ کړیدے، نور بادشاهان مومنان نه وو، سائرس ذوالقرنین چه مومن صالح وو او ۵۹۰ قبل از مسیح کښ تیر شویدے صحیح خبره داده چه دا بند هم د ده جوړ کړیدے ځکه چه قرآن کریم ناکم ده ته نیک سړے خو ئیلي دي او د دے بند نسبت کول د ده ته درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښائي دا رنګ په تاريخ کښې دده د ده سفرونه هم ثابت دي، سکندر د قفقاز سفرنده کړے او نه نور د ذکر شوو ګسانو سفر کړيدے د ذوالقرنين مغربي سفر د ايشيا ئے کوچک وو، او د نمر ډوبيدل په عَيْنٍ حَمِئَةٍ، کښې د سمرنا د سمندر په اوبو کښې ووکوے چه تورے دي، سائرس بابل فتح کړو بيا بني اسرائيل ئے خلاص کړه، د بيت المقدس تعمير ئے اګرو او يسعياه عليه السلام اته شپږ کاله ړومبے د بيت المقدس د تعمير پيشن ګوئي کړے وه، چه بابل کښې به اوبا کاله يهوديان قيدوي بيا به بيت المقدس آباد شي، امام رازي رح په تفسير کبير کښې بنکاره ډېرې دي چه دا بند سائرس جوړ کړيدے او دا چه ذوالقرنين يقيناً سائرس د دانيال عليه السلام په دين وو، دا تحقيق د تاريخ نه علاوه د يسعياه عليه السلام صحيفے باب ۴۵ ۱ تا ۴ او د دانيال عليه السلام مکاشفے باب ۸ آيت ۱ تا ۸ د زکريا عليه السلام کتاب باب ۱۴ آيت ۱۲ او د عزرا باب ۱ آيت ۱ تا ۴ نه را ښکاره شويدے کومچه د قديم تاريخ اهم ترين بنيادونه دي، ابراهيم زردشت هم د دانيال عليه السلام شاګرد او مُوَحِّد وو ځکه چه د هغه اوستا د اعوذ بالله او بسم الله نه شروع کيږي د ابن کثير تحقيق هم داسے دے د کتهات اصطخر کښې دا راته هم مومن او د مجوسيت دشمن وئيلے شويدے، سائرس ذوالقرنين د دارا نه وړاندے نيږ شويدے، د يأجوج مأجوج په باره کښې د هغوی د لوړوالي واقعات غلط دي، ابن کثير رح په خپل تاريخ کښې او بخاري رح په باب د يأجوج مأجوج کښې د دے تردید کړيدے، د هغه رنګ په ترمذي کښې د ابوهريره رض هغه روايت چه هغوی بند کښې اوبيا وائي چه صبا به نور کنو خو انشاء الله وئيل هير کړي نو بيا بند په خپل حال شي او څه وخت چه دوی انشاء الله اوائي

نو دغه بند به مات کړي او نور به را اوزي، دا هم ضعيف روايت دے، امام احمد بن حنبل رح ابن کثير رح په خپل تفسير جلد ۳ صـ ۱۰۵ کښې نقل کړيدے چه د اخلاف قرآن دي،

فَمَا اسْطَاعُوْٓا اَنْ يَّظْهَرُوْهُ وَمَا اسْتَطَاعُوْا لَهٗ نَقْبًا (سوره الکهف آيت ۹۷) ؛ او نه يې کښې موري کولے شي.

ابن کثير رح ليکي چه د روايت ابوهريره رض د کعب الاحبار نه را غستے دے او خلقو د غلطئ نه ورته مرفوع وئيلي دي (د عقيدة الاسلام) په مطابق يأجوج مأجوج به په بند بهر نه نه را پورے اوزي بلکه د ګيرۀ کيپسين نه ترمنچور پاپورے به د ديوخائے را اوزي، قرآن د دے بند مضبوط والے بيان کړيدے او د هغے ماتول ئے د قيامت علامه بنودلے ده مګر د يأجوج مأجوج ذکر چه نه چه را غلے دے هلته د بند ذکر نشته دے نه معلوميږي چه يأجوج مأجوج به د بند په لاره نه بلکه په بله لاره را اوزي (حديث شريف متفق عليه رح وَيْلٌ لِّلْعَرَبِ قَدِ اقْتَرَبَ مِنْ فَتْحِ رَوْمَ يَأْجُوْجَ وَمَأْجُوْجَ مِثْلُ هٰذِهٖ " عمدة القاري جلد ۸ کښې د کرماني نه منقول دي چه دا استعاره ده مطلب ئے فتنے خوريدل دي، لکه چه د کوتے د کړئ په اندازه يو ګډ شي او فتنے تر را برسيږي، ليکن مطلب ئے هرګز دا نده چه دغه د ذوالقرنين بند به ماتيږي او يأجوج مأجوج به پرې را اوزي، په عقيدة الاسلام کښې د ذوالقرنين تشريح په مختلفو اقوالو سره شويده ليکن د اصطخر له آثار قديمه د ذوالقرنين کومه مجسمه چه برآمد شويده په هغے کښې د ذوالقرنين د اسپينے د ټوپک کيږے او چپے غاړے ته له مينځه تښ د اسپينے بنکرونه غونډے جوړ شويدي د دے نوم دا وجه بنودل صحيح بنکاري ؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

تتمه

دکفارو دعذاب همیش والے

دَ ختم الله آیت تفسیر بیانولو پہ وخت امام رازی رح پہ تفسیر کبیر کښ دَ کفارو پہ دائمی عذاب اشکالونہ پیش کړیدی، احقر بہ دَ الله پہ فضل دغہ شبہے نقل کو او جواب یے ورکوی:۔

پُرومبنیٔ شُبہ

پہ مسئلہ غت اشکال دادی چہ دادخدائے دانصاف نہ خلاف دہ، ددے جواب دادے چہ دَ عذاب همیش والے ظلم نہ دے بلکہ انصاف دے، دَ ظلم مطلب دا دے چہ دَ بل پہ ملکیت کښ تصرف اُکړیشی او کفار خو دَ خدائے ملک دی خدائے پہ خپل ملک کښ تصرف کوی دَ بل چا پہ ملک کښ نہ کوی:۔

دویمہ شُبہ

همیشہ عذاب دَ خدائے رحمت خلاف دے دَ دے جواب دادے چہ دَ مجرم سزا عین رحمت دے ځکہ کوم حکومت کښ چہ سزا نہ وی هغہ ټول خلق دَ رحمت نہ خلاف گڼړی

دریمہ شُبہ

دَ جُرم وخت لږ دے یعنی دَ بلوغ نہ ترمرگہ او دَ عذاب وخت ختمیدونکے نہ دے دامناسب نہ ښکاری، دَ دے،

اوّل جواب دادے، چہ دَ جُرم او سزا پہ وخت کښ برابرے ضروری نہ دے دا کے مارہ اکہ دَ یو گھنټے یا ګے غورځی لیکن سزا پہ کالونو خوری اصلی خبرہ دادہ چہ سزا دَ جُرم دَ نوعیت پہ مطابق ورکولے شی دَ هغے دَ وخت پہ مطابق نہ، دَ کفر دَ جُرم نوعیت سخت دے، نو ځکہ سزا هم سخته پکار دہ، دویم جواب دادے چہ دَ کفارو جُرم (کفر) هم نہ ختمیدونکے دے پہ مرگ ختمیدل دَ دہ پہ اختیار کښ نہ وی دا تر بے

اختیار ہ پاتے شوکہ دے ژوندے دے نو پہ خپل اختیار دہ کفر ټول عمر نہ پریښودے دَ راګیرید او مجبوری پہ حالت کښ جُرم پاتے کیدل مخلوق او خالق دواړہ نہ منی، مطلب دا چہ دَ کفر جُرم هم نہ ختمیدونکے دے او عذاب ئے هم نہ ختمیدونکے مناسب دے:۔

دریم، جواب دادے، چہ کفار و دالله تعالے دلا محدود او بے پایانہ انعامات او کمالات نہ انکار او بغاوت اُکړو نو ځکہ ئے سزا هم لامحدود او بے پایانہ مناسبہ دہ:۔

څلورم جواب دادے، چہ دَ کفارو سزا دَ طبعی تاثیر پہ ډول دہ، لکہ دَ سرطان جراثیم چہ دَ عمر سرہ سم وی ټول عمر تر رنځور بے آرامہ او تکلیف کښ وی، دَ کفر جراثیم هم دائمی اثرات او نتیجے لری یعنی دَ جسم پہ اورکښ همیشہ پاتے کیدل فرق او بیلتون صرف دومرہ دے چہ دَ جسمانی رنځ (سرطان) اثرات او نتیجے دَ جسم پہ ختمیدو پہ مرگ ختمے شی او دَ روحانی رنځ (کفر) اثرات او نتیجے دَ روح سرہ تړلی دی کوم چہ ختمیږی نہ خو مرہ پورے چہ دَ روح ژوندی (چہ پہ آخرت کښ نہ ختمیږی) نو مناسب دی چہ عذاب دَ کفر هم پہ آخرت کښ همیشہ وی:۔

پنځم جواب دادے، چہ دَ هر تکلیف سبب تر څو چہ وی نو تکلیف پہ هم وی لکہ پینټورګی کښ چہ کانړے تر څو وی تر هغے پہ پهکین درد هم وی یا دَ اورکا وی پہ شیشہ کښ دننہ دَ "نارنج ویستون ریلوے" حروف تر هغہ وخت موجود وی تر کومہ چہ دا شیشہ موجود وی، هرکلہ چہ کانړے دَ پینټورګی نہ اُوتو یا شیشہ چپ چور شوہ، نو هلہ بہ دَ دا دغہ حروف ختم شی، دغہ رنګ دَ کفر هر څو پورے چہ روح کښ موجود وی نو عذاب بہ هم تر هغے وخته وی مګر دا دے پہ روح کښ ورننوتے دے چہ دَ بیلیدو امکان ئے هیڅ نشتہ نہ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه الله تعالی فرمائی

وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ ؛ کچرې کفار د آخرت نه دُنیا ته راوستے
(سورهٔ انعام) ؛ شی نو بیا به هم دغه کفر کوی کوم نه چه منع کړے شوی وو
مطلب دا چه سبب یعنی کفر تر څو چه موجود وی، نو عذاب به ئے
هم تر هغو وخته پورے وی، لیکن کفر په روح کښې داسے ننوتے دے
چه تر جدا کیدے نشی او روح ختمیږی نه چه د هغے په ختمیدو دغه
سبب (کفر) هم ختم شی نو ځکه ورله دائمی عذاب مناسب دے :

تمت بالخیر

یوه نادره تحفه

عصمت انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام

(اردو)

از افادات

علامه شمس الحق افغانی رحمة الله علیه

جمع وترتیب :- شیخ فتح الرحمٰن لیکچرر شعبه عربی پشاور یونیورسٹی

ناشر

تاج کتب خانه محله جنگی نزد قصه خوانی پیښور

د ملاویدو پته

کتب خانه رشیدیه محله جنگی قصه خوانی پیښور بنار

د دین تبلیغ په هر مسلمان فراوښه باندے فرض دے. خو څنګه چه د جهاد د پاره وسله ضروری ده. هم داسې د تبلیغ د پاره **د دین علم** ضروری دے. او د دین د زده کړے د پاره ښه کتابونه ځان سره ساتل او بیا یو ستل پکار دی. د دے مقصد د پاره **تاج کتب خانے** تاسو د پاره ښائسته علمی ملغلرے د کتابو په شکل کښې چاپ کړے دی، چه په هر کور، حجره او جومات کښې د هغے نه یوه ښائسته کتابخانه جوړیدے شی. ښه کتابونه ځان سره ساتل کار ثواب دے او د مرګ پس ترینه صدقه جاریه جوړیږی.

د مفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع دیوبندی مشهور تفسیر

معارف القرآن

په پښتو ژبه کښې یو اهم مقام لری. په پښتو ژبه کښې دومره مفصل او مستند تفسیر بل نشته چه په هغے کښې د قرآن کریم شان نزول، تفسیری بحثونه، د پخوانو تفسیرونو خلاصه او د موجوده زمانے د هر قسمه مسائلو وضاحت د قرآن مجید په رڼا کښې درانده شوے دے. د قرآن مجید د طالبانو، عالمانو او په کورونو کښې د زنانو د پاره عظیمه تحفه ده. هر چا سره چه دا تفسیر موجود وی هغوی ته پکاردی چه نور خلق ځان سره ایښی او هغوی ته د دے درس اوروی. انشاء الله د زړونو او عملونو اصلاح به په تیزی سره کیږی.

دا تفسیر په (۳۰) جلدونو کښې چاپ شوے دے

د شاه ولی الله او شاه عبدالقادر د فارسی او اردو تفسیرونو آسان پښتو ترجمه

آسان تفسیر

په یو جلد کښې د قرآن مجید بهترین پښتو تفسیر دے. چه په دے کښې د قرآن مجید د لفظی ترجمے سره سره د پښتو محاورے خیال هم ساتلے شوے دے. او په حاشیو باندے ډیر قیمتی معلومات یکے شوی دی. د قرآن پاک د ترجمے د زده کړے د پاره دا په موجوده زمانه کښې یو لوئے نعمت دے. په مټ خط کښې هم چاپ شوے دے، او په ډروکی سائز کښې هم ترلاسه کیدے شی.

تاج کتب خانه - محله جنگی قصه خوانی پیښور

هدایه شریف د اسلامي حنفي فقهې یو جامع او مستند کتاب دے چه په ټولو
اسلامي مدرسو کښې لوستلے شي. په پښتو ژبه کښې تر اوسه پورے د دے کتاب شرح نه وه.
تاج کتب خانه پېښور ته الله پاک توفیق ورکړو چه د ستر عالم حضرت مولانا حنیف گنگوهي
"غایة السعایة فی شرح ما فی الهدایه" د پښتو ترجمې انتظام اوکړو او د فقهې دا عظیم الشان ذخیره

تاج الهدایه پښتو شرح هدایه

په ټوم په ډیر ښائسته د دل چاپ شویده. د دے کتاب په لوستلو سره په اسلامي فقه کښې مهارت حاصلیدلے شي.

د احادیث رسول صلی الله علیه وسلم اهمیت هرچاته څرګند دے. د احادیثو [illegible]
او خوږه چینه ده چه تر قیامته به مسلمانان پرې خپله تنده ماتوي. د احادیثو په ذخیره کښې

مشکوٰة شریف

ته لوړ مقام حاصل دے. موږ د پښتو لوستونکو دپاره د مشکوٰة شریف یو داسې نسخه
تیاره کړے ده چه د پاڼې په یو طرف مکمل عربي متن سره د اعرابو چاپ شوے دے.
او مخامخ ورته آسانه پښتو ترجمه تکي په تکي لیکلے ده. د دے کتاب په لوستلو سره د خوږ نبي
صلی الله علیه وسلم قول مبارک زړونه او حکمتونه د سترګو په وړاندې اوګرځي. ایمان پرې
مضبوطیږي او د نیک عمل شوق زړونو کښې پیدا کیږي او غلط عادتونه او عملونه پرې د
پښه ورکیږي. د علم دین د طالبانو نه علاوه په کورونو کښې زنانه هم په آسانه لوستلے شي.
مشکوٰة شریف پښتو په ډیر ښائسته جلدونو کښې چاپ شوے دے.

****

* د حدیث شریف یو بل اهم کتاب سنن ترمذی دے. علماء وائي چه د چا په کور
کښې ترمذی شریف موجود وي نو هغوي ته داسې اوګڼړي لکه چه د دوی جهان سردار
حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د هغه په کور کښې خبرې کوي. د دے سعادت
د حاصلولو دپاره تاج کتب خانے **ترمذی شریف** (پښتو) په داسې انداز
کښې چاپ کړے دے چه د پاڼې په نیم طرف مکمل عربي متن دے او مخامخ ورته
تکي په تکي آسانه پښتو ترجمه ده. (زیر طبع)

تاج کتب خانه. محله جنګي، قصه خواني پېښور. فون [illegible]

په پښتو ژبه کښې د تاج کتب خانے علمي تحفے

چه د دین د علم دپاره د هر کور، مدرسے او کتب خانے دپاره ضروري دي

تفسیر معارف القرآن

د مفتي اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع دیوبندي د مشهور تفسیر
پښتو ترجمه. په پښتو ژبه کښې دا [illegible] تفسیري ذخیره ده چه د عوامو او علماؤ دپاره
یو شان اهمیت لري.

مشکوٰة شریف مترجم

د احادیثو مشهور او مستند کتاب په ډیر ښائسته انداز او
آسانه پښتو ترجمې سره ډیر زر چاپ کیدونکے دے چه په لوستلو ئے سترګے یخیږي.

تاریخ اسلام

د حضور پاک صلی الله علیه وسلم او د هغوي د خلفاؤ [illegible] ژوندون
حالات په ډیر تفصیل سره علمي انداز کښې په دے کتاب کښې بیان شوي دي. د سید [illegible]
او [illegible] تصنیف دے.

[illegible]

د مانځه په باره کښې په پښتو ژبه کښې [illegible] او مستند کتاب چه هر قسم شامل
کښې په ډیر تفصیل او وضاحت سره بیان شوي دي. په پښتو ژبه کښې د [illegible] په باره کښې [illegible]
کتاب به ستاسو نظر ته [illegible] شوے.

[illegible]

[illegible] متعلق هر قسم ضروري [illegible] کتاب کښې بیان
شوي دي، چه د هر [illegible] دپاره [illegible] ډیر ضروري دي.

[illegible]

د مدرسو د طالبانو او عامو مسلمانانو دپاره د [illegible]
په [illegible] د پښتو شرح سره چاپ شوي دي [illegible] طالبانو ته درس [illegible] شریک.

[illegible]

د عربي ژبې د طالبانو او استاذانو دپاره یوه نادره تحفه ده.

د مولانا [illegible] میان صاحب مشهور تصنیف "تاریخ اسلام" [illegible]

[illegible] کتابونو د اشاعت او [illegible] هر مسلمان ته ترغیب ورکړئ [illegible]

تاج کتب خانه. محله جنګي قصه خواني پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیرت النبی ﷺ

لیکنه ـــــ سید ابوالحسن ندوی

د نبی کریم صلی الله علیه وسلم رښتونے مینه د ایمان نښه ده. په نبی کریم صلی الله علیه وسلم باندے رحمت او درود ویل. د هغهٔ تعلیمات زده کول د هغهٔ د ژوند حالات معلومول د هر مؤمن نر او ښځے دپاره ډیر ضروری دی.

دا ډیرتون خوش قسمتی ده چه د سیرت النبیؐ په ذخیره کښے یو بهترین کتاب "نبی الرحمة" په پښتو ژبه کښے د "سیرت النبیؐ" په نوم چاپ شو. دا د موجوده زمانے د یو ستر عالم او مجدد "سید ابوالحسن علی ندوی" تالیف دے. دا کتاب د سیرت د عربی، فارسی، اردو او انګریزی کتابونو نچوړ او خلاصه ده. د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د ژوند تفصیلی حالات د سیرت په باره کښے د دنیا د لویو لویو علماؤ تحقیقی معلومات، د مسلمانانو نه علاوه د غیر مسلم علماؤ د خراج عقیدت، د حضور صلی الله علیه وسلم د تعلیماتو بهترینه خلاصه او د هغهٔ د مبارک ژوند هر اړخ په دے کتاب کښے ډیر په وضاحت سره جمع کړے شوے دے.

دا کتاب ضرور په خپل کور کښے اوساتئ

د واده مسئلے

هر بالغ نارینه او زنانه له پکار دی چه د کورنی ژوند په باره کښے د الله او رسول د حکمونو نه ځان خبر کړی. د دے غرض دپاره مونږ یو ښائسته او آسان کتاب "د واده مسئلے" چاپ کړے دے، چه په هغے کښے د ښځے خاوند ترمینځه د تعلقاتو، نکاح، طلاق، عدت او نور هر قسم ضروری مسائل جمع کړے شوے دی. د دے کتاب په نوښتو ستر کے پرانیستے شی او بکاره شی چه زمونږ ناپوهه خلق د خپل جهالت په وجه څرمونکناهونو کښے مبتلا دی او دځان خبر نه دی. کتاب په ظاهره ډیر کے دے، ولے په "کوزه کښے سمندر" هم داسے کتاب ته د ګټه شی.

تاج کتب خانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

* د اسلامی فقهے علم د هر مسلمان د عملی ژوند د پاره ډیر ضروری دے. په پښتو ژبه کښے د فقهے درسی کتابونو ترجمے خو ګڼړ سے دی لکه خلاصه، مُنیه، قدوری، کنز وغیره. ولے دا سے یو کتاب چه په آسان انداز کښے د ژوند ټولے اړتیے مسئلے پکښے ذکر شوے وی، تر اوسه تر دو چاپ شوے. د دے ضرورت د پوره کولو د پاره مونږ د هند د ستر عالم مولانا مجیب الله ندوی صاحب مشهور کتاب:

اسلامی فقه

پښتو ژبه کښے چاپ کړو. د دے کتاب یو څو خصوصیات دا دی:

* د فقهے د هر یو اهم بحث نه وړاندے د قرآن مجید د آیتونو او احادیثو په رڼا کښے په زیږیدونکے مسئله بحث شوے دے.
* بیا په آسان ترتیب سره متعلقه مسائل پرله پسے بیان شوے دی.
* د یو عام مسلمان په ژوند کښے روزمره پیښیدونکے هر قسم مسائل د موجوده حالاتو د تقاضا مطابق بیان شوی دی.
* د طهارت، مونځ، روژے، حج، طلاق، نکاح، میراث، رضاعت، تجارت، مضاربت وغیره

او د موجوده زمانے د نوے نوے مسئلو جوابونه د قرآن وحدیث په رڼا کښے وړاندے شوی دی. که څوک دا کتاب اولولی، نو د فقهے په درسی کتابونو پوهه به ورته ډیره آسانه شی. او د خپل ځان نه علاوه د نورو خلقو رهنمائی به هم کولے شی.

* د قیامت علامے: ژوند د یاد پشان تیریږی، هره شپه او هر ورځ مونږ قبر ته ورنږدے کوی. ولے مونږ په غفلت کښے پراته یو. په قرآن مجید او احادیثو کښے بیا بیا د قبر او آخرت د ژوند بیان هم په دے غرض شوے دے چه انسان د غفلت د خوب نه راویښ شی او آخرت د پاره تیار شی. په دے غرض مونږ د

مستند کتاب تذکرة المعاد پښتو ترجمه

د قیامت علامے او آخرت احوال

په نوم چاپ کړے دے. چه په لوستلو ئے زړونه ډیر ګیړی، ویښته اودریږی، سترګے د اوښکو نه ډکے شی او انسان خپل خالق او مالک ته متوجه شی. د وعظ او نصیحت د پاره ډیر بنائسته کتاب دے. لیکونکے: مولانا سید روح الله د مازاري

تاج کتب خانه، محله جنګی، قصه خوانی پیښور
فون: ۲۱۲۵۵۲

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library